ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
Institutul de Istorie

STUDII

Revistă de istorie şi filosofie

IV

ANUL 6

OCTOMBRIE—DECEMBRIE 1953

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

„STUDII" REVISTĂ DE ISTORIE ŞI FILOSOFIE
APARE TRIMESTRIAL

BUCUREŞTI, B-DUL GENERALISSIMUL STALIN Nr. 1, TEL. 2-87-43

ABONAMENTE: CENTRUL DE DIFUZARE A PRESEI, STR. SĂRINDAR Nr. 14, TEL. 5-28-90
ŞI LIBRĂRIA ACADEMIEI R. P. R., CALEA VICTORIEI 27, TEL. 4-08-50.

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

STUDII

Revistă de istorie şi filosofie

IV

ANUL 6

OCTOMBRIE—DECEMBRIE 1953

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

„STUDII" REVISTĂ DE ISTORIE ŞI FILOSOFIE
APARE TRIMESTRIAL

BUCUREŞTI, B-DUL GENERALISSIMUL STALIN Nr. 1, TEL. 2-87-43

ABONAMENTE: CENTRUL DE DIFUZARE A PRESEI, STR. SĂRINDAR Nr. 14, TEL. 5-28-30
ŞI LIBRĂRIA ACADEMIEI R. P. R., CALEA VICTORIEI 27, TEL. 4-08-50.

CUPRINSUL

СОДЕРЖАНИЕ

PROIECT

PLAN DE ACTIVITATE PE ANUL 1954

(AL SECŢIUNII ŞI AL INSTITUTELOR DE ŞTIINŢE ISTORICE, FILOSOFICE ŞI ECONOMICO-JURIDICE ALE ACADEMIEI R.P.R.)

A. IN DOMENIUL ISTORIEI

I. Istoria veche a R.P.R.

1. Şantiere arheologice.
Se vor organiza săpături arheologice privind istoria veche a R.P.R.
a) Cercetarea urmelor paleolitice dintre Olt şi Cerna
b) Aşezarea şi Cetatea dacică dela Popeşti (Reg. Bucureşti)
c) Aşezările vechi (neolitice, dacice, etc.) dela Bucureşti
d) Truşeşti
e) Traian
f) Sărata-Monteoru (pentru definitivare)
g) Histria (inclusiv Tariverde)
h) Grădiştea Muncelului
i) Cetatea dacică preromană dela Argeş.

2. Săpături de salvare.

3. Se vor pregăti pentru tipar următoarele lucrări:
Culegeri de texte şi inscripţii greceşti şi latineşti privind istori veche a R.P.R. (pentru învăţământ).
Colecţia documentelor numismatice (prima parte).
Hărţi murale arheologice ale R.P.R.
Unelte de muncă aflate în aşezările dacice din Munţii Orăştie.
Sărata-Monteoru, v. II/1.
Problema cuvintelor dacice în limba română.
Noi contribuţii la problema limesului de Vest al Daciei.
Circulaţia monetară în epoca stăpânirii romane în Dacia.
Expansiunea statului macedonean şi lupta triburilor geto-dacice dela Dunărea de Jos.

II. Istoria medie a R.P.R.

1. Se vor organiza şantiere arheologice privind perioada de trecere spre feudalism, cristalizarea şi desvoltarea orânduirii feudale:

a) Morești
b) Garvăn
c) București și in jurul capitalei
d) Targoviște (curtea domnească, etc.)

Cu prilejul comemorării a *„450 ani dela moartea lui Ștefan cel Mare"*

a) Se vor organiza șantiere arheologice la:
Suceava, Cetatea Neamțului, Iași, Bârlad (cetatea de pământ), Vaslui (curtea domnească), Hârlau (targul și curtea domnească), Seliștea dela Obarșia Roman, Piatra Neamț (curtea domnească). Crăciuna, Bicaz.

b) Se vor întocmi următoarele studii:
Baza socială a puterii lui Ștefan cel Mare; Izvorul victoriilor militare în timpul domniei lui Ștefan cel Mare; Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Rusia; Circulația monetară în vremea lui Ștefan cel Mare.

c) Documente privind domnia lui Ștefan cel Mare.

d) Se va organiza expoziția privind viața și lupta lui Ștefan cel Mare.

e) Se va întocmi o lucrare de popularizare cu privire la Ștefan cel Mare.

3. Se va continua întocmirea volumelor: „Documente privind istoria României".
4. Indicele volumelor colecției „Documente privind Istoria României". Seria Moldova, secolele XIV—XVI.
5. Terminarea „Colecției de inscripții medievale Țara Românească și Moldova".
6. Un volum cuprinzând informații despre istoria R.P.R. până în secolul al XVI-lea, extrase din cronicile ruse, polone, maghiare ș.a. (tot ce nu a intrat în volumul corespunzător pregătit în 1953).
7. Un volum cuprinzând informații despre istoria R.P.R. din scrierile călătorilor medievali până la 1700.
8. Lucrarea lui Axinte Uricarul „Cronica paralelă a Moldovei și Țării Românești", secolul al XVIII-lea.
9. Cronicile Transilvaniei până la 1600 (pentru 1954 și 1955).

De asemenea se vor întocmi următoarele studii privind istoria medie R. P. R.:

1. Instituții feudale din Moldova.
2. Știri literare referitoare la slavi până în secolul al XIII-lea.
3. Cultura materială în Transilvania din secolul al IX-lea până la invazia tătarilor.
4. Justiția feudală din Moldova și Țara Românească.
5. Exploatarea de către papalitate a Transilvaniei în secolele XIII—XIV.
6. Contradicții în sânul păturilor privilegiate din Transilvania, reflectate în procesul decanatelor săsești din 1509.
7. Circulația monetară în Transilvania în prima jumătate a secolului al XIV-lea.
8. Aspecte ale economiei rurale din Țara Românească în secolele XIV-XVI (prezentare cartografică).
9. Meseriile din Cluj în secolul al XVI-lea.

10. Producţia de mărfuri în Moldova şi Ţara Românească până în secolul al XVII-lea
11. Răscoale ţărăneşti în Moldova şi Ţara Românească pană în secolul al XVII-lea.
12. Robota în Transilvania în secolul al XVIII-lea (parte din lucrarea „Renta feudală în Transilvania în secolul al XVIII-lea").
13. Mişcări orăşeneşti în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.
14. Manufacturile de hârtie din Transilvania în secolul al XVIII-lea.
15. Şcolile populare din Munţii Apuseni, întemeiate după răscoala condusa de Horia.
16. Unele probleme privind descompunerea feudalismului şi începuturile capitalismului în Transilvania.

III. Istoria modernă şi contemporană a R.P.R.

Se vor pregăti pentru tipar următoarele lucrări:

1. Culegere de studii privind 10 ani dela eliberarea naţionala a ţării noastre (23 August 1944—23 August 1954).
2. Influenţa revoluţiei burghezo-democratice din Rusia, 1905—1907 asupr României (2 volume) cu următorul conţinut:

Cap. I. Revoluţia burghezo-democratică din Rusia, 1905—1907.

Cap. II. Situaţia economică şi social-politică a României la începutul secolului al XX-lea (în colaborare cu Institutul de Cercetări Economice).

a) Industria României la începutul secolului al XX-lea.
b) Agricultura României la începutul secolului al XX-lea.
c) Aservirea ţării de către capitalul străin la începutul secolului a XX-lea.
d) Clasele sociale şi partidele politice din România la începutul secolului al XX-lea.

Cap. III. Marinarii potemkinişti în România.

Cap. IV. Influenţa revoluţiei burghezo-democrate asupra mişcării muncitoreşti din România.

Cap. V. Influenţa revoluţiei burghezo-democrate din 1905—190[illegible] asupra mişcării ţărăneşti din Moldova, Muntenia şi Oltenia.

Cap. VI. Situaţia economică şi social-politică a Transilvaniei la începutul secolului al XX-lea. Influenţa revoluţiei burghezo-democrat[illegible] ruse, 1905—1907 asupra Transilvaniei.

Cap. VII. Insemnătatea internaţională a revoluţiei burghezo-democrate din Rusia, 1905—1907 şi influenţa ei în România.

Volumul II va conţine o culegere de documente.

De asemenea se vor preda tiparului următoarele studii:

3. „Documente privind istoria României". Răscoala dela 1821.
4. Lupta poporului român în anii 1806—1812 pentru scuturarea jugului otoman.
5. Intărirea frăţiei de arme româno-ruse în timpul războiului ruso-turc 1806—1812 (polcurile româneşti)
6. Inceputurile capitalismului în Transilvania.
7. Aspecte din exploatarea minerilor din Transilvania la începutul secolului al XIX-lea.

8. Boierimea trădătoare de ţară în cadrul răscoalei din 1821.
9. Ajutorul dat de catre Rusia pentru înfiinţarea miliţiei naţionale (1829—1834).
10. Lucrări statistice asupra Moldovei în prima jumătate a secolului al XIX-lea.
11. Manufactura de zahăr din Gârbău (1839—1848)
12. Atelierele de manufactură, meseriile şi comerţul din Moldova în secolele XVII şi XVIII, până la mijlocul secolului al XIX-lea.
13 Problema ţărănească în Moldova în prima jumatate a secolului al XIX-lea.
14. Ţările române oglindite în descrierile călătorilor străini din secolele XVIII-XIX.
15. Viaţa şi activitatea revoluţionară a lui Gabor Aron (1848).
16. Bem şi românii în revoluţia din Transilvania — 1848.
17. Activitatea comisiilor agricole (1850—1860).
18. Revolta dela Turnu-Severin din anul 1854.
19. Pătrunderea capitalului străin în România între 1859—1878.
20. Modificările legii tocmelilor agricole, la 1875.
21. Despre însemnătatea acţiunilor militare ruso-române în războiul pentru independenţa naţională a României (1877—1878).
22. Poziţia antiştiinţifică a istoriografiei burgheze cu privire la războiul de independenţă din 1877—1878.
23. Caracterul reacţionar al legii tocmelilor agricole din 1882.
24. Desvoltarea industriei în România în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea (în colaborare cu Institutul de Cercetări Economice).
25. Desvoltarea economică şi socială a Dobrogei în anii 1878—1910.
26. Inceputurile mişcării muncitoreşti în Banat.
27. Istoria mişcării muncitoreşti din Transilvania până la 1918 (pentru 1954 şi 1955).
    a) Culegeri de documente din mişcarea muncitorească din Transilvania, până la 1918.
    b) Sindicatele muncitoreşti din Transilvania în anii 1900—1918.
    c) Influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie 1917 şi revoluţia din 1918 din Transilvania.
28. Situaţia economică a României în perioada stabilizării relative a capitalismului între anii 1923—1929 (în colaborare cu Institutul de Cercetări Economice).
29. Grevele din Valea Mureşului, între anii 1923—1929.
30. Cu privire la lupta Partidului comunist din România împotriva aservirii ţării de către imperialişti.
    a) Rolul capitalului străin în transformarea României într'o semicolonie a marilor puteri imperialiste în perioada 1929—1933.
    b) Afacerea Baldwin şi accentuarea pătrunderii imperialismului american în ţara noastră.
    c) Concesiunile înrobitoare acordate de statul burghezo-moşieresc român în perioada 1929—1933, capitalului anglo-american, în vederea construirii de şosele.
    d) Acapararea telefoanelor de către trusturile americane.
    e) Lupta poporului român împotriva aservirii ţării de către imperialiştii americani şi englezi, în anii 1929—1933.

31. Istoricul combinatului din Hunedoara.
32. Importanța stabilirii relațiilor diplomatice între U.R.S.S. și România în anul 1934.
33. Insemnătatea istorică a propunerilor P.C.R în Iulie 1947, cu privire la reforma monetară și redresarea economică a țării (în colaborare cu Institutul de Cercetări Economice).
34. Importanța actului revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție industriale, bancare, de transport, etc., pentru consolidarea puterii economice a R.P.R. (Iunie 1948) (în colaborare cu Institutul de Cercetări Economice).

B. ÎN DOMENIUL FILOSOFIEI

Se vor pregăti pentru tipar următoarele lucrări:
1. Inceputurile răspândirii darwinismului în țara noastră.
2. Unele probleme ale luptei pentru o biologie materialistă în R.P.R.
3. Lupta din țara noastră pentru materialism și idealism în fizică, în problema masă-energie.
4. Volum comemorativ „30 de ani dela moartea lui V. I. Lenin".
5. Culegere de studii „10 ani de transformări revoluționare în R.P.R." (1944—1954).
6. Intrecerea socialistă în R.P.R. (în colaborare cu Institutul de Cercetări Economice).
7. Asupra concepției despre lume a poporului, exprimată în folclorul românesc.
8. Ediția critică a operelor lui D. Cantemir (în colaborare cu Institutul de Istorie București).
9. Influența democraților revoluționari ruși asupra revistei „Contemporanul" (1881—1891).
10. Colecția „Texte filosofice":
    a) Ludwig Feuerbach.
11. Colecția „Biblioteca filosofică":
    a) Opere alese ale filosofilor materialiști greci (dela Thales până la Stoici).
    b) Aristotel „Opere alese", v. I.
12. Studii de logică:
    a) Elementele judecății și propoziției gramaticale.
    b) Axioma și valoarea silogismului istoric și soluție.
    c) Lupta dintre materialism și idealism și problema judecății.

Notă: Problemele din domeniul cercetărilor de psihologie sunt rezolvate în colaborare cu Secțiunea de Științe Medicale.

C. IN DOMENIUL CERCETARILOR ECONOMICE

1. 10 ani de transformări în economia R.P.R. (Culegere de studii).
2. Importanța economică și propunerile P.C.R. din Iulie 1947, cu privire la reforma monetară și redresarea economică a țării (în colaborare cu Institutul de Istorie București).
3. Importanța actului revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție industriale, bancare, de transport etc. pentru consoli

darea puterii economice a R.P.R. (Iunie 1948) (în colaborare cu Institutul de Istorie București).

4. Mobilizarea rezervelor interne pentru ridicarea productivității muncii și reducerea prețului de cost în principalele filaturi din București.
5. Monografia unui S.M.T. în regiunea București.
6. Desvoltarea industriei în România în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea (în colaborare cu Institutul de Istorie București).
7. Situația economică a României la începutul secolului al XX-lea (în colaborare cu Institutul de Istorie București).
8. Situația economică a României în perioada stabilizării relative a capitalismului (în colaborare cu Institutul de Istorie București).
9. Studii privind comemorarea a 30 de ani dela moartea lui Lenin.
10. Gândirea economică în opera lui D. Cantemir.
11. Concepțiile antiștiințifice dela St. Zeletin, cu privire la desvoltarea capitalismului în România.

D. ÎN DOMENIUL CERCETĂRILOR JURIDICE

1. Reconstituirea vechiului Drept romînesc (obiceiurile juridice).
2. Pregătirea pentru tipar a izvoarelor Dreptului romînesc scris:
   a) Ediția critică a Codului Calimachi.
   b) Hrisoave normative din sec. XVIII.
3. Probleme de drept actual:
   a) Proprietatea socialistă și apărarea ei pe cale civilă.
   b) Importanța planului de stat asupra obligațiunilor. Importanța contractului economic.
   c) Personalitatea juridică a statului și a organelor puterii și administrației de stat în R.P.R.
   d) Regimul juridic al gospodăriilor agricole colective.
   e) Rolul procuraturii în R.P.R. pentru apărarea legalității populare.
   f) Principiile dreptului civil de tip socialist în R.P.R.
   g) Principiile dreptului penal de tip socialist în R.P.R.

Nota: Programul privind cercetările juridice va fi completat pe baza propunerilor Institutului de Cercetări Juridice al Academiei R.P.R. ce ia ființă la 1 Ianuarie 1954.

RELAŢIILE ROMÂNO-RUSE ÎN PERIOADA NEUTRALITĂŢII ROMÂNIEI (1914—AUGUST 1916) *

DE

I. GHEORGHIU

CANDIDAT ÎN ŞTIINŢE ISTORICE

I. CARACTERUL IMPERIALIST AL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL. CONTRADICŢIILE FUNDAMENTALE DINTRE GERMANIA ŞI ANGLIA.

Războiul imperialist din anii 1914—1918 a fost rezultatul inevitabil al primei etape a crizei generale a sistemului capitalist al economiei mondiale. Această criză a fost o urmare a desvoltării inegale economice şi politice a capitalismului şi a agravării la maximum a tuturor contradicţiilor proprii societăţii capitaliste. Capitalismul a dus totdeauna războaie pentru jefuirea teritoriilor străine, acapararea coloniilor şi pieţelor de desfacere şi pentru creşterea profiturilor capitaliştilor.

„Războaiele deveniră inevitabile mai ales după ce, la sfârşitul veacului al XIX-lea şi la începutul celui de al XX-lea, capitalismul s'a transformat definitiv în imperialism, cea mai înaltă şi ultima treaptă a desvoltării sale [1].

In condiţiile imperialismului, conducerea efectivă a întregii vieţi economice şi politice din ţările capitaliste e concentrată în mâinile băncilor mari şi ale monopolurilor. Capitalul financiar devine stăpânul statelor capitaliste. Desvoltarea economică şi politică este extrem de inegală. V. I. Lenin a descoperit pentru prima oară legea desvoltării inegale a capitalismului în epoca imperialismului.

Conform acestei legi, întreprinderile, trusturile, diferite ramuri industriale şi diferite ţări nu se desvoltă uniform, respectându-se o anumită ordine stabilită—după care un trust, o ramură industrială sau o ţară să fie totdeauna în frunte, iar celelalte trusturi sau ţări să rămână succesiv în urmă, — ci în salturi, înregistrându-se întreruperi în desvoltarea unor ţări şi salturi înainte, în desvoltarea altor ţări.

Analizând cauzele războaielor mondiale contemporane între ţările imperialiste, I. V. Stalin spunea: „Marxiştii au declarat în repetate rânduri

---

* Fragment dintr'o lucrare în curs de pregătire, prezentat la Sesiunea lărgită a Secţ. de Ştiinţe Istorice, Filosofice şi Economico-Juridice din 21—24 Decembrie 1953.

[1] Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice, Ed. P.M.R., 1952, ed. a III-a revăzută, p. 223.

că sistemul economic capitalist mondial conține elemente ale unei crize generale și ale unor ciocniri armate și că din această cauză în epoca noastră desvoltarea capitalismului mondial are loc nu sub forma unei înaintări line și egale, ci trecând prin crize și prin catastrofele războaielor. Inegalitatea desvoltării țărilor capitaliste duce de obicei, cu timpul, la o puternică zdruncinare a echilibrului în sânul sistemului capitalist mondial, iar grupul țărilor capitaliste care se consideră mai puțin asigurat cu materii prime și piețe de desfacere încearca de obicei să schimbe situația și să reîmpartă „sfere de influență" în favoarea sa, recurgând la forța armată. In consecință, lumea capitalistă se scindează în două tabere dușmane, iar între ele izbucnește războiul" [1].

Războiul imperialist a fost o consecință a desvoltării inegale a țărilor capitaliste, a încălcării echilibrului dintre puterile principale, a faptului că imperialiștilor le-a fost necesară o reîmpărțire a lumii.

In preajma primului război mondial a survenit o schimbare bruscă în raportul forțelor economice, politice și militare ale puterilor imperialiste. In virtutea legii desvoltării inegale a țărilor capitaliste, Germania nu numai că a ajuns din urmă sub raport economic, într'un timp relativ scurt, Anglia și alte țări din Europa, dar le-a și întrecut. A apărut o nouă fiară de pradă imperialistă, o fiară tânără și anume imperialismul german care a întârziat la împărțirea lumii și a revendicat reîmpărțirea acesteia în favoarea sa. Imperialismul german, pretendent la hegemonia mondială, s'a lovit în primul rând de Anglia imperialistă.

Incă dela sfârșitul secolului al XIX-lea și mai ales la începutul secolului al XX-lea, contradicția imperialistă principală în Europa a devenit contradicția dintre Anglia și Germania. In jurul acestei contradicții principale gravitau, în diferite combinații, toate celelalte contradicții dintre Franța și Germania, Rusia și Austro-Ungaria etc.

In condițiile capitalismului monopolist — a cărui lege fundamentală este asigurarea profitului capitalist maxim prin exploatarea populației țării respective, prin aservirea popoarelor din celelalte țări și în sfârșit prin războaie și militarizarea economiei naționale — contradicțiile dintre Anglia și Germania trebuiau să ducă inevitabil la război. Concurența capitaliștilor englezi și germani pe piața mondială devine tot mai aprigă.

„Și nu e de mirare — scria V. I. Lenin — că în ambele țări, capitaliștii consideră că un război între Anglia și Germania e inevitabil, iar reprezentanții clicii militariste atât dintr'o parte cât și din cealaltă îl consideră chiar oportun" [2].

In preajma primului război mondial în mâinile Angliei erau concentrate uriașe posesiuni coloniale. Anglia nu avea de gând să le cedeze de bună voie Germaniei. Ea a acaparat un teritoriu colonial de o sută de ori mai mare decât teritoriul metropolei. Unui englez îi reveneau zece „sclavi coloniali". Inafară de aceasta, Anglia pătrundea în toate colțurile lumii cu mărfurile ei industriale, înlăturând toate celelalte țări.

---

[1] I. V. Stalin, Cuvântare rostită la adunarea electorală a alegătorilor din circumscripția electorală „Stalin" din orașul Moscova la 9 Februarie 1946. „Cuvântări rostite la adunările electorale...", Ed. P.M.R., 1952, p. 13.

[2] V. I. Lenin, Opere, ed. a 4-a rusă, v. 15, p. 187.

Intre timp însă, în 1871, s'a ridicat o nouă putere capitalistă ce se desvolta mult mai repede decât Anglia. Această putere era Germania.

V. I. Lenin a arătat că desvoltarea rapidă a capitalismului în Germania era de fapt desvoltarea unei tinere şi viguroase fiare de pradă care a apărut printre puterile europene şi le-a spus: „Aţi ruinat Olanda, aţi sdrobit Franţa, aţi acaparat o jumătate a globului — binevoiţi să ne daţi partea ce ni se cuvine" [1].

V. I. Lenin a arătat de repetate ori că inevitabilitatea istorică a războiului mondial imperialist din 1914—1918 era determinată în primul rând de contradicţiile de neîmpăcat dintre adversarii imperialişti principali pe arena mondială — Germania şi Anglia.

Ideea că războiul imperialist este războiul ce se dă între cele mai mari şi mai bogate bănci din Anglia şi Germania străbate ca un fir roşu toate lucrările lui V. I. Lenin în care e analizată originea primului război mondial.

Lenin numea adeseori Germania şi Anglia „principalele şi cele mai puternice fiare de pradă imperialiste", „căpeteniile a două bande de tâlhari" etc.

Analizând cauzele ce au provocat războiul mondial, Lenin scria: „Acest război a fost provocat în mod inevitabil prin desvoltarea marelui capitalism de proporţii uriaşe, în special a acelui bancar, care a făcut ca vreo patru bănci din Berlin şi cinci sau şase bănci din Londra să domine întreaga lume, să acapareze toate mijloacele, să sprijine politica lor financiară prin forţa armată şi în sfârşit, să se ciocnească într'o încăierare sălbatecă cum nu s'a mai văzut, deoarece nu mai au ce cotropi. Ori unul, ori celălalt trebue să renunţe la coloniile sale. Chestiuni ca acestea nu se rezolvă în lumea capitaliştilor prin buna înţelegere. Ele nu se rezolvă decât prin război" [2].

Războiul l-au început fiarele de pradă din Anglia şi Germania, care se stinghereau una pe alta în desvoltarea lor.

„Războiul trebuia să hotărască care din grupele de state mari — englez sau german — să aibă posibilitatea şi dreptul de a prăda, sugruma, exploata pe întregul glob" — a arătat V. I. Lenin [3].

Această contradicţie principală în economia mondială şi lupta pentru reîmpărţirea coloniilor şi pieţelor, ce s'a dat în primul rând între Anglia şi Germania, a predominat la începutul secolului al XX-lea în toate relaţiile internaţionale şi a avut un rol aproape determinant în isbucnirea şi desfăşurarea războiului mondial.

„Se ştie — scria I. V. Stalin — că nu de mult Anglia păşea în fruntea tuturor celorlalte state imperialiste. Se ştie de asemenea că ulterior, Germania a început să întreacă Anglia, revendicându-şi „loc sub soare" pe socoteala altor state şi în primul rând pe socoteala Angliei. Se ştie că războiul imperialist 1914—1918 a izbucnit tocmai în legătură cu această împrejurare" [4].

Capitalismului i-au trebuit decenii pentru a pregăti războiul imperialist din 1914—1918. Perioada care a precedat războiul din 1914—1918 se carac-

---

[1] V. I. Lenin, Opere, ed. a 4-a rusă, v. 24, p. 368—369.
[2] Ibidem, p. 373.
[3] Ibidem, v. 31, p. 192.
[4] I. V. Stalin, Opere, Ed. P.M.R., v. 7, p. 253.

terizează printr'o luptă imperialistă deşănţată, crâncenă şi neîntreruptă. Aceasta luptă se înteţea an cu an, câştiga în amploare şi împingea omenirea spre un cataclism mondial.

Incă din epoca de formare a capitalismului monopolist, când era pe terminate lupta pentru împarţirea lumii între principalele puteri imperialiste şi începea lupta pentru reîmpărţirea lumii, în Europa s'a cristalizat un sistem de uniuni militare, politice opuse; de o parte în centrul Europei, a luat fiinţa „Tripla Alianţă" compusă din Germania, Austro-Ungaria şi Italia (care mai tarziu a trădat această grupare), iar pe de altă parte înţelegerea între Rusia şi Franţa (1891—1893).

Cât priveşte Anglia, aceasta ţară — sprijinindu-se pe puternicul ei imperiu colonial şi flota ei maritimă militară, puternică şi de prim rang — a dus vreme îndelungată politica ei tradiţională a echilibrului şi proceda după principiul „splendida izolare". Credincioasă politicii ei vechi „divide et impera" (împarte şi stăpâneşte), Anglia încerca în fel şi chip să asmută puterile europene unele împotriva celorlalte şi prefera totdeauna un război dus cu oşti străine.

Când însă pe arena luptei mondiale a păşit tânăra fiară de pradă imperialistă germană, imperialismul englez a pornit cu hotărîre pe făgaşul deslănţuirii unui razboi european şi a început să pregătească închegarea unui bloc compus din statele ostile Germaniei. Apropierea de Franţa a constituit o cotitură importantă în politica externă a Angliei. La această apropiere a contribuit înăsprirea contradicţiilor imperialiste franco-germane, legate de lupta pentru împărţirea Marocului, pentru sferele de învestire a capitalului în ţările balcanice şi Turcia.

Acordul încheiat între Anglia şi Franţa în Aprilie 1904 cu privire la împărţirea sferelor de influenţă în Africa a fost un pas hotărîtor pentru apropierea anglo-franceză. Punctul cel mai important al acestei convenţii era libertatea de acţiune în Egipt — pentru Anglia, şi în Maroc — pentru Franţa. Aşa a luat fiinţă „Inţelegerea cordială" — Antanta anglo-franceză.

. Infrângerea Rusiei ţariste în războiul cu Japonia a inaugurat o nouă fază în relaţiile internaţionale. Ţinând seama de faptul că în acea etapă Rusia slăbită nu putea fi un adversar serios al Angliei în Asia Mijlocie şi Extremul Orient, imperialismul englez a început să caute o apropiere de imperialismul militaro-feudal rus pentru a-l folosi în viitoarele ciocniri decisive cu Germania. In acest scop, în 1907, Anglia a încheiat cu Rusia o convenţie cu privire la împărţirea sferelor de influenţă în Iran, precum şi cu privire la Afganistan şi Tibet.

Aşa s'a creat, în opoziţie cu Tripla Alianţă, a doua coaliţie importantă de puteri imperialiste şi anume Tripla Inţelegere sau Antantă.

In felul acesta, la începutul secolului al XX-lea lumea a fost scindată în două lagăre duşmane. O ciocnire decisivă între aceste lagăre a devenit inevitabilă. Nu s'a hotărît numai timpul când vor începe ostilităţile.

„Se ştie că în ultimii ani — scria V. I. Lenin în Aprilie 1911 — atât Anglia cât şi Germania se înarmează extrem de intens. Concurenţa acestor ţări pe piaţa mondială se înăspreşte tot mai mult. O ciocnire armată se apropie din ce în ce mai ameninţătoare. Presa burgheză şovinistă din ambele ţări lansează în massele populare milioane şi milioane de articole incendiare care instigă împotriva „inamicului", sunt pline de lamentări cu pri

vire la pericolul iminent al „invaziei germane“ sau „agresiunii engleze“, şi vociferează despre necesitatea unei înarmări intense“ [1].

Fiind mai bine pregătită de război, Germania, care credea că şi-a creat o ambianţă politică extrem de favorabilă, era pentru începerea imediată a războiului. In Martie 1913, Reichstagul a aprobat alocarea unei sume colosale pentru acoperirea cheltuielilor de război şi mărirea efectivului armatei Drept răspuns, parlamentul francez a votat imediat legea prin care serviciul militar era prelungit dela doi la trei ani. Franţa a cerut Rusiei să-şi sporească efectivul armatei, să reducă termenul prevăzut pentru mobilizarea ei, şi să înceapă cât mai repede acţiuni militare în direcţia din care poate da Germaniei lovitura principală. In acelaşi scop, comandamentul francez a cerut în mod categoric intensificarea construcţiilor de ordin strategic, iar burghezia franceză subscria bucuros împrumuturi pentru construirea căilor ferate strategice.

Etapele principale pe drumul ce ducea spre războiul mondial din 1914—1918 au fost: criza din Agadir din 1911, războiul italo-turc şi războaiele balcanice din 1912—1913, care au încordat la maximum situaţia internaţională. In aceste împrejurări hotărînd să înceapă războiul, Germania a folosit ca pretext atentatul dela Sarajevo. La 31 Iulie a început mobilizarea generală a armatei austro-ungare. In aceeaşi zi şi în Rusia s'a decretat mobilizarea generală. Germania a profitat de acest prilej pentru a declara la 1 August război Rusiei. La 3 August Germania a declarat război Franţei, iar la 4 August, Anglia a declarat război Germaniei. In felul acesta au fost antrenate în război ţările ambelor coaliţii duşmane.

Guvernele imperialiste şi-au aruncat popoarele într'un măcel fratricid, pentru a rezolva chestiunea cine şi „în ce fel“ să domine asupra lumii întregi, să oprime popoarele mici, să-şi asigure venituri întreite şi înzecite de pe urma capitalului bancar care a ferecat lumea întreagă în lanţurile influenţei sale [2].

V. I. Lenin şi I. V. Stalin au arătat în repetate rânduri că războiul din 1914 a fost un război dus pentru împărţirea lumii şi a sferelor de influenţă, că acest război era pregătit de mult de toate statele imperialiste şi de aceea vina declanşării războiului o poartă imperialiştii din toate ţările.

„Insă acest război a fost, în special, pregătit pe de o parte de Germania şi Austria, iar pe de altă parte de Franţa şi Anglia împreună cu Rusia, care depindea de acestea două din urmă“ [3].

Primul război mondial a fost, din ambele părţi, un război imperialist, nedrept, care continua prin mijloace violente politica de cotropire a statelor beligerante; aceste state urmăreau cucerirea unor noi debuşeuri sau surse de materie primă, împărţirea sferelor de influenţă, acapararea de noi colonii şi aservirea a noi popoare.

V. I. Lenin a arătat că atât burghezia germană cât şi cea anglo-franceză duc războiul pentru a prăda ţările străine, a subjuga popoarele mici, a domina sub raport financiar lumea, a împărţi şi a reîmpărţi coloniile.

---

[1] V. I. Lenin, Opere, ed. a 4-a rusă, v. 17, p. 145.
[2] Ibidem, v. 24, p. 366.
[3] Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice. Ed. P.M.R., 1952, ed. a 3-a revăzută, p. 224.

Pentru justificarea acestui război imperialist nu poate fi invocat un pretext, cât de neînsemnat, cu privire la apărarea intereselor poporului. De aceea Partidul Bolșevic a luptat ferm și consecvent atât împotriva social-șoviniștilor cât și a centriștilor care promovau politica burgheză de apărare a burgheziei și a patriei burgheze. După cum a spus V. I. Lenin, frazele despre apărarea patriei, despre respingerea invaziei dușmane, despre războiul de apărare etc., nu sunt destinate decât pentru inducerea în eroare a poporului.

Lenin a dovedit că războiul nu este decât continuarea prin alte metode a politicii, în primul rând a politicii interne a statului, și de aceea războiul nu poate avea un alt caracter decât acela pe care l-a avut politica dusă până atunci în statul respectiv. Dacă politica statului respectiv e o politică de oprimare a masselor înăuntrul țării, o politică de cotropire înafară, o politică de dușmănie față de celelalte popoare, atunci războiul la care duce o asemenea politică e un război nedrept.

Și în ceea ce privește România, acest război a avut un caracter imperialist. După cum se știe războiul exprima setea și dorința burgheziei și a moșierilor de a acapara noi teritorii, de a prăda noi popoare.

Statutul colonial aplicat regiunilor anexate României după primul război mondial a ilustrat mai târziu politica imperialistă care a cauzat intrarea României în război.

„Căci dovada adevăratului caracter social, sau mai exact: a adevăratului caracter de clasă al unui război, rezidă, bineînțeles, nu în istoria diplomatică a războiului, ci în analiza situației *obiective a claselor* conducătoare din *toate* statele beligerante. Pentru a înfățișa această situație obiectivă, trebue luate nu pilde și nu date răzlețe (căci, dată fiind enorma complexitate a fenomenelor vieții sociale, poți găsi întotdeauna oricâte pilde sau date răzlețe pentru confirmarea oricărei teze), ci neapărat *totalitatea* datelor privitoare la *bazele* vieții economice a *tuturor* statelor beligerante și a întregii lumi“ [1].

In zadar vârfurile conducătoare ale burgheziei și moșierimii au încercat să demonstreze că intrarea României în războiul imperialist era legată de apărarea intereselor naționale ale țării și de dorința de a-i elibera pe Românii asupriți de monarhia austro-ungară.

In realitate, oligarhiei române nu-i păsa deloc de Românii transilvăneni și ea împingea țara spre războiul imperialist numai pentru a acapara în mod fraudulos acea parte a prăzii pe care i-o oferea războiul.

Referindu-se la politica externă a statelor mici din Balcani etc., V. I. Lenin a arătat că burghezia acestor state „caută să încheie tranzacții cu una din puterile imperialiste rivale, în interesul realizării scopurilor sale tâlhărești“ [2].

Pe când massele largi populare, muncitorii și țăranii oprimați urmăreau cu multă îngrijorare desfășurarea războiului imperialist, care numai bine nu putea să le aducă, cercurile conducătoare ale burgheziei și moșierimii erau perfect conștiente de toate avantajele pe care le dă războiul și profitau cât puteau de ele.

[1] V. I. Lenin, Opere, Ed. P.M.R., p. 186.
[2] Ibidem, p. 143.

Totodată, trebue menționat că în atragerea României în războì un rol important l-au avut puterile imperialiste ale Antantei, care acordau bucuros României împrumuturi și exercitau asupra ei o puternică presiune pe cale diplomatică. Dependentă față de capitalul străin, România a intrat în războiul imperialist la instigarea directă a burgheziei engleze și franceze.

II. REGIMUL BURGHEZO-MOȘIERESC DIN ROMANIA ȘI PRIMUL RAZBOI MONDIAL. POZIȚIA PARTIDELOR POLITICE FAȚA DE RAZBOI. JOCUL DUBLU AL GUVERNULUI ROMAN FAȚA DE PUTERILE BELIGERANTE

Când a început războiul, cercurile guvernante române sperau să obțină în urma războiului cât mai multe profituri pentru ele, fără a renunța însă la avantajele câștigate anterior. A primi totul și a nu ceda nimic din ceea ce posezi — iată care era „principiul" călăuzitor al claselor guvernante din România. Primul ministru al României, Brătianu, a formulat următoarea teză: „România trebue să caute în genere să-și realizeze idealul național în proporții cât mai mari" [1]. Pe această poziție a stat burghezia și boierimea română în cursul negocierilor de doi ani cu Antanta.

Primul ministru român, Brătianu, se deosebea de colegii săi din marile puteri numai prin proporțiile mai reduse ale pretențiilor sale și ale vicleniei în acțiuni. In războiul declanșat, guvernul român „era nevoit să se ghideze" după voința celor puternici și corelația dintre interesele lor, pentru a smulge din pradă o bucată cât mai mare și mai grasă.

Boierimea și burghezia română năzuiau să creeze „România Mare", dar ele singure nu puteau înfăptui nici unul din vastele lor planuri agresive.

In politica mondială, România nu avea o însemnătate de sine stătătoare și era în întregime subordonată influenței unui grup sau altul al statelor europene care aveau interese în Peninsula Balcanică.

Faptul că România a intrat în orchestra statelor europene cu dreptul de stat de importanță secundară a determinat politica ei externă — politica de expectativă, pentru a miza pe cel mai puternic. Această politică s'a manifestat în mod pronunțat în timpul primului războì mondial.

Când a isbucnit războiul, majoritatea clasei dominante române nu s'a decis să înceapă imediat operațiile militare. Cercurile guvernante din România râvneau cucerirea Transilvaniei și acapararea Basarabiei, fapt care ar fi provocat o ciocnire între România, Austro-Ungaria și Rusia. De aceea, din aceste două posibilități, trebuia aleasă cea mai avantajoasă, a cărei realizare implica riscul cel mai mic.

In fața cercurilor guvernante se puneau diferite probleme ca de pildă: cui să se alieze România? Care e momentul cel mai prielnic pentru intrarea în război?

Pentru a fixa poziția României în război, la 3 August 1914 la București, s'a convocat Consiliul de Coroană prezidat de regele României Carol I [2].

---

[1] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VI, partea I, Nr. 205.

[2] A se vedea Cartea Roșie Austro-Ungară. Documente diplomatice privitoare la relațiunile dintre Austro-Ungaria și România (22 Iulie 1914—27 August 1916). Doc. Nr. 7

La Consiliu, înafară de membrii guvernului în frunte cu I. Brătianu, au participat reprezentanții Senatului și Camerei deputaților și reprezentanții opoziției — P. Carp, A. Marghiloman, Tache Ionescu, Rosetti și alții. La ședința Consiliului, regele Carol I s'a pronunțat categoric pentru participarea României la război alături de Puterile Centrale.

Legat de acestea din urmă prin Convenția din 1883, regele era convins că nu numai obligațiile ce decurgeau din această Convenție, dar și interesele burgheziei și moșierimii române dictau îndeplinirea prevederilor Convenției și intrarea ei în război alături de Austro-Ungaria și Germania. El era convins de superioritatea militară a Germaniei și socotea că ajutorul pe care-l vor da trupele române armatelor Puterilor Centrale vor aduce României un spor al teritoriului.

Pe rege însă nu l-a susținut decât unul din fruntașii partidului conservator, reacționarul inveterat Carp. El a declarat că „țara trebue să intre imediat în război, că germanismul trebue ajutat să distrugă slavismul. Românii transilvăneni ne interesează prea puțin. Și-au manifestat ei oare dorința de a ne fi anexați? Regele a vorbit cum i-a dictat datoria și onoarea și noi trebue să-l urmăm“ [1].

In cuvântarea sa, Marghiloman, asociindu-se opiniei regelui și spuselor lui Carp, a exprimat totuși temerea că participarea României la război alături de Austria va duce la întărirea Bulgariei, adică la pierderea de către România a pozițiilor ei în Balcani [2]. De aceea, împotrivindu-se categoric intrării în război alături de Rusia, el s'a pronunțat pentru o neutralitate temporară.

Tache Ionescu, care mai târziu a fost pentru intervenția României de partea Antantei, luând cuvântul la Consiliul de Coroană, s'a declarat de acord cu Marghiloman. Brătianu a formulat o propunere extrem de vagă: „trebue să ne înarmăm, să pregătim opinia publică și să nu ne declarăm neutri, ci să declarăm că suntem gata să ne apărăm frontierele“ [3].

Ceilalți participanți la ședință n'au hotărît să se pronunțe pentru una sau alta din părțile beligerante. Este demn de remarcat faptul că acordul încheiat între România și Puterile Centrale în 1883 și-a pierdut aproape semnificația când a isbucnit războiul mondial. In primul rând acordul nu era semnat decât de rege și un singur ministru, fără încunoștiințarea și aprobarea parlamentului, fiind în felul acesta un act personal al regelui care îl angaja pe monarhul României fără a include țara în obligațiile asumate. In al doilea rând, alianța dintre România și Puterile Centrale avea un caracter defensiv. Prin urmare, România nu era obligată să participe. In al treilea rând, refuzul Italiei de a lupta de partea Puterilor Centrale elibera și România de această obligație. La ședința Consiliului s'a dat citire telegramei primită atunci din partea guvernului italian în care se arăta că acesta rămâne neutru, refuzând să lupte de partea Puterilor Centrale.

---

[1] A. Marghiloman, Note politice, București, 1927, v. 1, p. 231—232.

[2] Trebue menționat că cercurile guvernante din România nu voiau să cedeze nimic din avantajele obținute în 1913 și, în special, nu doreau să admită o mărire a Bulgariei fără a primi un spor teritorial echivalent, explicând aceasta prin dorința de a menține echilibrul stabilit în Balcani în urma celui de al doilea război balcanic.

[3] A. Marghiloman, op. cit., p. 233.

Ambasadorul Italiei la Bucureşti, Fasciotti, a declarat că „situaţia României este identica cu acea a Italiei" şi că „nici una din aceste ţari n'are niciun motiv sa intre în război alaturi de Austria, întru cât nici Roma şi nici Bucureştiul n'au fost încunoştiinţate în prealabil despre ultimatum" [1].
Consiliul a hotarît intensificarea masurilor militare necesare apararii frontierelor României [2].

In felul acesta România, ca şi Italia, în ciuda acordului de alianţă încheiat cu Austro-Ungaria şi Germania, a hotărît să nu intre în război de partea aliaţilor sai şi a obţinut dela aceştia recunoaşterea faptului că neutralitatea pe care a declarat-o nu e în contrazicere cu obligaţiile ce decurg din acordurile încheiate.

Pentru a nu strica bunele relaţii cu Puterile Centrale, guvernul român a hotărît să intensifice măsurile militare necesare apărării frontierelor României. Brătianu a explicat ambasadorului Austriei si al Germaniei că măsurile militare prezintă un avantaj pentru Austro-Ungaria deoarece frontierele ei vor fi apărate pe o întindere de sute de kilometri [3].

Pretenţiile teritoriale ale României cu privire la Transilvania au cauzat o agravare a contradicţiilor cu Austro-Ungaria. Tisza, premierul ungar, a declarat că „nici nu poate fi vorba de o renunţare de bună voie la un teritoriu ungar şi că maghiarii vor trage în oricine va încerca să-şi însuşească fie numai un metru pătrat din teritoriul ţării" [4].

In aceste împrejurări era aproape exclusă intervenţia României de partea blocului Austro-German. Insuşi Tisza socotea, scurt timp după incidentul dela Sarajevo, că momentul de faţă este în genere extrem de nefavorabil, deoarece aproape că am pierdut România fără a găsi pe nimeni pentru a o înlocui [5].

Pe de altă parte, intrarea imediată în război a României alături de Puterile Antantei era de asemenea imposibilă din motive diplomatice şi militare.

După cum se ştie, la 30 Iulie 1914 Sazonov a telegrafiat ambasadorului rus din Bucureşti Poklevschi să declare lui Brătianu că guvernul rus e dispus să sprijine alipirea Transilvaniei la România, dacă această ţară va intra în războ impotriva Austriei [6]. Perspectiva era foarte ispititoare însă nu se putea realiza decât în cazul când Antanta va fi învingătoare. In 1914, la începutul războiului, nimeni nu putea şti cu siguranţă de partea cui va fi victoria.

Inafară de aceasta Carol I, regele României, legat de blocul austro-german, nu permitea guvernului român să intre în război împotriva Austriei.

---

[1] O. Czernin, V dni mirovoi voinî. Memuarî. Moscova-Petersburg, 1923, p. 28.
[2] A se vedea Cartea Roşie Austro-Ungară. Documente diplomatice privitoare la relaţiunile dintre Austro-Ungaria şi România (22 Iulie 1914—27 August 1916). Doc. Nr. 4 şi 7.
[3] Die deutschen Dokumente, v. IV, Nr. 811.
[4] O. Czernin, op. cit., p. 28.
[5] Oesterreich-Ungarns Aussenpolitik von der Bosnischen Krise, 1908, bis zum Kriegsausbruch 1914, v. VIII, Nr 9978
[6] A se vedea: Ţarskaia Rosia v mirovoi voine, Moscova, 1925, p. 148, precum şi „Krasnîi Arhiv", 1923, v. IV, p. 55.

In sfârşit, poziţia nesigură a Bulgariei şi frica unui atac din spate din partea acestei ţări paraliza activitatea politică a României şi ea nu s'a putut decide dintr'odată să acţioneze, temându-se de o lovitură din partea Bulgariei.

De remarcat că Antanta s'ar fi putut folosi de România şi Grecia mult mai de vreme dacă Bulgaria ar fi trecut de partea ei sau dacă Antanta ar fi putut garanta României şi Greciei că Bulgaria va rămâne neutră. Poziţia României — scria Czernin — depinde integral de conduita Bulgariei. Problema bulgară stă în centrul atenţiei şi stăpâneşte toate gândurile regelui, guvernului şi oamenilor politici [1].

Pe de altă parte, România, care era cât se poate de interesată în navigaţia libera pe Marea Neagră se temea de guvernul ţarist care intenţiona să pună stăpânire pe Strâmtori.

Făcând jocul Englezilor şi Francezilor, ziarul „L'Indépendance roumaine" scria în 1915: „Nici un spor de teritoriu nu poate compensa pierderea pe care ar suferi-o România dacă s'ar îngrădi libertatea navigaţiei in Strâmtori. Aceasta s'ar putea întâmpla dacă Constantinopolul ar trece în mâinile puternicei Rusii" [2].

In numărul din 14 Aprilie 1915 ziarul „Bukarester Tageblatt" a relatat, după cum a comunicat „Manchester Guardian" din Londra că „partidul liberal, actualmente la putere, consideră problema întregirii neamului adică acapararea Transilvaniei şi Bucovinei corespunzătoare intereselor României, dar nu este interesul ei exclusiv şi principal. Şeful partidului liberal e de părere că stăpânirea Gurilor Dunării şi asigurarea navigaţiei libere pe Marea Neagră şi Dardanele sunt de o mie de ori mai importante" [3].

In aceste condiţii clasele stăpânitoare din România nu s'au decis să intre imediat în război de partea Rusiei. Guvernul României şi-a rezervat dreptul să-şi precizeze poziţia când împrejurările îi vor fi favorabile.

Poziţia cercurilor imperialiste din România se reduce la următoarea formulă: România e un stat mic cu mijloace puţine şi, din punct de vedere economic, dependent faţă de capitalul străin al ambelor grupări beligerante. Inconjurată de vecini care nu-i sunt binevoitori, ea nu putea risca să intre chiar dela început într'un război al cărui sfârşit nu se putea prevedea. România trebuia să aştepte şi să prefere gruparea care va fi mai sigură de victorie şi îi va oferi avantaje mai mari.

Astfel, această neutralitate era relativă, provizorie şi limitată de anumite condiţii. Intr'un cuvânt aceasta era o neutralitate de expectativă a cărei durată şi desnodământ erau în funcţie de împrejurări.

Care au fost împrejurările care au determinat mai târziu poziţia României? Desfăşurarea războiului a scos la iveală aceste împrejurări legate atât de succesele obţinute de statele beligerante în război, cât şi de creşterea influenţei economice exercitate de Antantă asupra României.

Pe de o parte se ducea o luptă între Antantă şi Puterile Centrale pentru a sili România să se alăture uneia din grupările beligerante în

---

[1] Oesterreich-Ungarns Aussenpolitik, v. VIII, Nr. 10590, p. 628.

[2] M. Pavlovici, Rumînia v sovremenom mejdunarodnom konflikte, V jurnale „Letopis", Decembrie 1915, p. 237.

[3] „Bukarester Tageblatt", 14 Aprilie 1915.

care scop puterile beligerante recurgeau la toate mijloacele, începând cu promisiuni şi împrumuturi şi mergând până la ameninţări; pe de altă parte, erau interesele personale ale claselor conducătoare din România, interese care nu puteau fi satisfăcute decât prin intrarea în război de partea acelora care făgăduiau mai mult şi erau mai siguri de victorie.

Cu timpul, în decursul desfăşurării războiului imperialist, în România s'au conturat două curente: unul ţinea cu ţările Antantei, iar celălalt — cu Puterile Centrale.

Conservatorii-democraţi conduşi de Tache Ionescu, gruparea conservatoare a acoliţilor lui N. Filipescu şi Delavrancea, gruparea naţionaliştilor V. Lucaci, N. Iorga, O. Goga şi mai târziu o parte din partidul liberal grupată în jurul lui Lahovari, legaţi prin interese materiale cu burghezia anglo-franceză militau pentru Antantă.

Printre aceştia erau atât reprezentanţii moşierilor cât şi reprezentanţii burgheziei şi intelectualităţii. Ei dispuneau de numeroase organe de presă ca de pildă „Epoca", „La Roumanie", „Neamul Românesc", „Universul", „Adevărul" etc. Antantofilii reprezentau în genere un partid cu multă greutate [1].

Acei care se pronunţau pentru o intervenţie de partea Antantei în scopul înfăptuirii propriilor lor planuri (ţintind să obţină din partea Austro-Ungariei regiunile industriale din Transilvania şi Banat, urmărind înlăturarea capitalului german din industria română şi prădarea capitalurilor, fabricilor şi uzinelor din România ce aparţineau Germaniei şi Austro-Ungariei) exercitau o puternică presiune asupra guvernului român şi cereau acceptarea neîntârziată a propunerilor Antantei. Ei invocau perspectivele „Unirii" prin anexarea Transilvaniei, acţiune ce nu se putea realiza decât prin înfrângerea monarhiei Habsburgilor.

Dată fiind situaţia nefavorabilă Puterilor Centrale pe frontul din Galiţia, în mijlocul lui Septembrie 1914, partizanii Antantei pretindeau că a venit momentul să se dea „lovitura de graţie" Austro-Ungariei. Temându-se că vor întârzia la „împărţirea monarhiei", partizanii unei intervenţii împotriva Austro-Ungariei au pornit o propagandă puternică în presă şi la meetinguri lansând lozinca: „Vrem Ardealul".

La sfârşitul lui Septembrie 1914 situaţia era extrem de critică. Se vorbea despre convocarea Consiliului de Coroană pentru declararea războiului. Lucrurile au mers până acolo încât opoziţia cerea abdicarea regelui pe care-l considera ca singura piedecă pentru intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale [2].

In legătură cu sosirea la Bucureşti, la sfârşitul lui Februarie 1915, a generalului francez Pau (trimis de guvernul francez în Rusia şi care s'a oprit în România pentru a grăbi intrarea ei în război) au avut loc uriaşe manifestaţii francofile organizate de antantofili. Tache Ionescu şi Nicolae Filipescu au declarat în repetate rânduri că nu se vor da în lături pentru a-şi ajunge scopul, nici chiar dela lupte de stradă. Faptul că în

---

[1] Se menţionează că în perioada guvernului Brătianu, partidul liberal dispunea în parlament de 80% mandate şi în senat de 70% mandate, adică de majoritatea covârşitoare de voturi.

[2] Cartea Roşie Austro-Ungară. Documente diplomatice privitoare la relaţiunile dintre Austro-Ungaria şi România (22 Iulie 1914—27 August 1916). Doc. Nr. 14.

Mai 1915 Italia a declarat război Austro-Ungariei a însuflețit și mai mult politica militară a partizanilor Antantei. La București s'au constituit societăți naționaliste: „Acțiunea națională“, „Acțiunea patriotică“, care, împreună cu celelalte societăți cultural-naționale au organizat vaste acțiuni politice militând pentru intrarea neîntârziată a României în război de partea Înțelegerii Quadripartite. Sub egida acestor societăți naționaliste au avut loc numeroase adunări la București și în orașele principale ale țării. La aceste adunări au participat marii capitaliști și moșieri dorind să câștige opinia publică de partea lor.

Pentru a-și ajunge scopurile egoiste, partizanii Antantei, mituiți cu bani francezi și englezi, se străduiau să împingă cu orice preț și cât mai repede România în războiul sângeros.

Majoritatea conservatorilor (Marghiloman, T. Maiorescu, T. Rosetti, P. Carp, Arion, Nenițescu) și mai ales marii latifundiari, în frunte cu regele, având interese comune cu capitalismul german și realizând profituri mari din comerțul cu Germania, se pronunțau pentru politica de neutralitate și de bune relații cu Puterile Centrale. Ei dispun au de ziare ca: „Steagul“, „Ziua“, „Seara“, „Moldova“, „Minerva“, „Dreptatea“. Fiind însă puțin numeroși, conservatorii nu aveau greutate. Năzuind să acapareze Basarabia, germanofilii puneau în circulație svonuri despre invincibilitatea Germaniei. După spusele lor, alipirea Ardealului se putea realiza pe baza lozincii unei „Austrii mari“ împotriva Rusiei.

Pentru a realiza anexarea Transilvaniei, România trebuia să intre în Confederația Dunăreană sub egida Casei Habsburgilor — susțineau ei.

Germanofilii nu se jenau să folosească orice mijloc de luptă. Fiind adeseori mituiți cu mari sume de bani de către Puterile Centrale, ei nu făceau un secret din legăturile lor cu misiunile germane și agenții acestora, ci desfășurau prin toate mijloacele o puternică propagandă pentru a împiedeca guvernul să intre în război de partea Rusiei. Confuzia și furia germanofililor erau de nedescris când trupele rusești au trecut granița română din spre partea de Nord a Moldovei. Zugrăvind în mod demagogic decăderea economiei naționale a României, germanofilii chemau toate partidele să se unească pentru a lupta împotriva guvernului și a forma imediat un „cabinet național“.

Conformându-se hotărîrii luate la adunarea leaderilor partidului conservator, Marghiloman a însărcinat chiar pe profesorul Arion, fost ministru al instrucțiunii publice în cabinetul lui Titu Maiorescu, să compună un manifest antiguvernamental [1].

Însă desfășurarea ulterioară a evenimentelor a zădărnicit acest plan al germanofililor.

Cât privește guvernul român al lui Brătianu, acesta, deși s'a pronunțat mereu, începând din 1915, împotriva unei intervenții de partea Austro-Ungariei, considera totuși că n'a sosit încă momentul potrivit și că trebue așteptat până ce vor fi înfrânte Puterile Centrale [2].

---

[1] E. Volkov, God borbî za vîstuplenie Rumînii. Pismo iz Rumînii. V jurnale.

[2] Cartea Roșie Austro-Ungară. Documente diplomatice privitoare la relațiunile dintre Austro-Ungaria și România (22 Iulie 1914 — 27 August 1916), Doc. Nr. 24.

Aşteptând momentul favorabil pentru intrarea României în acţiune, guvernul Brătianu a dus negocieri diplomatice cu ambele parţi cumparand şi vânzând atât în ţarile Antantei, cat şi în ale Puterilor Centrale (în special in acestea din urmă), şi era dispus să intre în luptă sau să amâne această hotărîre, după cum era situaţia pe front. Guvernul Brătianu nu s'a decis să-şi precizeze poziţia decât atunci când orice posibilitate ca Austro-Germanii să învingă a devenit exclusă, atunci când a crescut mult dependenţa economică şi politică a României faţă de Anglia si Franţa şi când, România fiind ameninţată că nu va lua parte la impărţir a prăzii (ameninţare formulată de Franţa în felul următor: România trebue să intre în război, „acum ori niciodată", dacă doreşte să i se garanteze anexiunile teritoriale promise) guvernul nu-şi mai putea păstra neutralitatea. Deocamdată însă guvernul Brătianu a preferat să se abţină de a intra imediat în acţiune şi a hotărît să-şi negocieze cât mai avantajos neutralitatea.

După spusele ambasadorului rus la Bucureşti, Poklevski, încă la 12 August (30 Iulie 1914), Brătianu a specificat că „neutralitatea României are în virtutea vechilor ei relaţii cu Tripla Inţelegere, un caracter deosebit de binevoitor faţă de Rusia". De aceea Poklevski a dedus că „guvernul român va căuta să obţină dela noi pentru neutralitatea sa garanţii speciale sau chiar avantagii" [1].

Ştiind că armata română nu e destul de pregătită şi înţelegând că nu poate fi dus un război de lungă durată cu resursele limitate ale României, guvernul român a căutat să câştige timp. In acest scop România efectua livrări atât ţărilor Antantei cât şi celor ale coaliţiei germane. La Berlin, şi la Viena, reprezentanţii României discutau problema participării României de partea Puterilor Centrale, ameninţau că se vor alătura Antantei.

Concomitent cu aceasta, reprezentanţii României revendicau Basarabia şi demonstrau puterilor Antante că Puterile Centrale au interese în România. La Petrograd, Paris, Roma şi Londra, reprezentanţii României vorbeau de creşterea tendinţelor germanofile în România şi revendicau intreg teritoriul dintre Carpaţi şi Tisa, precum şi o parte din Bucovina cu Cernauţii.

Declaraţia regelui României făcută la începutul lui Februarie 1916 este caracteristică pentru politica dublă dusă de dregătorii din România. Intr'o discuţie cu Marghiloman regele a declarat: „Sunt primul care doreşte alipirea Ardealului dacă aceasta ar fi posibil, *ar fi o crimă însă să nu ne gândim la alipirea altor teritorii, dacă nu putem obţine Ardealul*" (subliniat de mine — *I.G.*) [2].

Aceasta era o aluzie vădită la dorinţa regelui de a cotropi Basarabia. „Politica actualului guvern român — a spus Nicu Filipescu — (în opoziţie) se reduce la acapararea prin înşelăciune a unei părţi din prada obţinută de învingători si sporirea, fără niciun risc a teritoriului României pe socoteala celor învinşi" [3].

---

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VI, partea I, Nr. 82.

[2] A Marghiloman, op. cit.

[3] Citat după A. I. Mihailova, Borba Basarabii protiv rumînskih zahvatcikov. Saratov, 1942, p. 10.

Referindu-se la negocierile României și Bulgariei cu puterile beligerante, V. I. Lenin a arătat în articolul „Socialismul și războiul" că „cu Bulgaria și România se duc negocieri tot în vederea împărțirii prăzii" [1].

Trebue menționat însă că, în ciuda ezitărilor, guvernul român se pregătea să se alieze puterilor Antantei. La 1 Octombrie 1914 guvernul român a încheiat cu Rusia un acord secret conform căruia România urma să păstreze o neutralitate binevoitoare față de Rusia. La Paris s'a instituit o misiune militară permanentă care se ocupa cu achiziționarea armamentului. Totodată se lucra intens la evacuarea artileriei din cetatea Bucureștiului și de pe linia de fortificații Focșani, Nămoloasa, Galați. Inafară de aceasta pentru a realiza programul de înarmare, guvernul român a contractat mari împrumuturi în Anglia.

Dar guvernul român nu s'a încumetat să înfăptuiască fățiș aceste măsuri. Multă vreme situația țărilor Antantei în războї nu era favorabilă și de aceea guvernul român șovăia căutând să fie cât mai prudent. In Octombrie 1915 Brătianu a declarat că România se poate alia numai acelora „a căror superioritate militară categorică s'ar manifesta printr'o ofensivă puternică și fulgerătoare" [2].

Aproape în același timp regele Ferdinand a declarat lui Brătianu: „Trebue să convingem țara că România nu trebue să-și riște acum existența. In ceea ce mă privește — spunea regele în continuare — sunt gata să mă plec în fața forței, dacă unul din beligeranți va dori să calce neutralitatea noastră și să treacă trupe prin România. Deocamdată însă nu vreau să mă angajez față de nimeni" [3].

Guvernul român nu dorea să riște și prefera să rămână pasiv până în ultimul moment, cumpănind în liniște toate avantajele ce i-ar putea aduce intrarea în război și să intre în luptă numai după terminarea bătăliilor decisive, când desnodământul lor se va contura destul de clar.

In perioada neutralității guvernul român a manevrat cu dibăcie între statele beligerante și a vândut cu profituri însemnate produse alimentare și materii prime ambelor părți, dar în special Puterilor Centrale.

Inchiderea Dardanelelor de către Turcia în urma intrării ei în războї de partea Puterilor Centrale, în Noembrie 1914, a cauzat dificultăți enorme comerțului exterior al României, a făcut imposibilă menținerea legăturilor comerciale ale României cu Anglia, Belgia și Olanda și a silit România să se limiteze la comerțul cu Puterile Centrale.

Recolta de grâne din toamna anului 1915 a fost de aproape 61.000.000 chintale, din care peste 50% era destinat exportului, fără a mai pune la socoteală o cantitate considerabilă de grâne rămase din recolta din 1914 [4].

Guvernul liberal a profitat de situația ce s'a creat pentru a-și îmbogăți protejații. Vânzarea grânelor cu amănuntul la punctele de frontieră cu Austro-Ungaria n'a adus rezultate prea satisfăcătoare celor care râvneau la profituri mari.

---

[1] V. I. Lenin, Opere, v. 21, ed. a 4-a rusă, p 277; a se vedea Socialismul și războiul, Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 14.

[2] „Lupta zilnică", 1915, Anul XI, Nr. 255.

[3] Ibidem, Nr. 242.

[4] G. M. Dobrovici, Istoricul desvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractate. 1823—1933. București, 1934. p. 299.

De aceea, pentru a-i îmbogăţi în scurtă vreme pe marii latifundiari, pe bancherii liberali, precum şi pe marii petrolişti, guvernul liberal a organizat exportul printr'un organ economic special (Comisia centrală pentru vânzări şi export), ceea ce asigura obţinerea unor preţuri ridicate.

In felul acesta, întreaga clientelă politică a lui Costinescu, ministru de finanţe, marele distribuitor de permise de export, s'a văzut în scurt timp proprietara unor averi uriaşe, obţinute fără niciun risc.

Un exemplu edificator pentru uşurinţa cu care unii capitalişti acumulau averi colosale îl constitue convenţia încheiată de British Bureau (înfiinţat de englezi în Ianuarie 1916 şi subordonat misiunii engleze din Bucureşti) cu marii proprietari de mori din România. British Bureau plătea acestor morari câte 45.000 lei de un vagon de grâne, cu condiţia ca timp de patru luni ei să nu macine grâne destinate exportului în Germania şi Turcia. In felul acesta, marii proprietari de mori care fabricau zilnic cca 20 vagoane făină, căpătau o sumă nemai pomenită de nouă sute de mii lei în fiecare zi [1].

Deocamdată, Comisia centrală pentru vânzări şi export nu putea vinde produsele ţării decât Puterilor Centrale — singurul ei cumpărător.

Comisia germano-austro-ungară înghiţea în 1915, 50.000 vagoane de grâne pe baza acordului încheiat la 9/22 Decembrie 1915. Tot atunci s'a încheiat şi o convenţie între Comisia germană şi Banca Naţională cu privire la modalitatea achitării acestei cantităţi de grâne [2].

Pentru a împiedeca înfăptuirea politicii alimentare a Germaniei şi Austro-Ungariei, Anglia a încheiat la 20 Ianuarie (2 Februarie) 1916, prin intermediul lui British Bureau o convenţie cu Comisia centrală română în legătură cu achiziţionarea a 80.000 vagoane grâne oferind 262.200.000 lei. Pentru acoperirea acestei sume s'a încheiat o convenţie între Banca Naţională şi ministrul Angliei în România. In urma directivelor primite dela Ambasada engleză din Bucureşti, British Bureau a blocat aproape toate magaziile din gări cu o cantitate infimă de grâne, făcând astfel imposibilă depozitarea grânelor acelor proprietari de pământ care doreau să le vândă comisiei austro-germane [3].

Cu toate acestea, la 21 Martie 1916, sub presiunea proprietarilor de pământ, s'a încheiat o nouă convenţie cu Puterile Centrale. Această convenţie prevedea exportarea în Austria a 100.000 vagoane de porumb şi 40.000 vagoane de grâu. La 1 Aprilie 1916 s'a încheiat o convenţie separată româno-germană cu privire la schimbul de produse între aceste ţari, cu excepţia echipamentului militar [4].

In perioada neutralităţii ei, România a vândut în total Germaniei şi Austriei 1,5 milioane tone de grâu şi 500.000 tone de porumb. Inafară de aceasta, România a exportat spirt, petrol, benzină, vin, cânepă, ceară şi vite [5].

Conform unor date incomplete în perioada Iulie 1914—Iulie 1916

---

[1] „Lupta zilnică". 1916, anul XII, Nr. 123.
[2] G. M Dobrovici, op. cit., p. 299.
[3] A se vedea, România în timpul războiului 1916—1919, p. 28 şi „Reichspost", 12 August 1916, precum şi G. M. Dobrovici, op. cit., p. 300.
[4] „Krasnîi Arhiv", 1929, v. 32, p. 31, obs. I.
[5] Citat după A. I. Mihailova, op. cit., p. 11.

România a exportat Puterilor Centrale 617.703 tone de petrol și produse petrolifere dintre care 329.289 tone în Germania, 228.373 tone în Austro-Ungaria, 37.821 tone în Bulgaria și 22.220 tone în Turcia [1].

Totodată guvernul roman permitea transitul de armament și muniții pentru ambele grupări beligerante, dar în special pentru blocul austro-german, pe teritoriul României.

Germania continua să primească din România o cantitate considerabilă de petrol, țiței și benzină. Guvernul român aducea Puterilor Centrale un serviciu de neprețuit permițând să se exporte zilnic în mod masiv din România în Ungaria produse alimentare și petrol rafinat bun pentru motoarele automobilelor și negociind cu Puterile Centrale în vederea obținerii unor materiale strategice în schimbul unui mare număr de vagoane cu benzină, grâu și fasole — produse al căror export era prohibit [2]. Inafară de aceasta, chiar din primele zile ale războiului, guvernul român lăsa să treacă pe teritoriul său materiale de război spre Bulgaria și Turcia.

Germania se folosea de căile de comunicație române pentru a trimite în Turcia armament și efecte militare, submarine și avioane. In schimb, guvernul român cumpăra muniții și medicamente din Germania. După cum afirma Poklevski, între România și Germania exista o convenție conform căreia „pentru fiecare vagon cu muniții sau medicamente livrat României, guvernul român se angaja să permită exportarea în Germania a unui vagon cu benzină“ [3].

Datorită acestei politici, România a aprovizionat până în ultima clipă pe viitorii ei inamici cu toate cele necesare pentru ducerea războiului. Regimul de contrabandă introdus de guvernul Brătianu a avut drept consecință pauperizarea țării și întărirea inamicului. Șeptelul de vite s'a redus simțitor. In 1900 la o mie de locuitori reveneau 431 capete de vite, iar în 1916, numai 370. Șeptelul, care număra 3.404.000 capete de vite, s'a redus ajungând în 1916 la 2.938.877 capete de vite [4].

După cum relata ziarul „Epoca“, oficiosul partidului conservator al lui N. Filipescu, dela data încheierii convenției economice cu Austro-Ungaria, România exporta anual produse în valoare de 150.000.000 lei și importa mărfuri în valoare de numai 7.000.000 lei [5].

Iată ce rezultate aduce politica unui guvern care nu se îngrijește deloc de interesele economice fundamentale ale țării!

In felul acesta, politica economică a guvernului Brătianu a fost o politică de îmbogățire a partizanilor și de îmbogățire proprie, folosind în acest scop influența politică. Această politică era opusă intereselor țării. Politica guvernului Brătianu a dovedit că idealul lui național nu înseamnă altceva decât jefuirea poporului și a bunurilor obștești.

Pentru a atrage România în război, guvernul Brătianu, având asentimentul majorității oligarhiei române, a cheltuit aproximativ un miliard

[1] Aceste date sunt luate din „Moniteur du pétrole roumain“ 1914, 1915, 1916. N'au fost incluse datele referitoare la trimestrul al II-lea al anului 1915.

[2] Mejdunarodnîe otnosenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva v. VII, partea I, Nr. 201, p. 1.

[3] Ibidem, v. VI, partea a II-a, p. 30, obs. 2.

[4] „Epoca“, anul XXIII, Nr. 183.

[5] „Epoca“, anul XXIII, Nr. 196.

de lei pentru improvizarea unei aprovizionări militare și inarmări rudimentar. Nenumaratele mobilizări [1] au dus la desorganizarea vieții politice și sociale a țarii, la distrugerea agriculturii, la pauperizarea clasei muncitoare. Mobilizarile au avut drept consecință întreruperea pregatirii normale de doi ani a cadrelor și ofițerilor, fapt care a contribuit la slabirea armatei și nicidecum la întărirea ei.

III. LUPTA DIPLOMATICA INTRE PUTERILE ANTANTEI ȘI PUTERILE CENTRALE PENTRU ATRAGEREA ROMANIEI IN RAZBOI. TRATATIVE DUSE INTRE RUSIA ȘI ROMANIA PANA IN PRIMAVARA 1915

Incă din perioada celui de al doilea război balcanic, ambele grupări imperialiste au pornit o luptă diplomatică complicată pentru obținerea unor aliați noi sau păstrarea celor vechi, în vederea unui viitor război. România atragea în mod special atenția Marilor Puteri. Tratatul de alianță austro-român era, după cum scrie în memorandumul guvernului Austro-Ungar, scris în preajma asasinării lui Franz Ferdinand, pivotul politicii Austriei în Balcani [2].

Când isbucni războiul, la București se ducea o înverșunată luptă diplomatică pentru a atrage România în război. Reprezentanții puterilor beligerante căutau fiecare să atragă pe Români de partea lor, folosind diferite momeli, ca anexiuni teritoriale pe socoteala inamicilor lor, împrumuturi etc.

Participarea activă a trupelor române în viitoarele lupte era foarte importantă pentru puterile beligerante, deoarece ele aveau nevoie de oameni, de un front nou și de mijloace noi.

Incă dela criza din Iulie 1914, diplomația germană și austriacă se străduia să atraga România de partea ei [3].

Imperialismul austro-german se străduia din răsputeri să determine guvernul român să pornească pe calea fatală a îndeplinirii tratatului secret de alianță încheiat de regele Carol I cu Germania și Austro-Ungaria în 1883. Dar în lupta pentru atragerea României în război de partea Puterilor Centrale, diplomația germană s'a ciocnit de diplomația țărilor Antantei. Pentru a menține influența economică și politică în România și a atrage această țară în război de partea lor, puterile Antantei au ispitit guvernul român făgăduindu-i Transilvania.

Trebue menționat că situația politică era mai favorabilă Antantei decât adversarilor ei, deoarece ea își putea permite să fie mai generoasă în promisiuni în ceea ce privește acordarea de teritorii pe socoteala inamicului. Dificultățile întâmpinate de diplomația Puterilor Centrale în lupta

---

[1] După cum se va vedea mai departe, la sfârșitul lui August 1915, drept răspuns la concentrarea de către comandamentul austro-german a trupelor austro-ungare la frontiera română, guvernul român a luat și el măsuri analoage și a dispus construirea unor linii de fortificații de-a-lungul acestei frontiere. La sfârșitul lui Ianuarie 1916 situația politică a României era atât de critică încât Germania a dat guvernului român un ultimatum cerând demobilizarea neîntârziată a armatei.

[2] Oesterreich-Ungarns Aussenpolitik, v. VIII, Beilage zu Nr. 9948, Denkschrift, p. 253.

[3] Documents diplomatiques français, III-ème série, v. II, Nr. 279, 316; a se vedea și Die Deutschen Dokumente, v. III, Nr. 506, 19.

pentru atragerea României în război constau în aceea că pretenţiile teritoriale ale claselor dominante în România priveau în special regiunile din imperiul austro-ungar.

La 29 Iulie 1914, Sazonov, ministrul de externe al Rusiei, a însărcinat pe Poklevski, ambasadorul Rusiei la Bucureşti, să dea guvernului român să înţeleagă că „nu e exclus ca România să aibe anumite avantagii dacă va participa la război împotriva Austriei alături de noi“ [1].

La 30 Iulie 1914 (deci înainte ca Rusia să declare război), în ziua când această ţară a decretat mobilizarea generală, Sazonov a telegrafiat ambasadorului Rusiei la Bucureşti, următoarele: „In cazul participării (României — *I.G.*) la război, împotriva Austriei, puteţi declara cu siguranţă lui Brătianu că suntem gata să sprijinim alipirea Ardealului de România“ [2].

La începutul lui August 1914, Sazonov a propus ambasadorului României la Petrograd — Diamandi — textul unei convenţii între guvernul român şi cel rus, potrivit căreia România se obliga: 1. Să sprijine cu toate forţele ei militare operaţiunile Rusiei împotriva Austro-Ungariei, dela data semnării prezentei convenţii; 2. să nu încheie pace cu Austro-Ungaria decât cu asentimentul Rusiei şi simultan cu ea. Cât priveşte Rusia, ea se obliga să nu înceteze ostilităţile împotriva Austro-Ungariei înainte ca regiunile din monarhia austro-ungară cu populaţie română să fie alipite României.

Prezenta convenţie trebue „să rămâie în vigoare până la încheierea păcii între Rusia şi Austro-Ungaria“ [3].

Răspunzând la propunerea lui Sazonov, Brătianu a spus că nu poate semna convenţia, „întru cât aceasta ar fi în contradicţie cu o hotărîre recenta a Consiliului“. După cum a arătat Poklevski, Brătianu a considerat propunerea guvernului rus ca o dovadă a atitudinii binevoitoare faţă de România şi era dispus „să ia act de propunerea noastră, dacă nu vom cere un răspuns imediat şi vom lăsa chestiunea deschisă. Dacă dorim însă un răspuns imediat, în momentul de faţă acesta nu poate fi decât negativ“ [4].

Trebue menţionat că în primele săptămâni de război, desfăşurarea operaţiilor militare pe frontul francez nu era de loc favorabilă Puterilor Antantei. Francezii s'au retras dela frontierele lor şi Nemţii au invadat Belgia. Austro-Germanii exercită o puternică presiune diplomatică asupra României, presiune sprijinită de însuşi regele României. In aceste condiţii, tratativele începute între Rusia şi România au fost provizoriu întrerupte.

Poklevski considera că „deşi opinia publică locală simpatizează cu noi, nu cred că România ar putea fi determinată la acţiuni ostile Austriei până ce şansele adversarilor pe câmpul de luptă nu se vor contura mai

---

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. V, Nr. 216.

[2] Ţarskaia Rosia v mirovoi voine. Moscova, 1925, p. 148; a se vedea şi „Krasnâi Arhiv“, 1923, v. IV, p. 55.

[3] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumenti ţarskoe i vremenovo pravitelstva, v. VI, partea I, Nr. 22.

[4] Ibidem, Nr. 82.

precis sau înainte de a surveni împrejurări speciale, cum ar fi de pildă intrarea fățișă a Italiei în război de partea noastră" [1].

Pe de altă parte, ministrul de externe al Franței — Doumergue — a arătat la 12 August 1914, într'o telegramă adresată lui Paléologue că „guvernul francez este dispus să întreprindă la Roma și București acțiuni menite să determine Italia și România să pornească împotriva Austriei". „Noi — scria Doumergue — suntem de acord să dăm Italiei și României, dacă ele ne vor da ajutor militar, toate asigurările dorite cu privire la avantagiile teritoriale care le vor fi acordate după terminarea cu succes a operațiunilor militare... Dacă ei ar face acest pas, noi am fi dispuși să le acordăm avantagii considerabile după deznodământul final" [2].

Văzând că aceste promisiuni influențează prea puțin guvernul român, imperialiștii englezi au hotărît să recurgă la alte procedee pentru a determina România să intre în război, și anume, să mituiască cu bani guvernul român.

Referatul ambasadei engleze dela Petersburg adresat ministrului de externe la 22 August 1914, spune că „pentru a ajuta guvernul român să întreprindă operațiuni militare împotriva Austriei și Germaniei", ambasadorul Angliei la București a fost „împuternicit" să arate guvernului român „posibilitatea acordării unui ajutor financiar din partea guvernului majestății sale" [3].

Ceva mai târziu, Grey, ministrul de externe al Angliei, a împuternicit pe ambasadorul britanic la București să comunice guvernului român „că, dacă România ar declara război Austriei, fondurile necesare ar fi puse la dispoziția ei de către guvernul englez" [4].

Prin urmare, la începutul războiului, diplomații Antantei nu aveau un punct de vedere unic în ceea ce privește negocierile cu România și acționau separat unii de ceilalți. Rusia a făcut guvernului român o propunere concretă cu privire la Transilvania. Cât privește Anglia, această țară n'a propus guvernului român decât împrumuturi în bani.

Guvernul român însă nu s'a decis să intre în luptă alături de Puterile Antantei.

Guvernul Brătianu preferă să se abțină deocamdată dela intrarea în război, și a hotărît să se mulțumească cu recompensa obținută pentru păstrarea neutralității. După spusele lui Poklevski, la 2 Septembrie 1914, „Brătianu era ispitit de gândul de a obține din partea Rusiei, Franței și Angliei promisiuni scrise în sensul că dacă România va rămâne neutră până la sfârșitul războiului, în caz că aceste state vor repurta victoria finală, și se va schimba echilibrul actual în Peninsula Balcanică, României i se va garanta integritatea posesiunilor ei actuale și o compensație sub forma teritoriilor Austriei cu majoritatea populației românească" [5].

---

[1] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumenti țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VI, partea I, Nr. 204.

[2] Ibidem, Nr. 279.

[3] Ibidem, Nr. 146, p. 1.

[4] Ibidem, Nr. 208.

[5] Ibidem, Nr. 209.

Cercurile guvernante din România vorbeau despre Basarabia. La 1 Septembrie 1914, Poklevski a comunicat lui Sazonov „că unii oameni de stat români se declară nemulțumiți de faptul că Rusia nu apreciază în modul cuvenit neutralitatea României și consideră că Rusia ar trebui să facă în această privință promisiuni concrete". „Aceste persoane — scria Poklevski — și unele organe de presă lasă să se întrezărească speranța că Rusia ar ceda României, ca preț al neutralității ei, o parte a Basarabiei. După cum am mai raportat, și Brătianu a exprimat dorința de a primi din partea noastră unele promisiuni, iar ambasadorul italian din București mi-a vorbit de curând despre necesitatea asigurării mai trainice a atitudinii binevoitoare a României față de noi, în actualul război" [1].

Pentru a-și atinge obiectivele, guvernul român a hotărît să recurgă la sprijinul aliaților Rusiei. La începutul lunii Septembrie, în capitalele europene a fost trimisă o misiune guvernamentală specială pentru a face propagandă în favoarea deziderațelor române Această misiune s'a adresat în numele guvernului român ambasadorului Rusiei la Roma — Krupenski — propunându-i să-i comunice lui Sazonov că „dacă Rusia ar consimți să restituie României județ le basarabene anexate în 1878, România ar declara fără întârziere război Austriei și ar trimite împotriva ei toate cele cinci corpuri de armată" [2].

„Aliații" Rusiei sprijineau cu dragă inimă aceste tendințe de cotropire ale oamenilor politici români. Asquith, premierul englez, nu s'a jenat chiar să întrebe pe ambasadorul Rusiei la Londra — Benkendorf — dacă Rusia n'ar consimți după război „să facă unele rectificări neînsemnate ale frontierelor" în favoarea României. Benkendorf a comunicat guvernului rus că „ideea rectificării frontierelor nu e nouă nici în Anglia și nici în Franța și sunt informat că guvernul de aici nutrește în această privință speranțe a căror realizare va întări mult raporturile viitoare între Rusia și Anglia" [3].

Prin urmare, guvernul Brătianu a renunțat la o alianță agresivă cu Rusia și a cerut recompensă numai pentru „neutralitatea" sa fără a se supune niciunui risc.

Primind un răspuns negativ cu privire la intrarea României în război, Sazonov era de părere că, în prezent, guvernul rus trebue să aștepte ca să se lămurească situația pe teatrul operațiunilor militare și deocamdată „să nu rupă firul negocierilor cu ea, dar nici să nu se grăbească să-și asume obligații pozitive în schimbul unor promisiuni deșarte" [4].

Cât privește pe diplomații Puterilor Centrale, ei au recurs la toate procedeele posibile pentru a sili România să se alieze acestor țări.

La începutul lui August 1914, diplomația germană și austriacă a pretins României să declare război Rusiei amenințând-o că „neutralitatea ei va fi privită ca o atitudine ostilă Triplei Alianțe" [5].

---

[1] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumenti țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VI, partea I, Nr. 204.

[2] Ibidem, Nr. 266.

[3] Ibidem, Nr. 430.

[4] Țarskaia Rosia v mirovoi voine. Moscova, 1925, p. 158.

[5] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumenti țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. V, Nr. 502.

Cu câteva zile mai târziu, generalul Conrad von Hőtzendorff, şeful cartierului general austro-ungar scria contelui Berthold, ministrul de externe al Austriei: Cer ca România să fie încredinţată în fiecare zi că din partea noastră nu va avea decât prietenie şi că în cazul unui desnodământ fericit al războiului ea va căpăta Basarabia şi anumite regiuni din Serbia, dacă va intra în luptă alături de noi [1].

Guvernul român însă a hotărît să stea în expectativă, fapt care a stârnit nelinişte la Viena. La 13 August 1914, Conrad von Hőtzendorff scria lui von Moltke, şeful cartierului general german, că a venit timpul ca România să se decidă odată. In loc de aceasta însă, ea duce un „joc dublu". Ar fi de dorit — spunea Conrad von Hőtzendorff — ca Germania să intervină în acest sens. Noi facem totul, chiar şi în Ungaria, pentru a nu provoca o nemulţumire a Românilor [2].

Trebue menţionat că în această perioadă, pe fronturile rus şi sârb, împrejurările nu erau favorabile trupelor austro-ungare. Două armate ruse au intrat în Prusia Orientală. In Galiţia şi în Polonia a început o mare bătălie, iar în Serbia trupele austro-ungare au suferit prima înfrângere. Toate acestea au îndemnat guvernul român să fie cât se poate de prudent.

La sfârşitul lui August 1914, în legătură cu trimiterea de către Rusia a corpurilor de armată siberiene în Galiţia şi cu faptul că Japonia a declarat război Germaniei, situaţia trupelor blocului central s'a înrăutăţit şi mai mult. In aceste împrejurări, la 24 August 1914, generalul Conrad von Hőtzendorff scria contelui Berthold: „Pentru noi are o importanţă capitală ca România să intre acum în luptă de partea noastră şi să-şi concentreze armata în Moldova de Nord, urmând ca de acolo aceste trupe să se îndrepte spre Miază-noapte". Dat fiind că trebuia îmbunătăţită situaţia trupelor austro-ungare din Balcani, Conrad von Hőtzendorff cerea diplomaţilor austriaci să facă tot posibilul pentru ca România să pornească neîntârziat împotriva Rusiei [3].

La 5 Septembrie 1914 regele României a primit dela Wilhelm al II-lea o telegramă în care împăratul german îl ruga să pornească împotriva „avalanşei ruse care pătrunde în Europa şi va domina în Balcani„ [4]. Wilhelm a exprimat speranţa că regele Carol I va îndeplini necondiţionat obligaţiile ce decurg din tratatul de alianţă. Carol I a primit o telegramă asemănătoare şi dela Franz Iosef.

După spusele ambasadorului rus la Bucureşti, Poklevski, „în ultima vreme guvernul Austriei a promis un statut special pentru Transilvania şi o modificare neînsemnată a frontierelor în Bucovina. Inafară de aceasta, în caz că victoria va reveni Austriei şi Germaniei, România va primi toată Basarabia cu Odessa". Răspunzând propunerii guvernului Austriei, primul ministru Brătianu, a răspuns că România va putea alipi Basarabia la teritoriul ei numai dacă Rusia va suferi o înfrângere serioasă şi Ucraina va fi acaparată de Austria.

---

[1] Conrad von Hőtzendorff, Aus meiner Dienstzeit, v. IV, p. 175.
[2] Ibidem. p. 209.
[3] Conrad von Hőtzendorff, op. cit., p. 511.
[4] A. Marghiloman, op. [illegible]

„Iar pentru ca România să nu se teamă în viitor de vecinătatea noastră (a Rusiei — *I. G.)* — spunea mai departe Poklevski — guvernul german a încredințat pe unii demnitari militari de aici că după război România va fi despărțită de Rusia prin Marele Principat al Ucrainei, vasal al Austriei". In acest caz, România putea spera că Austro-Ungaria și Germania vor apăra și teritoriile acaparate de ea. Wilhelm al II-lea a repetat aceste promisiuni și a adăugat „că peste 20 de ani și Transilvania va fi alipită României" [1].

In felul acesta, atât Puterile Antantei cât și ale blocului central, căutau să atraga România în război, făcând promisiuni pe socoteala Rusiei. In primul caz, România trebuia să lupte alături de Antantă, iar în al doilea — alături de Germania. In ambele cazuri însă Rusia trebuia să plătească oalele sparte. Evenimentele istorice care au urmat au dovedit că poporul rus a rezolvat în felul lui problema.

Tendința Puterilor Centrale de a atrage România în război de partea lor, se intensifică în deosebi după înfrângerile suferite în Galiția și la Marna, în Franța. Situația Austro-Ungariei se agravează. In aceste condiții comandamentul suprem a căutat să obțină intrarea imediată a României în război socotind că în felul acesta va fi asigurat sprijinul necesar flancului drept al frontului austro-ungar.

In legătură cu aceasta, la 15 Septembrie 1914, Conrad von Hötzendorff scria atașatului militar al Austro-Ungariei la București, Rande, următoarele: Consider că o convenție cu România care o va aduce de partea monarhiei sau cel puțin o va împiedeca să acționeze împotriva acesteia, este o măsură urgentă dictată de înțelepciune, deoarece atât timp cât suntem singuri în fața forțelor ruse care ne sunt superioare, nu putem spera o victorie deplină [2].

Pe de altă parte. la 16 Septembrie, Kaiserul Wilhelm a telegrafiat împăratului Austriei, Franz Iosef: „Cheia desnodământului războiului împotriva Rusiei se află în mâinile României; străduințele regelui de a antrena după el țara sa au fost până acum zădărnicite de împotrivirea miniștrilor și a opiniei publice... Sper totuși că guvernul tău va reuși să-i convingă pe Români să intervină" [3].

Aproape în același timp (19 Septembrie), generalul Falkenhayn, ministru de război și șef al cartierului general german, a telegrafiat lui Franz Iosef că atât timp cât pe frontul principal nu s'a obținut un succes decisiv, Germania nu e în stare să bareze trupelor ruse drumul spre Ungaria și Transilvania. Aceasta se poate realiza înainte de venirea iernii numai cu ajutorul unei colaborări active a României. De aceea, trebue să obținem această colaborare cu orice preț: pe de o parte prin îndeplinirea dezideratelor României, în linii mari, în interiorul monarhiei, iar pe de altă parte prin cedarea județului Suceava [4].

---

[1] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VI, partea I-a, Nr. 296.
[2] Conrad von Hötzendorff, op. cit., p. 769.
[3] Ibidem, p. 785.
[4] Ibidem, p. 794.

Conjunctura militară defavorabilă Austro-Ungariei în primele luni de război a spulberat orice speranţă că Romania va intra în război alături de Puterile Centrale.

Situaţia era atât de critică pentru puterile blocului central încât ele se temeau că România va trece de partea Antantei. Pentru a împiedeca guvernul român dela această acţiune, diplomaţia germană îl ameninţa că „dacă măcar un singur soldat român va trece frontiera Transilvaniei, (adică dacă România va intra în război împotriva Puterilor Centrale — *I. G.)* flota turcă va distruge imediat Constanţa“ [1].

La rândul său, după ce trupele ruseşti au ocupat o parte din Bucovina, Sazonov l-a însărcinat pe Poklevski la 16 Septembrie 1914 să comunice guvernului Brătianu că guvernul împăratului chiamă din nou guvernul regelui să i se alieze şi „îi propune să ocupe fără întârziere Bucovina de Sud şi Transilvania“ [2].

După câteva zile, Sazonov l-a însărcinat pe Poklevski să dea o largă publicitate acestei propuneri. „E necesar — spuse Sazonov — ca poporul şi armata să ştie că Rusia, care prin victoriile sale a creat condiţii optime pentru realizarea visului străvechi al Românilor, a propus ea singură guvernului din Bucureşti să ocupe aproape fără niciun efort regiunile menţionate şi dacă România nu va profita de acest prilej, vina o va purta exclusiv actualul ei guvern“ [3].

Totuşi, în ciuda demonstraţiilor anti-austriace, organizate de partizanii Antantei şi care au durat câteva zile, Brătianu a declarat că „deocamdată el nu consideră posibil să-şi asume răspunderea pentru intrarea imediată a României în război şi preferă să se retragă dacă opinia publică va continua să exercite asupra lui presiune prin manifestaţii“ [4].

Trebue să arătăm că alături de şovăielile lui Brătianu exista şi opoziţia regelui care nici nu voia să audă de intrarea în război împotriva Puterilor Centrale. Totodată această ezitare mai era cauzată de posibilitatea unui atac din partea Bulgariei.

La 21 Septembrie 1914 Sazonov a comunicat lui Isvolski şi Benkendorff că dacă guvernul român „va ocupa Transilvania şi partea română a Bucovinei“, „conform propunerii făcute de Rusia, Franţa şi Anglia“, „atunci cele trei puteri menţionate vor face uz de întreaga lor influenţă pentru a împiedeca Bulgaria de a ataca România“ [5].

Totuşi, Brătianu nu s'a decis să pornească imediat împotriva Austro-Ungariei. El a mulţumit pentru aceste propuneri prietenoase şi a exprimat dorinţa să lase problema deschisă, deoarece acceptarea imediată a propunerilor echivalează cu o declaraţie de război Austriei, acţiune la care în prezent România nu se poate hotărî [6].

---

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VI, partea I-a, Nr. 243.
[2] Ibidem, Nr. 263.
[3] Ibidem, Nr. 282.
[4] Ţarskaia Rosia v mirovoi voine. Moscova, 1925, Nr. 36, p. 161—162.
[5] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VI, partea I-a, Nr. 288.
[6] Ibidem, Nr. 289.

Nereuşind să obţină intrarea României în război, Sazonov a căutat să obţină măcar asigurarea guvernului român că acesta va respecta neutralitatea binevoitoare.

La 26 Septembrie 1914 Sazonov a comunicat lui Poklevski următorul proiect al unei convenţii cu România întocmit împreună cu Diamandi ambasadorul României la Petrograd: „Rusia se angajează să recunoască României dreptul de a-şi anexa regiunile monarhiei austro-ungare cu populaţie română. In Bucovina, delimitarea teritoriilor care urmează să fie anexate Rusiei sau României se va face după criteriul majorităţii etnografice a populaţiei. România va avea dreptul să ocupe aceste teritorii în momentul pe care-l va socoti prielnic. Cât priveşte România, ea se angajează să păstreze până la data acestei ocupaţii neutralitatea binevoitoare faţă de Rusia"[1].

Brătianu s'a declarat de acord cu acest proiect dar a rugat să se introducă două amendamente: „1. României i se garantează actualele ei posesiuni; 2. Frontiera între partea rusă şi partea română a Bucovinei va fi fluviul Prut, obţinându-se astfel un hotar trainic între ambele state fapt care corespunde şi împărţirii etnografice a acestei regiuni. Convenţia trebue să rămână secretă până la data când va fi realizată"[2].

La 1 Octombrie 1914 guvernele României şi Rusiei au făcut la Petrograd schimb de note secrete identice potrivit cărora: 1. Rusia se obliga „să se opună oricărei încercări de a se încălca „Status quo-ul" teritorial al României în limitele actualelor frontiere ale acesteia" şi „să recunoască României dreptul de a-şi anexa regiunile din monarhia austro-ungară cu populaţie română"; 2. Delimitarea teritoriului Bucovinei între Rusia şi România se va face după principiul majorităţii populaţiei"; 3. România poate ocupa teritoriile care i-au fost destinate când va socoti de cuviinţă; 4. Rusia va căuta să obţină asocierea Angliei şi Franţei la această convenţie

Din partea ei, România s'a angajat să păstreze „neutralitatea binevoitoare" faţă de Rusia până la data când va ocupa regiunile austro-ungare cu populaţie română[3].

Diplomaţia rusă înţelegea termenul de „neutralitate binevoitoare" în sensul că România va înlesni aprovizionarea Serbiei şi totodată nu va permite ca inamicii Antantei să se folosească de depozitele şi căile de comunicaţii din România[4].

Această convenţie era avantajoasă pentru Rusia deoarece împiedeca România să intre în război împotriva ei. Asigurându-şi astfel poziţiile din spre România, Rusia putea folosi fără grijă forţele ei militare în altă parte. Totodată, convenţia era şi mai avantajoasă pentru România deoarece dacă Rusia ar fi obţinut o victorie decisivă, cercurile guvernante române ar fi primit aproape gratuit, fără niciun efort Transilvania şi Bucovina de Sud.

Totuşi guvernul Brătianu n'a respectat angajamentul de a păstra o „neutralitate binevoitoare" faţă de Rusia. Chiar şi primul ministru a recunoscut că în schimbul muniţiilor şi medicamentelor care urmează să so-

---

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VI, partea I-a, Nr. 217.
[2] Ibidem, Nr. 330.
[3] Ibidem, Nr. 340.
[4] Ibidem, Nr. 389.

sească din Germania el permite să se exporte din România în Germania numai o oarecare cantitate de benzină iar în Turcia câteva vagoane cu echipament militar de importanță secundară“ [1].

După informațiile primite de Sazonov la 21 Octombrie 1914 „Germania continuă să primească din România cantități considerabile de petrol, țiței și benzină. Inafară de aceasta, Germania continuă să facă uz de căile de comunicație române pentru transportul în Turcia de echipament militar... In ultima vreme pe această cale s'a trimis un transport de aur menit să înlesnească guvernului otoman intrarea în război... S'au expediat spre Constantinopol submarine demontate“ [2].

In telegrama din 10 Noembrie (28 Octombrie) 1914, Poklevski menționează din nou convenția conform căreia pentru fiecare vagon cu muniții și medicamente livrat României, guvernul român s'a angajat să permită expedierea în Germania a unui vagon cu benzină [3].

Aceste acțiuni ale guvernului român îl întărâtau pe Sazonov, care a atras atenția ambasadorului român, Diamandi, că România trebue sa aleagă între Rusia și inamicii ei.

„Știu cât se poate de bine — spuse ministrul — că v'ați bucurat când ați primit „le petit papier“ care v'a dat posibilitatea să liniștiți țara în privința Rusiei și totodată să păstrați efectiv o neutralitate binevoitoare față de inamicii noștri. Nu-mi fac iluzii în această privință, dar nici voi să nu vă faceți iluzii; neutralitatea binevoitoare nu poate fi interpretată așa cum o înțelegeți voi. In momentul de față, dată fiind poziția pe care o ocupați, mă aflu într'o situație dificilă fiind nevoit să pledez în favoarea politicii noastre față de România. Știți foarte bine că totdeauna m'am pronunțat pentru o apropiere de România. Și în timpul crizei precedente ați obținut datorită nouă toate avantagiile. Din cauza voastră ne-am stricat relațiile cu Bulgaria. Acum, dată fiind poziția pe care o ocupați mă întreb dacă n'ar fi bine să ne întoarcem „à nos anciennes amours“. Dacă flota rusă navigând pe Marea Neagră va avea de suferit de pe urma submarinelor, Rusia întreagă vă va arăta cu degetul“ [4].

Intre timp, s'a conturat o situație militară favorabilă Puterilor blocului central. Pierzând orice speranță că va repurta o victorie asupra Rusiei, Austria a depus toate eforturile pentru a înfrânge Serbia. In jurul lui 10 Noembrie 1914, situația Serbiei era extrem de critică.

După părerea lui Delcassé, în aceste condiții „intrarea României în război împotriva Austriei ar fi mijlocul cel mai indicat pentru a apăra Serbia și Muntenegru de pericolul ce le amenință“ [5].

---

[1] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva, v VI. partea I-a, Nr 395.

[2] Ibidem. Nr. 402

[3] Ibidem. partea II-a, p. 30, obs. 2. — Pentru a împiedeca exportarea benzinei din România în Austro-Ungaria și Germania, guvernele Puterilor Antantei au achiziționat în Octombrie 1914 dela firmele petrolifere române 84.000 tone benzină în valoare de 21.000.000 fr. Cum era și de așteptat, plățile le-a efectuat misiunea britanică din București (Ibidem, partea I-a, p. 488, obs. 2).

[4] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VI, partea I-a, Nr. 405.

[5] Ibidem, partea a II-a, Nr. 528.

Englezii credeau că „singura speranță de a salva Serbia este alăturarea României de aliați“ [1]. Așa dar, intrarea României în Transilvania era pe atunci extrem de importantă pentru îndepărtarea Austriacilor de frontul sârb.

„Cât privește restul — spunea Shiling, directorul cancelariei ministerului afacerilor externe al Rusiei — intrarea în război a României și mai ales a Italiei nu ne poate aduce un mare avantaj“. „Acum nu ne mai pasă dacă Italia și România se vor abține și mai departe de a intra în război împotriva Austro-Ungariei — spuse în continuare Shiling — căci această poziție nu poate să se resfrângă în viitor decât asupra propriilor lor interese, lipsindu-le de anexiunile teritoriale dorite și în orice caz să reducă din simpatia Rusiei față de ele“ [2].

Discutând cu Poklevski despre situația critică a Serbiei, Brătianu și-a dat asentimentul pentru transportarea în Serbia, pe uscat, prin România „a cantității strict necesare de muniții“ și a declarat că România va porni imediat împotriva Austriei cu două condiții: dacă va avea siguranța că, Bulgaria n'o va ataca și dacă-și va putea completa rezervele de muniții, cartușe, medicamente și cai. In continuare, Brătianu a arătat că ar fi de dorit ca si Bulgaria să fie atrasă de partea Triplei Ințelegeri primind compensații pe socoteala Serbiei și Greciei [3].

Pentru ca România să aibă siguranța că nu va fi atacată de Bulgaria, Sazonov a propus la 14 Decembrie să se declare guvernului bulgar că dacă Bulgaria va ataca România după ce aceasta din urmă va intra în război împotriva Austriei, Puterile Triplei Ințelegeri vor privi această acțiune ca ostilă lor, trăgând și concluziile în consecință [4].

Delcassé a propus Puterilor Antantei să declare Bulgariei că „Puterile îi promit acesteia, în cazul când își va păstra neutralitatea, Tracia pe linia Enos-Midia și „o anumită parte din Macedonia și că această parte din Macedonia va fi sporită dacă Bulgaria va colabora în mod activ“ [5]. Cât privește Bulgaria, primul ministru al Bulgariei, Radoslavov, a declarat că „Bulgaria va păstra o strictă neutralitate și nu va ataca România, dacă aceasta va lua parte la operațiunile militare îndreptate împotriva Austriei“ [6].

Dar guvernul român n'a socotit că „e asigurat împotriva unui atac din partea Bulgariei, dacă aceasta din urmă nu va da decât promisiunea de a păstra neutralitatea“, și considera „necesar ca Bulgaria să fie îndemnată să participe activ la război împotriva Turciei sau Austriei“ [7].

La sfârșitul lui Noembrie, situația Serbiei, după retragerea din Belgrad, era atât de critică încât „numai intrarea imediată a României în război contra Austriei mai putea salva situația“ [8].

---

[1] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VI, partea I-a, Nr. 527.
[2] Ibidem, partea a II-a, Nr. 482.
[3] Ibidem, p. 52—53, obs. 5.
[4] Ibidem, p. 72, obs. 2.
[5] Ibidem, Nr. 513.
[6] Ibidem, Nr. 5?0.
[7] Ibidem, Nr. 516.
[8] Ibidem, p. 141, obs. 2.

Nicolae al II-lea considera că „trebue obţinută cu orice preţ intrarea imediată a României în războL Această ţară ar trebui ameninţată — scria ţarul — că în caz contrar nu va căpăta Transilvania“ [1].

Dar toate eforturile depuse de Poklevski pentru a determina România să intre imediat în război au fost zadarnice. Brătianu a declarat că „un război dus pe două fronturi ar fi o adevărată aventură pentru România care nu e destul de bine pregătită din punct de vedere militar“. „Neavând destule obuze şi cartuşe, România s'ar putea pomeni după două luni de război într'o situaţie tot atât de critică cum e astăzi situaţia Serbiei [2].

„Trebue să intrăm în război concomitent cu Italia, care nu e dispusă să pornească o campanie în timpul iernii — spunea Brătianu principelui Trubeţkoi, ambasadorul Rusiei la Sofia. Până atunci România e nevoită să stea în expectativă“ [3].

După părerea guvernului român, timpul cel mai nimerit pentru a declara război Austriei „ar fi luna Februarie, deoarece înainte de aceasta lună zăpezile din Carpaţi ar împiedeca operaţiunile militare. Intre timp, România cumpără unde poate muniţii şi ajută Serbiei cu diferite furnituri transportate pe Dunăre“ [4].

Puterile centrale au reuşit între timp să determine Turcia să li se alieze, ceea ce a constituit un mare succes al diplomaţiei germane.

In aceste condiţii, problema atragerii unor noi aliaţi a devenit pentru Antantă deosebit de importantă. După intrarea Turciei în război alături de puterile blocului central, a devenit necesar pentru ţările Antantei ca ele să prindă în mrejele războiului Italia, România, Bulgaria şi Grecia. Englezii au început să folosească metoda lor clasică a împrumuturilor.

La 15/28 Decembrie 1914, Banca Angliei pe baza unei telegrame cifrate adresată Ministerului Afacerilor Externe din România a acordat guvernului român un credit în valoare de 5.000.000 lire sterline, care la cursul de 25,22 lei lira. reprezenta o sumă de 126.100.000 lei. E semnificativ că ministrul de finanţe a comunicat confidenţial că împrumutul e secret şi e destinat exclusiv achitării armamentului primit din Anglia, Franţa şi Italia. Persoanele informate de creditul acordat de Banca Angliei erau convinse că România va intra în acţiune de partea Angliei şi a aliaţilor ei [5].

Trebue remarcat de asemenea în legătură cu aceasta, că oferind României un împrumut în bani, Anglia căutase să ocupe în România locul capitalului german şi să răpească Germaniei această semicolonie. Metoda clasică a „împrumuturilor“ a fost folosită de Anglia pentru a aservi România şi a o pune în slujba intereselor Angliei pentru a putea impune în orice clipă intrarea României în războiul imperialist.

La rândul său, guvernul român era îngrijorat de faptul că România e ameninţată să rămână, până la urmă, izolată. In legătură cu svonurile că

---

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, V. VI. partea a II-a, Nr. 530, p. 141, obs. 2.

[2] Ibidem, Nr. 588.

[3] Ibidem, Nr. 628.

[4] Ibidem. Nr. 679.

[5] G. M. Dobrovici, op. cit., p. 293.

Mai înainte, la 1/14 Decembrie 1914, guvernul român a contractat prin Banca Naţională un împrumut la Banca Italiană de 10.012.500 lire italiene, adică 10.012.500 lei, pentru a achita diferite comenzi de armament executate în Italia (Ibidem, p. 292).

Germania şi Austro-Ungaria au cerut guvernului american să înceapă tratative în vederea încheierii păcii, Brătianu „a fost fireşte îngrijorat de posibilitatea încheierii păcii care ar lăsa România... fără avantajele pentru care s'au făcut sacrificii atât de uriaşe“ [1].

Brătianu a declarat „că se apropie timpul intrării României în acţiune“ şi a hotărît ca în jurul datei de 14 Februarie să înceapă cu Bulgaria şi Italia „tratative decisive“ [2]. Totuşi, după informaţiile lui Blondel — ambasadorul Franţei la Bucureşti, Brătianu ar fi declarat chipurile după câteva zile că „Tripla înţelegere trebue să exercite o presiune energică asupra Serbiei pentruca ea să cedeze Bulgariei cel puţin linia din 1912, după care România intenţionează să înceapă negocieri nemijlocite cu Bulgaria“ [3].

După spusele lui Poklevski, oamenii politici români îşi exprimau convingerea că Italia şi România vor intra în acţiune alături de Puterile Antantei „la începutul lui Martie viitor“ [4].

Cât priveşte Puterile blocului central, ele n'au renunţat la gândul de a constrânge România să intre în luptă de partea lor. In 1915, generalul Farkenhayn, şeful cartierului general german şi Conrad von Hötzendorff, şeful cartierului general austro-ungar afirmau că ei pot garanta că războiul se va termina printr'o victorie a Puterilor Centrale numai în cazul când se va asigura sprijinul sau cel puţin neutralitatea României. De aceea, diplomaţia austro-germană s'a ocupat în această perioadă de tratativele cu România. La începutul lui Februarie 1915 împăratul Wilhelm a remis ataşatului militar român la Berlin, locotenent colonelul Mircescu, o scrisoare autografă adresată regelui României şi l-a trimis la Bucureşti spunându-i: „Să povestiţi regelui Ferdinand tot ce-aţi văzut. Spuneţi-i că suntem siguri de succes. Acum e necesar ca România să ia o hotărîre; noi suntem ca şi înainte aliaţii ei, de care ea nu se poate plânge. In genere ea n'ar avea motiv să fie nemulţumită decât de unguri, iar Transilvania se va întoarce cu timpul la România. Mi se pare că opinia voastră publică a devenit mai înţeleaptă. Propaganda care se făcea împotriva noastră a încetat. Am încredere în d. Brătianu şi d. Marghiloman; d. Carp e un om inteligent, d. Filipescu s'a calmat iar d. Tache Ionescu nu e decât un vanitos. Nu vă cer decât şase divizii, deşi aveţi poate 25. Dacă îmi veţi da 6 divizii pentru operaţiile din Bucovina, în câteva săptămâni vom scăpa definitiv de Ruşi“ [5].

Pentru a constrânge guvernul român să se alieze Puterilor Centrale, comandamentul german a recurs la ameninţări militare directe.

In jumătatea a doua a lunii Ianuarie au avut loc mişcări şi concentrări de trupe germane în Ungaria şi la frontiera României. La 3 Ianuarie 1915 Poklevski a comunicat că după informaţiile pe care le deţine ministrul de finanţe al României, trupe germano-ungare cu un efectiv de cca 40.000 de oameni sunt concentrate „în apropierea punctelor de frontieră Ghimeş-Palanca, iar de ieri, guvernul maghiar a sistat transportul de pasageri şi

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravidelstva, v. VI, partea a II-a, Nr. 734.

[2] Ibidem, v. VII, partea a I-a, Nr. 4.

[3] Ibidem, p. 132, obs. 2.

[4] Ibidem, Nr. 5 şi 14.

[5] Ibidem, v. VII, partea I-a, Nr. 168.

mărfuri prin aceste puncte". Aceste ştiri au neliniştit cercurile politice române. Costinescu, ministrul de finanţe al României, era de părere „că deocamdată guvernul român trebue să se abţină dela acţiuni provocatoare faţă de Germania deoarece atacarea României de către Germania n'ar fi deloc oportună" [1].

In legătură cu aceasta, Sazonov spuse lui Diamandi, ambasadorul României la Petrograd: „Sunt profund decepţionat de lipsa de curaj a guvernului român şi de declaraţia cinică a conducătorului său". „Cât priveşte cererea adresată astăzi de către Brătianu Puterilor, exclusiv în scopul asigurării începerii tratativelor dintre România şi Bulgaria (Brătianu a cerut ca Bulgaria să fie îndemnată să intre în luptă contra Turciei sau Austriei — *I. G.)* — fără ca România să-şi asume niciun fel de obligaţii, o consider de-a-dreptul bizară. In genere, întreaga conduită a lui Brătianu mi se pare lipsită de sinceritate şi necorespunzătoare cu bunele relaţii pe care am căutat să le stabilesc între Rusia şi România" [2].

Brătianu a fost „foarte mâhnit şi jignit" de această declaraţie a lui Sazonov şi a declarat lui Poklevski că faptul că Sazonov şi-a schimbat atitudinea faţă de el „îngreunează mult activitatea sa care urmăreşte stabilirea unor legături cât mai strânse între Rusia şi România" [3].

In tratativele ulterioare dintre Rusia şi România guvernul român a abordat în repetate rânduri problema Strâmtorilor, dorind să obţină promisiunea Rusiei că oricum se va rezolva problema Strâmtorilor, România va fi recunoscută ca „unul din statele cele mai interesate în această chestiune".

Intr'o discuţie cu Diamandi, Sazonov a arătat că „România poate fi liniştită deoarece Rusia recunoscând interesele economice ale României legate de o ieşire din Marea Neagră, nu intenţionează să atingă în niciun fel aceste interese" [4].

Sazonov l-a încredinţat pe Diamandi că toate interesele României vor rămâne neştirbite şi că se va ţine seama de ele. România se va bucura de intrarea şi ieşirea liberă în Strâmtori [5].

In Aprilie, în legătură cu negocierile duse de guvernul italian cu privire la intrarea Italiei în război, în România s'a creat o stare de spirit favorabilă intrării în acţiune alături de Tripla Inţelegere.

Brătianu l-a încredinţat pe Poklevski că „intrarea în război a României nu depinde nicidecum de Italia". „In orice caz, România va intra în acţiune la sfârşitul primăverii", dar „pentru planurile strategice române este extrem de important să se lămurească în prealabil problema dacă pe flancul stâng al armatei române se va afla întreaga armată italiană, sau numai armata sârbă, chiar dacă aceasta va fi întru câtva întărită cu trupele aliaţilor".

Totuşi când, la sfârşitul discuţiei, Poklevski voi să ia act de această promisiune a lui Brătianu, acesta a obiectat: „Nu căutaţi să mă prindeţi asupra cuvântului, deoarece n'aş dori să mi se reproşeze odată că n'am spus adevărul sau că nu m'am ţinut de cuvânt. Vă rog să mă credeţi însă că

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VII, partea I-a, Nr. 83.
[2] Ibidem, Nr. 99.
[3] Ibidem, p. 132, obs. 2
[4] Ibidem, Nr. 198.
[5] Ibidem, partea a II-a, p. 25, obs. 1

marele cartier general (al armatei ruse — *I. G.)* — poate întocmi un plan de ofensivă contând pe prezența trupelor române în Transilvania“ [1].

Cu toate șovaielile guvernului român, în primăvara anului 1915, el a început să se apropie tot mai mult de Puterile Antantei. Prin aceasta se și explica refuzul ambasadorului român la Berlin, Beldiman, la propunerea „de a pleca de urgență la Viena pentru a duce negocieri cu guvernul Austriei la propunerea lui von Jagow, secretarul de stat al departamentului afacerilor externe al Germaniei“. După spusele lui von Jagow guvernul austriac este dispus chipurile să încheie cu România o convenție bazată pe cedarea Bucovinei României și obligația de a acorda autonomie Transilvaniei [2]. Această politică a guvernului român a atras firește atenția Puterilor blocului central care abia așteptau momentul prielnic pentru a profita de dificultățile economice ale Romaniei și de a-i da o lovitură puternică pe linie economică.

Banca Națională Română a împrumutat mai înainte dela Banca de Scont „Gesellschaft“ din Berlin 25.000.000 mărci. La 1 Aprilie 1915, când a expirat termenul de achitare al împrumutului, Banca Generală Română — filiala Băncii de Scont „Gesellschaft“ a comunicat în numele acesteia Băncii Naționale că situația politică nu permite băncii berlineze să prelungească termenul împrumutului. Insă această manevră, prin care Banca „Disconto Gesellschaft“ a încercat să lovească în interesele economice ale României, n'a reușit deoarece drept răspuns Banca Națională a achitat pe loc suma de 25.000.000 mărci [3].

Acesta a fost primul simptom că țara se eliberează de sub stăpânirea capitalului german. Dela această dată se înregistrează o anumită cotitură în politica externă a guvernului român. El se orientează tot mai mult spre Antantă, dar deocamdată nu se decide să treacă definitiv de partea ei, așteptând să se lămurească situația pe front.

In încheiere, trebue să acordăm o atenție specială puternicii presiuni diplomatice exercitată asupra guvernului român de către puterile beligerante și faptului că presa română a fost coruptă.

Sub conducerea directă a Misiunii germane la București în persoana lui von Busche, reprezentanțele germane au depus o intensă activitate în vederea coruperii oamenilor politici și publiciștilor români.

Intr'o comunicare către Conrad von Hőtzendorff, contele Berchtold (ministrul de externe al Austro-Ungariei) scria: „...Pentru a influența opinia publică română, și anume pe oamenii politici și ziarele, am întreprins împreună cu guvernul german, cu câtva timp în urmă, o acțiune secretă, în care scop am pus la dispoziția oamenilor noștri de încredere din București mari sume de bani. Această acțiune care nu trebue precipitată și trebue dusă prin intermediari cu maximum de prudență se desfășoară cu succes și trebue să aducă într'un viitor apropiat rezultate palpabile“ [4].

In dorința ei de a pregăti opinia publică din România, diplomația germană a recurs larg la coruperea presei române. Inafară de ziarele pe care le

---

[1] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva. Ibidem. Pentru trativele ulterioare dintre România și Antantă în legătură cu intrarea în război a Italiei, a se vedea paragraful următor.

[2] „Krasnîi Arhiv“, 1928, v. 31, p. 12.

[3] G. M. Dobrovici, op. cit., p. 297—298.

[4] Conrad von Hőtzendorff, op. cit.

scoteau nemţii („Rumänischer Lloyd“ şi „Bukarester Tageblatt“), unele ziare („Ziua“, „Seara“, „Moldova“) erau finanţate de nemţi iar altele („Minerva“, „Dreptatea” etc.) erau controlate de aceştia şi îşi puneau coloanele la dispoziţia propagandei germane.

Fostul ministru de război al României, Nicu Filipescu, după spusele căruia Germania a cheltuit în România peste 100 milioane mărci pentru coruperea ziarelor şi a fruntaşilor vieţii publice, a zugrăvit o vie imagine a intrigilor urzite de Germania la Bucureşti[1].

După cum a relatat „Warschauer Zeitung“, în 1916, la Bucureşti, 23 organizaţii germane lucrau la realizarea apropierii germano-române. Printre acestea existau şi o serie întreagă de loji masonice[2].

Conformându-se ordinului primit dela Berlin, vestitul germanofil B. Bărbulescu, a căutat să demonstreze în coloanele ziarului „Eclair de Balkan“ că România are tot atâtea drepturi asupra Macedoniei şi Albaniei ca şi Bulgaria. Cu ajutorul organelor de presă s'a desfăşurat o puternică propagandă, finanţată de Germani, pentru constituirea unui stat ilirico-macedonean, independent de Bulgaria, compus din Iliria, Macedonia, Epirul şi Tesalia[3]. In felul acesta, Puterile Centrale căutau să abată atenţia guvernului român dela realizarea vechiului ideal de alipire a Transilvaniei.

La rândul ei diplomaţia Antantei a folosit toate mijloacele posibile pentru a corupe presa română sau chiar pe oamenii politici.

La sfârşitul lui Iunie 1915, Poklevski a comunicat la Petrograd că ambasadorul Franţei a cheltuit pentru presă 100.000 franci şi va cere să i se deschidă noi credite. Ambasadorul Angliei a primit încuviinţarea să cheltuiască pentru presă 500 lire sterline şi înafară de aceasta i s'au promis noi sume dacă şi celorlalţi reprezentanţi ai puterilor aliate Angliei li se vor pune la dispoziţie credite asemănătoare. Ambasadorul italian a fost şi el împuternicit să cheltuiască pentru presă 25—30.000 franci. Urmând pilda acestor aliaţi, Poklevski a cerut şi el o sumă de 50.000 franci pentru subvenţionarea presei române şi a ziariştilor[4].

Antanta a inundat ţara cu agenţii săi şi a corupt ziarele cele mai influente: „Universul“, „Adevărul“, „Epoca“ şi „La Roumanie“, care au pornit o campanie furibundă împotriva Austro-Germanilor. Puterile Antantei n'au precupeţit nicio sumă când era vorba să corupă membrii influenţi ai guvernului sau chiar partide politice burgheze.

Mai mult chiar, Anglia şi Franţa exercitau presiune şi asupra Rusiei şi erau dispuse să sacrifice chiar teritoriile ei pentru a determina guvernul român să se hotărască cât mai repede să intre în război. Cât priveşte Rusia, un timp oarecare, la începutul războiului, ea era foarte interesată să colaboreze cu trupele române, dar după ce a repurtat succese însemnate în Galiţia, a adoptat faţă de România o atitudine indiferentă şi considera chiar ca o eventuală intrare în război a acesteia nu e avantajoasă pentru Rusia.

Shiling, directorul cancelariei ministerului afacerilor externe al Rusiei, referindu-se la intrarea în război a Italiei şi României alături de ţările An-

[1] Citez după A. M. Mihailova, op. cit., p. 111.
[2] Ibidem.
[3] „Vestnic Evropî“, 1917, ibidem, p. 202.
[4] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, partea I-a, p. 196—198.

tantei, scria: „In prezent ne este cu totul indiferent dacă Italia și România se vor abține și mai departe de a intra în război împotriva Austro-Ungariei. In viitor această atitudine nu poate dăuna decât propriilor lor interese..." [1].

După spusele directorului ad interim al cancelariei diplomatice de pe lângă comandantul suprem — Kudașev (19 Ianuarie 1915) — marele duce Nicolai Nicolaevici „chibzuind asupra diferitelor împrejurări în care ar putea avea loc această intervenție, și analizând aceste împrejurări exclusiv din punct de vedere militar, prevede crearea unei situații în care intrarea în război a României și Italiei ar putea să ne fie chiar defavorabilă" [2].

Cât privește guvernul român, căuta să-și negocieze cât mai avantajos neutralitatea. Totodată, guvernul urmărea cu mult interes și atenție desfășurarea războiului, pentru a nu pierde momentul împărțirii prăzii.

Trebue menționat că politica de expectativă a Italiei a jucat un rol important în determinarea poziției României, deoarece România intenționa să intre în război concomitent cu Italia. La 23 Septembrie 1914 s'a semnat chiar o convenție între guvernul român și cel italian, ambele țări angajându-se să nu iasă din neutralitate fără a avertiza partea cealaltă cu opt zile înainte de data intrării în luptă și fără a se informa reciproc cu privire la intențiile lor [3].

Prin urmare, până în primăvara anului 1915, politica guvernului Brătianu n'a adoptat definitiv orientarea spre puterile Antantei, deși guvernul român a întreprins oarecare măsuri în acest sens. Evenimentele din primăvara anului 1915 au determinat poziția României, care a început să ducă tratative serioase cu Puterile Antantei cu privire la intrarea României în război.

IV. TRATATIVELE DUSE IN 1915—1916 INTRE ROMANIA ȘI RUSIA CU PRIVIRE LA INTRAREA ROMANIEI IN RAZBOI (PANA LA OFENSIVA PE FRONTUL DE SUD-VEST IN MAI—IUNIE 1916)

După cum am arătat mai sus, în legătură cu viitoarea intrare în război a Italiei, guvernul român a început în Aprilie 1915 negocieri cu Rusia cu privire la teritoriile pe care le va căpăta România dacă va participa la război de partea Antantei.

In timp ce până acum guvernul român s'a pronunțat pentru neutralitatea României și cerea compensații numai pentru neutralitatea sa, din primăvara 1915, Brătianu cerea compensații în schimbul participării României în război.

Trebue menționat însă ca aceste negocieri au început în împrejurări defavorabile Antantei pe frontul de Est, fapt care a mărit importanța intrării României în acțiune, și l-a făcut pe Brătianu să fie și mai neînduplecat. Bratianu a profitat de situația creată, revendica mari anexiuni teritoriale și n'a cedat mai ales după ce s'a înrăutățit situația pe frontul de Est.

La 1 Mai, Brătianu a vizitat misiunea rusă și a declarat lui Poklevski că „lămurirea definitivă a intențiilor Italiei va permite și guvernului român

[1] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VI, partea a II-a, Nr. 482.

[2] „Krasnîi Arhiv", 1928, v. 26, p. 39.

[3] Albert Pingaud. Histoire diplomatique de la France pendant la grande guerre, v. I, p. 264.

să ia parte, într'un viitor apropiat la război", dar Consiliul de Miniştri doreşte să stabilească în prealabil, prin tratative cu guvernul rus, frontierele viitoarelor anexiuni ale României.

Brătianu a declarat în continuare că guvernul român doreşte să încheie cu Rusia o convenţie militară, care să prevadă aprovizionarea armatei române cu muniţii. Dacă Rusia va refuza să fixeze României frontiere la Prut şi Tisa, România nu va participa la război şi preferă să-şi păstreze neutralitatea până la sfârşitul ostilităţilor. Brătianu a mai declarat că dacă negocierile se vor termina repede, România ar putea intra în război în acelaşi timp cu Italia [1].

La 3 Mai, ambasadorul României la Petrograd, Diamandi a transmis lui Sazonov propunerea oficială a guvernului său de a „porni imediat contra Austriei", dacă puterile vor consimţi să fixeze frontierele României la Prut şi Tisa. Diamandi a declarat că dacă deziderateIe României vor fi aprobate de guvernele aliate, „numai de Rusia va depinde data intrării României în război, deoarece aceasta din urmă nu numai că e decisă, dar consideră că e în interesele ei să dea cât mai repede prima lovitură Austro-Ungariei" [2].

Sazonov a atras atenţia ambasadorului asupra proporţiilor neobişnuite ale revendicărilor române şi a declarat: „Rusia nu va putea consimţi nici în ceea ce priveşte frontiera la Prut în Bucovina nici în ce priveşte acordarea întregului Banat României". Sazonov i-a mai amintit lui Diamandi că între România şi Rusia există o convenţie cu privire la împărţirea teritoriului, bazată pe principiul naţional şi a arătat că după părerea lui „acest principiu trebue respectat şi astăzi".

La observaţia lui Diamandi că convenţia din 1 Octombrie 1914 se referea la neutralitatea României pe când astăzi această ţară propune un „ajutor militar" (şi de aceea are drept „la mai mult" decât teritoriul delimitat de frontiera etnografică), Sazonov a obiectat că convenţia din Octombrie „nu promitea României ajutor militar din partea Rusiei". „Dacă astăzi România va reuşi să-şi sporească teritoriul — spuse în continuare Sazonov — ea nu va putea realiza aceasta decât având ajutorul militar al Rusiei care şi el îşi are preţul său" [3].

La 12 Mai, Diamandi a remis lui Sazonov o hartă pe care erau indicate pretenţiile teritoriale ale României. Sazonov le-a calificat ca „inacceptabile" şi a declarat că negocierile pot duce la un rezultat pozitiv numai dacă ambele părţi vor face concesii. „Faptul însă că guvernul român prezintă aceste revendicări aproape sub forma unui ultimatum, lasă prea puţine speranţe pentru posibilitatea unei înţelegeri" [4].

Concomitent cu aceasta, diplomaţia română acţiona şi la Londra, Paris şi Roma. Brătianu a declarat lui Blondel — ambasadorul Franţei la Bucureşti — că „România nu va intra în război dacă nu i se vor garanta frontierele ce le revendică", iar Mişu, ambasadorul României la Londra, cauta

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VII, partea a II-a, Nr. 654.

[2] Ibidem, Nr. 672, a se vedea şi Nr. 669.

[3] Ibidem, Nr. 672.

[4] Ibidem, Nr. 739.

să convingă pe Grey ministrul de externe al Angliei că „României îi este necesară o frontieră reală și trainică“ [1].

Guvernanții României se adresau „aliaților“ Rusiei și erau siguri că vor gasi la ei sprijin în dauna intereselor Rusiei.

Pentru a atrage România în război în timpul cel mai scurt posibil, diplomația engleză, franceză și italiană a început să exercite presiuni asupra Rusiei.

La începutul lui Mai, Titoni, ambasadorul Italiei la Paris, a declarat lui Poincaré: “Regele Italiei dorește mult ca România să intre cât mai repede în razboi... „Dar pentru aceasta „trebue exercitată o presiune la Petrograd pentru ca Rusia sa faca unele concesii... Rusia are tot interesul să se arate mărinimoasă. Poate ea va consimți cel puțin să cedeze o mică parte din Basarabia“ [2].

Iar în mijlocul lunii Mai, Titoni a declarat lui Viviani prim ministrul francez: „Vom intra în luptă, chiar dacă România se va abține. Dar acest fapt ne va cauza o decepție și va slăbi forțele noastre. Ajutați-ne să-l înduplecăm pe Sazonov. Acest om se lasă influențat, el se supune cartierului general rus. Sazonov ar fi trebuit să facă României concesii la Prut, iar dacă dorește să trezească în România o mișcare națională n'are decât să renunțe la Basarabia“ [3].

Lordul Bertie, ambasadorul britanic la Paris, a mers și mai departe [4].

Și astfel, urmărind atragerea României în război, Anglia, Italia și Franța erau dispuse s'o recompenseze nu numai pe socoteala inamicului, ci și pe socoteala aliatei lor — Rusia. Aceste puteri mizau pe faptul că Rusia le era aliată și încă o aliată destul de loaială. Sprijinul ei era asigurat și nu provoca nici o îngrijorare. In perioada aceea, burghezia anglo-franceză se străduia în deosebi să atragă aliați noi. In acest scop ea s'a adresat Rusiei propunându-i să plătească cu teritoriul ei serviciile viitoare ale noului aliat.

Paléologue, ambasadorul Franței la Petrograd, l-a vizitat pe Sazonov la 18 Mai și a făcut tot posibilul ca să-l convingă să primească propunerea lui Delcassé, ministru de externe al Franței, recunoscând Siretul ca granița viitoare între Rusia și România (în Bucovina) căci în caz contrar, Brătianu va refuza probabil să se alăture Antantei.

In aceeași zi, ambasadorul Belgiei a rugat guvernul țarist să fie „cât mai binevoitor față de dezideratele României în vederea atragerii ei de partea aliaților“ [5].

Cedând presiunii aliaților, Sazonov a declarat la 19 Mai lui Paléologue că acum, Brătianu are cuvântul. Condiția cu care Rusia face această nouă

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo v. VII, partea I-a, Nr. 741 și 753.

Trebue remarcat că declarațiile guvernului român nu erau sincere și oamenii de stat români nu trebuiau crezuți când afirmau că România ar intra în război dacă vor fi satisfacute revendicările ei. Intrarea României în război nu era numai în funcție de satisfacerea pretențiunilor teritoriale ale guvernului Brătianu, ci și de o serie de alte circumstanțe, ca de pildă situația pe câmpul de luptă, după cum vom vedea mai târziu.

[2] A. Poincaré. Na slujbe Franții. Vospominania za 9 let, trad. rusă, v. I, p. 394.

[3] Ibidem, p. 406.

[4] Lord Bertiet, Za kulisani Antantî. Drevnik britanskovo posla v Parije 1914—1919. Moscova—Petersburg, 1927, trad. rusă, p. 60—61.

[5] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VII, partea a II-a, Nr. 779.

concesie este „intrarea României în război nu mai târziu de 26 Mai“ [1]. La 20 Mai, Sazonov a comunicat oficial Angliei şi Franţei că acceptă rectificarile propuse de Delcassé [2].

Aceste concesii nu l-au satisfăcut pe Brătianu şi la 22 Mai el declară lui Blondel, ambasadorul Franţei la Bucureşti, că „numai frontiera la Tisa, Prut şi Dunăre poate asigura în viitor României o existenţă liniştită şi că de aceea el nu poate renunţa la aceste condiţii“ [3].

La 28 Mai, Sazonov a propus lui Poklevski să aibă o întrevedere cu Take Ionescu, Filipescu şi alţi membrii ai opoziţiei şi să atraga atenţia lor asupra faptului că „nu sunt speranţe să se obţină noi concesii, întru cât, în această chestiune, există deplină unitate între Rusia şi aliaţii ei“ [4].

Peste o zi, Sazonov l-a rugat pe Poklevski „să spulbere“ parerea care s'a creat în România că în virtutea acordului din 1 Octombrie ea poate obţine Transilvania şi alte regiuni chiar dacă nu va participa la război [5].

La 31 Mai, Poklevski a comunicat lui Sazonov că „lui Brătianu îi este greu acum să renunţe la revendicările sale şi că el n'ar putea ceda decât la presiunea altor oameni politici şi a opiniei publice“ [6].

Intre timp, s'a creat o conjunctură militară în defavoarea Rusiei. In primăvara anului 1915, generalul Falkenhayn a hotărît să schimbe direcţia operaţiunilor principale dela Vest, spre Est, împotriva Rusiei. In mijlocul lunii Aprilie, el a concentrat forţele sale principale în Galiţia cu scopul de a rupe frontul rus între Vistula şi Carpaţi. Aici, în 50 de zile, Germanii au alungat pe Ruşi din Galiţia şi au asigurat combativitatea armatei austro-ungare. Această împrejurare a determinat comandamentul rus să insiste şi el ca România să intre în război. In telegrama din 25 Mai 1915 adresată lui Sazonov, comandantul suprem al armatei ruse scria că „intrarea României în război, dată fiind conjunctura actuală pe câmpul de luptă, ar fi foarte bine venită, întru cât sunt speranţe că dacă România va intra imediat în război, se vor retrage trupe de pe frontul din Galiţia şi că poziţia României în flancul frontului din Galiţia va mări importanţa acestei intervenţii [7].

Iar la începutul lunii Iunie 1915, comandamentul suprem a rugat din nou ministerul afacerilor externe din Rusia „să nu piardă momentul prielnic pentru atragerea României de partea noastră, deoarece nu încape îndoială că ea va trece de partea inamicului, în caz că ne vom retrage din Galiţ'a“ [8].

Insuccesele armatei ruse au slăbit poziţiile diplomaţiei ruse punându-şi amprenta asupra tuturor tratativelor ei.

In acelaşi timp şi în Dardanele situaţia corpului expediţionar atârna de un fir de păr. Zi cu zi creşteau pierderile Anglo-Francezilor fără a fi compensate cu vreun succes. Tentativa făcută la 4 Iunie pentru cucerirea dealurilor din marginea de Sud a Peninsulei Gallipoli, a eşuat. Reuşind să aducă pe câmpul de luptă un efectiv numeros de artilerie de câmp, Turcii i-au pus

---

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VII, partea a II-a, Nr. 788.

[2] Ibidem, Nr. 796.

[3] Ibidem, Nr. 814.

[4] Ibidem, v. VIII, partea I-a, Nr. 24.

[5] Ibidem, p. 41, obs. 1.

[6] Ibidem, p. 42, obs. 2.

[7] „Krasnîi Arhiv" 1928. Nr. 27, p. 29. obs. 1.

[8] Ibidem.

pe atacanţi într'o situaţie atât de critică încât aceştia au fost nevoiţi să arunce în luptă toate rezervele. La sfârşitul operaţiei pierderile suferite de Anglo-Francezi dela începutul debarcării s'au ridicat la 50.000 oameni. Toate acestea au produs o puternică impresie asupra cercurilor politice ale puterilor occidentale ale Antantei şi au făcut să se intensifice activitatea elementelor antiruse din Franţa şi Anglia. Urmărind intrarea neîntârziată a României în război, Anglia şi Franţa neţinând seama de faptul că revendicările României aduc un prejudiciu serios Rusiei, au început să exercite asupra acesteia din urmă presiuni directe, dorind s'o silească să facă concesii. Anglia a exercitat o presiune deosebit de puternică, sprijinind revendicarea României cu privire la anexarea Bucovinei de Nord cu oraşul Cernăuţi. Londra spera că intrarea Romaniei in război va fi un semnal pentru ca Bulgaria şi Grecia să intre şi ele în luptă alături de Antantă. La 1 Iunie ambasadorul Angliei la Petrograd, Buchanan, a comunicat printr'o scrisoare lui Sazonov cuprinsul telegramei lui Grey în care se specifica direct că „satisfăcând revendicările României, Rusia îşi va asigura Constantinopolul" [1].

Blondel scria lui Delcassé, ministrul de externe al Franţei „sunt convins că mobilizarea armatei române va fi decretată chiar în ziua când Rusia îşi va da asentimentul". El îl îndemna pe Delcassé să exercite presiune asupra lui Sazonov şi să nu „nesocotească diversiunea" pe care ar produce-o armata română de 500.000 oameni în spatele frontului inamic". In încheiere, Blondel scria: „Se cuvine oare ca din cauza unei chestiuni de amor propriu (al Rusiei — *I. G.*) să ne lipsim la Răsărit de un sprijin care devine şi mai util datorită faptului că Italia porneşte ofensiva din Sud?" [2].

Delcassé s'a asociat punctului de vedere al lui Blondel, renunţând astfel la propria sa propunere şi anume ca frontiera între Rusia şi România în Bucovina să fie la Siret El a subliniat că îndată ce se va făgădui României frontiera la Prut, „ea va decreta mobilizarea".

Cercurile politice şi militare din Anglia şi Franţa considerau că, întru cât nevoia intervenţiei române e generată, între altele, şi de înfrângerile suferite de Rusia, această ţară e obligată să achite din viitoarele ei anexiuni teritoriale toate cheltuielile legate de satisfacerea cercurilor guvernante din România.

Pe de altă parte, Thompson, ataşatul militar al Angliei la Bucureşti, încuraja pretenţiile guvernului român şi îl sfătuia să nu cedeze nimic deoarece Rusia va fi nevoită să satisfacă toate năzuinţele teritoriale ale României [3]. Cât priveşte Rusia, ţarul a declarat, încă înainte de căderea Varşoviei, ambasadorului englez Buchanan că „ar fi o greşeală dacă guvernul din Bucureşti ar fi silit să intre în război cât timp trupele ruse nu vor fi în stare să reia ofensiva" [4].

Retragerea Ruşilor la Peremîşl a făcut o impresie deprimantă asu-

---

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VII, partea I-a, Nr. 54.

[2] Ibidem, v. VIII, partea I-a, Nr. 31.

[3] Iliescu D., gen. Documente privitoare la războiul pentru întregirea României. Bucureşti, 1924.

[4] Buchanan, Sir George, Mémoires, Paris, 1925.

pra guvernului englez și a ridicat și mai mult valoarea intrării României în război. „...Se observă, — a comunicat ambasadorul rus la Londra, Benkendorff, la 21 Mai — că dată fiind situația strategica generală și, în special, situația în Dardanele, intrarea României în război e privită aici ca o necesitate imediată..." [1].

Parisul era și mai alarmat decât Londra. La 6 Iunie Isvolski, ambasadorul rus la Paris, a raportat că membrii parlamentului francez „sunt extrem de deprimați în urma știrii cu privire la retragerea noastra din Peremîsl și Delcassé e interpelat cu insistență despre desfășurarea negocierilor noastre cu România. Totodată, ca și în perioada negocierilor cu Italia noi suntem acuzați ca suntem prea intractabili, deoarece aici predomină convingerea că intrarea in război a României, iar apoi, probabil și a Bulgariei, va grăbi mult sfârșitul razboiului. Unul din membrii de vază ai parlamentului a declarat lui Isvolski că Puterile Centrale trebue învinse cât mai repede deoarece „e indoelnic că Franța va mai putea suporta o campanie de iarnă în tranșee" [2].

Pe atunci, situația armatei engleze în Peninsula Galipoli era atât de critică încât comandantul Hamilton a trimis un emisar special la marele cartier general rus pentru a solicita în numele Englezilor „o acțiune oarecare în direcția Constantinopolului pentru a atrage forțele turcești din Galipoli" [3].

Diplomații aliaților exercitau asupra lui Sazonov o presiune din ce în ce mai puternică iar situația pe campul de luptă se agrava necontenit. Referindu-se la sfaturile ce-i dădeau aliații francezi, Sazonov, iritat peste măsură, scria la 7 Iunie lui Isvolski: „Pe Români nu-i oprește intractabilitatea Rusiei, ci situația militară din Galiția. Această situație insă a fost provocată exclusiv de faptul că nu avem suficiente muniții. De aceea, în loc să ne sfatuiască să fim mai concilianți, Francezii ar face bine, pentru folosul comun, sa ne ajute să completăm cât mai repede armamentul și, înafară de aceasta, să întreprindă în sfârșit, pe frontul lor, acțiuni mai eficace, așa cum am procedat noi în Prusia Orientală când Nemții înaintau spre Paris„ [4].

Marele cartier general îl incredința pe Sazonov că Rusia singură ar putea sdrobi pe dușman, „dacă Anglia și Franța i-ar da ajutorul material necesar". „Ne-am descurca și singuri, dacă am avea destulă artilerie și, în genere, material de război". Generalul Ianușkevici, șeful Marelui cartier general asigura că situația nu poate fi îndreptată decât dacă vor fi predate armatei ruse rezervele de armament și muniții pregătite de Francezi și Englezi și care depășesc nevoile războiului de poziție" [5].

Dar generalul Joffre, comandantul suprem al armatei franceze, precum și Feldmareșalul French, comandantul trupelor britanice din Franța, nu doreau să împartă cu Rusia munițiile. Interesele contradictorii ale guvernelor aliate, egoismul comandanților militari au cauzat insuccesele pe

---

[1] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, partea I-a, p. 53. obs. 1.
[2] Ibidem, Nr. 70.
[3] Ibidem, p. 99, obs. 2.
[4] Ibidem, Nr 72.
[5] Ibidem, Nr. 266.

care Antanta le-a suferit pe câmpul de luptă în 1915. Refuzul „aliaţilor" Rusiei de a aproviziona armata rusă cu cele necesare a făcut ca trupele ruseşti să aibă pierderi mari. Până şi Loyd George a recunoscut în memoriile sale urmatoarele: „Istoria va cere socoteală comandamentului militar al Franţei şi Angliei, care din cauza egoismului său a condamnat pe tovaraşii sai de arme, Ruşi, la pieire, în timp ce Anglia şi Franţa puteau salva atât de uşor pe Ruşi şi în felul acesta s'ar fi ajutat şi mai mult pe ele insele. Generalii francezi şi englezi n'au reuşit să înţeleagă că înfrângerea Nemţilor în Polonia ar fi constituit un sprijin mai serios pentru Franţa şi Anglia, decât o înaintare neînsemnată a Francezilor în Champagne sau chiar cucerirea unui deal în Flandra".

Intre timp, cercurile guvernante române, încurajate de puterile occidentale, nu se dădeau în lături dela niciun mijloc pentru a-şi atinge scopurile. La 29 Mai, regina României a adresat ţarului o scrisoare prin care-i comunica hotărîrea guvernului român „de a renunţa la neutralitatea sa". Regina îl ruga pe ţar „să ţină seama de pretenţiile României" şi atrăgea atenţia ţarului asupra poziţiei geografice avantajoase a României, asupra milionului de soldaţi — „un factor nici decum neglijabil". Regina explica faptul „bizar" că Italia intrase în război înaintea României prin aceea că „condiţiile italiene au fost acceptate, iar cele române n'au găsit înţelegere" [1].

Sazonov şi marele cartier general socoteau pe bună dreptate că atât timp cât armata rusă suferă înfrângeri, nicio promisiune nu va determina România să intre în război.

Shiling, directorul cancelariei ministerului de externe al Rusiei a spus: „Românii nu caută decât să obţină asentimentul nostru în ceea ce priveşte satisfacerea revendicărilor lor pentru ca apoi, invocând tot felul de pretexte, să-şi amâne intrarea în război. După toate probabilităţile, după semnarea tratatului politic, ei vor începe prin a pretinde o convenţie prealabilă militară. Or, trimeterea unui împuternicit al României la marele cartier general, negocierile care se vor duce acolo, şi, în sfârşit, problema completării rezervelor de muniţii, le oferă o serie întreagă de pretexte comode pentru tergiversarea acţiunii cu cel puţin câteva săptămâni" [2].

Negocierile care au avut loc ulterior cu guvernul român au confirmat această temere a cartierului general rus şi a ministerului de externe al Rusiei. Cu toate acestea, urmărind o înţelegere cu România, la 9 Iunie, Sazonov a comunicat ambasadorului rus din Bucureşti Poklevski, că ţarul Nicolae al II-lea „binevoeşte să răspundă personal reginei, în sens pozitiv" şi în acelaşi timp îl însărcinează pe ambasador „să mai încerce odată să cadă la înţelegere cu Românii pe baza satisfacerii mai largi a revendicărilor lor".

Dacă România va intra în război peste câteva zile, cum afirmă Diamandi (ambasadorul României la Petrograd), Rusia va fi de acord să facă următoarele concesii: 1. Să accepte în Bucovina frontiera propusă de ministrul de finanţe al României, Costinescu, adică „graniţa Basarabiei va fi la Prut şi ocolind Cernăuţii, oraş care va reveni României", se va îndrepta

---

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, partea I-a, p. 114, obs. 1.
[2] Ibidem, Nr. 47.

spre Sud-Vest, revenind Rusiei Rutenii care locuesc aici în apropierea graniţei galiţiene; 2. „Dacă în Ugorscina Românii nu vor insista să li se cedeze populaţia eminamente rusă, şi aici se va putea găsi o soluţie conciliatoare“ [1].

Dar chiar şi după ce s'au acordat toate concesiile posibile, şansele că România va intra în războl au scăzut şi mai mult. La 11 Iunie Fasciotti, ambasadorul Italiei la Bucureşti a anunţat Roma că nici Bratianu şi nici ceilalţi oameni de stat „nu vor încuviinţa intrarea României în război, până ce nu se va îmbunătăţi situaţia militară a Ruşilor, sau cel puţin, nu vor fi cucerite Dardanelele... Până şi Costinescu, partizan al intrării în război de partea Antantei, spuse că România nu ar putea intra acum în război şi în orice caz nu va intra în luptă, înainte ca Ruşii să treacă la ofensivă şi să recucerească Galiţia şi Bucovina“ [2].

Brătianu răspunse ambasadorului rus că data exactă a intrării în război va trebui fixată printr'o convenţie militară, care va stabili de asemenea modul de colaborare a trupelor ruseşti şi româneşti şi va asigura acestor trupe echipamentul necesar. Aceasta însemna, că România vrea să primească tot ce a cerut, ca apoi să amâne mereu data intrării în război, deoarece ea va putea totdeauna să tergiverseze negocierile legate de încheierea unei convenţii militare, să formuleze condiţii inacceptabile etc.

Poklevski l-a avertizat pe Sazonov că nu sunt speranţe ca ceilalţi oameni politici, care nu de mult pledau pentru intrarea neîntârziată a României în război, vor căuta să-l influenţeze pe Brătianu deoarece astăzi şi ei sunt de părere că momentul nu este prielnic declarării războiului, întru cât Ruşii se retrag din Galiţia şi Bucovina de Nord, fapt care face imposibilă o colaborare între armatele ruse şi române [3].

Dat fiind că nu se putea spera că situaţia din Galiţia se va îmbunătăţi curând, intervenind şi o agravare a situaţiei în Peninsula Galipoli, a eşuat întregul plan care prevedea intervenţia imediată a României în ajutorul armatei ruse.

Cât priveşte Puterile Centrale, diplomaţia austro-ungară căuta din răsputeri să convingă pe Brătianu de şubrezenia alianţei dintre România şi Rusia şi sfătuia România să rămână neutră. „Totodată — scria baronul Burian — ministrul de externe al Austriei contelui Czernin (ambasadorul austro-ungar la Bucureşti) — nu trebue să încetăm a ne interesa de colaborarea militară a României, mai cu seamă acum când Ruşii au suferit înfrângeri grele“ [4]. După o lună, la 23 Iunie 1915, Czernin a vorbit lui Brătianu despre o colaborare activă între România şi Austro-Ungaria şi a declarat că dacă Brătianu „va continua să ezite, el va pierde momentul prielnic“ [5].

---

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, partea I-a, Nr. 83.

[2] Ibidem, p. 152, obs. 4.

[3] Ţarskaia Rosia v mirovoi voine. Moscova, 1925, p. 191—192; a se vedea Mejdunarodnie otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, partea I-a, Nr. 94.

[4] Cartea Roşie Austro-Ungară. Documente diplomatice privitoare la relaţiunile dintre Austro-Ungaria şi România (22 Iulie 1914 — 27 August 1916). Doc. Nr. 31; a se vedea şi Doc. Nr. 34.

[5] Ibidem, Doc Nr. 35.

Cât priveşte diplomaţia germană, ea se interesa şi mai mult de poziţia României. In Iunie 1915, Erzberger, un om politic german, leaderul centrului catolic, a făcut demersuri serioase la Viena, la Bucureşti, şi chiar şi pe lângă conducătorii Românilor din Transilvania pentru a atrage guvernul român de partea Puterilor Centrale. La Viena, Erzberger l-a implorat pe baronul Burian să facă unele concesii teritoriale Românilor şi mai ales, concesii politice Românilor transilvăneni [1].

La Bucureşti, Erzberger a căutat să dovedească regelui României că intrarea în război e dictată de interesele comune care leagă România de Puterile Centrale. Vorbind în numele guvernului german, Erzberger promise României Basarabia, jumătatea de Miază-zi a Bucovinei, un împrumut important şi o oarecare lărgire a drepturilor pentru Românii ce locuesc in Ungaria [2].

Concomitent cu aceasta, Erzberger ducea tratative şi cu reprezentanţii partidului naţional român din Transilvania, Maniu şi A. Popovici, ale căror revendicări constau în următoarele: „autonomia regională, pentru Românii din Ardeal şi Ungaria, asemenea aceleia din Slovacia şi Croaţia; adunarea regională pentru întocmirea legislaţiei; reprezentanţa proporţională în parlamentul din Budapesta; autonomie financiară în anumite probleme; garantarea imediată a îndeplinirii acestor revendicări sub forma numirii unui reprezentant al guvernului central pentru regiunile populate de Români şi a unui ministru fără portofoliu în guvernul din Budapesta — ambii din rândurile partidului naţional“ [3].

In aceste revendicări nu se spunea nici un cuvânt despre unirea poporului român şi despre drepturile democratice elementare de care era lipsită populaţia română din Transilvania. Singura revendicare se rezuma la numirea în posturi ministeriale a doi fruntaşi ai partidului naţional.

Demersurile diplomatului german nu au avut succes întrucât primul ministru ungar, Tisza, nu a consimţit să facă niciun fel de concesii.

La 17 Iunie, în cursul negocierilor ulterioare între Rusia şi România care au avut loc la Bucureşti pentru stabilirea datei intrării în război a României împotriva Austro-Ungariei, Brătianu a dat un răpuns scris cu următorul conţinut: în caz că puterile aliate „vor accepta toate revendicările politice ale guvernului român punând condiţia ca România să intre în război cel mai târziu la cinci săptămâni dela data transmiterii acestei propuneri, d. Brătianu declară că e dispus să înceapă neîntârziat tratativele cu privire la încheierea convenţiei militare mai sus menţionate şi speră că România poate intra în război la data dorită de puterile aliate“ [4].

Şi astfel, guvernul român, care a promis să intre în război „imediat“ după ce vor fi satisfăcute toate revendicările sale, declară acum că România poate intra în război „cel târziu după cinci săptămâni“.

Această declaraţie a lui Brătianu a constituit o nouă ilustrare a politicii imperialiste secrete, a politicii de tocmeli de comerţ a guvernului ro-

---

[1] Erzberger, Souvenirs de guerre, p. 130—131.
[2] Ibidem.
[3] A. Marghiloman, op. cit., v. I, p. 480.
[4] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma, Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, partea I-a, Nr. 133.

mân. Intru cât situaţia pe câmpul de luptă era nefavorabilă, Brătianu a amânat intrarea României în război şi şi-a mărit pretenţiile.

Din cauza situaţiei nefavorabile pe câmpul de luptă şi sub presiunea aliaţilor, la 21 Iunie, Sazonov i-a ordonat lui Poklevski să declare lui Brătianu că Rusia acceptă toate revendicările sale, dacă România se va angaja să pornească împotriva Austro-Ungariei cel mai târziu după cinci săptămâni dela data când această declaraţie va fi înmânată lui Brătianu.

Răspunzând la propunerile lui Sazonov, Brătianu a declarat la 23 Iunie lui Poklevski că el se bucură că României îi va reveni Bucovina până la Prut cu oraşul Cernăuţi, dar a adăugat cinic că, date fiind actualele împrejurări militare grele, intrarea în război a României „merită o recompensă deosebită". Cât priveşte data intrării în război, el a confirmat că România nu poate interveni decât după cinci săptămâni dela semnarea tratatului politic" [1].

După două zile, la 25 Iunie, Brătianu a dat un răspuns oficial la propunerea rusă în care a formulat o serie de noi revendicări ce nu figurau în negocierile anterioare. Consimţind ca frontiera dintre Rusia şi România să fie „Intregul curs al fluviului Prut", Brătianu a fost de acord ca linia de frontieră să treacă prin Maramureş, pe talvegul Tisei, „dela izvoarele ei", cu condiţia satisfacerii celorlalte revendicări ale României şi anume: 1. Asentimentul Rusiei ca României să-i fie cedată regiunea muntoasă din Galiţia, care formează o proeminenţă în teritoriul României; 2. Pentru intrarea în război a României trebue create anumite condiţii, „ce urmează a fi stabilite prin convenţia militară"; 3. Trebue livrate României toate materialele de război comandate de ea în Franţa şi Italia înainte de intrarea în război [2].

Revendicările suplimentare ale lui Brătianu nu însemnau din punct de vedere practic altceva decât dorinţa de a tergiversa negocierile şi a amâna intrarea României în război. Ele au fost cauzate de agravarea situaţiei pe câmpul de luptă.

Bătălia sângeroasă dela Artois, care a durat dela 5 Mai până la 20 Iunie, s'a soldat cu un succes parţial. Toate acestea demonstrau şi mai mult imposibilitatea ruperii liniilor germane prin atacuri frontale şi alungării inamicului de pe teritoriul Franţei. Aliaţii s'au alarmat.

Ambasadorul rus la Paris, Isvolski, a comunicat la 29 Iunie lui Sazonov: „Intorsătura pe care au luat-o evenimentele militare atât în Galiţia, cât şi pe câmpul de luptă de aici, provoacă multă nelinişte. Toţi, se tem că vor trebui să suporte a doua campanie de iarnă în tranşee sau că aici vor fi aruncate mari forţe germane de pe frontul de Est şi se va întreprinde o ofensivă masivă spre Calais sau Paris. Toţi aşteaptă ca o salvare ca Italia şi România să înceapă operaţiuni din flancuri şi de aceea se atribue aici o importanţă excepţională intrării în război a acestor ţări.

Din această cauză, diplomaţii britanici şi francezi îi dădeau să înţeleagă lui Isvolski că „în actualele împrejurări considerente de ordin militar

---

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, Nr. 170.

[2] Ibidem, Nr. 185.

au o însemnătate precumpănitoare“ și „de aceea sprijinul României trebue cumpărat cu orice preț“ [1].

Dată fiind situația de pe câmpul de bătaie, speranța că România va intra în război era cu totul iluzorie. La 4 Iulie, Poklevski i-a scris lui Sazonov că după părerea lui negocierile ce se duc cu România cu privire la intrarea ei în război îi par „lipsite de realitate“. Până și partizanii intervenției României, ca ministrul de finanțe Costinescu, „nu ascund că momentul actual este extrem de periculos pentru intrarea României în război“. Poklevski înclina acum să creadă că Brătianu a formulat dinadins revendicări noi, pentru a amâna intrarea României în război până când armata noastră va găsi posibilitatea să preia inițiativa“ [2].

Brătianu a declarat ambasadorului britanic la Sofia că, în actualele împrejurări militare nu poate începe războiul în cinci săptămâni, acesta fiind un termen prea scurt. El a adăugat că România se angajase să intre în război „numai atunci când schimbându-se conjunctura militară această acțiune nu va însemna o curată nebunie“.

Trebue remarcat că în perioada aceea, date fiind noile împrejurări pe frontul de Est, intrarea României în război și-a pierdut din importanță. Generalul Ianușkevici, șeful marelui Cartier general rus era de părere că pentru Rusia, intrarea în război a României „nu mai e atât de importantă; numai de nu ar porni împotriva noastră și n'ar permite tranzitarea încărcăturilor militare spre Turcia“ [3].

In schimb, intrarea României în război era extrem de necesară Anglo-Francezilor. Trebue menționat că în cursul lunii Iulie, în Galipoli, s'au dus lupte de importanță pur locală fără niciun scop tactic. Pe frontul de Vest, în Mai și Iunie 1915 toate atacurile trupelor anglo-franceze au avut un caracter pur demonstrativ. In aceste condiții, cercurile guvernante ale Angliei și Franței au depus toate eforturile pentru a determina România să intre în război mai devreme sau mai târziu, de partea lor.

La 22 Iulie, ambasadorul britanic la Petrograd, Buchanan a arătat directorului cancelariei ministerului de externe al Rusiei, Shiling, necesitatea încheierii cu România „unei convenții politice și militare acceptând orice sacrificiu, deoarece numai în felul acesta vom putea opri trecerea prin contrabandă pe teritoriul României a materialelor de război destinate Turciei“ [4].

Sub noua presiune puternică din partea aliaților, Sazonov a fost nevoit să satisfacă toate revendicările teritoriale ale guvernului român.

Răspunzând lui Poklevski, Brătianu a manifestat multă bucurie în legătură cu satisfacerea tuturor revendicărilor sale și l-a încredințat că România e gata să încheie o convenție politică cu Quadrupla Ințelegere care să stabilească „granițele viitoarei Românii“ și e dispusă să-și asume angajamentul de a acorda Ințelegerii ajutor militar“. Cât privește data intrării în război, Brătianu a declarat „pentru a evita orice neînțelegere“ că

---

[1] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, partea I-a, Nr. 203.

[2] Ibidem, p. 239.

[3] „Krasnîi Arhiv“ 1928, v. 27, p. 36.

[4] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, partea I-a, Nr. 362; a se vedea și „Krasnîi Arhiv", 1928, v. 31, p. 24.

„această dată va depinde de condițiile militare în care trebue să aibă loc această acțiune“ [1].

Cele trei puteri aliate occidentale au găsit răspunsul lui Brătianu satisfăcător. După părerea lui Delcassé, ambasadorul francez la Petrograd, „puterile ar trebui să se grăbească cu încheierea unei convenții politice cu România, chiar și fără stabilirea datei intrării ei în război“ [2].

Sonnino, ministrul de externe al Italiei s'a pronunțat pentru închelerea imediată a convenției cu România, cu condiția ca această convenție să cuprindă o clauză categorică cu privire la interzicerea transportării oricăror materiale militare în Turcia, această interdicție intrând în vigoare încă înainte de semnarea convenției militare [3].

Grey, ministrul de externe al Angliei, s'a asociat fără rezervă punctului de vedere al lui Delcassé și Sonnino. El a declarat lui Benkendorff ca problema Dardanelelor devine tot mai importantă, iar oprirea transportării încărcăturilor militare spre Turcia va căpăta o însemnătate excepțională și de aceea „sistarea negocierilor cu România prezintă un pericol prea mare pentru ca puterile aliate să poată adopta o asemenea poziție“ [4].

Trebue menționat că la începutul lui August în Peninsula Galipoli s'a creat o situație încordată. Comandată de generalul german Liman von Sanders, armata turcă, care la început era slab echipată, căpăta tot mai mult armament și muniții, iar în cursul verii 1915 a devenit o putere considerabilă. Plana pericolul că Turcii vor arunca în mare armata expediționară.

Neputând trimite mai multe întăriri la Galipoli, guvernul britanic a căutat să ajute trupele expediționare prin oprirea sau măcar reducerea transportării prin România a munițiilor și armamentului pentru armata turcă. De aceea guvernul britanic era dispus să satisfacă toate revendicările României, aceasta din urmă angajându-se să oprească transitul încărcăturilor militare destinate Turciei.

La presiunea aliaților, Sazonov l-a însărcinat la 27 Iulie pe Poklevski să declare lui Brătianu că guvernele aliate sunt dispuse „să înceapă imediat discutarea și procedura semnării convenției militare și politice cu România, luând ca bază revendicările pe care ea le-a formulat“ [5]. In acelaș timp, Sazonov a anunțat pe Isvolski, Benkendorff și Giers — ambasadorul Rusiei la Roma — că sub presiunea puternică a aliaților el a acceptat toate condițiile lui Brătianu: „Rusia n'o face decât cedând rugămintii Franței și Angliei, pentru a le înlesni operațiunile militare în fața Dardanelelor prin împiedecarea trecerii contrabandei militare prin România“ [6].

In felul acesta, înțelegerea era ca și realizată și nu rămânea decât să fie semnată. Dar la ședința Consiliului de Miniștri din România ce s'a ținut la 9 August 1915 și la care au participat leaderii partidelor politice,

---

[1] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, partea I-a, Nr. 367.
[2] Ibidem, Nr. 376, a se vedea și „Krasnîi Arhiv“, 1928, v. 31, p. 26.
[3] Ibidem, v. VIII, partea I-a, p. 496, obs. 2.
[4] Ibidem, v. VIII, partea I-a, Nr. 384.
[5] Ibidem, p. 487, obs. 2.
[6] Ibidem, Nr. 402.

Consiliul de Miniștri s'a pronunțat împotriva semnării convenției, invocând motivul că dacă se va afla despre această convenție, Germania și Austro-Ungaria ar ataca România într'un moment care nu-i este favorabil. Brătianu s'a pronunțat pentru încheierea unei convenții politice cu guvernele Ințelegerii Quadripartite, dar nimeni nu l-a susținut.

Bonzii României nu doreau să riște în această perioadă grea și așteptau un moment mai prielnic pentru a intra în război. Refuzând să semneze acordul cu Antanta, Consiliul de miniștri l-a însărcinat pe Brătianu să asigure cele patru puteri aliate că și de acum încolo politica României va fi orientată spre Antantă și că la primul prilej favorabil ea va intra în război alături de ele.

La 21 August, Brătianu a declarat puterilor aliate: „sunt fericit să constat că ne-am înțeles definitiv cu Rusia și aliații ei cu privire la viitoarele frontiere ale țării noastre, în vederea colaborării militare, și de aceea, și pe viitor, până la semnarea convențiilor respective, România, cum a procedat și până astăzi, va continua să împiedece transportarea materialelor de război spre Turcia“ [1].

Cu această declarație, negocierile intense cu România care au durat patru luni s'au întrerupt temporar și au fost reluate în urma ofensivei Puterilor Centrale în Serbia, puterile Antantei insistând din nou ca guvernul român să intervină.

Dar înainte de a examina mai departe negocierile duse în legătură cu intrarea României în război alături de Antantă, trebue să spunem câteva cuvinte despre relațiile încordate ce s'au stabilit atunci între România și puterile blocului central.

Cotitura politicii române spre puterile Antantei a întărâtat comandamentul austro-german, care dorea să schimbe această situație chiar dacă ar fi trebuit să facă uz de forță. La sfârșitul lui August 1915, trupele austro-ungare s'au apropiat de frontiera română. Atunci guvernul român a ordonat concentrarea trupelor române la frontiera austro-ungară și a dat dispoziția să se construiască linii de fortificații de-a-lungul acestei granițe. La 24 Septembrie 1915 Czernin, ambasadorul Austro-Ungariei la București, a declarat lui Brătianu că dacă România va decreta mobilizarea, Puterile Centrale vor fi nevoite să pretindă explicații.

„D. Brătianu trebue... să-și chibzuiască bine hotărîrile“. „El (adică Brătianu — *I. G.)* ar trebui avertizat cu toată seriozitatea — spuse în continuare Czernin — să nu facă pasul care ar putea fi interpretat ca ostil și ar putea avea consecințe grave“ [2].

Totuși, pentru a evita un conflict armat, comandamentul austro-ungar a fost nevoit să-și retragă trupele dela granițele române.

Czernin a căutat să-l convingă pe regele României să procedeze în mod analog. Insă regele României a răspuns că: „cu timpul“ trupele vor fi retrase. Răspunsul nu l-a satisfăcut pe Czernin care a insistat să i se dea un răspuns pozitiv. Numai după multă insistență regele României a con-

---

[1] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, partea a II-a, Nr. 552.

[2] Cartea Roșie Austro-Ungară. Documente diplomatice privitoare la relațiunile dintre Austro-Ungaria și România (22 Iulie 1914—17 August 1916). Doc. Nr. 45.

simțit să ordone retragerea trupelor dela frontieră, cu condiția ca Austro-Ungaria să redeschidă granița“ [1].

Cu toate acestea, Consiliul de miniștri al României a hotărît abia după 10 zile „să renunțe deocamdată la noile măsuri militare“ [2].

Așa dar, la începutul toamnei 1915 poziția guvernului român era stabilită. Intrarea în război a României alături de Antantă nu mai era decât o chestiune de timp. Diplomația engleză a profitat de această împrejurare. La 1/14 Octombrie 1915, Banca Engleză, dorind să câștige România pentru interesele Angliei, a acordat guvernului român un nou împrumut de 7.000.000 lire sterline care la cursul de 25,22 lei lira, reprezenta o sumă de 176.540.000 lei. Acest credit fusese acordat în condiții identice cu ale împrumutului precedent [3].

Guvernul englez nu considera banii acordați guvernului român ca un adevărat împrumut. După cum s'a exprimat Crew, ajutorul lui Grey, creditul a fost acordat guvernului român pentru acoperirea cheltuielilor legate de comenzile de armament și munițiunile făcute în Anglia, America și alte țări [4].

In perioada neutralității România a primit în total dela puterile Antantei (în special din partea Angliei) 312.652.500 lei. Imprumuturile acordate de Antantă României au avut o importanță deosebită deoarece ele predeterminau poziția pe care trebue s'o ocupe guvernul român în problema războiului.

Capitalul monopolist englez, profitând de nevoia permanentă a guvernului român de noi credite și împrumuturi, a exercitat pe această linie presiuni asupra României prin guvernul britanic, transformând România într'o semicolonie a imperialismului englez. Indeplinind docil voința creditorilor săi, România a acceptat condițiile militare și alte condiții ce i-au fost impuse

Intrarea României în războį de partea Antantei a fost determinată printre altele, de împrumuturile externe acordate României și garantate de aliați. Brătianu nu aștepta decât momentul prielnic pentru a intra în război.

Trebue menționat că în vara și toamna anului 1915, situația militară a Antantei nu era deloc favorabilă. Intru cât Anglo-Francezii nu întreprindeau acțiuni hotărîte, în 1915, Germania a repurtat succese însemnate. Armata rusă a fost nevoită să se retragă dela frontierele ei în mlaștinele din regiunea Polesic (dincolo de râul Stohod) fiind paralizată cel puțin până la sfârșitul primăverii anului viitor; Rușii s'au retras din Polonia și dintr'o parte a Lituaniei; Austro-Ungaria a fost astfel salvată dela o înfrângere definitivă. La 5 Octombrie 1915, Bulgaria s'a aliat Puterilor Centrale; expediția din Dardanele a esuat complet, iar la Salonic trupele anglo-franceze se aflau într'o situație periculoasă.

---

[1] Cartea Roșie Austro-Ungară. Documente diplomatice privitoare la relațiunile dintre Austro-Ungaria și România (22 Iulie 1914—17 August 1916). Doc. Nr. 42.

[2] Ibidem, Doc. Nr. 46.

[3] G. M. Dobrovici, op. cit., p. 298. La 31/13 Noembrie 1916, după intrarea României în război, s'a primit prin Banca Angliei al treilea împrumut de 40.000.000 lire sterline sau un miliard lei aur. Și acest împrumut a fost acordat în aceleași condiții cu cele precedente. Ibidem, p. 315.

[4] Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma. Dokumentî țarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, partea I-a, Nr. 402.

In toamna anului 1915, comandamentul general german a întreprins o operaţie împotriva Serbiei pentru a stabili legături mai solide cu Bulgaria care s'a alăturat atunci Puterilor Centrale, pentru a ajuta Turcia şi pentru a sili România să termine, în sfârşit, cu ezitările.

Conducătorii Franţei şi Angliei au fost alarmaţi de această perspectivă şi au aruncat asupra Rusiei toată vina pentru tergiversarea tratativelor cu România.

După spusele lui Isvolski, ambasadorul rus la Paris (în 10 Octombrie 1915) cercurile parlamentare franceze au fost alarmate de situaţia militară a Serbiei şi erau de părere că „pentru asigurarea poziţiei sale în Balcani, Rusia nu numai că trebue să-şi trimită trupele, dar chiar să sacrifice în favoarea României o parte din propriul teritoriu. Această idee a pătruns astăzi şi în presă şi anume în coloanele ziarului „Le Matin" care are legături strânse cu cercurile guvernamentale"[1].

La 12 Octombrie 1915, Isvolski a telegrafiat lui Sazonov: „...în cercurile parlamentare, în presă şi chiar şi în cercurile guvernamentale... nemulţumirea faţă de Rusia creşte zi de zi... Noi suntem prezentaţi ca principalul vinovat pentru situaţia ce s'a creat în Balcani, situaţie care a fost chipurile cauzată de intractabilitatea noastră în negocierile cu România şi părtinirea sistematică faţă de Bulgaria... Astăzi — scria în continuare Isvolski — unele ziare influente s'au pronunţat din nou că pentru a salva situaţia şi a atrage de partea noastră România, Rusia trebue să sacrifice o parte din Basarabia"[2].

Titoni, ambasadorul italian la Paris, a declarat lui Poincaré că „...România trebue determinată fără întârziere să intre în război. Singurul mijloc prin care se poate obţine aceasta este concentrarea imediată a trupelor ruse la frontieră (a României — *I. G.)*. Indată ce se va face aceasta, Rusia trebue să declare României următoarele: sunteţi de acord să ne lăsaţi să trecem şi să luptaţi de partea noastră dacă vom ataca Bulgaria? Sau preferaţi să porniţi alături de noi dacă vă vom ajuta să intraţi în Transilvania? Dacă Rusia va propune în felul acesta României să lupte alături de ea pentru realizarea idealurilor ei naţionale, presiunea opiniei publice îl va sili fără doar şi poate pe Brătianu să declare război Austriei"[3].

Prin urmare, cercurile guvernante reacţionare engleze, franceze şi italiene, atât cele parlamentare cât şi cele guvernamentale căutau să atragă România în război în dauna intereselor Rusiei, care nu numai că trebuia să-şi sacrifice din teritoriul său, dar mai trebuia să concentreze trupe ruseşti la frontiera României şi apoi să dea ajutor armatei române.

Pentru a înlesni o concentrare masivă de trupe ruseşti la graniţa României şi pentru a determina România să intre în război de partea Antantei, guvernul francez a expediat Rusiei încă la sfârşitul lunii Octombrie 1915, 240.000 puşti franceze[4].

Sub presiunea aliaţilor, ministerul de externe al Rusiei a fost nevoit să pună la ordinea zilei problema negocierilor cu România, pentru ca acea-

---

[1] Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, partea a II-a, Nr. 886.
[2] Ibidem, Nr. 896.
[3] H. Poincaré, op. cit., v. 2, p. 117.
[4] Ibidem, p. 125.

sta să lase să treacă pe teritoriul ei trupe ruseşti totalizând cinci corpuri destinate invadării imediate a Bulgariei. Brătianu a consimţit să permită trecerea trupelor ruseşti numai cu condiţia ca să fie efectuată atunci când România va intra şi ea în război. Condiţia pe care o punea Brătianu pentru intrarea ţării în război, era ca, în prealabil, o armată rusă cu un efectiv de 300.000 oameni să fie gata să pornească spre frontierele României [1].

Cu timpul însă, Brătianu şi-a mărit pretenţiile şi la 3/17 Octombrie a declarat că România va intra în război cu următoarele condiţii: Anglia şi Franţa să trimeată la Salonic 500.000 de oameni, situaţia pe frontul rus să nu se agraveze, trupele aliate să-şi menţină poziţiile în Galipoli şi armata sârbă să nu fie sdrobită [2].

De fapt, aceasta însemna că România nu va intra în război înainte de Februarie sau Martie anul viitor. Peste o zi, Brătianu a explicat că armata aliată de 500.000 de oameni poate fi compusă atât din trupe ruseşti cât şi din trupe anglo-franceze [3]. Insă la 10 Octombrie, Brătianu a făcut o declaraţie cu totul contrară şi anume, că noua armată rusă care s'a şi concentrat pe atunci în districtul Odessa, nu poate fi socotită ca făcând parte din armata de 500.000 de oameni a tuturor aliaţilor, întru cât în propunerea din 30 Septembrie trecut guvernul britanic ar fi promis, chipurile, României colaborarea unei noi armate ruse de 500.000 de oameni [4].

Incercările făcute pentru a sili pe Brătianu să-şi schimbe părerea n'au dus la nimic „din care cauză — spunea Poklevski — trebue să ţinem acum cont de faptul că Brătianu nu va socoti cu putinţă să accepte propunerea noastră de colaborare şi cu privire la trecerea trupelor noastre pe teritoriul român, propunere pe care intenţionăm s'o facem după ce va fi concentrată armata noastră, destinată operaţiunilor contra Bulgariei" [5].

După părerea lui Brătianu, România nu putea intra în război decât în Februarie sau Martie anul viitor şi deocamdată el a căutat să asigure cât mai bine această acţiune din punct de vedere militar.

Ambasadorul României în Rusia, Diamandi, a mărturisit cu regret lui Paléologue, că, în prezent, este cu totul exclusă posibilitatea intrării României în război de partea Antantei. In cazul cel mai fericit, puterile Antantei puteau spera că şi pe viitor România va rămâne neutră.

Trebue menţionat că la sfârşitul lui Ianuarie 1916 situaţia politică a României a devenit cât se poate de gravă. De pe la mijlocul lunii Ianuarie, la frontiera bulgaro-română au fost concentrate trupele Puterilor Centrale însumând 300.000 de oameni. Relaţiile româno-bulgare deveneau zi cu zi

---

[1] „Krasnîi Arhiv", 1928, v. 28, p. 9, obs. 3.

[2] Ţarskaia Rosia v mirovoi voine. Moscova, 1925, p. 205.

[3] Ibidem, p. 205—206.

[4] După cum reiese din referatul ambasadei engleze din 1/14 Octombrie 1915, dacă România va declara război Puterilor Centrale „guvernul britanic ar fi dispus să semneze imediat o convenţie militară cu România, în virtutea căreia Marea Britanie s'ar angaja să trimită pe câmpul de luptă din Balcani, înafară de trupele care se şi află la Galipoli, o armată de cel puţin 200.000 oameni". Totodată guvernul britanic propunea „să trimită în Rusia în următoarele două luni o cantitate suficientă de puşti, pentru a-i da posibilitatea să echipeze şi să trimită pe front suplimentar, cel puţin 500.000 oameni instruiţi pentru ca Rusia să pornească împreună cu România o ofensivă energică în sectorul de Sud al războiului". (Mejdunarodnîe otnoşenia v epohu imperializma. Dokumentî ţarskovo i vremenovo pravitelstva, v. VIII, partea a II-a, Nr. 909).

[5] Ţarskaia Rosia v mirovoi voine. Moscova, 1925, p. 206.

mai încordate, la graniță aveau loc dese ciocniri între ostașii români și bulgari. Bulgarii au închis granița lor terestră și împingeau pe Nemți spre Dobrogea. Puterile Centrale erau nemulțumite de faptul că guvernul român a vândut Englezilor 80.000 de vagoane grâne (pentru care s'au plătit 10.000.000 lire sterline) [1], întru cât ei considerau că aceste grâne sunt un bun al lor. Germania a dat României un ultimatum: sau România rămâne neutră până la sfârșitul războiului și demobilizează imediat, sau trupele germane și bulgare invadează România. In aceste împrejurări guvernul român s'a gândit la un ajutor din partea Rusiei. La 22 Ianuarie 1916, Brătianu a declarat lui Poklevski că „... frontiera română din spre Austro-Ungaria și Bulgaria e atât de lungă încât armata română nu o poate apăra singură". De aceea, primul ministru român l-a rugat pe ambasadorul rus „să afle precis, pentru cazul că armatele inamice ar invada România, în câte zile și câte trupe" ar putea concentra Rușii la granița României pentru a-i ajuta pe Români să respingă atacul inamicului din spre Sud. Brătianu considera un eventual atac extrem de periculos întru cât Bucureștiul se află la o distanță de numai 60 km de Dunăre" [2].

Ținând seama de amenințările Bulgariei și așteptându-se ca Austro-Germanii să exercite presiuni asupra lui Brătianu, Sazonov îl însărcinase pe Poklevski să comunice lui Brătianu „...că în caz de nevoie, armata rusă îi va veni imediat în ajutor". Pentru a da curaj guvernului român, Sazonov considera „...că ar fi bine ca ambasadorii aliaților să primească dispoziția să declare guvernului român că dacă Bulgarii vor porni împotriva României, desanta din Salonic va porni imediat în ofensivă, pentru a atrage asupra sa trupele bulgare" [3].

Insă generalul Alexeev, șeful marelui cartier general rus, constatând că aliații nu intenționează să mărească efectivul trupelor lor din Salonic — atitudine care atunci s'a conturat precis — a scris la 26 Ianuarie 1916 lui Sazonov că acest fapt va arunca întreaga greutate a ajutorului acordat Românilor exclusiv asupra Rusiei și a ajuns la concluzia că din punct de vedere militaro-strategic e preferabil ca România să rămână neutră, acoperind astfel granița rusă dela Cernăuți până la Dunăre, care prin neutralitatea ei va duce și la reducerea frontului strategic rus [4].

In timp ce în primăvara anului 1915, când trupele rusești ocupau culmile Carpaților, intrarea României în război ar fi putut influența hotărîtor desfășurarea operațiunilor militare, în sensul sdrobirii definitive a Austro-Ungariei, în prezent, generalul Alexeev e de părere că „... pentru noi e mai avantajos ca România să-și păstreze neutralitatea. Intr'adevăr, întru cât frontierele române sunt foarte întinse și au o configurație extrem de desavantajoasă, și dat fiind că nu putem fi siguri de importanța combativă a trupelor române, precum și din cauza situației create după înfrângerea Serbiei și care a permis Germaniei și aliaților ei aproape să înconjoare România din trei părți, suntem nevoiți să ținem seama de faptul că Ro-

---

[1] Lord Bertie, op. cit., p. 88.
[2] Țarskaia Rosia v mirovoi voine. Moscova. 1925, p. 208.
[3] Ibidem, p. 210.
[4] Strateghiceski ocerk voinî 1914—1918. Rumînski front, p. 49—50; a se vedea și „Krasnîi Arhiv", 1928, p. 26, obs. 1.

mânii ar putea fi înfrânţi, ceea ce ne-ar sili să trimitem forţe considerabile pentru a le da ajutor fără a obţine un folos direct pentru obiectivele noastre militare imediate“ [1].

Alexeev era de părere că dacă România nu va putea rămâne neutră, să se acorde Românilor ajutor armat, dar nu trimiţându-se trupe la frontiera de Sud a României pentru a apăra accesul spre Bucureşti, ci prin concentrarea trupelor în Moldova de Nord, în sectorul Fălticeni-Herţa; acest sector ar constitui o ameninţare pentru flancul drept al întregului front inamic şi, dată fiind importanţa lui, ar putea ţine în loc forţe considerabile ale inamicului. In felul acesta, România ar avea posibilitatea să folosească aproape întreaga ei armată pentru a-şi apăra frontiera de Nord, adică să strângă forţe suficiente pentru luptă, cu condiţia ca Ruşii să acţioneze energic în Bucovina [2].

Cât priveşte România, generalul Iliescu, şef adjunct al statului major, a declarat lui Poklevski că Românii nu-şi puteau asuma decât apărarea liniei dunărene şi a frontierei din spre Austro-Ungaria; cu apărarea Dobrogei trebue însărcinată armata rusă; o jumătate din trupele ruseşti, care trebue să însumeze un efectiv de 200.000 de oameni, ar putea fi trimise pe mare la Constanţa, iar cealaltă jumătate pe Dunăre, spre Cernavoda [3].

In legătură cu aceasta generalul Alexeev i-a comunicat lui Sazonov că asumarea obligaţiei de a strânge în Dobrogea o armată atât de puternică (fapt care implică acţiuni de ofensivă în Peninsula Balcanică) ar crea pentru comandamentul rus necesitatea să mai strângă o altă armată destul de puternică pentru apărarea aripei stângi a armatei generalului Ivanov, apărarea drumului spre Odessa-Nikolaev din spre Nord-Vest şi asigurarea spatelui frontului şi a flancului drept al armatei române. „De unde vom lua această armată nouă? De pe direcţia Petrograd şi direcţia Moscova. Vom muta astfel centrul de greutate dela direcţiile principale la cele secundare, în dauna viitoarei campanii“ [4].

Alexeev a arătat că România poate conta pe ajutorul şi colaborarea armatei ruse, care va scuti pe Români de grija apărării Moldovei de Nord, dar referindu-se la cererea guvernului român cu privire la o armată rusă de 200.000 de oameni pentru apărarea Dobrogei, el a exprimat părerea că trimiterea unor asemenea forţe pe un câmp de luptă îndepărtat nu poate corespunde cu interesele generale ale aliaţilor [5].

Trebue menţionat că revendicările formulate de generalul Iliescu reprezentantului militar rus la Bucureşti, colonelului Tatarinov, au fost întocmite împreună cu reprezentantul militar al Franţei căpitanul Pichon. Intr'o scrisoare adresată generalului La Guiche la 22 Ianuarie 1916, căpitanul Pichon a arătat limpede că Românii nu pot apăra numai cu forţele lor o linie de 700 km a Carpaţilor, o linie de 600 km de-a-lungul Dunării şi să le mai rămână forţe pentru Dobrogea şi partea de Nord a Moldovei.

---

[1] „Krasnîi Arhiv“, 1929, v. 32, p. 4.
[2] M. Paléologue, Ţarskaia Rosia nakanune revoluţii, p. 27—28; a se vedea Strateghiceski ocerk. Rumînski front, p. 49—50.
[3] „Krasnîi Arhiv“, 1928, v. 28, p. 28, obs. 2.
[4] Strateghiceski ocerk. Rumînski front, p. 51.
[5] Ibidem, p. 65.

„Ce va mai rămâne din cei 500—600.000 de Români şi unde se vor concentra ei? Trebue să dăm trupe ruseşti pentru o invazie în Bulgaria“ [1].

Reprezentantul militar al Franţei a insistat asupra necesităţii concentrării unei armate numeroase ruse în Basarabia chiar şi înainte de începerea tratativelor, armată care în viitor să pornească împotriva Bulgariei [2].

La 31 Ianuarie 1916 generalul Pau, şeful misiunii militare franceze în Rusia, a comunicat generalului Alexeev în numele generalului Joffre că din toate puterile aliate numai Rusia are posibilitatea să ajute direct România şi că situaţia creată atunci în Franţa nu permitea trimiterea unor întăriri la Salonic. A doua zi generalul Alexeev a răspuns că România poate conta cu toată siguranţa pe ajutorul şi sprijinul armatei ruse care ia Românilor grija apărării Moldovei de Nord, dar cât priveşte cererea Românilor de a li se da o armată rusă de 200.000 de oameni pentru apărarea Dobrogei generalul Alexeev a considerat şi pe bună dreptate că trimiterea unor forţe atât de mari pe un câmp îndepărtat de luptă nu corespunde intereselor comune ale aliaţilor. „Nu refuz ajutorul (suplimentar) şi în Dobrogea, cum ar fi ocuparea Constanţei de către flotă, sau trimiterea unor trupe terestre dar numai în proporţii care asigură păstrarea acestei provincii (scop defensiv) întru cât destinele nu se hotărăsc în Dobrogea. Soarta întregului război se hotărăşte pe teatrul principal de operaţiuni, iar soarta României — printr'o lovitură în Bucovina“ [3].

Intre timp, la 21 Februarie 1916, trupele germane au întreprins atacuri puternice împotriva Verdunului. Franţa întreagă a fost sguduită, trebuiau întreprinse operaţiuni active pe celelalte fronturi pentru a atrage o parte din trupele germane de pe frontul francez.

In acest scop, aliaţii Rusiei s'au străduit să determine guvernul rus să obţină intrarea în război a României şi să ia asupră-şi toate greutăţile noului front.

In telegrama sa din 1 Martie 1916, Poincaré a arătat ţarului Rusiei importanţa capitală a intrării României în război şi l-a rugat să facă tot posibilul pentru realizarea colaborării trupelor române cu cele ruseşti, luând ca bază dorinţele României [4].

Generalul Joffre era de părere că intrarea României în luptă este într'o oarecare măsură o problemă de importanţă vitală şi decisivă pentru cauza comună a aliaţilor. „Niciun preţ nu e prea mare — scria generalul Pau generalului Alexeev — pentru a cumpăra sprijinul României; de aceea trebue să luăm de pe acum măsuri cu caracter militar pentru ca România să aibă posibilitatea să respingă o eventuală presiune din partea Nemţilor, şi, totodată pentru a încredinţa acest stat că intenţiile noastre sunt binevoitoare şi ferme; dacă vom lua măsuri lipsite de orice gând ascuns şi prin care se urmăreşte satisfacerea în măsura necesară a dorinţelor şi năzuinţelor acestei ţări, vom obţine rezultatul dorit“ [5].

---

[1] Strateghiceski ocerk. Rumînski front, p. 65.
[2] Ibidem.
[3] Strateghiceski ocerk. Rumînski front, p. 65—66.
[4] „Krasnîi Arhiv“, 1929, v. 32, p. 15—16, obs. 1.
[5] Nastuplenie iugo-zapadnovo fronta v mae-iunie 1916. „Sbornik dokumentov“, Moscova, 1940. Doc. Nr. 14, p. 53.

Generalul Joffre a inistat ca Rusia să ia asupra sa operaţiunile în regiunea Dunării, inclusiv intrarea pe teritoriul Bulgariei, iar România — operaţiunile militare în provinciile Austriei; trebuia să se ajungă la o înţelegere cu privire la forţele pe care le dă Rusia, ţinându-se seama de faptul că Românii consideră că sunt necesare trupe însumând circa 200—250.000 de oameni [1].

Generalul Joffre şi-a motivat propunerea prin aceea că intrând în Bucovina şi Transilvania, armata română, care nu a participat încă la lupte, având în ambele flancuri încadrarea trainică a trupelor ruseşti, ar avea condiţii minunate pentru operaţiuni pe un teritoriu unde va întâmpina simpatia populaţiei înrudite. Cât priveşte armata rusă, aceasta acţionând împotriva Bulgarilor, din amintirea cărora nu se ştersese încă războiul de eliberare, soldaţii şi ţăranii bulgari o vor întâmpina cu o profundă simpatie sau cel puţin vor şovăi [2].

In genere, generalul Joffre crede că „în împrejurările actuale, necesitatea intrării României în război de partea noastră trebue să aibă o importanţă decisivă în cursul tratativelor şi că trebue să eliminăm orice considerent de importanţă secundară, cum ar fi valoarea planului de campanie, fapt care, dacă ne gândim bine, nu poate cauza intractabilitatea Rusiei" [3].

In felul acesta, şi pe acest front, în legătură cu negocierile cu privire la intrarea României în război s'a manifestat punctul de vedere egoist al generalului Joffre care îndemna Rusia să-şi sacrifice oamenii.

Răspunzând la scrisoarea generalului Pau din 3 Martie 1916, generalul Alexeev scria că „...România tinde să rămână neutră până în clipa când succesul va trece definitiv de partea Antantei şi va asigura Românilor realizarea ţelurilor lor politice fără o luptă îndelungată şi grea cu un rezultat schimbător, iar uneori chiar îndoelnic" [4]. De aceea — scria în continuare generalul Alexeev — în ceea ce priveşte România, o importanţă mai mare are iscusinţa diplomaţilor decât întocmirea unui plan de război, pe care deocamdată România nu-l doreşte de loc. Când ea va socoti într'adevăr că trebue să intre în război, convenţia va fi elaborată fără nicio dificultate" [5].

In general, generalul Alexeev nu era de părere să se trimeată 250.000 de ostaşi pentru operaţiuni de ofensivă în Balcani, deoarece aceasta ar însemna că aceste trupe să fie luate „de pe direcţiile principale, să slăbim sectoarele cele mai esenţiale ale frontului nostru strategic care şi aşa se întinde cale de 1300 km şi să le trimitem pe un teatru de război izolat şi îndepărtat care ori ce am spune are o însemnătate secundară pentru desfăşurarea generală a războiului... Noi nu vom avea posibilitatea să concentrăm pe front forţe necesare pentru a da o lovitură decisivă Germaniei şi Austriei, dacă vom trimite trupe puternice (250.000 de ostaşi), pentru operaţii de ofensivă în Balcani. Vom fi supuşi pericolului apărării

---

[1] Nastuplenie iugo-zapadnovo fronta v mae-iunie 1916. „Sbornik dokumentov", Moscova, 1940. Doc. Nr. 14, p. 54.

[2] Ibidem.

[3] Ibidem, p. 55.

[4] Ibidem, Doc. Nr. 16, p. 59.

[5] Ibidem, p. 61.

pasive a granițelor noastre în direcțiile Petrograd și Moscova. Nu putem fi siguri că intrarea în luptă a României (dacă va avea loc — fapt îndoelnic) va atrage spre frontiera Transilvaniei forțe mai mult sau mai puțin importante ale Austriacilor și va ușura îndeplinirea operațiunii ofensive hotărîtoare pe frontul nostru de Sud-Vest. Exemplul pe care l-a dat Italia ne îndreptățește să ne îndoim de aceasta". Generalul Alexeev considera că oricât de mari ar fi succesele ce le-ar obține armata rusă pe un front de o importanță secundară „insuccesele în direcțiile mai importante vor însemna totuşi insuccesul general al armatei ruse". „Victoria armatei noastre — a scris în continuare Alexeev — repurtată asupra armatei germane va rezolva și problema României — numai atunci România ni se va alătura..." [1].

Această părere cu privire la poziția României era, în general, justă.

Intre timp, la 26 Februarie 1916, la marele cartier general al țarului a sosit un om politic român, fostul ministru de război Filipescu, pentru a obține un ajutor mai mare din partea Rusiei în caz că România va intra în război de partea Antantei. S'a ținut o consfătuire, prezidată de țar însuși, cu privire la chestiuni operative, în care scop au sosit aici comandanții fronturilor generalul-adjutant Ivanov, generalii Kuropatkin și Evert, amiralul Rusin, ministrul de război și alți generali [2].

Filipescu cerea următoarele: concentrarea imediată a armatei ruse „cu un efectiv de cel puțin 250.000 de oameni" „...în Basarabia, ca o garanție a securității României în caz că ea va porni contra puterilor centrale. Când România va declara război, această armată rusă trebue să intre în Dobrogea și să apere frontiera de miazăzi a României împotriva trupelor germano-bulgare" [3].

La aceasta, generalul Alexeev a observat că „România poate conta pe un ajutor larg din partea Rusiei — atât în ce privește trupele cât și livrarea echipamentului militar din Franța. Dar nu e de loc practic să se întrețină o armată întreagă în Basarabia doar pentru orice eventualitate. Trupele trebue să se găsească acolo unde pot fi folosite. Aceasta nu înseamnă că se exclude posibilitatea concentrării unor trupe în Basarabia. Dacă acolo va fi nevoie de trupe, ele vor fi trimise. Trebue să ne înțelegem asupra tuturor acestor chestiuni. E nevoie de mai multă încredere reciprocă" [4].

Generalii Pau și La Guiche, reprezentanții misiunii militare franceze pe lângă marele cartier general, s'au asociat opiniei guvernului român și au insistat ca Rusia să trimeată o armată puternică în Dobrogea deoarece „prin ofensiva acestei armate în Peninsula Balcanică Rușii apărau mai bine frontiera de Miazăzi a României împotriva Bulgarilor și înlesneau trupelor aliate din Salonic să treacă la operațiuni active" [5].

---

[1] Nastuplenie iugo-zapadnovo fronta v mae-iunie 1916. „Sbornik dokumentov". Moscova, 1940. Doc. Nr. 16, p. 60.

[2] „Krasnîi Arhiv", 1928. v. 28, p. 32—33.

[3] Strateghiceski ocerk. Rumînski front, p. 57.

[4] „Krasnîi Arhiv", 1928, v 28, p. 34

[5] Nastuplenie iugo-zapadnovo fronta v mae-iunie 1916. „Sbornik dokumentov". Moscova, 1940. Doc. Nr. 15, p. 57.

Din consideraţii militare, generalul Alexeev, n'a consimţit să trimeată 250.000 de ostaşi ruşi în Dobrogea pentru a lupta împotriva Bulgarilor. „Datoria mea faţă de Rusia şi ţar — scria generalul Alexeev lui Sazonov — nu-mi permite să raportez comandantului suprem că *trebue să adoptăm un asemenea plan şi să ne alăturăm unei asemenea aventuri militare* (subliniat de mine — *I. G.*). In împrejurările şi condiţiile actuale, nu găsesc alt calificativ pentru planul ce ni se propune. 250.000 de oameni reprezintă aproape o şeptime din trupele noastre. Frontul nostru se întinde cale de 1200 verste, şi ni se propune să-l mai prelungim cu încă 600 verste. Aliaţii noştri stărue asupra ideii că numai succesul obţinut pe teatrul principal de război, adică pe frontul lor, francez, poate aduce victoria, şi de aceea ţin acolo, pe un front de 700 km cca 2.000.000 de Francezi şi 40 divizii belgiene şi engleze; ei sunt foarte sgârciţi când e vorba să dea trupe pentru teatre de război de importanţă secundară. Ni se recomandă stăruitor să slăbim cu 6—7 corpuri frontul nostru de Vest — drumul spre Petrograd, Moscova şi Kiev, şi să ne asumăm o nouă operaţiune complicată în Balcani înainte de a se înregistra o slăbire a Nemţilor şi Austriacilor şi înainte de a avea siguranţa că aliaţii vor fi capabili să întreprindă acţiuni serioase la Salonic, ceea ce nu putem spera deocamdată“ [1].

Motivându-şi refuzul, generalul Alexeev a arătat că e necesară trimiterea de către comandamentul rus din precauţiune a unei anumite părţi din trupe în direcţia Suediei, întărirea armatei marelui duce Nikolae Nikolaevici din Kaukas şi a armatei de pe frontul de Vest [2].

Insă negocierile dintre România şi Rusia s'au prelungit şi, după cum a arătat Sazonov, la 9 (22) Martie 1916 „... ele abia au început şi deocamdată se rezumă la informarea reciprocă în chestiuni militare“ [3].

După spusele colonelului Tatarinov, reprezentantul militar al Rusiei în România, multă vreme tratativele nu au dus la niciun rezultat, şi abia când Tatarinov intenţionase să plece în Rusia pentru a da raportul, discuţiile au devenit mai concrete. Potrivit schimbului verbal de păreri între colonelul Tatarinov, Brătianu şi Iliescu condiţiile intrării României în război erau următoarele: data intrării României în război este în funcţie de începerea ofensivei generale a aliaţilor. Trupele ruseşti vor trebui să acopere flancul drept al armatei române, ocupând înainte ca România să declare război Puterilor Centrale, linia Dorna-Vatra-Cârlibaba-Seletin-Colomeea. După ce România va declara război, o armată rusă specială va trebui să intre pe teritoriul român şi să ocupe Dobrogea asumându-şi apărarea ei. Pentru efectuarea acestei operaţii se prevedea un termen de cca 15 zile. Până la sosirea trupelor ruseşti, Dobrogea va fi apărată de corpul V al armatei române şi de o parte din corpul II. După ce vor fi înlocuite cu trupele ruseşti, aceste corpuri de armată române vor fi îndreptate spre Transilvania. Insă la aceste revendicări, Brătianu a adăugat pe neaşteptate condiţii noi şi anume: ocuparea Rusciukului de către Ruşi. După spusele colonelului Tatarinov, această revendicare nouă era prezentată de autori-

---

1 Strateghiceski ocerk. Rumînski front, p. 58.
2 Ibidem, p. 58—59
3 Ţarskaia Rosia v mirovoi voine, Moscova, 1925, p. 214.

tațile române ca o condiție necesară pentru desfășurarea ofensivei în Transilvania [1].

Inafară de aceasta, în cursul negocierilor cu colonelul Tatarinov, demnitarii militari români au vorbit și despre necesitatea unui ajutor din partea flotei ruse. Temându-se ca un număr de 6 monitoare austriace să nu reușească să răsbată în jos, pe Dunăre, Românii îi rugau pe Ruși să aducă nave ușoare în cursul inferior al Dunării, pentru a apăra trupele din Dobrogea de monitoarele austriace. Pe de altă parte, guvernul român punea portul Constanța la dispoziția flotei rusești [2].

De data aceasta, noile revendicări ale guvernului român au fost într'adevăr cauzate de amenințarea mereu crescândă din partea Bulgariei. Dat fiind că aliații au renunțat să întreprindă operațiuni active pe frontul din Salonic, Bulgarii au concentrat în ultima vreme trupe numeroase la frontiera României. Aici au fost concentrate două armate bulgare cu un efectiv de cca 160.000 de oameni : una la Rusciuk, iar alta la Vidin [3].

Negocierile au mai continuat, dar n'au dus la încheierea unei convenții militare, întru cât guvernul român prefera să rămână neutru până ce succesul nu va trece definitiv de partea Antantei. In discuțiile sale cu contele Czernin la 12 și 13 Mai 1916, Brătianu i-a dat a înțelege că România nu va intra în războî decât atunci când victoria trupelor Antantei va deveni pe deplin asigurată. Până atunci — a declarat Brătianu — el preferă să rămână neutru [4]. Este interesant de menționat că în primăvara anului 1916 Brătianu nu se mai sfia să arate ambasadorului Austriei la București că el înclină spre puterile Antantei. Cât privește Rusia, generalul Alexeev a recomandat colonelului Tatarinov să-și păstreze calmul, să fie corect în negocieri, dar să arate limpede că comandamentul suprem rus nu intenționează să atragă România în război. Cartierul general rus considera că „neutralitatea României este mai avantajoasă pentru noi în actualele condițiuni, decât intrarea ei în război de partea noastră“ [5]. Șeful marelui cartier general socotea că revendicările Românilor trebue satisfăcute, în măsura necesară pentru menținerea unor relații bune cu România, fără a tinde spre intrarea României în război de partea Rusiei, întru cât după părerea generalului Alexeev, din punct de vedere strategic această acțiune nu e atât de importantă pentru a justifica recompensa — vorbind în sens politic — pe care guvernul român o va pretinde fără doar și poate [6].

In felul acesta în faza respectivă negocierile nu puteau duce la încheierea unei convenții militare. Numai operațiunile serioase, desfășurate pe frontul rus în Mai-Iunie 1916, au făcut să avanseze aceste negocieri și au dus la intrarea României în război de partea Antantei.

---

[1] „Krasnîi Arhiv“, v. 28, 1928, p. 45, obs. 1.

[2] Ibidem, p. 45—46, obs. 1.

[3] „Krasnîi Arhiv“, 1928, v. 28, p. 45.

[4] Cartea Roșie Austro-Ungară. Documente diplomatice privitoare la relațiunile dintre Austro-Ungaria și România (22 Iulie 1914 — 27 August 1916). Doc. Nr. 52—53.

[5] „Krasnîi Arhiv“, 1928, v. 28, p. 53.

[6] Ibidem, 1929, v. 32, p. 53.

V. ULTIMA FAZĂ A NEGOCIERILOR IN LEGATURĂ CU INTRAREA ROMANIEI IN RAZBOI

Cu venirea primăverii, pe frontul rusesc s'au desfăşurat operaţii serioase şi în mijlocul lui Iunie s'a creat o situaţie extrem de favorabilă Ruşilor.

La începutul lui Iunie 1916, armatele ruseşti de pe frontul de Sud-Vest au desfăşurat o ofensivă pe o distanţă de 300 km dela Luţk până la Cernăuţi, culminată printr'o strălucită rupere a frontului austro-ungar în câteva direcţii. Lângă Luţk s'a produs o spărtură largă de 50 km. Trupele austro-ungare au fost cu desăvârşire sdrobite. In a doua jumătate a lunii Iunie trupele ruseşti au înaintat pe linia râului Stohod ocupând aproape întreaga Bucovină. Inaintarea trupelor ruseşti a dobândit o amploare atât de mare ca şi cum în faţa lor nu ar fi existat niciun inamic. Se părea că războiul de poziţie luase sfârşit şi că în curând va surveni o cotitură hotărîtoare.

Dela 4 Iunie până la 13 Iulie pe frontul de Sud-Vest pierderile Austro-Germanilor au fost următoarele: 5690 ofiţeri şi 259.111 grade inferioare luaţi prizonieri, 330 tunuri, 937 mitraliere, 293 aruncătoare de bombe şi de mine, o mare cantitate de granade de mână şi alte materiale militare[1]. Această operaţie grandioasă a sguduit întregul edificiu al coaliţiei austro-germane.

Din cauza înfrângerii suferite de armata a 4-a austriacă, comandamentul german a fost nevoit să caute de urgenţă mijloace pentru lichidarea spărturii, luând zeci de divizii de pe frontul francez, italian şi de pe alte fronturi şi uşurând astfel Franţei şi Angliei situaţia la Verdun şi pe Somme. Austriacii au fost nevoiţi să oprească înaintarea spre Trentino. Pentru Germani a început una din cele mai grele perioade din cursul războiului deoarece ei erau nevoiţi să ajute pe Austriaci în timp ce Anglo-Francezii îi atacau pe Somme.

Pe măsură ce Ruşii înaintau pe frontul de Sud-Vest, intrarea în război a României se contura tot mai clar, devenind în curând atât de ameninţătoare încât comandamentul suprem austro-german a discutat problema eventualelor contraacţiuni.

Ofensiva rusă din Mai-Iunie 1916 a fost întâmpinată cu multă bucurie în România de partizanii intrării ţării în luptă alături de Antantă. Presa comenta viu aceste evenimente şi făcea aluzii cu privire la necesitatea unei hotărîri imediate şi ieşirii din neutralitate. Cât priveşte presa oficioasă a guvernului, ea păstra tăcere. Brătianu evita să dea în vileag poziţia sa în problema războiului, cât timp nu s'a semnat convenţia militară. Guvernul român nu se prea grăbea să încheie convenţia care implica intrarea României în război, deoarece urmărea să i se satisfacă toate nevoile sale de ordin militar. In schimb, puterile Antantei şi mai ales Franţa care avea mare nevoie de forţe proaspete, care să atragă trupele germane de pe frontul francez, se arătau foarte grăbite.

---

[1] Nastuplenie iugo-zapadnovo fronta v mae-iunie 1916. „Sbornik dokumentov", Moscova, 1940. Doc. Nr. 553.

La 16 Iunie, după primele succese ale ofensivei de pe frontul de Sud-Vest, Briand, primul ministru francez, având asentimentul generalului Joffre sau poate chiar urmând sfaturile acestuia, l-a convocat pe ambasadorul României la Paris, Lahovary, și a declarat că e timpul ca România să intre în război. Ceva mai târziu, Briand s'a adresat lui Sazonov rugându-l să-l sprijine în această chestiune [1].

Generalul Joffre era de părere că dacă România va porni imediat impotriva inamicului care nu se aștepta la aceasta, ar putea surveni consecințe de cea mai mare importanță. La 26 Iunie el a făcut un demers energic în acest sens la București și pe lângă generalul Alexeev [2].

Totodată ambasadorul Franței la Petrograd, care l-a vizitat pe baronul Shiling a declarat că guvernul francez l-a însărcinat să insiste în modul cel mai hotărît asupra organizării transportului încărcăturilor destinate României din Arhangelsk și Vladivostok. El a explicat că Franța dorește mult intrarea cât mai grabnică a României în război și, întru cât Brătianu pentru a motiva o nouă amânare a acestei acțiuni invocă faptul că România nu primește, prin Rusia, echipamentul necesar, d. Briand consideră că e necesar să i se ia ministrului român posibilitatea de a invoca acest pretext [3].

Răspunzând ambasadorului Franței, Shiling a spus că intrarea României în război e dorită numai cu condiția ca să fie oportună: „Dorim intrarea României în război dacă ea ne va fi utilă. Franța însă e dispusă să salute intrarea României în război în orice împrejurări și oricând".

Paléologue n'a tăgăduit că, referitor la intrarea României în război există o oarecare deosebire între punctul de vedere rus și cel francez, dar justifica nervozitatea de care dă dovadă în această privință guvernul francez prin „oboseala care începe să se resimtă în rândurile poporului francez". Ambasadorul francez a explicat această oboseală prin pierderile uriașe din ultima vreme. După spusele sale, până la acea dată apărarea Verdunului a costat Franța 310.000 de oameni [4].

Trebue menționat că graba de care au dat dovadă francezii în ceea ce privește atragerea României în război a fost cauzată de situația grea de pe frontul de Vest al Franței. Dela 21 Februarie se dădeau lupte crâncene în sectorul fortului Verdun, unde se aflau numeroase divizii germane cu o artilerie de prim rang.

Timp de patru luni s'au dat lupte grele (până în Iulie); situația era alarmantă. Ofensiva pe Somme n'a dat rezultatele dorite. Trupele engleze se reorganizau.

Trebue subliniat că armatele anglo-franceze au căutat în mod stăruitor să profite de situația favorabilă de pe frontul rusesc. Pentru a-și îmbunătăți situația pe frontul de Vest, ei exercitau o presiune puternică pe de o parte asupra României pentru a o determina să intre în luptă, iar pe de altă parte — asupra guvernului rus pentru ca acesta să facă concesii și mai mari României.

---

[1] Albert Pingaud, Histoire diplomatique de la France pendant la grande guerre, v. III, p. 183.

[2] Mémoires du maréchal Joffre, 1900—1917, Paris, 1932, v. II, p. 301.

[3] „Krasnîi Arhiv", 1928, v. 32, p 60.

[4] Ibidem. p. 61—62.

La sfârşitul lui Iunie 1916, generalul Joffre l-a însărcinat pe reprezentantul militar al Franţei la Bucureşti să expună toate argumentele (de ordin militar) care pledează pentru intrarea cât mai grabnică a României în război [1]. Pe de altă parte Paléologue făcea demersuri pe lângă baronul Shiling arătând că „... e de dorit să fie satisfăcute toate revendicările României pentru ca aceasta să intre în război, indiferent când" [2].

La 2 Iulie 1916, ataşatul militar al Franţei la Bucureşti, Pichon, a comunicat guvernului român cuprinsul scurtei telegrame a comandantului suprem al armatei franceze în care scria: „Niciodată situaţia militară nu va fi mai favorabilă intrării României în război. Dacă România se va decide definitiv, Rusia se obligă să-i livreze imediat materialul militar care îi este destinat. Importanţa intrării României în război e în funcţie de data când această acţiune va avea loc. Situaţia e de aşa natură încât trupele române trebue să intre în luptă acum, ori niciodată" [3].

Instrucţiunile trimise la 9 Iulie 1916 de către guvernul francez lui Blondel — ambasadorul Franţei la Bucureşti — specificau: „pentru ca intrarea României în război să aibă o valoare oarecare, ea trebue efectuată fără întârziere.... Momentul actual este decisiv: Puterile Occidentale au avut totdeauna deplină încredere în Brătianu şi poporul român. Dacă România nu va profita de prilejul ce i se oferă, ea va trebui să renunţe la gândul de a deveni o mare naţiune prin unirea tuturor Românilor" [4].

Pentru a grăbi intrarea României în război, la începutul lui Iulie 1916, guvernul francez a trimis la Bucureşti o misiune specială în frunte cu contele de St. Aulaire, numit ambasador în România.

Politica imperialismului anglo-francez urmărea sdrobirea Germaniei, în special cu forţele altuia, slăbirea la maximum a forţelor aliaţilor lor şi păstrarea forţelor proprii pentru a întări şi extinde, datorită eforturilor făcute de alţii, poziţiile imperialiste ale Angliei şi Franţei.

Sub presiunea Francezilor şi în urma situaţiei militare care s'a creat, la 29 Iunie, generalul Alexeev a telegrafiat colonelului Tatarinov că înainte, el n'a considerat oportun să facă conducătorilor români propuneri stăruitoare cu privire la alăturarea Românilor de aliaţi; însă situaţia militară care s'a creat cere să se explice generalului Iliescu că nu ne putem aştepta să se ivească condiţii mai favorabile pentru o acţiune armată a României [5]. „In momentul de faţă intrarea României în război va avea importanţă pentru desfăşurarea generală a eforturilor puterilor aliate, ceea ce nu se va întâmpla dacă această hotărîre va fi amânată pe un timp nedefinit" [6].

V. Muraviov, directorul adjunct ad interim al cancelariei diplomatice de pe lângă marele cartier general, a expus pe larg noua poziţie a generalului Alexeev în scrisoarea adresată lui Sazonov la 7 Iulie 1916. Dupa cum a arătat Muraviov, generalul Alexeev pornea totdeauna dela conside-

[1] „Krasnîi Arhiv", 1929, v. 32, p. 62.
[2] Ibidem, p. 63.
[3] România în timpul războiului 1916—1918, p. 16; a se vedea şi Les armées françaises pendant la grande guerre, t. VIII, 3-ème vol annexes, p. 707.
[4] M. Paléologue, op. cit., p. 156.
[5] Strateghiceski ocerk. Rumînski front, p. 67—68.
[6] Ibidem, p. 68.

rentul că participarea României la război poate avea rezultate negative sau pozitive în funcție de momentul când această acțiune va avea loc.

Poziția geografică a României e de așa natură încât îi vine foarte greu să reziste concomitent ofensivei Austro-Germanilor și Bulgarilor, care acționează din două părți. In cazul unei asemenea ofensive, fiind aliata României, Rusia ar trebui s'o apere, ceea ce ar sili-o să prelungească mult frontul rusesc. Rusia ar trebui să țină cont și de situația din Peninsula Balcanică care până atunci n'o interesase nici chiar în fazele cele mai grele, datorită neutralității României. De aceea, Alexeev era de părere că oricând există posibilitatea unor acțiuni active ale inamicului la Sud, neutralitatea României are mare preț pentru Rusia. „In prezent însă, nu există o astfel de eventualitate — scria Muraviov. Situația este cu totul alta. Inamicul nu are forțe disponibile. Aliații atacă pretutindeni. Bulgarii nu sunt periculoși pentru România deoarece îi ține în loc armata din Salonic. Trupele germane aflate în Balcani s'au întors împotriva noastră. In aceste condiții se exclude pericolul unui atac împotriva României și apar clare toate avantagiile pe care le prezintă intrarea ei în război" [1].

Brătianu era dispus să semneze imediat convenția militară, care în esență consta în următoarele: „... guvernul român se obligă să decreteze mobilizarea în ziua când vor fi îndeplinite următoarele condiții: 1. Primul tren cu muniții destinate României trebue să ajungă la frontiera ei, iar Rusia și Italia trebue să garanteze României livrarea sistematică a munițiilor pe tot timpul războiului în proporție de aproximativ 300 tone pe zi; 2. Ofensiva generală a aliaților trebue să continue la acea dată; 3. Situația armatei ruse în Galiția și Bucovina trebue să fie la acea dată, cel puțin asemănătoare celei prezente; 4. România trebue pusă la adăpost împotriva unui atac din partea Bulgariei". Inafară de aceasta, după părerea lui Poklevski „Brătianu se gândește probabil și la încheierea unui tratat politic care să garanteze României anexiuni teritoriale în limitele indicate de el în cursul negocierilor din anul trecut" [2].

A doua zi însă Brătianu l-a avertizat pe Poklevski că „....dacă situația pe teatrul de război nu se va înrăutăți, România va mobiliza fără doar și poate în momentul când va ajunge la frontiera ei prima garnitură cu muniții. *Dacă însă între timp situația aliaților se va înrăutăți, intrarea în război va deveni periculoasă pentru România și ea va trebui să aștepte un moment mai favorabil*" [3].

La 11 Iulie, generalul Alexeev transmite colonelului Tatarinov un proiect de convenție militară care în esență consta în următoarele: România se obligă să înceapă operațiunile militare cel târziu la 20—25 Iulie după stilul vechi; guvernul rus se obligă să livreze în timpul cel mai scurt încărcăturile expediate României din Franța și Anglia prin Arhangelsk și Vladivostok. Comandamentul suprem român va hotărî direcția operațiunilor militare conformându-se exclusiv condițiilor generale politice și militare ale țării; pentru întărirea trupelor care operează în Dobrogea, comandamentul suprem rus va trimite în acest sector o divizie de infan-

[1] „Krasnîi Arhiv", 1928, v. 29, p. 1.
[2] Țarskaia Rosla v mirovoi voine. Moscova, 1925, p. 213.
[3] Ibidem, p. 218 (subliniat de mine — *I. G.*).

terie şi una de cavalerie, flota rusă de pe Marea Neagră va da tot ajutorul posibil armatei române.

După cum a raportat însă Tatarinov, generalul Iliescu a insistat asupra trimiterii în Dobrogea a două divizii de infanterie şi una de Cazaci, afirmând că aceasta este părerea şi dorinţa regelui căci altminteri, Românii vor fi nevoiţi să mărească şi mai mult efectivul trupelor de 150.000 de ostaşi pe care intenţionau să le plaseze, când va începe războiul, pe frontul dobrogean, de-a-lungul Dunării, în faţa Bulgariei[1].

Tratativele au continuat mai departe, însă deocamdată guvernul român s'a abţinut dela semnarea convenţiei militare. Generalul Iliescu a insistat tot timpul ca Ruşii să trimită în Dobrogea trupe cu un efectiv de 150.000 de oameni şi ca Anglia şi Franţa să înceapă ofensiva împotriva Bulgariei cu opt zile înainte de intrarea României în război. Trupele române, împreună cu cele ruseşti, urmau să înceapă ofensiva contra Bulgariei pentru a face joncţiunea cu armata lui Sarail, lângă Sofia[2].

Insă Anglo-Francezii s'au declarat totdeauna împotriva unei ofensive generale pe frontul din Salonic. In special Englezii se împotriveau acestui proiect[3]. Refuzând să pornească ofensiva împotriva Bulgariei, aliaţii Rusiei urmăreau să obţină intrarea în război a României numai pe baza concesiilor făcute de Rusia.

La 27 Iulie 1916, Paléologue a spus baronului Shiling, fiind de faţă şi marchizul Carlotti, ambasadorul Italiei la Petrograd că guvernul francez acordă o importanţă primordială intrării României în război şi roagă insistent guvernul ţarului să nu facă greutăţi la încheierea convenţiei ci dimpotrivă, satisfăcând larg revendicările lui Brătianu să contribue la încheierea cât mai grabnică a tratativelor în sensul dorit.

Ambasadorul Franţei susţinea cu vehemenţă că importanţa intrării în război a României în timpul cel mai scurt depăşeşte mult valoarea concesiilor revendicate de Români dela aliaţi şi a atras atenţia baronului Shiling asupra stării de spirit agitate a compatrioţilor săi. Paléologue a avertizat că dacă tratativele cu România nu vor duce acum la intrarea acesteia în război, Franţa va fi profund decepţionată şi întru cât răspunderea pentru eşecul negocierilor va fi pusă în seama Rusiei, acest fapt va genera o indignare puternică împotriva acestei ţări — ceea ce ar fi cu totul inoportun din punctul de vedere al intereselor alianţei franco-ruse.

Pentru a-şi justifica insistenţa, Paléologue a declarat că în Franţa se observă o oboseală atât de mare cauzată de război şi o nelinişte atât de puternică pentru viitor, încât guvernul este nevoit să ţină seama de aceste stări de spirit. Franţa consideră intrarea României în război ca ultimul mijloc posibil pentru a îndrepta situaţia în favoarea ei, deoarece pierderile grele suferite în ultimele lupte fac să ne îndoim dacă Franţa va mai putea suporta multă vreme această încercare. Ambasadorul Franţei a încheiat cu următoarele cuvinte: „Trebue să vă spun că nu mai avem niciun om în rezervă". Baronul Shiling a căutat să-i dovedească că nu e just să se pună prea mari speranţe numai în intrarea României în război, fapt care probabil nu va aduce Franţei rezervele necesare şi poate nici nu va schimba

[1] Strateghiceski ocerk. Rumînski front, p. 70.
[2] Ibidem, p. 71.
[3] A se vedea Mémoires du maréchal Joffre, 1909—1917, Paris, 1932, v. II, p. 309—310.

situația pe frontul francez. Baronul Shiling a arătat mai departe că aliații au făcut până acum concesii prea importante Românilor și e puțin probabil că dacă se va continua în acest fel se va obține rezultatul dorit, deoarece Brătianu se va convinge și mai mult că tot tocmindu-se va putea obține ceva în plus.

Mai departe, baronul Shiling a subliniat că concesiile făcute Românilor de către Rusia par Francezilor de mică importanță numai pentrucă ele se fac, în special pe socoteala Rusiei [1].

De remarcat că, după mărturia ambasadorului Italiei care a fost de față, discuția între baronul Shiling și Paléologue a fost foarte înflăcărată.

Toate acestea ilustrează contradicțiile interne ale Antantei în acest sector al războiului imperialist și tendința „aliaților" Rusiei de a atrage în război state noi, fie chiar și în dauna Rusiei.

Ținând seama de situația ce s'a creat pe front și cedând la o nouă presiune a Anglo-Francezilor, generalul Alexeev a telegrafiat la 6 August colonelului Tatarinov următoarele: „Vă rog să transmiteți lui Brătianu și Iliescu considerentul meu pur militar: în aceste condiții, fiecare zi pierdută de România va costa armata română dificultăți, eforturi și pierderi în plus. Tot ceea ce putea fi cucerit relativ ușor, va trebui obținut prin lupte crâncene, fiecare zi de amânare dă inamicului timpul necesar pentru a-și întări pozițiile și a concentra trupe. N'am căutat niciodată să-i atrag pe Români în Înțelegerea noastră, dar întru cât acțiunile inamicului ne sugerează posibilitatea acestei soluții, interesele cauzei cer ca hotărîrile să fie luate repede, pentru ca inamicul să nu aibă timpul necesar pentru a-și termina pregătirile" [2].

După două zile, generalul Joffre a trimis o telegramă la București și marelui cartier general rus. In patru zile, aliații trebuiau să determine România să ia o decizie. Dacă în acest răstimp convenția va fi semnată, Joffre va porni ofensiva pe frontul din Salonic după 72 de ore dela semnare. România trebuia să declare război Austro-Ungariei după 13 zile dela semnarea convenției [3].

Până la urmă, sub presiunea puternică exercitată asupra României și în condițiile unor contradicții grave între Rusia și aliații ei, la 17 August s'a semnat tratatul politic și convenția militară între România și quadrupla înțelegere.

Conform convențiilor semnate, România se angaja să declare război Austro-Ungariei, să atace această țară, să rupă, din momentul declarării războiului toate relațiile diplomatice, economice și schimburile comerciale cu toți inamicii Aliaților. Convențiile prevedeau de asemenea că părțile se angajează să nu încheie pace separată sau pace generală decât împreună, iar dispozițiunile tratatului de alianță să fie păstrate secret până la încheierea păcii generale. România va beneficia de toate drepturile deopotrivă cu aliații [4]. Pentru aceasta i s'a promis, Transilvania, o parte din Bucovina și Banatul. Conform convenției, s'a promis României un teritoriu cu popu-

---

[1] „Krasnîi Arhiv", 1929, v. 32, p. 68—69.
[2] Strateghiceski ocerk. Rumînski front, p. 72—73.
[3] Mémoires du maréchal Joffre, 1900—1917, Paris, 1932, v. II, p. 213.
[4] Țarskaia Rosia v mirovoi voine, Moscova, 1925, p. 224, 225.

laţie neromânească. Convenţia corespundea integral planurilor de cotropire ale cercurilor burghezo-moşiereşti române.

Conform convenţiei militare, în perioada mobilizării armatei române, armata rusă se obliga să acţioneze cât mai energic pe întreg frontul austriac pentru a asigura bunul mers al operaţiunilor militare ale României. Dela 20 August 1916 flota rusă trebuia să asigure combativitatea portului Constanţa, să împiedece debarcarea trupelor inamice pe ţărmurile României. Rusia se angajează să trimită în cursul mobilizării armatei române în Dobrogea, două divizii de infanterie şi una de cavalerie destinate acţiunilor comune cu armata română contra armatei bulgare.

Aliaţii s'au angajat ca trupele din Salonic să pornească în ofensivă decisivă cel puţin cu opt zile înainte ca România să înceapă operaţiunile militare, pentru a ţine în loc armata bulgară [1].

E foarte semnificativ articolul 12 al acestei convenţii: „Prizonierii şi prada de război capturată de către una din armate, vor aparţine armatei respective. Prada de război capturată în lupte comune şi pe acelaşi câmp de bătaie, va fi împărţită proporţional cu efectivul trupelor ce au participat la aceste lupte. Pentru a asigura însă aprovizionarea armatei române, comandamentul rus îi va ceda echipamentul militar şi muniţiile din această pradă comună, de care trupele române vor avea o nevoie imperioasă" [2].

După 10 zile dela semnarea convenţiei militare şi tratatului politic, România a declarat război Austro-Ungariei. Ţinând cont de ultimatumul dat de generalul Joffre, guvernul român a fost nevoit să se decidă să intre imediat în război. După cum a arătat în memoriile sale Hindenburg (şeful marelui cartier general german) România „a fost atrasă în vâltoarea războiului de ultimatul Antantei. I s'a propus sau să intre imediat în război, sau să renunţe pentru multă vreme la planurile de lărgire a teritoriului ei" [3].

In felul acesta, România a intrat în război şi ca urmare a presiunii imperialismului anglo-francez de care depindea sub raport politic şi financiar-economic.

Regele Ferdinand a consimţit să pornească împotriva Puterilor Centrale întru cât considera această acţiune ca singura posibilitate care va putea aduce ţării anexiuni teritoriale.

La 26 August, pentru a-şi motiva poziţia, Ferdinand a declarat lui Maiorescu: „Nu ni se va oferi niciodată posibilitatea să obţinem tot ceea ce căpătăm astăzi" [4]

La şedinţa consiliului de coroană convocat la 27 August, pentru a hotărî în problema intrării în război, înafară de membrii guvernului român au luat parte şi reprezentanţii opoziţiei: Marghiloman, Maiorescu, Carp, Filipescu, Tache Ionescu, Rosetti ş.a.

---

[1] Ţarskaia Rosia v mirovoi voine. Moscova, 1925, p. 277. La 17 August însă armata bulgară, de acord cu comandamentul german, a trecut ea singură la ofensivă făcând să dea îndărăt trupele Antantei.

[2] Ibidem, p. 229.

[3] Hindenburg, Vospominania. Traducere prescurtată din limba germană. Petersburg, 1922, p. 19.

[4] A. Marghiloman, op. cit.

Regele Ferdinand a arătat că „... e exclus ca Puterile Centrale să repurteze victoria"[1]. De aceea, el s'a pronunţat pentru intrarea în război de partea Antantei. Argumentul principal, invocat de Brătianu pentru a dovedi necesitatea intrării în război era următorul: „Astăzi, problema se prezintă în felul următor: sau renunţăm la tot ce putem căpăta în urma victoriei quadruplei înţelegeri, sau intrăm în război"[2].

Marghiloman a obiectat împotriva argumentelor regelui şi ale lui Brătianu. Credincios politicii sale filogermane, Marghiloman a căutat să-i sperie pe cei prezenţi cu perspectiva acaparării Strâmtorilor de către Rusia, fapt care, după spusele sale, era echivalent cu asasinarea economică a României. Cuvântarea lui Carp a fost şi ea ostilă Antantei[3].

E cât se poate de interesant felul cum a răspuns Brătianu lui Marghiloman şi Carp. Brătianu şi-a exprimat convingerea că Anglia nu va admite hegemonia Rusiei în Strâmtori. In continuare, Brătianu a spus: „In schimb, ni se recunoaşte dreptul de a alipi teritoriul mărginit de Tisa, Banatul, partea de Nord a Maramureşului, populată de Slavi, Crişana şi Bucovina, până la Prut.

E semnificativ că şi de data aceasta nici unul din cei prezenţi n'a spus o vorbă despre eliberarea Românilor transilvăneni de sub jugul Habsburgilor. Majoritatea participanţilor la consiliul de coroană s'a declarat pentru declararea războiului.

In această perioadă lupta politică era ascuţită. Dacă partidele burghezo-moşiereşti se luptau pentru a intra în război fie alături de una sau alta din puterile imperialiste, clasa muncitoare era cu totul străină de astfel de interese. Despre lupta clasei muncitoare, poziţia mişcării muncitoreşti şi influenţa mişcării revoluţionare ruse asupra celei române, în această perioadă, vom vorbi într'un capitol separat.

Intrarea României în război de partea Antantei, în August 1916 a fost şi rezultatul unei aprige lupte diplomatice ce s'a dus timp de doi ani între cele două tabere beligerante. Diplomaţia Antantei a învins în această luptă din următoarele motive: 1. Antanta a promis României mai multe teritorii pe socoteala duşmanului decât Puterile Centrale; 2. Oferind României împrumuturi în bani, Antanta exercita asupra ei o puternică presiune diplomatică, iar în August 1916 a dat guvernului român un ultimatum prin care-i pretindea să-şi precizeze neîntârziat atitudinea. Puterile Centrale au fost dela începutul războiului într'o situaţie diplomatică mai puţin avantajoasă, deoarece puteau făgădui României mult mai puţin. 3. In mijlocul anului 1916, situaţia generală militaro-politică a Puterilor Centrale s'a înrăutăţit în legătură cu ofensiva întreprinsă de trupele ruseşti pe frontul de Sud-Vest.

In primele luni ale războiului guvernul Brătianu nu era sigur că victoria va reveni Antantei şi nu s'a decis să intre în război. El prefera să fie recompensat de puterile Antantei numai pentru „neutralitate binevoitoare". In acest scop el a semnat la 1 Octombrie 1914 o convenţie cu Rusia.

---

[1] A. Marghiloman, op. cit. p. 149.
[2] Ibidem, p. 150.
[3] Ibidem, p. 151.

Dar presiunea exercitată pe cale diplomatică de Puterile Centrale şi gândul că România ar putea primi recompensă şi din partea acestor puteri, în caz că ele vor fi victorioase, a determinat guvernul român să ducă negocieri cu ambele părţi.

Situaţia s'a schimbat abia în primăvara anului 1915 când, în legătură cu intrarea Italiei în război, guvernul Brătianu a început negocieri cu puterile Antantei cu privire la anexiunile teritoriale ale României în caz ca aceasta din urmă va intra în război de partea Antantei. Intru cât aceste negocieri s'au dus în condiţiile unei situaţii militare nefavorabile Antantei, Brătianu formula revendicări teritoriale mari, unele chiar pe socoteala Rusiei.

Nedând crezare declaraţiilor guvernului bulgar despre intenţiile sale paşnice cu privire la România, Brătianu proiecta atragerea Bulgariei şi chiar şi a Turciei de partea Antantei. Brătianu conta că odată intrată în război, România nu va rămâne până la urmă în pagubă. El pretindea Antantei asigurări că România va fi recompensată pe socoteala Rusiei dacă Antanta va pierde războiul. Deşi, sub presiunea puternică a aliaţilor, Rusia a făcut României concesii, tratativele nu au dus la semnarea convenţiei întru cât situaţia armatei ruse pe front s'a înrăutăţit.

„Tergiversările cauzate de Brătianu se explică prin aceea că el nu dorea să rişte nimic în război, şi aştepta ca părţile beligerante să-şi sleiască forţele, şi să se vadă clar care e gruparea mai tare. Guvernul român a ştiut să manevreze între statele beligerante şi a vândut ambelor părţi (în special Puterilor Centrale care aveau mai multă nevoie de produsele din România şi erau situate din punct de vedere geografic mai aproape) produse alimentare, petrol şi materii prime. In vara şi toamna anului 1915, guvernul român s'a orientat spre puterile Antantei şi intrarea României în război nu mai era decât o chestiune de timp. La sfârşitul anului 1915 şi începutul anului 1916, relaţiile dintre România şi Puterile Centrale au devenit mai încordate, şi Germania a pretins României printr'un ultimatum demobilizarea armatei. Date fiind aceste împrejurări noi, guvernul român a început negocierile cu Rusia cu privire la încheierea unei convenţii militare, dar aceste negocieri s'au prelungit, deoarece nici Rusia şi nici România nu se prea grăbeau. Inainte de ofensiva trupelor ruse pe frontul de Sud-Vest, în vara anului 1916, intrarea României în război nu era socotită oportună de către comandamentul militar rus. In perioada respectivă, aceasta ar fi constituit un pericol şi pentru România, deoarece armata română nu era nici pe departe pregătită pentru a intra în luptă.

Comandamentul rus constatând că aliaţii nu au de gând să-şi sporească trupele din Salonic, fapt care atunci a devenit clar, prefera o Românie neutră, deoarece intrarea ei în război ar însemna o extindere a frontului rus. Flancul stâng rus se sprijinea pe frontiera României. De aceea orice insucces al armatei române în cazul intrării ei în război alături de Antantă, periclita flancul stâng rus. In timp ce în primăvara anului 1915 când trupele ruseşti ocupau vârfurile Carpaţilor, intrarea României în război ar fi putut influenţa în mod favorabil desfăşurarea operaţiunilor militare, în sensul sdrobirii definitive a Austro-Ungariei, în 1916 neutralitatea României era mai avantajoasă Rusiei. Generalul Alexeev şi întregul comandament suprem a exprimat de repetate ori acest punct de vedere. La 12 Iunie 1916,

Sazonov a expus acest punct de vedere și ambasadorului României la Petrograd, Diamandi: „Vă înșelați dacă credeți că dorim atât de mult intrarea voastră în război... După cum știți acum m'am întors dela marele Cartier general și pot să vă asigur că acolo problema intrării voastre în război e privită cu destulă indiferență. Tot ce vi se cere este să stați liniștiți“ [1].

Insă aliații Rusiei erau de altă părere. Din punctul de vedere al cercurilor guvernante din Anglia, Franța și Italia era necesar ca, pentru a înlesni sarcina armatelor țărilor respective, armata română să atragă asupra-și, chiar cu riscul de a fi până la urmă complet sdrobită, o mare parte din trupele germane. Pentru a impune României condițiile lor puterile Antantei i-au oferit încă în Decembrie 1914, împrumuturi în bani. In perioada neutralității, România a primit un împrumut din partea Italiei și mai multe împrumuturi din partea Angliei, însumând 312.652.500 lei, punându-i-se condiția să cumpere armament din Anglia, Franța, Italia și America. Imediat după intrarea în război, România a mai primit din partea Angliei un nou împrumut important de un miliard de lei aur. Angajând astfel guvernul român, puterile Antantei au depus eforturi considerabile pe linie diplomatică pentru a-l determina să se decidă neapărat să intre în război de partea Antantei.

Aceste puteri sprijineau și încurajau toate pretențiile României îndreptate împotriva Rusiei. Ele nu s'au jenat să propună Rusiei să cedeze României teritorii proprii pentru a cumpăra intrarea României în război. Această presiune puternică asupra guvernului român și guvernului rus a durat tot timpul până la intrarea României în război și a fost cauzată de situația critică, în special pe frontul francez și în Galipoli.

Presiunea diplomației anglo-franceze asupra Rusiei și României a devenit deosebit de puternică în legătură cu ofensiva armatelor ruse pe frontul de Sud-Vest în Mai-Iunie 1916. Sub puternica presiune a diplomației anglo-franceze, guvernul român a fost nevoit să declare război Austro-Ungariei la 27 August 1916. Trebue menționat că cercurile guvernante române au intrat în război pentru a atinge obiectivele lor imperialiste. La București, cercurile guvernante și mai cu seamă partizanii Antantei considerau că succesul repurtat în războiul dus alături de Antantă va permite conducătorilor României să făurească „România Mare“. Guvernul român și burghezia română au atras massele populare din România într'un război prădalnic, agresiv, pentru realizarea scopurilor lor imperialiste, jucând rolul de agentură a capitalului anglo-francez și a unei rezerve a imperialismului occidental.

---

[1] „Krasnîi Arhiv“, 1929, v. 32, p. 58—59.

MARELE ÎNVĂŢAT, OM POLITIC ŞI LUPTĂTOR ACTIV PENTRU PRIETENIA ROMÂNO-RUSĂ, DIMITRIE CANTEMIR *

DE

PROF. UNIV. VICTOR CHERESTEŞIU

In luna aceasta, luna prieteniei româno-sovietice, se împlinesc 280 de ani dela naşterea lui Dimitrie Cantemir, fost domn al Moldovei. Domnia lui Dimitrie Cantemir n'a durat decât câteva luni, totuşi ea înseamnă un moment hotărîtor în istoria Ţărilor Române: în acest timp armatele marei puteri — Rusia — păşesc pentru prima oară pe teritoriul Moldovei şi în alianţă cu poporul român şi cu alte popoare asuprite, încep lupta pentru eliberarea ţărilor din Nordul şi Sudul Dunării de sub jugul celui mai înapoiat despotism din Europa, despotismul Porţii otomane. Perioada aceasta, care începe cu scurta domnie a lui Dimitrie Cantemir, se sfârşeşte abia după mai mult de un veac şi jumătate, cu războiul ruso-româno-turc din 1877—1878, război care a pus capăt suzeranităţii Porţii asupra Ţărilor Române.

Istoriografia română burgheză a trebuit, desigur, să amintească alianţa ruso-moldovenească, încheiată în 1711 între Petru cel Mare şi Cantemir. A tratat-o însă, ca o alianţă oarecare, dictată mai mult sau mai puţin de împrejurări; alianţă care a avut, după istoriografia burgheză, urmări neplăcute asupra domnului moldovean: exil până la moarte, înstrăinare de ai săi. Istoricul burghez N. Iorga a mers aşa de departe, încât în volumul „Istoria Românilor prin călători" [1], îl include şi pe Cantemir între călătorii italieni, poloni, englezi, orientali, etc.

Prezentând astfel pe Dimitrie Cantemir, istoriografia burgheză a ignorat ceea ce e mai esenţial şi mai pozitiv în viaţa şi opera acestui domnitor şi învăţat: strânsa împletire a activităţii sale cu interesele fundamentale ale poporului şi statului moldovenesc.

Istoriografia burgheză n'a scos în evidenţă, că acest nepot de răzeş, cu adânca sa iubire de glie, s'a străduit toată viaţa să-şi elibereze ţara

---

* Stenogramă prescurtată a expunerii făcute în ziua de 24 Octombrie 1953, cu prilejul aniversării lui Dimitrie Cantemir.

[1] N. Iorga, Istoria Românilor prin călători, v. II, p. 125—150. La pagina 125, N. Iorga scrie: „De fapt Dimitrie Cantemir trebue aşezat între călători, pentrucă.... cea mai mare parte din viaţă nu şi-a petrecut-o în Moldova însăşi".

de sub jugul apăsător otoman, pentru a deschide astfel ţării sale calea spre propăşire. Dimitrie Cantemir a văzut clar că pentru atingerea acestei ţinte nu există decât un singur drum: alianţa strânsă cu marea şi puternica Rusie. Că el a păşit ferm şi sigur pe calea aceasta, că a lucrat atât în timpul domniei sale, cât şi în anii exilului necontenit pentru prietenia ruso-română — constitue dovada clarviziunii sale şi a rolului progresist, care l-a jucat în istoria poporului nostru.

Dimitrie Cantemir s'a născut la 26 Octombrie 1673, ca fiul serdarului Constantin Cantemir, care mai târziu, în anii 1685—1693, a fost domnul Moldovei [1].

Constantin Cantemir, tatăl lui Dimitrie Cantemir, se trăgea dintr'o familie de răzeşi din regiunea Fălciu. Tatăl viitorului domn, Constantin Cantemir, a fost un om cu o situaţie modestă, apărător de graniţă împotriva Tătarilor. A fost militar de carieră, ostaş încercat, dar om neînvăţat. Un grup de boieri, crezând că-l vor putea folosi în scopurile lor, a intervenit la Poarta otomană ca bătrânul oştean să devie domnul Moldovei. Când Constantin Cantemir ca Domn al ţării, încerca să guverneze insuşi, boierii nemulţumiţi au făcut totul să-l înlăture. Dimitrie Cantemir a crescut în mijlocul acestor vrăjmăşii şi intrigi boiereşti. Cât de mult a luat parte la aceste duşmănii se vede clar din lucrarea sa „Istoria ieroglifică" scrisă mai târziu

Ca băiat de 15 ani, a fost trimis la Constantinopol — drept ostatec pentru credinţa tatălui său faţă de Poartă. La Constantinopol, tânărul Dimitrie a studiat la Academia grecească, şcoala patriarhiei. Majoritatea dascălilor dela această Academie erau formaţi la Universitatea italiană din Padova. In şcoala aceasta, sub influenţa umanismului se studia cultura antică, latina şi greaca, dar unii profesori se ocupau şi cu matematica, geografia, medicina.

In 1693, după moartea tatălui său, Dimitrie Cantemir a fost ales domn al Moldovei. Domnia lui n'a durat însă nicio lună, căci Poarta otomană a numit alt domn, pe Constantin Duca, ginerele lui Brâncoveanu. Astfel, Dimitrie Cantemir a fost nevoit să se întoarcă iar la Constantinopol, unde a stat până în 1710. Rivalitatea între cele două familii, Brâncovenii şi Cantemireştii, pentru tronul Moldovei, cu repetate schimbări în domnii, urmează până la înscăunarea fanarioţilor — rivalitate din care trăgea mai mare folos Poarta sultanului, care storcea sume mari din ambele părţi.

In 1699, Dimitrie Cantemir se căsătoreşte cu fiica lui Şerban Cantacuzino, care fusese domn în Ţara Românească.

In perioada şederii sale la Constantinopol, venind numai din când în când în ţară, Dimitrie Cantemir a scris câteva lucrări. Prima lucrare e:

[1] In ceea ce priveşte data naşterii lui Dimitrie Cantemir, menţionăm că în istoriografia burgheză se dau două date: 26 Octombrie 1673 şi 26 Octombrie 1674.

Un cercetător istoric, Minea, a dat, fără o argumentare convingătoare, ca dată a naşterii anul 1674. Această dată a preluat-o şi Iorga, iar după Iorga, alţii. Azi, într'o parte a scrierilor despre Dimitrie Cantemir, figurează ca data naşterii anul 1673. Istoriografia rusă şi sovietică, în mod unitar, dau anul 1673.

„Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau județul sufletului cu trupul", lucrare publicată sub domnia fratelui său, Antioh Cantemir, la Iași, în 1698, în grecește și românește.

A mai scris o lucrare filosofică, cu titlul: „Imaginea științei sacre", în limba latină. Lucrările acestea sunt scrise sub influența teologiei și scolasticii medievale, într'o formă greoaie, puțin accesibilă. Totuși, însemnătatea lor reiese din însuși faptul că ele reprezintă primele scrieri filosofice de oarecare întindere, alcătuite de un Român. Lucrarea scrisă în românește mai are și meritul că încearcă să rezolve problema grea a unei terminologii filosofice române.

In 1705 a scris opera sa alegorică: „Istoria ieroglifică", în românește. Tema lucrării e rivalitatea între două familii domnești: Brâncovenii și Cantemireștii, în jurul căror familii sunt grupați boierii prezentați la fel cu familiile domnești, de autor, ca păsări, animale de casă, fiare sălbatice. El dă un tablou satiric al luptei boierilor pentru putere, pentru interesele lor materiale. Autorul însuși ia cu pasiune parte la dușmăniile dintre cele două familii domnești, înnegrind partida adversă — totuși își dă seama că aceste mărunte intrigi duc la slăbirea țării. Apare ideea că singura ieșire constă în întărirea puterii domnești centrale față de boierii abuzivi, pe care îi compară cu animalele de pradă în contrast cu țăranii șerbi, din munca cărora trăiesc boierii.

„Istoria ieroglifică" poate fi considerată ca primul roman social românesc. Este o operă unilaterală, îngrădită, de mentalitatea feudală, care oglindește numai viața domnilor și boierilor și nu a poporului — totuși, creația poporului se reflectă puternic în versuri populare redate de Dimitrie Cantemir, versuri ca aceste: „Eu m'am vechit, m'am veștejit și ca florile de brumă m'am ofilit, soarele m'au lovit, căldura m'au pălit, vânturile m'au negrit, drumurile m'au ostenit, zilele m'au vechit, anii m'au îmbătrânit..."

La sfârșitul anului 1710, Poarta otomană l-a numit ca domn al Moldovei pe Dimitrie Cantemir, pe care, după ce trăise 22 de ani în Turcia, îl credea cu totul devotat puterii suzerane.

Dimitrie Cantemir a domnit abia câteva luni; totuși, și în acest scurt timp el a încercat să introducă unele reforme menite să întărească puterea centrală, să fràneze anarhia feudală. Cronicarul Nicolae Costin povestește[1] cum a încercat noul domn să convingă pe boieri că trebue să se unească în jurul scaunului domnesc: „După aceste toate și Dumitrașco Vodă au făcut voroavă singur la toți de obște, că era slovednic la aceste, zicând să fie unii către alții întru dragoste, poftind pre cei bătrâni ca pre niște părinți, pre cei de vârsta sa ca pre niște frați, pre cei mai tineri ca pre niște fii, arătând ce ar fi folosul unirii boierești..."

Pentru a câștiga mica boierime, pe care se sprijinise și tatăl său, i-a acordat diferite ușurări fiscale, despre care relatează un alt cronicar, I. Neculce[2].

---

[1] Letopisețele Țării Moldovei, Iași 1845, ed. Kogălniceanu, v II, p. 100.
[2] Neculce, Cronica, ed. 1936, p. 264.

Mai târziu, tot pentru a lărgi baza puterii domnilorului, a chemat pe meşteşugari sub steagul domniei şi chiar pe slujitorii care depindeau de boieri. „Aşijderea — scrie Neculce[1] — şi slujitorii, dacă au auzit, au şi început a venire toţi din toate părţile şi a se scrie la steaguri... Nu numai slujitorii se scria, ci şi cibotarii, croitorii, blănarii, cărciumarii. Slugile boiereşti lăsa pe stăpânii săi şi alerga de se scria la steaguri, caste de strinsură din târg, mai mulţi fără de arme decât cu arme".

Se vede limpede din cuvintele cronicarului cum se lărgea baza socială a armatei pe care încerca să o ridice Dimitrie Cantemir. *Faptul nou* ce merită în deosebi subliniat este că mobilizarea realizată cu acest prilej tindea să desfacă până şi legăturile feudale dintre boieri şi slujitorii lor. Mai bine ca oriunde se întrevăd aici perspectivele largi ale politicii duse de Dimitrie Cantemir.

Toate încercările acestea au avut un caracter limitat, Cantemir fiind legat de interesele exploatării feudale. Totuşi, în condiţiile istorice ale vremii, încercarea de a frâna anarhia feudală şi de a constitui o putere de stat centrală cu o bază lărgită, avea, atât din punct de vedere al politicii interne, cât şi în vederea luptei împotriva jugului străin, un caracter progresist.

Scurta domnie a lui Dimitrie Cantemir s'a înscris în istoria poporului român prin alianţa cu Rusia.

Prietenia şi colaborarea româno-rusă are rădăcini adânci în istoria celor două popoare. Incă înainte de închegarea statelor române, statul rus kievian şi cel din Haliciu au înrâurit mult desvoltarea socială a poporului român. Mai târziu, statul moldovenesc trebuia să se apere împotriva expansiunii regatului polon — şi el a găsit atât sub Ştefan cel Mare cât şi sub Petru Rareş, ajutor în Rusia.

Dela sfârşitul veacului al XIV-lea, poporul român a fost ameninţat chiar în existenţa sa de către cotropirea otomană. Jugul otoman, sub care au ajuns Ţările Româneşti, a însemnat un jaf brutal, organizat, care a împiedecat pe veacuri desvoltarea economică, politică şi culturală a statelor române. Massele populare, pe umerii cărora apăsa tot greul jugului otoman al acestui feudalism prădalnic, încercau să pună capăt asupririi de nesuferit. In cântecele populare se oglindeşte rezistenţa şi ura poporului împotriva jugului turcesc:

„Şi cât vezi în lung şi 'n lat
Numai oşti turceşti s'abat,
Şi ne calcă şi ne fură
Pâinea, sarea dela gură".

De câte ori un domn viteaz se făcea purtătorul de cuvânt al străduinţei masselor şi chema poporul la luptă împotriva cotropitorilor, poporul îl urma. Mărturie sunt oştile de ţărani ale lui Ştefan cel Mare, ale lui Ion Vodă etc.

O mare parte a boierimii avea altă poziţie faţă de dominaţia străină. Intru cât domnia turcească relativ nu atingea privilegiile lor, întru cât nu erau stingheriţi în exploatarea poporului, ei se împăcau cu domnia feuda-

[1] Neculce, Cronica, ed. 1936, p. 284.

lismului turcesc. Unii trăgeau chiar mari foloase: din birul strâns pentru Poarta otomană primeau o zeciuială, ceea ce făcea în multe cazuri mai mult decât veniturile de pe moșiile lor proprii. Prin daruri împărțite la curtea din Țarigrad, căutau să-și impună la domnie pe candidatul lor, care era apoi o unealtă a intereselor lor de clică și de clasă.

Puțini au fost domnii Țărilor Române care au căutat ca față de tendințele anarhice ale marilor boieri, și față de fărâmițarea feudală a țării, să lupte pentru centralizarea statului, să ia armele cu succes atât împotriva boierilor trădători, cât și împotriva cotropirii prădalnice otomane. Cei mai mulți boieri s'au făcut uneltele întăririi jugului otoman — legându-și interesele lor de cele ale Porții, lăsând poporul pradă cotropirii.

Atât Moldova, cât și Țara Românească, singure erau prea slabe să se elibereze de sub jugul otoman. Vecinii care puteau să dea ajutor, erau Austria, Polonia și Rusia. Polonia panilor ducea o politică expansionistă, voia să ajungă la Marea Neagră. Austria de asemenea cerea tribut pentru eliberarea țării și soarta Transilvaniei, care sub Austria era impusă unui bir mai mare decât sub vasalitatea turcă și a cărei populație ortodoxă era supusă unei politici brutale de catolicizare, înstrăina Țările Române de împărăția habsburgică. Rămânea Rusia, care avea aceleași interese de apărare împotriva năvălirii și pustiirii Tătarilor, aliați ai Turcilor. Mihai Viteazul a cerut ajutorul Moscovei împotriva Turciei, iar domnul Moldovei, Gheorghe Ștefan, a încheiat în 1655 primul tratat de alianță ruso-moldovean, cu scopul de a scăpa Moldova de sub jugul otoman. Tratatul a rămas fără urmări, căci Polonia panilor a zădărnicit venirea ajutorului rusesc, Moldova neavând pe atunci granițe comune cu Rusia. Devenind mare putere, Rusia țintea eliberarea de sub Turci a Mării Negre, slăbirea și isgonirea Turcilor și de asemenea în această luptă era interesată ca Țările Române să devină independente.

Dimitrie Cantemir, care se bucura de atâta încredere din partea Porții. încât în preajma războiului ruso-turc aceasta îi încredințase domnia Moldovei, a învățat la Țarigrad în contact cu lumea diplomatică — avea relații cu ambasadorul rus, contele Tolstoi, cu ambasadorul francez etc. — arta de a-și ascunde adevăratele intenții. In cei 22 de ani petrecuți la Constantinopol, cunoscând de aproape vicleșugurile curții otomane, el și-a dat bine seamă de putreziciunea acestui imperiu, de decăderea iremediabilă a lumii acesteia a peșcheșurilor și bacșișurilor.

Cunoștea în deajuns și Moldova, cu toate problemele ei — căci tatăl și fratele său Antioh fuseseră domni ai Moldovei — ca să ajungă la convingerea, că sub cotropirea otomană orice progres al țării e imposibil. Cităm aici cuvintele lui din „Descrierea Moldovei", scrise mai târziu, în Rusia, de adevărul cărora Dimitrie Cantemir era pătruns și înainte:

„Socotesc că munții noștri nu sunt lipsiți de darul obișnuit al munților, adică zăcăminte de minerale; însă în timpurile vechi, cumpătarea domnitorilor și lipsa de mineri specialiști opreau săparea lor, iar în timpurile noastre s'a opus Moldovenilor cunoscuta lăcomie a Turcilor și teama ca nu cumva căutând ei bogății să piarză atât fondul cât și munca și fructul ei" [1]. In aceste rânduri apare lucida înțelegere a celei mai îndepărtate

[1] Dimitrie Cantemir, Descrierea Moldovei, ed. Adamescu, p. 26.

(şi mai grave) consecinţe adusă de feudalismul turcesc: stagnarea forţelor de producţie, exprimata prin împrejurarea că fusese înlăturat interesul însuşi al depăşirii formelor arhaice de valorificare a bogăţiilor ţării. Pentru a înainta dincolo de marginile „cumpătării" şi rutinii primelor veacuri medievale, pentru ca Moldova să se desvolte, trebue deci, în mod necondiţionat, fără a sta la tocmeli, să se înlăture acest regim de exploatare prădalnică al stăpânirii otomane.

In acelaşi timp, când imperiul otoman era în decădere, se ridica în răsărit o mare putere, sub conducerea unui mare om de stat, Petru I. Faima victoriei dela Poltava a armatelor ruseşti asupra oştirilor regelui suedez Carol al XII-lea a străbătut întreaga lume, precum şi vestea reformelor acestui ţar. In Rusia lui Petru cel Mare, Dimitrie Cantemir vedea tipul statului centralizat, modelul care voia şi el să-l realizeze, cu ajutorul marelui ţar, în Moldova. Astfel, şi din motive de politică internă, Dimitrie Cantemir adoptă ca principiu de bază al politicii sale externe alianţa şi prietenia cu Rusia. Având hotare comune cu Rusia, o alianţă cu această mare ţară putea fi efectuată şi pusă în practică. Fiind încă la Constantinopol, Dimitrie Cantemir a intrat în legătură cu ambasadorul rus, contele Tolstoi, în vederea unei alianţe ruso-moldovene [1].

In mare taină, Dimitrie Cantemir trimise pe vistiernicul Ştefan Luca, să încheie alianţă cu ţarul Rusiei. Tratatul s'a încheiat la Luţk la 13 Aprilie 1711.

Tratatul conţine 17 articole, în care se prevede mai întâi eliberarea Moldovei de sub jugul otoman. De asemenea, se hotărăşte ca Moldova după eliberarea sa, să nu plătească niciun tribut Rusiei sau Turciei. Punctul acesta, al tratatului arată cât de deosebită era atitudinea Rusiei faţă de Ţările Române, comparând-o cu cea a Austriei: tratatul încheiat între Austria şi Şerban Cantacuzino în 1688 i-a impus Ţării Româneşti să plătească Austriei în schimbul eliberării de sub Turci un tribut de 75.000 de taleri.

Tratatul prevedea ca Ruşii să nu se amestece în treburile interne ale ţării, boierii ruşi să nu se însoare şi să nu dobândească moşii în Moldova.

Domnul Moldovei se obligă să se alăture cu toată oastea sa oastei ruseşti, pentru a lupta împotriva Turcilor.

Tratatul exprima năzuinţa de veacuri a poporului român, de a se elibera de sub oprimarea otomană, de a duce o viaţă liberă şi independentă, de a păşi pe calea progresului, care a fost zădărnicit de prădalnica exploatare otomană.

In tratat i se asigură lui Dimitrie Cantemir domnia Moldovei pe toată viaţa, iar după moarte urmarea la tronul Moldovei a descendenţilor lui. Se institue deci domnia ereditară, pentru a frâna astfel luptele feudale stârnite de boieri în legătură cu alegerea domnului — tot atâtea prilejuri de a-şi impune interesele lor particulare în dauna puterii centrale de stat.

Articolul 6 din tratat prevede ca „după vechiul obicei moldovenesc toată puterea să fie la domn". Articolul acesta exprimă năzuinţa lui Dimitrie Cantemir să instaureze — sprijinindu-se pe Rusia, care avea interesul

---

[1] A se vedea scrisoarea lui Dimitrie Cantemir către Petru cel Mare, din Septembrie 1721: „Fiind la Constantinopol, n'am călcat făgăduelile pe care le-am dat excelentului domn Petre Andreevici Tolstoi" (Citat în St. Ciobanu, Dimitrie Cantemir în Rusia, 1925, p. 116).

să aibă ca aliat o țară unitară, nu sfâșiată de luptele interne ale oligarhiei — și în Moldova puterea absolută a domnitorului, după modelul puterii pe care o avea Petru cel Mare în Rusia. In împrejurările de atunci, față de fărâmițarea și anarhia feudală, față de repetatele acte de trădare de țară ale boierilor, monarhia ereditară, cu un aparat de stat centralizat, însemna un pas înainte pe drumul progresului.

Cantemir a ținut tratatul în mare secret, nu numai ca nu cumva să afle Turcii despre existența lui, ci și față de boieri. Cantemir știa bine că boierilor nu le este pe plac nici instaurarea domniei ereditare, nici „știrbirea" privilegiilor lor în folosul puterii centrale domnești.

Armata rusă a intrat în Iunie 1711 în Moldova. Cantemir a dat atunci pe față alianța cu Rusia; într'un manifest adresat către episcopi, boieri și osteni a chemat tot poporul la luptă împotriva asupritorilor turci. Locuitorii au urmat îndată cuvântul domnului; în mai multe orașe s'au răsculat împotriva impilatorilor turci. „Atunci Moldovenii — scrie Neculce [1] — cum au văzut Moscalii... au și purces a tăia pe Turci și a-i robi, unii în Iași, alții printr'alte târguri".

Incă înainte de a ajunge oastea rusească la Prut, Moldovenii dincolo de Prut s'au alăturat armatei ruse. „Și s'au rădicat — scrie tot Neculce [2] — toți Orheenii, Sorocenii și Lăpușnenii de au venit cu dânsul (comandantul rus Seremetiev — Nota Red.) până au trecut Prutul".

Poporul muncitor, țărani, meșteșugari și slugile boierești caută să intre în armată; răzeșii s'au prezentat în așa mare număr că nici nu au putut fi înarmați. Despre larga mobilizare a poporului vorbește în cuvinte limpezi I. Neculce [3]. Căci, precum spune letopisețul atribuit lui Neculai Muste [4]: „Mare bucurie era acestor țări și a toți creștinii de venirea Moscului".

Nu se poate spune același lucru despre boieri; când aceștia au aflat despre punctele tratatului între Petru cel Mare și Dimitrie Cantemir, unii și-au manifestat pe față nemulțumirea. Ei spuneau — scrie Neculce [5] „...că nu este bine să fie domn vecinic pre neam în Moldova, ce este bine să se schimbe, după cum va pofti țara, adecă precum sânt și acum domniile dela Turci". Unii dintre boieri așteptau prilejul să treacă în tabăra dușmană; stăpânirea otomană le dădea posibilitatea să-și aleagă dintr'ai lor un domn, care să le servească interesele lor personale și de castă.

Petru cel Mare e întâmpinat cu toate onorurile. Țarul e foarte impresionat că găsește aliați devotați într'o țară de sub stăpânirea turcească. In jurnalul său de campanie se găsește următoarea caracterizare a lui Dimitrie Cantemir: „Acest domnitor este un om foarte înțelept și capabil pentru sfaturi".

La Stănilești, lângă Prut, se întâlnesc oștirile lui Petru la care s'a alăturat domnul Moldovei de o parte, iar de altă parte Turcii, împreună cu Tătarii și câțiva boieri moldoveni trădători. Turcii aveau o mare superioritate numerică, așa încât Petru a fost nevoit să facă pace cu Vizirul la 17

[1] Cronica lui I. Neculce, ed. 1936, p. 280.
[2] Ibidem, p. 282.
[3] Ibidem, p. 284.
[4] Letopisețele Țării Moldovei, Iași, 1846, ed. M. Kogălniceanu, v. I, p. 48.
[5] Cronica lui Neculce, ed. 1936, p. 290.

Iulie 1711. Oştirile ruseşti trebue sa se retragă din Moldova. Cu ele au mers Dimitrie Cantemir, familia sa şi cca 4000 moldoveni, care îl urmează.

Turcii s'au răsbunat crunt asupra poporului moldovean, pustiind şi prădand sate şi oraşe. Câţiva boieri s'au folosit şi de acest prilej să-şi ia partea cuvenită pentru trădarea intereselor poporului; au prădat şi ei alături de Turci şi Tatari.

Campania aceasta a lui Petru, cu tot insuccesul ei, reprezintă totuşi o piatra de hotar în istoria Ţărilor Române. Ea inseamnă începutul războaielor ruso-turce, ce se desfăşoară pe teritoriul din Nordul şi Sudul Dunării, războaie, la care au participat massele populare, care au sdruncinat puterea otomana şi prin care s'a ajuns la eliberarea popoarelor din aceste regiuni.

Cu alianţa din 13 Aprilie 1711, cu lupta dela Stănileşti începe şirul luptelor comune ruso-române pentru eliberarea Ţărilor Române, pentru înlăturarea acelei puteri reacţionare, care împiedeca orice propăşire a poporului român. Scurta domnie a lui Dimitrie Cantemir înseamnă începutul unei noi epoci în relaţiile ruso-române şi nu „aventura domnească a lui Dimitrie Cantemir" cum a scris un istoric burghez, bătându-şi joc de tradiţiile mari ale poporului.

Petru cel Mare a ţinut să îndeplinească cele promise în tratatul dela Luţk: i-a dat lui Cantemir moşii întinse, zeci de sate, case la Moscova, o pensie considerabilă, iar lui şi descendenţilor săi le-a conferit titlul de prinţi ruşi (cneaz). De asemenea, s'a îngrijit şi de însoţitorii fostului domn român. El a avut toată viaţa o consideraţie deosebită pentru Cantemir, apela des la sfatul omului de ştiinţă care avea faima de a fi cel mai mare orientalist al vremii.

Istoriografia româna burgheză a căutat să prezinte pe Dimitrie Cantemir in Rusia, ca pe un mare izolat, care trăia în singurătate, retras şi dedicându-se lucrărilor pe care le începuse încă la Constantinopol[1]. Prezentarea aceasta e cu totul falsă şi tendenţioasă: ea caută să tăgăduiască influenţa rodnică şi binefăcătoare a Rusiei politice şi culturale din vremea lui Petru cel Mare asupra activităţii şi desvoltării lui Dimitrie Cantemir, influenţă ce se poate urmări cu preciziune în lucrările, scrierile şi proiectele lui Cantemir, concepute în Rusia.

In acea vreme, Rusia trăia o epocă de mari frământări şi prefaceri căci începuseră să apară raporturi burgheze în sânul societăţii feudale. Forţele de producţie se desvoltau, se creau manufacturi, comerţul se intensifica, Rusia intra tot mai mult în legatură cu ţările occidentului şi orientului. Pe langă clasa pomeşnicilor (proprietarilor), se ridică şi clasa negustorilor. Petru I a înţeles că în lupta sa pentru un stat centralizat, puternic, în lupta sa împotriva oligarhiei şi clericalismului, trebue să se sprijine pe aceste două clase în ascensiune.

---

[1] St. Ciobanu, Dimitrie Cantemir în Rusia, Bucureşti 1925, p. 50, scrie de exemplu: „Principele Moldovei, nevoit să se adapostească în Rusia, a rămas un geniu exotic în această ţara".

In cultura ruseasca se resimte tot mai mult influența preocupărilor practice, orășenești. Noua cultură ruseasca se deosebește fundamental de vechea cultură teologică, bisericească. Știința începe să aibă tot mai mult legătură cu viața practică, raspunzand la interesul crescand pentru lucrari geografice, istorice, de medicină, etc.

Dimitrie Cantemir n'a fost nicidecum străin de aceste preocupări; nu s'a retras în „turnul său de fildeș", ci, dimpotrivă, a luat parte la viața politică și culturală rusă. După toată probabilitatea, prin oamenii de știința germani din Rusia a intrat în legătură și cu Academia din Berlin, care, în 1714, l-a ales membru al ei.

Cantemir a luat parte activă la pregătirea și înfăptuirea reformelor lui Petru. In 1721 a fost numit membru al Senatului, care corespundea Consiliului de Miniștri din epoca noastră. Fostul domn român a devenit unul din cei 10 sfetnici mai apropiați ai lui Petru cel Mare.

In perioada aceasta (1711—1723), Cantemir își scrie cele mai valoroase lucrări. Ele fac parte integrantă din programul cultural al Rusiei reformelor și unele chiar au fost cerute de însuși țarul Petru I.

Scrierile lui Cantemir devin mai legate de viață, de problemele epocii și au în mare parte caracter informativ, pentru oamenii de știință, politici, militari, etc. Interesul lui se îndreaptă tot mai mult spre geografie și istorie. El scrie lucrări prin care putea să informeze lumea cultă asupra țării sale, asupra istoriei sale, asupra imperiului otoman și asupra lumii musulmane. Stilul lui devine mai clar și mai simplu. In introducerea lucrării: „Sistema religiei mahomedane", Cantemir scrie că va prezenta într'o formă accesibilă tuturor date, nu numai asupra religiei, ci și asupra politicii, sistemului de guvernare al Musulmanilor. Face cercetări temeinice la biblioteci, folosește un aparat științific. Lucrările lui, prin contactul pe care l-a avut cu Rusia reformelor, Rusia pornită pe calea progresului, devin lucrări la nivelul științific al epocii sale.

Iorga susținea că Dimitrie Cantemir își concepuse lucrările sale scrise în Rusia încă înainte, la Constantinopol, pentru ca să nu trebuiască sa scoată în evidență marea desvoltare a concepției, metodei de lucru, stilului lui Cantemir în urma contactului său cu viața rusească.

Ne vom opri mai mult asupra a trei lucrări scrise de Dimitrie Cantemir în Rusia, „Descrierea Moldovei", „Hronicul vechimii a Româno-Moldo-Vlahilor" și „Istoria creșterii și descreșterii imperiului otoman" — ca fiind cele mai importante din vasta sa operă.

Lucrarea „Descriptio Moldaviae" a scris-o în anul 1715. Scriitorul însuși a voit să-și traducă opera în românește — nu știm dacă și-a executat planul, în orice caz manuscrisul românesc nu ni s'a păstrat. Edițiile românești care le avem, sunt traduse de diferiți traducători (noi vom cita în cele ce urmează, după traducerea lui Adamescu din 1925).

Cantemir a scris această operă, după ce a trăit câțiva ani în Rusia, și a luat contact cu problemele unui stat cu orânduire feudală, dar în care începuseră să apară elementele raporturilor capitaliste. El compară stările din Moldova cu cele din Rusia, ceea ce e un indiciu că și-a scris lucrarea, în primul rând, pentru informarea oamenilor politici și savanților ruși. Vorbind despre bogățiile naturale ale țării, de rodnicia pământului, nu uită să amintească zăcămintele miniere — a căror exploatare e împiedecată de „läco

mia Turcilor" — vorbeşte de rolul porturilor dela Dunăre — încăpute tot în mâinile Turcilor — de navigaţie. Sunt punctele de vedere ale omului de stat, care vede necesitatea desvoltării meşteşugurilor, mineritului, comunicaţiei, comerţului. Cantemir vede şi arată cum forţele vii ale Moldovei sunt încătuşate de asuprirea otomană. El caută şi alte cauze ale lipsei de bani şi ale sărăciei. „Patria noastră — scrie el — deşi mai mult dă străinilor decât primeşte dela ei, totuşi e chinuită totdeauna de lipsa de bani. Negustorii sunt de alte neamuri: ...ei au pus mâna pe tot comerţul Moldovei şi duc la Constantinopol şi în alte oraşe turme întregi de oi şi de vite cumpărate în Moldova pe preţ de nimic, iar acolo obişnuesc să le vândă îndoit şi întreit. Fiindcă însă cea mai mare parte dintre ei nu pot avea moşii şi case în Moldova, cea mai mare parte din averea lor o duc afară din ţară, o mică parte trece înapoi Dunărea şi deabia ajunge să plătim tributul datorit Turcilor..." [1].

Pasajul acesta denotă clar interesul lui Cantemir pentru comerţ şi clasa negustorilor.

In „Descrierea Moldovei", Cantemir vorbeşte şi de ţăranii şerbi. Unii din ei fuseseră înainte răzeşi liberi, dar „nedreptatea boierilor i-a silit să îndure jugul şerbiei". Vede bine soarta ţăranilor şerbi, deşi nu se poate spune că era preocupat de ea. „Aş zice — scrie Cantemir — că din toţi muncitorii de pământ câţi sunt în lume, cei mai săraci cu totul sunt ţăranii moldoveni" [2]. „Ţăranii — spune mai departe — pot fi puşi la lucru oricâte zile ar vrea stăpânul... Dacă stăpânul vrea să-i răpească (ţăranului) ceva cu silnicie, îl bate până când ţăranul îi dă de bună voie ce doreşte". Iorga, comentând „Descrierea Moldovei" a „călătorului" Dimitrie Cantemir, scrie: „Boierul de pe vremea aceea era adese ori ca un părinte pentru ţărănime". Un adevărat „părinte" — care îşi bate „fiul" până când acela dă „de bună voie" ceea ce vrea să aibă „părintele" [3].

Intr'un capitol special Cantemir arată ce tribut plăteşte Moldova Curţii otomane [4]. Tributul propriu zis e de 65 mii de taleri [5]. Afară de acest tribut anual, Moldova trebue să dea sultanului, la bairam (Paşti), cu numele de peşcheş (dar) 12.500 de taleri, sultanei-mame 5 mii, pentru ceara lumânărilor dela palatul imperial 6 mii, pentru seul cu care se ung corăbiile de război 12.000 taleri, şefului eunucilor 2.500 taleri. Celelalte daruri care se împart funcţionarilor curţii împărăteşti fac aproape 40 mii de taleri.

Când trebue să vină un domn nou, nu se plăteşte totdeauna aceeaşi sumă; depinde — scrie Cantemir — de lăcomia vizirului şi de ambiţia candidatului. (Ambiţia candidatului — lasă să se înţeleagă Cantemir — e să-şi asigure prin daruri mari bunăvoinţa şi protecţia Curţii otomane). Trebue totuşi să se dea sultanului în mod regulat 25 mii taleri, sultaneimame 5 mii, vizirului 15 mii, lui kehaia (intendentului) 7.500, teflerdarului (registratorul încasărilor), 1000 etc. Darurile celorlalţi funcţionari şi curteni ca la peşcheşul de bairam (Paşti) se urcă la 40 mii de taleri. Iskieme agasi, care conduce pe domn până la reşedinţa sa, primeşte ca onorar 10.000 ta-

---

1 D. Cantemir, „Descrierea Moldovei", tradusă de Adamescu, p. 122—123.
2 Ibidem, p. 124.
3 N. Iorga, Istoria Românilor prin călători, v. II, p. 133.
4 Ibidem, p. 110—113.
5 In alt loc Cantemir arată că preţul unui bou era de 3—5 taleri. Neculce scrie (p. 282) că preţul unei vite era de 4 taleri (lei).

leri. Mai totdeauna aceste cheltueli ajung la 300.000 taleri, pe care sumă n'o plăteşte domnul din banii săi, ci ţara — scrie Cantemir.

Cantemir descrie plastic acest aparat de stoarcere şi jefuire a ţării — cum sunt domnii acuzaţi pentru ca apoi pentru „desvinovăţire" să plătească noi sume, sume care se storc pentru „întărirea" domnului etc. „Toate acestea se trag de pe bieţii ţărani în orice chip şi nu se mai satură nesăţioasa lăcomie de bani a Porţii otomane; pentru aceasta ţara e menită unei prăpădenii totale, căci calamităţile şi mizeriile cresc pe zi ce merge".

Şi în celelalte lucrări, memorii ale sale, Dimitrie Cantemir revine asupra constatării sale că lăcomia prădalnică a Porţii otomane stoarce toată vlaga Ţărilor Române şi că nicio îmbunătăţire, nicio propăşire nu e posibila până nu se curmă cotropirea otomană. Aceasta este o constatare a patriotului şi omului de ştiinţă — constatare care i-a călăuzit toate activitatea.

„Descrierea Moldovei" se poate citi şi azi după aproape două veacuri şi jumătate cu interes; e o descriere a vieţii poporului, obiceiurilor, sărbătorilor, horei şi dansurilor; e o adevărată enciclopedie a vieţii de atunci a poporului român. Cantemir dă şi date statistice, aşa de exemplu scrie ca Iaşii aveau 12 mii case, socotind 5 locuitori de casă — înseamnă că Iaşii aveau 60.000 locuitori. Chiar şi în textul latin pătrunde influenţa proverbelor şi expresiilor populare. E o deosebită pierdere că Dimitrie Cantemir n'a ajuns să-şi îndeplinească planul de a da şi versiunea română a acestei lucrări sau că această versiune nu s'a păstrat.

Faima lui în lumea ştiinţifică şi literară europeană şi-a întemeiat-o cu o altă lucrare, scrisă tot în latineşte: „Istoria creşterii şi descreşterii imperiului otoman", în 1717. Cartea a fost tradusă în rusă, germană, engleză, franceză şi a fost cunoscută ca singura carte ştiinţifică cu privire la istoria Turciei până la mijlocul veacului al XIX-lea. Sub impresia acestei cărţi Voltaire şi Byron între alţii au scris despre răsărit.

Chiar titlul cărţii arată concepţia filosofică a lui Dimitrie Cantemir asupra istoriei, concepţia despre naşterea, desvoltarea, prefacerea şi apunerea imperiilor. E interesant de reţinut că Dimitrie Cantemir şi-a scris cartea asupra creşterii şi descreşterii Imperiului otoman cu aproape două decenii înainte de apariţia cărţii lui Montesquieu „Consideraţii asupra cauzelor măririi şi decandenţei Romanilor". Opera lui Cantemir înseamnă un hotărîtor pas înainte faţă de istoricii români de dinaintea lui, care înşirau numai evenimentele, văzând în ele nu o desvoltare internă, ci voinţa unei puteri din afara lor

Dimitrie Cantemir a fost unul dintre primii istorici care au prevăzut căderea Imperiului otoman şi eliberarea popoarelor cotropite de Turci. Convingerea aceasta a ştiut s'o transmită cercurilor conducătoare şi cărturarilor străini, în primul rând oamenilor politici ruşi. In 1718 a prezentat lui Petru un memoriu, arătând că poporul moldovenesc păstrează credinţa faţă de împăratul Rusiei şi roagă pe ţar să nu lase ca „poporul moldovenesc să fie nimicit de Turci, Tătari şi Imperiali (Austriaci)".

Tot în anul 1717 şi-a terminat Cantemir şi lucrarea „Hronicul vechimii a Româno-Moldo-Vlahilor". Şi lucrarea aceasta a scris-o în latineşte, apoi a tradus-o el însuşi în româneşte, arătând că „aceste toate, fiind de noi în limba latinească scrise şi alcătuite, socotit-am, că cu strâmbătate, încă şi cu păcat va fi, de lucrurile noastre, de aici înainte, mai mult

streinii de cât ai noștri să știe. De care lucru *acmu* de iznoavă ostenință luând, din limba latinească iarăși pre ce a noastră românească le prefacem" [1].

„Hronicul" înseamnă un nou pas înainte pe tărâmul istoriografiei române. In timp ce cronicarii se foloseau abia de două-trei izvoare străine, Cantemir are un bogat material bibliografic, pe care îl citează în lucrare, cronici bizantine, slavone, polone, rusești, ungurești, lucrări istorice franceze, germane, italiene, hărți, dicționare, enciclopedii etc. Cantemir citează izvoarele căci istoricul — spune el — trebue să arate „...din ce jicniță a luat grăunțele ce împrăștie".

Partea întâia a „Hronicului" e o introducere metodică, care-l arată pe Cantemir ca un istoric filosof, ca un gânditor și nu ca un simplu cronicar al evenimentelor. Engels numește această fază, faza a doua a istoriografiei, când istoria se apropie de filosofie.

In partea a doua, intitulată: Prolegomena, D. Cantemir ridică problema unirii poporului român, demonstrând această unitate prin unitatea limbii, originii.

Partea a treia e „Hronicul" propriu zis, care începe cu „cucerirea" Daciei și ajunge până la imperiul româno-bulgar al Asăneștilor.

Lucrarea aceasta a lui Cantemir, deși îngrădită parțial mai ales în problema originii, a avut o deosebită influență asupra desvoltării istoriografiei române, asupra școalei „ardelene" care a cunoscut și utilizat opera istorică a lui Cantemir.

Alte lucrări istorice mai mici ale lui Dimitrie Cantemir, scrise tot în Rusia, sunt: „Viața lui Constantin Cantemir" (scrisă în latinește) și „Evenimentele Cantacuzinilor și Brâncovenilor" (scrisă în rusește). In prima lucrare, Dimitrie Cantemir vrea să arate însemnătatea domniei tatălui său, prezentand pe Constantin Cantemir în culorile cele mai simpatice, ca pe un domn întemeietor al dinastiei Cantemireștilor. A doua lucrare (scrisă în 1717 sau 1718) e de fapt un raport către țarul Petru, îndemnându-l să elibereze Moldova de sub jugul otoman, cu ajutorul Moldovenilor care sunt devotați cauzei alianței cu Rusia — ferindu-se de acei boieri care stau în slujba Porții otomane.

Un alt studiu al lui Dimitrie Cantemir „Monarchiarum Physica Examinatio" („Cercetarea naturii monarhiilor") scris în 1714, s'a păstrat în Biblioteca Academiei de Științe din Petersburg. Această lucrare e inedită și a fost tipărită pentru prima dată în revista „Studii" [2].

Studiul dovedește o concepție înaintată a lui Cantemir asupra mersului istoriei. In desvoltarea formelor de guvernământ, așa și a monarhiilor, Cantemir vede o desvoltare lăuntrică; ceea ce e vechi, poartă în sine germenele a ceea ce e nou; fiecare formă de guvernământ se naște, se desvoltă, apoi se descompune și apune. Tot ce există în natură, spune Cantemir, se mișcă după legea naturii.

Nu e greu să descoperim în aceste teze germenii unei gândiri dialectice.

---

[1] Dimitrie Cantemir, Hronicul vechimii a Româno-Moldo-Vlahilor, ed. Academiei, p. XIII.

[2] „Studii", Nr. 1, anul IV, Ianuarie — Martie 1951. Text prezentat de Gh. Haupt.

„In istoria lumii — scrie Cantemir mai departe — putem distinge patru tipuri de monarhii: monarhia orientală, sudică, apuseană și nordică. Cea nordică, monarhia rusă, are o misiune mare, aceea de a elibera popoarele subjugate de către despotismul otoman, acest „avorton oribil al naturii". Imperiul de Nord, scrie Cantemir, are mai departe menirea să fie „mama științelor și științele vor străluci în Rusia mai puternic decât în celelalte trei monarhii precedente".

In 1722 a apărut în rusește o altă lucrare a lui Dimitrie Cantemir: „Sistema religiei mahomedane". De apariția acestei lucrări s'a interesat în repetate rânduri însuși Petru cel Mare; Rusia, care venea în contact cu lumea musulmană, avea nevoie de o carte informativă asupra religiei, instituțiilor, vieții, obiceiurilor popoarelor mahomedane. Sinodul, din motive de habotnicie, încerca să zădărnicească apariția cărții și i-a cerut lui Cantemir să-și spună izvoarele; Cantemir răspunde mândru: „...am scris ceea ce am căutat să știu prin experiența de 22 de ani". La o nouă încercare de tergiversare a Sinodului, pretextând că tipografia nu are litere turcești pentru tipărirea unor cuvinte turcești, răspunde însuși Petru cel Mare: „Scrieți că în Cartea despre credința mahomedană trebue să se tipărească unele cuvinte în limba turcă și aceasta ni se pare că nu trebue, căci nu pentru Turci, ci pentru știința rusă se tipărește aceasta" [1].

Și în lucrarea aceasta, Dimitrie Cantemir nu uită să avertizeze Rusia, să sdrobească capul viperei (vizată e Poarta otomană) înainte ca aceasta să muște.

In același an, Dimitrie Cantemir l-a însoțit pe Petru în campania sa împotriva Persiei în 1722, în calitatea sa de orientalist. El avea o întreagă echipă de traducători, tipografi — un fel de birou de propagandă, pentru a redacta proclamații către triburile musulmane.

Totodată făcea cercetări, adevărate explorări, în Caucaz. El nota înălțimea munților, hotarul zăpezii, descria monumentele, zidurile, ruinele, descifra inscripțiile, pregătind o lucrare geografică, arheologică și istorică a Caucazului. Invățatul T. S. Bayer, care s'a folosit de notele pe care Cantemir nu a avut timp să le sistematizeze, scria despre domnul român: „Acest principe era un om cu suflet mare, cu mari virtuți, obișnuit cu primejdia și având o dragoste de necrezut pentru știință, încât nu s'ar putea afla altul asemenea".

Dragostea pentru știință, pasiunea cercetărilor l-a stăpânit toată viața pe învățatul român. Această sete de adevăr o putem caracteriza mai bine prin cuvintele lui proprii: „sufletul odihnă nu poate afla, până nu găsește adevărul, care îl cearcă oricât de departe și oricât de cu trudă i-ar fi a-l nimeri".

In ultimii ani ai vieții sale, fostul domn al Moldovei cunoștea tot mai bine viața rusă. Țarul Petru îl considera ca unul dintre cei mai apropiați sfetnici ai săi — nutrind poate chiar gândul să se căsătorească cu fiica lui Cantemir, Maria. In 1719. Cantemir s'a căsătorit din nou, luând în căsătorie pe tânăra fiică a generalului și prințului rus, Trubețkoi, Anastasia Trubețkaia, și se stabilește la Petersburg. La vârsta de 46 de ani, începe să studieze anatomia — o dovadă a multilateralității preocupărilor

[1] „Studii", Nr. 1, anul IV, Ianuarie—Martie 1951, p. 211.

lui şi prospeţimii sale. Fiii lui Cantemir făceau parte din garda imperială; un fiu al său, Antioh, deveni un mare poet rus. Totuşi (dacă ne gândim la cuvintele lui, pline de duioşie, cu privire la Moldova şi la Moldoveni, în prefaţa manuscrisului românesc al „Hronicului"), Cantemir nu-şi uită ţara. Câştigând o situaţie importantă în imperiul rus, îşi foloseşte această situaţie ca să amintească încontinuu Rusiei că menirea ei e să elibereze popoarele înrobite din Nordul şi Sudul Dunării, în primul rând poporul roman ca fiind cel mai aproape. El nutreşte încontinuu nădejdea că eliberându-se Moldova de către Rusia, el se va întoarce în ţară şi-şi va recâştiga domnia

Se întoarce grav bolnav din campania în Caucaz, după ce într'o furtună pe Marea Caspică i s'au pierdut multe manuscrise preţioase. La 21 August 1723 moare, neîmplinind încă vârsta de 50 de ani.

Istoricii burghezi, dar şi unii istorici care azi se străduesc să ajungă la o concepţie marxistă a istoriei — consideră pe Dimitrie Cantemir în primul rând ca pe o figură din istoria literaturii şi ştiinţei române şi numai în al doilea rând ca un om politic, unul din numeroşii domni ai Ţărilor Române. Această concepţie — credem — e nemarxistă, pentrucă nu considera viaţa şi activitatea unei personalităţi ca un întreg, ci taie această activitate în fâşii şi compară apoi o fâşie cu alta. Istoriografiei burgheze slujitoare credincioasă a regimului burghezo-moşieresc, care aservea ţara puterilor imperialiste apusene, şi care ducea o campanie furibundă împotriva Uniunii Sovietice, îi convenea — în măsura în care o făcea — să scoată în evidenţă activitatea lui Dimitrie Cantemir numai ca om de ştiinţă, ales în 1714 membru al Academiei din Berlin — şi să treacă în fugă peste activitatea lui ca om de stat. Ea nesocoteşte că D. Cantemir a militat nu numai în cele câteva luni de domnie, ci în toţi anii vieţii sale de după domnie pentru o alianţă strânsă cu Rusia, singura putere, care poate să elibereze Ţările Române de sub despotismul otoman şi prin aceasta să le deschidă calea spre propăşire. Lucrările lui, scrise în această perioada, pe care o putem considera ca perioada cea mai rodnică a vieţii sale „Descrierea Moldovei", „Hronicul vechimii a Româno-Moldo-Vlahilor", „Istoria imperiului otoman", „Sistema religiei musulmane", „Cercetarea naturii monarhiilor" etc. sunt toate legate de gândul eliberării Ţărilor Române. El repeta mereu apelul ca marea Rusie, să vină în ajutor ţărilor înrobite de către despotismul otoman. Activitatea lui ştiinţifică se leagă strâns şi nu se poate despărţi de activitatea omului de stat.

Tot pe linia ploconirii înaintea „culturii apusene" şi a duşmăniei împotriva Rusiei, istoricii burghezi voiau să ascundă saltul calitativ care se remarcă în operele lui Dimitrie Cantemir, în urma contactului lui cu viaţa Rusiei.

Precum am arătat, Dimitrie Cantemir a venit în Rusia într'o epocă de mari prefaceri economice şi sociale, de concentrare a puterii de stat, de luptă pentru lichidarea fărâmiţării feudale, când uriaşul stat rus, ajuns la conştiinţa forţei sale, începea să-şi croiască drum la mare, să iasă din izolarea sa, să-şi asigure un loc de frunte între popoarele Europei. In figura robustă a lui Petru cel Mare, aceste tendinţe ale noii vieţi ruseşti. de lichidare a înapoierii economice, de ieşire din izolare, au avut un repre-

zentant viguros, care, precum spunea Lenin, pentru a grăbi desvoltarea şi progresul Rusiei, nu s'a dat înapoi dela folosirea mijloacelor barbare în lupta împotriva barbariei.

Venind în contact cu problemele Rusiei din timpul reformelor, orizontul lui Dimitrie Cantemir se lărgeşte, legătura lucrarilor lui cu viaţa se adânceşte. Nu speculaţii abstracte, străine de viaţă, ci cercetarea faptelor il preocupă. După Cantemir, ştiinţa trebue să pornească dela fapte, deoarece fără fapte ori în afara faptelor nu-i ştiinţa [1]. Intr'o societate de prefaceri, de schimbări, ideea dialectică, ştiinţifică, în opoziţie cu cea statică işi croia drum.

Lucrările lui, mai ales cele scrise în Rusia, în perioada 1711—1723, înseamnă în ceea ce priveşte concepţia şi aparatul lor ştiinţific, un însemnat pas înainte în desvoltarea gândirii şi ştiinţei noastre. Luptând pentru o cauză justă, pentru eliberarea ţării sale de sub jug străin, voind ca prin scrierile sale să convingă pe toţi aceia care ar putea avea un rol în eliberarea ţării sale, Cantemir îşi ascute armele, se pune la curent cu ultimele rezultate ale ştiinţei, îşi făureşte instrumente ştiinţifice superioare şi toate acestea fac ca operele sale să aibă un nivel ştiinţific mult superior faţă de lucrările predecesorilor lui.

Lupta lui Cantemir pentru eliberarea Moldovei, operele sale închinate aceluiaşi ţel, viziunea lui clară că numai în alianţă cu Rusia poporul roman poate să-şi scuture jugul otoman, îl aşează pe Dimitrie Cantemir între cei mai de seamă luptători pentru progresul patriei noastre, pentru progresul ştiinţei noastre.

In activitatea lui s'a îmbinat în mod armonios activitatea omului de stat, a patriotului, cu cea a omului de ştiinţă. Operele lui au fost pozitiv apreciate de către scriitorii progresişti ruşi ai veacului al XIX-lea, precum şi de Belinski — ele contribuind nu numai la progresul ştiinţei române, ci şi la progresul ştiinţei în general, la progresul culturii şi ştiinţei ruse.

Sărbătorind aniversarea patriotului, omului de stat şi omului de ştiinţă — Dimitrie Cantemir — sărbătorim totodată pe un mare luptător pentru întărirea legăturilor de prietenie ruso-române, sărbătorim această prietenie ridicată la o treaptă superioară, care aduce zi de zi un ajutor nepreţuit la înflorirea patriei noastre democrat-populare şi la întărirea păcii în lume.

[1] V. Ermuratski, Dmitri Cantemir, „Moldova Socialistă", 1 Septembrie 1953.

GREVA MUNCITORILOR DIN VALEA MUREȘULUI ÎN ANUL 1925 *

DE

SIMION FUCHS

Sub influența victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, muncitorii dela fabricile forestiere din valea Mureșului, alături de întreaga clasă muncitoare din țara noastră, s'au ridicat la o înaltă conștiință revoluționară. In perioada avântului revoluționar, dintre anii 1917—1923, în fabricile și uzinele mai importante din țară au fost create organizații puternice, capabile de luptă, ale Partidului Comunist, iar majoritatea muncitorimii s'a unit în sindicate. Muncitorimea din valea Mureșului, pe distanța dintre Tg. Mureș și Ciceu, a format un detașament puternic al mișcării revoluționare din țara noastră, condusă de Partidul Comunist din România. In luptele grele care au avut loc, muncitorimea fabricilor de cherestea a silit pe baronii atotputernici ai lemnului să recunoască drepturile elementare ale proletariatului. A fost câștigată recunoașterea sindicatelor, au fost încheiate contracte colective, a fost cucerită ziua de muncă de 8 ore, au fost sporite salariile și îmbunătățite condițiile de muncă.

In această perioadă, capitalismul mondial, cu ajutorul social-democrației, a reușit să înnăbușe în sânge mișcările revoluționare din diferitele țări și să oprească avântul revoluționar de după primul războl mondial.

A început perioada stabilizării relative, a capitalismului. Clasa stăpânitoare a trecut la ofensivă împotriva cuceririlor clasei muncitoare. Pentru proletariatul țărilor capitaliste, răstimpul acesta a fost o perioadă de lupte pentru apărarea cuceririlor dobândite în anii 1917—1923, de consolidare a Partidelor Comuniste și de luptă pentru cucerirea masselor în vederea noilor lupte.

Aservind țara noastră imperialismului american, englez, francez etc., burghezia română a căutat să încarce pe umerii masselor muncitoare toată povara plății împrumuturilor înrobitoare și toate cheltuelile pregătirilor de război împotriva Uniunii Sovietice.

Burghezia română a deslănțuit o ofensivă împotriva revendicărilor clasei muncitoare și a nivelului de trai al muncitorimii. In vederea reușitei

* Comunicare prezentată la Sesiunea lărgită a Secțiunii de Științe Istorice, Filosofice și Economico-Juridice din 21—24 Decembrie 1953.

acestei ofensive, ea a căutat în primul rând să decapiteze proletariatul, punand, în Aprilie 1924, Partidul Comunist din România în afara legii

In această ofensivă a capitalului împotriva clasei muncitoare, social democrații de dreapta au fost alături de capital. Ei au trădat interesele muncitorimii, au dus o politică de scizionare a sindicatelor și a luptelor clasei muncitoare.

Partidul Comunist din România a continuat mai departe lupta în ilegalitate, folosindu-se de toate mijloacele legale și ilegale.

„Reorganizându-se pe baze conspirative — spune tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — silit fiind să intre în adâncă ilegal tate, el își afirmă dreptul la existență, continuând să fie de fapt *mobilizatorul, organizatorul și conducătorul luptei de emancipare a muncitorilor, țăranilor și intelectualilor*" [1].

In perioada stabilizării relative a capitalismului, în condițiile cele mai grele, partidul a pregătit și a condus numeroase lupte eroice și de mari proporții.

Una din primele lupte mari din perioada de ilegalitate, conduse de P.C.R., a fost marea grevă din valea Mureșului.

CAPITALUL IN INDUSTRIA DE CHERESTEA DIN VALEA MUREŞULUI

Basinul superior al Mureşului se întinde pe o lungime de 180 km. prin fostele județe Mureș și Ciuc, începând dela Ciceu și până la Tg. Mureș. Pe acest teritoriu, cu câteva decenii înainte, pe ambele maluri ale Mureşului și ale afluenților săi, se întindeau păduri masive de brad. Din cauza exploatărilor de jaf din trecut, suprafețele de păduri au scăzut simțitor.

Exploatarea capitalistă a pădurilor a început în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Antreprenorii au cumpărat pădurile dela marii moșieri sau i-au atras și pe aceștia în întreprinderile lor. In pofta lor de acaparare a pădurilor, capitaliștii însă, s'au lovit de drepturile de proprietate ale comunelor sau ale țăranilor. Incepu ofensiva de deposedare a țăranilor de pădurile lor. Prin forță, înșelăciune și împilare, micii proprietari de păduri au fost constrânși să renunțe sau să-și vândă pe preț de nimic drepturile lor de proprietate.

Această acțiune de concentrare a pădurilor în mâinile capitaliștilor a fost sprijinită și de așa numitul sistem de proporționalizare a proprietăților. In urma acțiunilor de deposedare a micilor proprietari, capitaliștii au ajuns în posesia unor noi întinderi de sute de mii de hectare de păduri.

Unii economiști naționaliști burghezi recunosc acțiunea de deposedare a țăranilor, dar caută să ascundă caracterul de jaf al acestei deposedări, atribuindu-i un caracter naționalist șovin. Unii dintre ei, falșificând realitatea, subliniază numai deposedarea țăranilor români, lăsând impresia că țăranii de alte naționalități n'ar fi fost deposedați de către capitaliști [2]. Un autor naționalist maghiar afirmă contrariul. După el, acumularea de proprietăți în Transilvania este defavorabilă maghiarilor. Proprietățile acestora,

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, Raportul Politic al Comitetului Central la Conferința Națională a Partidului Comunist Român, în Articole și Cuvântări Ed. pentru literatură politică, 1952, ed. a III-a, p. 11.

[2] A. G. Gociman, Industria și comerțul lemnului, Cluj, 1929, p. 38.

susţine autorul, descresc în favoarea românilor[1]. De aici, rezultă clar că autorii burghezi se străduesc să ascundă caracterul de clasă al deposedării ţăranilor-proprietari şi să o transforme într'o problemă de divergenţe naţionale şi rasiale.

Desvoltarea industriei forestiere este strâns legată de desvoltarea industriei în genere. Construcţiile de fabrici, desvoltarea mineritului, construirea de căi ferate, etc., au contribuit în ansamblul lor la desvoltarea industriei de cherestea. Un mare inconvenient, care a îngreunat desvoltarea acestei industrii în valea Mureşului, a fost lipsa de căi ferate. In primul deceniu al secolului al XX-lea, când a început exploatarea pădurilor într'un ritm mai accentuat, s'a efectuat şi prelungirea liniei ferate dela Reghin până la Ciceu, făcând astfel posibilă desvoltarea rapidă a industriei forestiere din acele locuri. In ce măsură s'a desvoltat industria lemnului în valea Mureşului, se vede din numărul fabricilor care au luat fiinţă în această perioadă. Dacă până în 1909 au funcţionat numai 9 fabrici cu 26 de gatere, dela 1909 până la 1914, deci în decurs de 5 ani, numărul fabricilor s'a ridicat la 44, iar numărul gaterelor la 200. In perioada dintre anii 1900—1927, desvoltarea industriei de cherestea din valea Mureşului are următoarea înfăţişare:

Anul	1900	1914	1922	1925	1927	
Numărul fabricilor	9	44	55	56	53	Numărul muncitorilor în anii 1922—1927 variază între 5000 şi 7500
H. P.	1250	9730	10250	10185	9830	
Numărul gaterelor	32	200	209	207	plus 19 de retezat butucii	

Industria forestieră din valea Mureşului ocupă un loc important în ansamblul întregii industrii forestiere din România de atunci. Dăm mai jos cifrele comparative din anul 1927[2].

	Pe ţară	Valea Mureşului	%
Numărul întreprinderilor	487	53	11
Forţa motrică în H. P.	60660	9830	16.2
Numărul gaterelor	1825	214	11.5
Numărul muncitorilor	44475	7500	17

Desvoltarea industriei de cherestea din valea Mureşului are loc în plină epocă a imperialismului. Acest fapt explică acţiunea hrăpăreaţă a exploatatorilor de păduri, care în goana lor după profituri maxime, n'au ţinut seamă de nimic şi au inaugurat o adevărată devastare sistematică a pădurilor.

[1] Barabás Endre, Maros-Torda vármegye közgazdasági leirása. Budapesta, 1907, p. 51—63.

[2] Indicatorul industriei româneşti, Ministerul de Industrie şi Comerţ, 1927.

Legile de protecție a pădurilor n'au fost niciodată respectate; statul burghezo-moșieresc n'a urmărit aplicarea acestor legi, iar pentru organele respective de stat Codul Silvic era doar un pretext de îmbogățire.

In fabricile de cherestea din valea Mureșului, între anii 1922—1927, s'au tăiat anual în medie un milion și jumătate de m³ de lemnărie brută și rașinoase, adică de trei ori mai mult decât permitea o exploatare rațională. Chiar și specialiștii burghezi s'au văzut siliți să recunoască jaful practicat de capitaliști. Astfel A. Gociman scrie: „Cum pădurile de rășinoase cu suprafața de cca 170.000 ha (dela Reghin în sus), au o producție anuală de cca 3 m.c. la ha, ceeace face 510.000 m.c. exploatabil anual, conform științei silvice, rezultă că în bazinul Mureșului superior s'a tăiat anual de trei ori mai mult material lemnos decât permit posibilitățile forestiere“ [1].

Sub regimul burghezo-moșieresc, o parte considerabilă din pădurile țarii se aflá în proprietatea marilor societăți capitaliste. Din totalul de 346 616 ha de pădure, cifră ce reprezintă întinderea domeniului forestier din valea Mureșului, 151 796 ha se aflau în proprietate particulară. Restul era proprietate de stat sau sub administrația statului (comunale, județene, composesorale, bisericești etc.). Dar și din acestea din urmă, o mare parte au fost, la rândul lor, vândute marilor societăți de cherestea.

Până la sfârșitul primului război mondial, societățile forestiere din valea Mureșului au aparținut sau au fost controlate de firme germane și austro-ungare. In conformitate cu prevederile tratatului dela Versailles, bunurile germane și austro-ungare din România trebuiau confiscate. Firmele germane și austro-ungare s'au coalizat însă cu diferite societăți elvețiene și italiene, schimbând doar eticheta, dăinuind în felul acesta și mai departe. Metoda folosită a fost aceea că firmele de acoperire au primit o cantitate de „acțiuni la prezentare“, pentru care însă n'au vărsat niciun ban. Acestea le-au transformat în proprietari deplini, înzestrați cu toate drepturile legale. Numele firmelor s'a schimbat, însă proprietarii și directorii generali au rămas aceiași, schimbând doar sediul firmelor. Astfel au procedat, de pildă, directorii Sohr și Sipos.

In industria de cherestea din valea Mureșului, dominau trei mari concerne străine: "Foresta“, „Ofa“, „Lomaș“. Concernul „Lomaș“a fost controlat de „Union des Usines et des Nasic“ din Geneva și de „Compagnie des Industries Minières et annexes Vandocuvres“ (Cima), de asemenea din Geneva. „Foresta“ era controlată de „Banca comercială italiană“ din Milano. Principalul creditor al firmei „Lomaș-Moroeni“ a fost „Banque de Paris et des Pay's Bas“, strâns legată de trusturile americane. Această bancă a izbutit să pună mâna pe firma „Moroeni“, numai în contul dobânzilor, dobânzi egale cu o zecime din valoarea reală a firmei „Moroeni“.

Societățile de cherestea, încăpute în mâini străine, au figurat oficial ca firme românești, iar în consiliile lor de administrație se găseau politicieni din diferite partide burgheze, foști miniștri, guvernatori și directori ai Băncii Naționale și Băncii Românești, cum au fost, de pildă, Tancred Constantinescu, N. N. Săveanu, G. Măcăvescu, I. V. Stârcea, Costică Dumitriu și alții.

---

[1] A. G. Gociman, op. cit., p 156.

Concentrarea capitalului are loc într'o măsură însemnată. Forma exterioară nu arată însă existenţa trusturilor, firmele purtând numele lor proprii, dar realitatea era alta. Iată de exemplu societăţile care aparţineau concernului „Foresta" :

S. A. „Deda-Bistra"	fabrica la	Tg. Mureş	cu	4	gatere şi	420	H. P.
„ „ „Deda-Bistra"	„ „	Deda	„	6	„ „	300	„ „
„ „ „Reghinul-Săsesc"	„ „	Reghin	„	10	„ „	1200	„ „
„ „ „Reghinul-Săsesc"	„ „	Salard	„	6	„ „	250	„ „
„ „ „Răstoşnea"	„ „	Răstoşnea	„	5	„ „	150	„ „
„ „ „Putna"	„ „	Hagotö	„	3	„ „	90	„ „
	„ „	Reţea	„	4	„ „	120	„ „
	„ „	Barătău	„	2	„ „	35	„ „
	„ „	Tulgheş	„	4	„ „	120	„ „
„ „ „Bistriţa-Năsăud"	„ „	Ditrău	„	3	„ „	70	„ „
„ „ „Bistriţa-Năsăud"	„ „	Gheorgheni	„	13	„ „	545	„ „
		Total 11 fabrici	cu	60	gatere	3300	H. P.

Numai în valea Mureşului aparţineau grupului „Foresta" 11 fabrici, grupului „Ofa" 5 fabrici, grupului „Lomaş" 2 fabrici. Din totalul de 56 fabrici din valea Mureşului, cele mai mari, în număr de 18 aparţineau acestor concerne. Aceste 18 fabrici însumau 6385 H.P. din totalul de 10 250 H.P. deci 62,4 %, 93 gatere, din totalul de 207, deci 45 %. Cifrele arătate demonstrează gradul de concentrare a capitalului străin în industria de cherestea din valea Mureşului.

Pe baza datelor din bilanţurile întocmite la 31.XII.1925, aceste concerne reprezentau următoarele capitaluri :

	Total capital	Capitaluri interne	%	Capitaluri straine	%
„Foresta"	268 469 568	42 239 625	15,7	226 229 943	84,3
„Ofa"	440 078 824	41 450 764	9,5	398 628 060	90,5
„Lomaş"	260 629 984	18 780 756	7,2	241 849 228	92,8
Total	969 178 376	102 471 145	10,5	866 707 231	89,5

Cifrele de mai sus arată în mod isbitor, cât de mult a fost aservita industria noastră de cherestea capitalului străin, care, în cârdăşie cu capitalul intern, nimicea pădurile, împiedeca desvoltarea industriei proprii de prelucrare a lemnului şi exploata până la sânge clasa muncitoare.

S'ar putea crede că totuşi capitalul străin ar fi avut şi un oarecare rol pozitiv în desvoltarea industriei forestiere, importând în ţară capital şi făcând investiţii în industria de cherestea. Acest lucru nu corespunde însă adevărului. Parazitismul capitalismului, caracteristic fazei imperialiste a acestuia, se manifestă în cazul de faţă prin aceea că e vorba numai de acaparare, fără investiţii. O mare parte din sumele trecute în registrele de contabilitate, ca reprezentând capital străin, sub formă de împrumuturi, erau sume fictive. Aceste sume au fost introduse ulterior în registrele vechi de dinainte de alipirea Transilvaniei la România. Aceste falsuri au costat sute de milioane de lei, dar dobânzile încasate după aşa zisele împrumuturi, meritau investiţiile făcute pentru a-i mitui pe funcţionarii superiori de stat.

Venitul rezultat din industria forestieră a fost încasat, aproape în întregime, de concernele străine. A. G. Gociman recunoaște că „aproape întreg venitul este împărțit capitalului străin, sub formă de dobânzi și comisioane, sustrăgându-se astfel impunerile fiscale“ [1].

Diferite cazuri de demascare a unor foști funcționari superiori ai acestor societăți au desvăluit odioasele falsuri ale concernelor capitaliste.

Suma profiturilor încasate de societățile „Foresta“, „Ofa“, și „Lomaș“, este foarte greu de stabilit. Balanțele oficiale conțin profituri neînsemnate uneori chiar pierderi. Aceste societăți ascundeau adevăratele lor venituri prin diferite manevre de contabilizare. Una din metodele de tăinuire a venitului realizat o constituia falsa contabilizare a prețului de cost al pădurilor și buștenilor. Majoritatea padurilor au fost cumpărate încă înainte de construirea căilor ferate în această regiune, când pădurile, din cauza greutăților de transport, au fost vândute pe prețuri derizorii. Pe de altă parte, uriașe cantități de lemne, doborîte și cumpărate înainte de sfârșitul primului război mondial cu un preț între 2—3 coroane de m³, au fost plătite după război. în timpul inflației, în moneda devalorizată. Prețul acestor păduri și lemne a fost contabilizat la valoarea lor reală, diferența constituind un venit uriaș.

Importanța industriei de cherestea și profiturile mari încasate se pot deduce și din mărimea exportului de cherestea. Exportul cherestelei în jurul anului 1925 ocupă locul al doilea în exportul țării noastre, situându-se imediat după cel de cereale și înaintea exportului de petrol.

Anii 1923—1929, anii stabilizării relative a capitalismului, au fost ani de uriașe afaceri pentru capitaliști. Piața lemnului mai ales, a cunoscut în perioada anilor 1924—1925 conjunctura cea mai favorabilă, exportul atingând 70% din producția țării. Dar capitaliștii nu s'au mulțumit nici cu acește profituri mari. In goana lor după profituri maxime, folosindu-se de refluxul avântului revoluționar și sprijinindu-se pe aparatul de stat burghezo-moșieresc din România și pe ajutorul social-democrației de dreapta, ei au trecut la ofensivă împotriva cuceririlor clasei muncitoare.

SITUAȚIA MUNCITORIMII DIN VALEA MUREȘULUI SUB REGIMUL BURGHEZO-MOȘIERESC

— *„Valea Mureșului.. Valea plângerii“* —

V. I. Lenin, referindu-se la viața muncitorilor forestieri, spunea:

„Muncile forestiere fac parte din categoria muncilor celor mai prost plătite; condițiile sanitare sunt mizerabile și sănătatea muncitorilor se distruge într'o măsură foarte mare; muncitorii, pierduți în adâncul pădurilor, sunt lipsiți de orice apărare, și în această ramură a industriei domnește în toată puterea sa robia...“ [2].

Cuvintele lui Lenin despre viața muncitorilor forestieri din timpul țarismului se potrivește întru totul soartei muncitorilor forestieri din valea Mureșului, în timpul regimului burghezo-moșieresc.

---

[1] A. G. Gociman, op. cit., p. 261.

[2] V. I. Lenin, „Desvoltarea capitalismului în Rusia", Opere, Ed. P.M.R., 1951, v. III, p. 499.

Poetul proletar Ernest Salamon[1], născut în valea Mureşului, cunoştea bine viaţa muncitorimii din această parte a ţării noastre şi în poeziile sale a zugrăvit cu putere viaţa şi lupta muncitorilor forestieri. In poezia sa „Szegény nép dicsérete" („Laudă poporului sărac"), el redă situaţia de cruntă exploatare şi asuprire a clasei muncitoare:

Dacă te gândeşti la lumină: nici n'a trăit!
Dacă te gândeşti la sănatate: nici n'a fost pe aici!
Dacă te gândeşti la libertate: mereu pribegea!
în groapa sa asemeni unui condamnat...[2]

Documentele vremii ne dau o imagine înspăimântătoare despre mizeria muncitorimii forestiere sub regimul capitalist.

„Socialismul", organ oficial al Partidului Comunist din România, publică, în 1923, un reportaj sub titlul: „Valea Mureşului... Valea plângerii". Acest document oglindeşte în culori vii mizeria în care capitalismul ţinea înrobiţi pe muncitori. Reportajul începe cu următoarele cuvinte:

„Orăşenii, care cunosc Valea Mureşului numai din excursiile de Duminică, vorbesc cu melancolie despre frumuseţile priveliştilor romantice şi veselia sănătoasă, ale acestui ţinut. Insă în viaţa adevărată de zi cu zi, numai câţiva privilegiaţi se bucură de toate aceste frumuseţi ale vieţii din Valea Mureşului.

Lucrătorii din Valea Mureşului sunt lipsiţi de tot ce este frumos şi bun şi viaţa lor nu este altceva decât un lanţ nesfârşit de mizerii"[3].

Valea Mureşului a fost împărăţia baronilor lemnului, o adevărată cetate a capitaliştilor. Ei erau aici stăpâni peste toate: păduri, fabrici, locuinţe, prăvălii. Ei dispuneau de autorităţi: de primpretori, de jandarmi, de notari. Cel care nu le convenea era scos din locuinţă şi trimis la „urmă", adică la „locul de origine", iar cu ocazia grevelor, muncitorii erau ţinuţi închişi în coloniile lor asemenea unor deportaţi. Din ordinul patronilor, gările erau păzite, străinii erau legitimaţi, la poştă se cenzurau scrisorile, iar presa muncitorească era confiscată.

Condiţiile de muncă din valea Mureşului au fost extrem de grele.

Inainte de primul război mondial, timpul de lucru la muncile din pădure n'a fost deloc reglementat. Muncitorii lucrau în acord de cum se crăpa de ziuă, până seara târziu. In fabricile de cherestea, timpul de lucru era de 12 ore pe zi[4]. Ziua de muncă de 8 ore era o revendicare sacră a clasei muncitoare, pentru cucerirea căreia ea a dus multe lupte şi a vărsat mult sânge.

După victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, statul burghezo-moşieresc român, sub presiunea mişcării revoluţionare, a legiferat ziua

[1] Poet proletar, născut la Gheorgheni, în 1912. A fost ucis de fascişti la 25 Februarie 1942, în satul Mihailovka Stary din Ucraina. Culegerea de versuri „Gyönyörü sors" (Destin minunat) a fost publicată în Editura de Stat, Bucureşti, 1948.

[2] „Ha fényre gondolsz: nem is élt!
ha egészségre: itt se volt!
ha szabadságra: bujdokolt!
gödrében, mint az elitélt".

Gyönyörü sors, p. 140.

[3] Socialismul, Nr. 30 din 1923.

[4] A. G. Gociman, op. cit., p. 152.

de muncă de 8 ore. Capitaliştii au fost siliţi să introducă ziua de muncă de 8 ore, nu de lege, ci datorită luptei clasei muncitoare. Niciodată însă, ei n'au renunţat la prelungirea timpului de lucru.

Fabricanţii din valea Mureşului nu s'au împăcat cu ziua de muncă de 8 ore, folosind toate metodele, la care puteau recurge, pentru prelungirea ei.

Iată cateva date în acest sens, culese din ziarele muncitoreşti din acel vreme.

„Patronii au concediat pe toţi muncitorii, sub motivul că, în toate coloniile, ori vor lucra 10 ore pe zi, cu salariul actual, ori salariile vor fi reduse cu 25—30%" [1].

„Frontul unic al patronilor din Valea Mureşului porneşte ofensiva contra zilei de muncă de 8 ore, căutând să angajeze muncitori neorganizaţi, cu ziua de lucru de 10 ore [2].

„Muncitorii din colonia de cherestea din Ghimeş, nefiind organizaţi, sunt exploataţi la maximum. Ei lucrează zilnic zece ore şi jumătate..." [3].

„In colonia fabricii din Lunca-Bradului lucrează circa 200 de muncitori. Ziua de muncă, după contractul colectiv, ar fi de 8 ore, cu toate acestea 45—50% din muncitori lucrează zilnic 12 şi chiar 15 ore, deci faţă de 48 ore săptămânal, lucrează 72—96 ore [4].

„Sunt fabrici care lucrează zi şi noapte. Sunt muncitori care lucrează două schimburi ca să-şi atenueze mizeria" [5].

Cele câteva exemple ilustrează pe deplin situaţia grea a muncitorilor forestieri din fabricile de cherestea.

Proletariatul din valea Mureşului nu s'a lăsat să fie degradat la situaţia de „vită de muncă" (după expresia lui Marx) şi 'a dus lupte hotărîte pentru cucerirea şi menţinerea zilei de muncă de 8 ore, respingând atacurile patronilor.

Prelungirea timpului de lucru a fost unul din mijloacele întrebuinţate pentru a stoarce din muncitori cât mai multă supramuncă, căci profitul creşte în aceeaşi măsură în care creşte supramunca. Un alt mijloc de seamă pentru exploatarea clasei muncitoare era reducerea salariilor.

Salariul proletarului, în deosebi în faza imperialistă a capitalismului, nu 'acoperă cheltuelile necesare de producţie şi de reproducţie a forţei de muncă, deci cheltuelile de susţinere a muncitorului şi a familiei sale. Dar nu numai atât, nivelul de trai al clasei muncitoare a fost în mod sistematic redus, muncitorimea fiind pauperizată. Nivelul de trai se poate calcula pe baza comparării indicelui de trai cu salariul. Simo Géza, secretarul Comisiei regionale a Sindicatelor din valea Mureşului, între anii 1920—1929, a calculat costul vieţii unei familii de patru persoane, pe o lună. Potrivit acestor calcule, luând ca bază preţurile din Iulie 1925, costul vieţii la Tg. Mureş a fost lunar de 4299 de lei. Raportându-se salariile muncitorilor la această cifră, rezultă că, pe baza contractului colectiv, încheiat la 28 Martie 1924 şi valabil până la 1 Martie 1925, salariile au atins această cifră numai într'un procent de 37—61%. Salariile stabilite în contract se prezentau ast-

[1] „Marosvölgyi Munkás", Nr. 61, Iulie 1921.
[2] „Munkás", Nr. 10, Iulie 1923.
[3] „Famunkás", Nr. 4 din 1923
[4] „Marosvölgyi Munkás", Nr. 18 din 1921.
[5] „Előre", Nr. 3 din 1921.

fel: muncitorul cel mai slab plătit câștiga lunar 1612 lei. (Aceștia constituiau majoritatea celor ce munceau). In acest salar este socotit salariul de bază 5,56 lei pe oră și 2,56 lei pe oră indemnizație de alimente pentru o familie de patru persoane. Mai bine erau plătiți gateriștii și circulariștii, care primeau pe lună 2412 lei adică 9,50 lei pe oră, plus indemnizația pentru alimente de 2,56 lei. Mai bine erau salariați metalurgiștii. Aceștia primeau 2612 lei lunar, adică 10,50 pe oră, plus o indemnizație pentru alimente, de 2,56 lei. Socotind media salariului, trebue să luăm în considerare că majoritatea muncitorilor câștigau sub 8 lei pe oră. Salariul mediu lunar ar fi de circa 2000 lei, adică circa 46 % din cel prevăzut în indicele nivelului de trai.

Dacă am lua în considerare toate cele necesare unui trai în condiții omenești, pentru o familie de patru persoane, constatăm că, costul vieții socoti pe o lună, ajungea la 31 Decembrie 1925, la 7500 lei. Raportând salariile la acest buget, ele nu acoperă decât 21,5 %, deci 34,8% din necesități.

In realitate, muncitorii nu primeau în întregime nici măcar salariile. Din ele se rețineau impozitele, taxele pentru Asigurările Sociale și diferitele amenzi.

Dacă ne gândim la șomajul existent pe atunci în rândurile muncitorimii, trebue subliniat că nivelul general de trai era și mai scăzut.

Anii de după primul război mondial au fost ani de inflații. Inflația a fost una din urmările războiului imperialist care lovea păturile muncitoare micșorând prin scumpetea crescândă, salariul real al muncitorului. In ceea ce privește burghezia, ea a profitat de pe urma inflației, ridicând prețurile mărfurilor, dar în același timp opunându-se ridicării salariilor. Guvernul liberal a dus în mod conștient o politică inflaționistă, pentru a mări profitul capitaliștilor.

Iată câteva exemple, care demonstrează ridicarea prețurilor mărfurilor de prima necesitate și rămânerea salariilor în urma prețurilor.

Dacă considerăm prețurile din 1916 cu indicele 100, prețurile unei serii de mărfuri de primă necesitate se prezintă astfel:

Nr. crt.		1916	la 20 Mai 1926
1	Zahăr	100	2833
2	Fasole	100	
3	Mălai	100	6660
4	Făină	100	5000
5	Cartofi	100	2660
6	Pâine	100	7550
7	Carne	100	50
8	Lapte	100	3500
9	Untură	100	5250
10	Brânză	100	510[1]

[1] „Viața Muncitoare", N[illegible]

Ziarul „Muncitorul lemnar" („Famunkás") face o comparație între urcarea prețurilor și a salariilor în anii 1914—1924. Iată ce scrie acest ziar în aceasta privința:

„... pe când astăzi scumpetea față de anul 1914 a crescut cu 4792%, adică de 48 ori, salariul minimal s'a ridicat numai cu 2400 %, adică de 25 ori față de anul 1914... Deci, pe când marfurile produse de noi au fost nestingherit scumpite de 48 ori față de perioada de dinainte de război (înțelegem media, căci unele mărfuri arată o creștere de 200 ori), salariile muncitorilor, numai după lungi greve și chinuri, au crescut abia de 25 ori... Față de aceasta, prețurile produselor lemnului au evoluat astfel: prețul scândurii a crescut de 53 ori (5316 %) față de perioada de dinainte de război, iar mobila de 59 ori (5900 %). Deci, în timp ce salariile au reușit să se ridice cu 1%, fabricile de cherestea și de mobile... au ridicat prețurile produselor lor cu 2%" [1].

Un mijloc de supunere a muncitorilor și de micșorare a salariilor lor au fost amenzile. In opera sa „Exploatarea legii amenzilor aplicabile muncitorilor din fabrici și uzine", Lenin a arătat ce înseamnă amenzile reținute din salariile muncitorilor: „Amenda și despăgubirea sunt două lucruri diferite... Amenda este o sancțiune, și nu o despăgubire... Rostul amenzilor nu este de a repara pagube, ci de a crea o disciplină..." [2]. Lenin arată felul în care amenzile erau aplicate cu orice ocazie, după poftele capitaliștilor, care realizau din aceasta venituri serioase.

Capitaliștii din România, mânați de pofta de exploatare comună tuturor capitaliștilor, aplicau pedepsele cu aceleași scopuri, de mărire a profiturilor și de disciplinare a muncitorilor. Iată, de pildă, un caz întâmplat la Reghin: „Muncitorii dela fabrica EFK reclamă că direcția uzinei amendează pe muncitori. Nu de mult, de pildă, un muncitor a fost amendat cu 50 de lei, numai pentru faptul că, la apel, nu a pronunțat destul de tare cuvântul *hier* (în limba germană, aici), mai târziu acelaș muncitor a fost din nou sancționat, iarăși cu 50 de lei, de data aceasta fiindcă, la apel a pronunțat prea tare cuvântul «hier» [3].

Și din acest singur exemplu, reiese felul în care fabricanții au căutat să introducă un regim de cazarmă, să-și bată joc de muncitori, și pe lângă aceasta să-și câștige prin aplicarea amenzii, o sumă apropiată cu salariul pe o zi al muncitorului.

Din salariile muncitorilor se scădea impozitul și cotele pentru Asigurările Sociale. Impozitul servea interesele statului burghez asupritor, iar cotele pentru Asigurările Sociale erau tot un fel de impozit, în schimbul căruia abia dacă primeau ceva. Atât impozitele pe salarii, cât și cele indirecte se majorau din an în an, lovind în deosebi pe cei cu salarii mici.

Bugetul statului, la capitolul impozit pe salarii, se ridica în anii 1923—1926, după cum urmează:

In 1923 de 3.922.218 lei;
în 1924 de 400.000.000 lei;
în 1925 de 550.000.000 lei;
în 1926 de 700.000.000 lei

---

[1] „Famunkás", Nr. 2—3 din 1924.
[2] V. I. Lenin, Opere, Ed. P.M.R., 1951, v. II, p. 19.
[3] „Famunkás", Nr. 1 din 1924.

Şi mai apăsătoare erau impozitele indirecte. Pentru anul bugetar 1926, capitolul „Impozitul pe consum" a fost prevăzut cu 3 224 000 000 lei. Dintr'un buget de 40 miliarde lei, 4 şi jumătate miliarde au fost impozite directe, iar 10 miliarde 350 milioane impozite indirecte [1].

O altă formă a exploatării era „truck" sistem-ul, aplicat în industria forestieră. El consta în plata în natură a salariului sau a unei părţi din salar. Acest sistem era aplicat mai ales în locurile mai îndepărtate de oraşe şi de comunele agricole, şi acolo unde nu se aflau prăvălii. In aceste locuri, fabricile procurau muncitorilor alimente, la preţuri foarte ridicate, deschizând un soi de cantine, unde, pentru bani sau contra bonuri, erau vândute mărfuri de calitate proastă şi foarte scumpe.

Una din problemele cele mai dureroase pentru muncitor, era problema locuinţelor. Muncitorii aduşi la fabricile de cherestea locuiau în colonia fabricii, în casele aparţinând acesteia. Locuinţele erau din scânduri, fără fundament. Uşile şi ferestrele erau făcute la repezeală. Prin ele pătrundea frigul, vântul şi ploaia. Pereţii caselor, în scurt timp, se umpleau de ploşniţe, iar sub podele mişunau gândacii şi şobolanii. Instalaţiile higienice erau foarte rudimentare.

„Coliba în care descindem... în Deda-Bistra este lată de cinci metri şi lungă de patru. In această gaură mizerabilă, nedemnă de a fi locuită de un om şi care nici măcar n'are un acoperiş cumsecade — aşa încât plouă înăuntru — locueşte o familie de 10 oameni. Mii de insecte se târăsc pe zidurile colibei, aşa încât, dacă de pildă mâncarea este pusă pe masă fără a fi acoperită, în câteva minute ea se umple cu insecte din tavan" [2].

Din cauza locuinţelor nehigienice şi a alimentaţiei insuficiente şi unilaterale, s'au găsit 12 cazuri de pelagră. Mortalitatea infantilă era de 27,7%. Aceste cifre arată situaţia sanitară dezastruoasă din valea Mureşului din acel timp.

Din cauza lipsei totale a protecţiei muncii, accidentele erau zilnice. Foarte des se petreceau accidente groaznice, care însă ar fi putut fi uşor înlăturate. De pildă, funiile marilor roţi, care puneau în mişcare transmisiile sau roţile transmisiilor, nu erau îngrădite. Mecanicii, ungătorii, sau oricine din apropierea maşinilor care era obosit sau neatent, puteau fi prinşi de funie, de curele, sau de roţi, svârliţi la perete şi omorîţi sau schiloditi pentru toată viaţa. Periculoasele maşini din industria lemnului (circularele) nu erau prevăzute deloc cu instalaţii de protecţie. Mulţi dintre muncitorii forestieri mai bătrâni aveau degetele retezate de ferestrău.

Iată ce se spune într'un ziar muncitoresc contemporan:

„Raiul baronilor de lemne vopsit cu sânge.

Suntem anunţaţi din Lunca Bradului că un tânăr muncitor, în vârstă de 16 ani, în ziua de 8 Februarie 1923, înainte de masă a fost pus să lucreze la circulara de retezat buşteni. După masă ...a căzut cu capul pe circulara care l-a despicat în două, omorându-l... Necunoscând capriciile circularei, care mergea foarte greu şi pe lângă aceasta meşterul silindu-l să dea zor, el a forţat circulara... şi a căzut cu capul pe ferestrău..." [3]. Fabricile n'au

[1] Cf. „Viaţa Muncitoare", Nr. 12 din 1925.
[2] „Socialismul", Nr. 30 din 1922.
[3] „Famunkás", Nr. 3 din 1923.

fost înzestrate nici măcar cu suficiente mijloace pentru prim ajutor. „La fabrica Ghimeș este o cutie medicală al cărei întreg conținut este o jumătate legătură de vată, un ștreang și o foarfecă. Așa arată cutia medicală a unei fabrici unde lucrează 800 de oameni“ [1].

Muncitorii erau obligați să plătească cotizația pentru Asigurările Sociale, dar medici abia dacă existau prin valea Mureșului. Ajutorul de boală era foarte mic, constituind 20—30 % din salar. In caz de accident mortal, totul era mușamalizat. „Victima era de vină“. Familia victimei, în loc de despăgubire sau pensie era lăsată în voia soartei, după cum ne arată și următorul caz:

„...In colonia de cherestea din Barațcoș s'a întâmplat un accident în urma căruia doi oameni și-au pierdut viața... La fața locului nu s'a deplasat nicio comisie oficială, care să stabilească răspunderea pentru acest accident. Cei doi frați de muncă, Dionisie László și Gheorghe Barsiu, căzuți victime accidentului, au lăsat după ei văduve și orfani. Directorul, drept „compensare definitivă“ ...a trimis celor două familii, rămase fără susținători, câteva kilograme de făină și slănină; unei văduve i-a trimis un litru de rachiu, iar celeilalte un decilitru de coniac...“ [2].

Valea Mureșului a fost un rai pentru capitaliști, dar un iad pentru muncitori. Muncitorii s'au opus acestei nerușinate exploatări capitaliste prin organizare și luptă revoluționară, singura cale posibilă pentru eliberarea de sub jugul capitalist.

LUPTELE MUNCITORIMII DIN VALEA MUREȘULUI

Inaintea primului război mondial, în coloniile forestiere din valea Mureșului, aproape că nu găsim forme înaintate de organizare a muncitorimii. Muncitorimea dela păduri și dela fabricile de cherestea, fiind în mare parte semiproletară, a fost subapreciată și neglijată de social-democrați. Social-democraților nu le convenea să se deplaseze în munții îndepărtați din valea Mureșului, unde ascunși de ochii lumii, fabricanții, pretorii și jandarmii terorizau în mod sălbatec pe muncitori.

Organizarea sistematică a muncitorimii din valea Mureșului s'a început numai după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Organizatorii lor au fost comuniști, mai ales muncitori, care s'au reîntors din război sau au fost prizonieri în Rusia. Mulți dintre ei au primit primul botez revoluționar în revoluția rusă, unde mulți dintre ei au luptat cu arma în mână, în Garzile Roșii și în Armata Roșie.

Acești muncitori luminați și entuziasmați de Revoluția din Octombrie și plini de dorința de a urma exemplul proletariatului rus, au întărit grupul comunist din Tg. Mureș. In valea Mureșului, înafară de Tg. Mureș, au mai existat trei centre de organizare: Reghin, Toplița și Gheorgheni, centre industriale de cherestea mai importante. De aici organizarea s'a extins în toate fabricile de cherestea din regiunea forestieră.

Muncitorimea din valea Mureșului s'a avântat în toate luptele și acțiunile mari ale proletariatului din țara noastră. In timpul grevei generale din Octombrie 1920, muncitorii dela fabricile de cherestea au intrat și ei în grevă.

---

[1] „Famunkás“, Nr. 4 din 1923.
[2] Idem, Nr. 5 din 1923.

Coloniile forestiere au fost ocupate de puternice forţe militare, iar muncitorii au fost terorizaţi pentru a se întoarce la muncă. Ei au preferat însa să se ascundă în adâncul pădurilor, decât să spargă greva. Când sosi vestea încetării grevei generale, muncitorii n'au dat crezare acestui lucru. Un manifest din 27 Octombrie, iscălit de social-democraţii de dreapta din Tg. Mureş cheamă pe muncitori să reînceapă lucrul. Manifestul reproducea telegrama semnată de conducătorii social-democraţi dela centru, prin care se anunţa sfârşitul grevei. Intr'un ziar din Tg. Mureş mai gasim, la 31 Octombrie, un apel catre acei care nu s'au prezentat încă la lucru. Aceste apeluri stau mărturie faptului că muncitorimea, în ciuda conducerii socialdemocrate, era pentru continuarea grevei generale. Muncitorii din valea Mureşului, cu adânca indignare faţă de conducătorii social-democraţi dela Bucureşti şi Cluj, au reluat lucrul. Din propria lor experienţă au putut să înveţe că social-democraţii de dreapta trădaseră lupta proletariatului.

Muncitorii din valea Mureşului au stat alături de grupele comuniste in pregătirea înfiinţării Partidului Comunist. Organizaţiile din valea Mureşului cer cu energie convocarea Congresului Partidului Socialist şi afilierea acestuia la Internaţionala Comunistă. Ziarul „Marosvőlgyi Munkás", care a apărut între 5 Septembrie 1920 şi 2 Octombrie 1921, începând cu primul său număr, a promovat ideile leninismului, ideea necesităţii înfiinţării Partidului Comunist şi a afilierii la Internaţionala Comunistă. In numărul 9 din 1920 apare articolul „Noua Internaţională". Numărul 20 din 1921 reproduce şi comentează „Condiţiile de afiliere la Internaţionala III". Fiecare număr din ziar popularizează lupta dusă de Republica Socialistă, demască intervenţia imperialistă şi atitudinea social-democraţilor. Ziarul „Marosvőlgyi Munkás" şi gazeta care i-a urmat „Elöre" („Inainte"), s'au bucurat de o mare popularitate în valea Mureşului.

Puterea mişcării comuniste din valea Mureşului reiese dintr'o informaţie apărută în „Marosvölgyi Munkás", la 15 Mai 1921. Din această informaţie reiese că la conferinţa de Partid din Transilvania şi Banat, întrunită pentru pregătirea Congresului Partidului, din 26 de organizaţii prezente, 6 erau din valea Mureşului: Tg. Mureş, Deda-Bistra, Lunca-Bradului, Salard, Răstoliţa şi Kelemen-patak. La Congresul Partidului, care a hotărît afilierea la Internaţionala a III-a, au luat parte doi delegaţi din valea Mureşului, care au votat pentru afiliere.

După arestarea delegaţilor Congresului, care au votat afilierea la Internaţionala a III-a, în valea Mureşului s'au desfăşurat mari acţiuni de massă pentru eliberarea congresiştilor. Datorită mişcării de protest dusă în toată ţara, guvernul a fost constrâns ca în toiul procesului să elibereze o mare parte din congresişti.

Teroarea a împiedecat pentru un timp înfiinţarea legală a organizaţiilor Partidului Comunist în Transilvania şi Banat. La Tg. Mures, înfiinţarea legala a primei organizaţii regionale de partid a avut loc în cadrul unei adunări populare. La adunarea de constituire ţinută la 23 Iulie 1922, fabricile de cherestea din valea Mureşului au fost reprezentate de 40 de delegaţi [1]. Cu această ocazie, în ziarul „Elöre" a apărut un articol de fond cu măreţul titlu: „Suntem Comunişti!"

[1] „Elöre", Nr. 31 din 1922.

In anii 1919—1923, în perioada avântului revoluționar, valea Mureșului a fost un focar permanent al luptei de clasă. Partidul Comunist din România a dat o mare atenție luptelor de zi cu zi ale clasei muncitoare. Membrii Partidului au dus o activitate intensă pentru organizarea luptei sindicale. Muncitorimea din valea Mureșului a dus serioase lupte pentru satisfacerea revendicărilor sale economice. S'au dus lupte continue pentru încheierea contractului colectiv, pentru revizuirea trimestrială a salariilor după urcarea prețurilor și pentru constrângerea fabricanților să respecte contractul. Incheierea unui contract colectiv pe întreaga vale a Mureșului, valabil pentru toate fabricile de cherestea, a constituit primul obiectiv serios al conflictelor. Fabricanții se opuneau din răsputeri încheierii unui contract general, valabil pentru toate fabricile de cherestea. Realizarea încheierii unui astfel de contract colectiv a fost rezultatul mai multor lupte grele duse de masse.

Cucerirea contractului colectiv pe întreagă valea Mureșului a contribuit în mare măsură la imprimarea unui caracter unitar acțiunilor proletariatului, cuprinzând întreaga massă a muncitorimii din fabricile din valea Mureșului. Se realizează astfel concentrarea unei mari forțe muncitorești, capabilă să impună revendicări mai importante. Datorită proporțiilor și importanței pe întreaga țară a acțiunilor muncitorești din valea Mureșului, ele au putut avea un răsunet mare, care a stimulat solidaritatea proletariatului din țara noastră.

Primul contract a fost încheiat în 1919. Acesta a fost reînoit în 1920, înaintea grevei generale. După înfrângerea grevei generale, fabricanții n'au ținut seama de prevederile contractului, dar muncitorii, în luptele duse în Aprilie și Octombrie 1921, au reușit să impună din nou încheierea și respectarea contractului colectiv. La 18 Martie 1922 și la revizuirea salariilor în Septembrie 1922, muncitorii au reușit să câștige prin lupte sporuri de salarii de 25% și 30% și să-și îmbunătățească condițiile de muncă.

Contractele colective încheiate prevăd:

1. Recunoașterea zilei de muncă de 8 ore, salar sporit cu 25 — 50 — 100 % pentru orele suplimentare.

2. Stabilirea salariului minimal pe categorii de muncitori. Salar sporit pentru unele fabrici, unde condițiile de trai sunt mai grele.

3. Revizuirea salariilor pe intervale de 3 luni, potrivit schimbării prețurilor.

4. Acordarea unei cantități de alimente de primă necesitate cu prețul redus, fixat în contract.

5. Acordarea de locuințe, lumină și lemne de foc sau compensare în bani.

6. Recunoașterea sindicatului și a bărbaților de încredere cu dreptul de a reprezenta pe muncitori. Acordarea unui local pentru sindicat.

7. Recunoașterea zilei de 1 Mai ca sărbătoare muncitorească plătită [1].

Cu anul 1923 începe perioada stabilizării relative a capitalismului. Se prevedea atacul patronilor împotriva cuceririlor clasei muncitoare în perioada premergătoare. Capitaliștii din valea Mureșului, cu toată continua urcare a prețurilor, vroiau să reducă salariile și să mărească timpul de

[1] Contractele colective, Ed. A. Lakatos, Tg. Mureș, 1921.

muncă. Muncitorimea prevedea atacul şi se pregătea din timp pentru preîntâmpinarea lui.

Inceputul anului 1923 constitue unul din cele mai frumoase momente ale luptei muncitorilor forestieri din valea Mureşului. La 14 Ianuarie 1923, se întrunesc la Reghin delegaţii muncitorilor din toate fabricile de cherestea din valea Mureşului. Conferinţa a hotărît denunţarea contractului şi pregătirea grevei [1].

Pentru a împiedeca greva, siguranţa a închis şi sigilat, la 18 Ianuarie, localul Căminului Muncitoresc din Tg. Mureş, de unde era condusă mişcarea sindicală a muncitorilor din valea Mureşului. Această manevră n'a reuşit să împiedece greva, care izbucni, la 18 Martie, la 34 fabrici de cherestea cuprinzând 4000 de muncitori.

„Socialismul" scrie despre această grevă: „Greva celor 4000 de lucrători se duce pentru salarii mai bune, pentru micşorarea timpului de muncă, pentru condiţii de muncă mai bune.

Este de admirat cum lucrătorii... ştiu să reziste în luptă.

Acest lucru dovedeşte că lucrătorii s'au săturat de exploatarea capitalistă şi luptă cu orice jertfă spre a-şi îmbunătăţi condiţiile de traiu" [2]. Uniunea sindicală din Cluj condusă de reformişti a sabotat organizarea sprijinirii greviştilor, după cum reiese din desbaterile conferinţei pe ţară a Uniunii muncitorilor lemnari, ţinută la 8—10 Aprilie 1923. Greva era în toi, dar secretarul Uniunii, social-democratul Bartha a împiedecat să se ia contact cu celelalte Uniuni şi sindicate din Cluj, pentru organizarea popularizării şi ajutorării grevei. Sabotajul lui Bartha a fost atât de evident, încât a fost silit să demisioneze. In locul vechiului comitet central al Uniunii, a fost ales un nou comitet, format în majoritate din comunişti [3].

După patru săptămâni, greva s'a sfârşit cu victoria muncitorimii. Este semnificativ pentru moralul ridicat al muncitorilor, faptul că patronii, cu toate eforturile depuse, au reuşit să recruteze doar 39 de spărgători de grevă [4]. Noul contract colectiv prevedea urcarea salariilor cu 28% şi alte condiţii favorabile muncitorilor.

In Septembrie 1923, la Congresul Sindical din Cluj, social-democraţii de dreapta, mână în mână cu poliţia, exclud majoritatea de stânga şi sparg astfel unitatea sindicală atât de necesară muncitorimii.

Sindicatele excluse, printre care erau toate sindicatele din valea Mureşului, se organizează sub numele de Sindicatele Unitare şi aleg un Consiliu General. Toate sindicatele muncitorilor lemnari şi forestieri au rămas în cadrul Uniunii muncitorilor lemnari, care aparţinea Sindicatelor Unitare. Sindicatele Unitare, sub îndrumarea Partidului Comunist, cu toată teroarea Siguranţei şi acţiunile de spargere ale social-democraţilor de dreapta, au reuşit să mobilizeze muncitorimea şi folosind diferite forme de luptă, au respins atacul patronal, trecând în multe cazuri la contraatac. Acest fapt reiese şi din statistica oficială, apărută în „Buletinul Ministerului Muncii", reprodusă de „Socialismul". In 1923 au avut loc 291 de conflicte de muncă (din care 70 de greve, 4 lock-outuri, restul, conflicte neurmate de greve), în în-

---

1 „Famunkás", Nr. 2 din 1923.
2 „Socialismul", Nr. 30 din 1923.
3 „Famunkás", Nr. 4 din 1923.
4 Idem, Nr. 5 din 1923.

treprinderile cu un număr total de 75.603 lucrători. Dintre aceștia au participat la conflicte 55.557 salariați. Din cei 75.603 salariați erau organizați în sindicate 44.424. Din cele 291 de conflicte, cu izbânda salariaților s'au terminat 192, prin tranzacții 71, cu eșecul salariaților 28 [1]. Aceste date oficiale — vădit micșorate — oglindesc totuși numărul mare al conflictelor de muncă și succesul luptelor proletariatului.

In Aprilie 1924, Partidul Comunist a fost scos în afara legii, presa comunistă a fost interzisă, iar mulți membri ai Partidului au fost arestați. La 19 Decembrie 1924, a fost votată o lege specială, legea Mârzescu — îndreptată împotriva Partidului Comunist.

Partidul declarase încă înainte de ilegalizarea sa:

„Cu cât mai aspre vor fi restricțiunile îndreptate împotriva manifestărilor libere ale Partidului Comunist, cu atât mai intens se va revărsa energia potențială acumulată într'ânsul" și „Incă odată repetăm ceea ce am spus. Incercările guvernului nu ne înspăimântă. Vom rămâne la postul nostru și ne vom face datoria, față de massele exploatate pe care le reprezentăm, până la capăt" [3].

Partidul Comunist și-a ținut cuvântul, intensificându-și activitatea, conducând mai departe luptele masselor muncitoare și îmbinând formele ilegale ale activității cu toate formele legale posibile.

In Septembrie 1924, s'a ținut Congresul al III-lea al Partidului. Congresul constată *„...ofensiva concentrată a întregului capital împotriva claselor producătoare"* [4] și prevede intensificarea acestei ofensive. Prin hotărîrile sale, Congresul a pregătit Partidul să stea în fruntea luptelor muncitorești.

Iată câteva pasaje din moțiunile și rezoluțiile votate la Congresul al III-lea, grăitoare în această privință: „...Partidul proletariatului, Partidul Comunist, trebue să conducă lupta zilnică a masselor muncitorești împotriva lipsei de lucru și înaspririi exploatării în fabrică, împotriva coborîrii salariului real și prelungirii zilei de lucru, împotriva introducerii muncii în acord și împotriva lipsei de locuințe și scumpetei generale, și îndeobște. să ia parte activă și fără rezervă pentru revendicările imediate ale muncitorimii.

„Datoria comuniștilor este să strângă și să organizeze pe muncitori în sindicate și să pășească în primele rânduri ale luptei lor pentru revendicările imediate. Nu trebue însă să neglijeze de a lumina pe muncitori că aceste lupte pot avea numai atunci succes când sunt duse în acelaș timp împotriva dominației capitaliste..."

Hotărîrea Congresului al III-lea ca „Centrul de greutate al muncii politico-organizatorice a partidului... să fie mutat în celulele de fabrică" [5], a dat avânt activității Partidului. Trecerea Partidului pe baza celulelor de fabrică l-a întărit; a întărit legăturile sale cu massele principale ale proletariatului și a ridicat capacitatea organizatorică a organizațiilor de partid.

---

[1] „Socialismul", Nr. 102 din 1923.
[2] Idem. 21.III 1924.
[3] Documente din Istoria P.C.R. Ed. pentru literatură politică, 1953, ed. a II-a, p. 47.
[4] Documente din Istoria P.C.R., p. 55.

In valea Mureşului, unde fabricile sunt departe una de alta şi unde organele de stat izolau uşor fabricile de centrul regiunii, forma organizatorică a celulelor de fabrică a oferit mai mari posibilităţi operativităţii independente.

In 1925, organizaţiile de partid din valea Mureşului au primit un ajutor preţios din partea conducerii Partidului prin activiştii C. C. Astfel, au primit ajutor din partea neuitaţilor tovaraşi Pavel Teacenco, membru în C.C., şi din partea lui Ioan Fonagy, care în ilegalitate a stat mai mult timp la Tg. Mureş.

Partidul a înfiinţat la Tg. Mureş un ziar legal, „Világ", care a avut un rol deosebit în pregătirea şi susţinerea grevei din 1925. Presa sindicală „Viaţa Muncitoare" din Bucureşti şi oficiosul Uniunii sindicale a muncitorilor lemnari „Lemnarul", din Cluj, care apărea şi în limba maghiară, precum şi în limba germană (pentru Bucovina), au dus o vie activitate.

Incepând din vara anului 1924, atât conducerea Uniunii Sindicatelor muncitorilor lemnari, cât şi Comisia Regională Sindicală din Tg. Mureş, au luat măsuri organizatorice de întărire a capacităţii de luptă a sindicatelor.

Uniunea muncitorilor lemnari a hotărît înfiinţarea unui fond central de rezistenţă, pentru ajutorarea muncitorilor în caz de grevă. De altfel, acest fond a fost înfiinţat mai înainte, din iniţiativa Sindicatelor din valea Mureşului [1].

Consiliul General al Sindicatelor Unitare şi conducerea Uniunilor au hotărît ţinerea unor „zile de organizare" pe ţară, între 1-15 Ianuarie 1925 [2]. Creşterea încrederii muncitorilor în Sindicatele Unitare o dovedeşte numărul sporit al muncitorilor forestieri organizaţi din valea Mureşului, cu toată teroarea îndreptată împotriva Sindicatelor Unitare.

Tabloul următor arată numărul şi creşterea numerică a muncitorilor forestieri organizaţi din valea Mureşului [3].

Anul	Numărul organizaţiilor	Numărul membrilor
1920	12	1248
1921	15	845
1922	16	1766
1923	17	2199

Scăderea temporară, în 1921, a numărului membrilor, se datoreşte, în primul rând, activităţii nefaste a unor conducători social-democraţi, care au îndepărtat o parte a muncitorimii din sindicate. Ne lipseşte statistica oficială din 1924 şi 1925, dar după declaraţiile verbale ale unor veterani ai mişcării muncitoreşti din valea Mureşului, numărul membrilor sindicatelor a crescut în acel timp.

Cifrele din tablou cuprind numai pe acei muncitori care au cotizat cel puţin 48 de săptămâni. Ele nu cuprind însă pe cei flotanţi şi pe tinerii

[1] „Famunkás", Nr. 11 din 1924.
[2] Idem, Nr. 12 din 1924.
[3] Intocmit pe baza unui tabel al Uniunii Sindicatelor muncitorilor lemnari, în „Famunkás", Nr. 2—3 din 1924.

muncitori sub 18 ani, a căror organizare a fost oprită de lege, deși mulți dintre ei activau în sindicate. Apreciind la aproximativ 2500 numărul de muncitori organizați din valea Mureșului, față de numărul total de aproximativ 5000 de muncitori, putem observa că 50 % din muncitori erau organizați. Aceasta însemna un înalt grad de organizare, în condițiile regimului burghezo-moșieresc din România. Prin simplul fapt că au făcut parte din Sindicatele Unitare, lovite în permanență de teroare, acești 50 % muncitori organizați au dat dovadă de un înalt nivel de conștiință și atașament față de Partidul Comunist, dovedindu-se capabili să atragă și pe muncitorii neorganizați în luptă.

Caracterul combativ al acestor sindicate reiese și din bilanțul veniturilor și cheltuelilor. De exemplu, în anul 1923, 66.131 lei din 257.412 lei, adică un sfert din venituri, a fost folosit pentru ajutor de grevă etc., restul, cheltueli de deplasare, diferite fonduri de ajutorare etc. [1].

Fiindu-le imposibil să se bazeze pe ceva real în valea Mureșului, social-democrații din Cluj și Brașov au încercat să spargă unitatea muncitorimii forestiere. Bartha Carol din Brașov și Flueraș din Cluj încearcă să organizeze în această regiune un nou sindicat al lemnarilor și o nouă Uniune. Este semnificativ faptul că articolul apărut în acest sens în „Romániai Népszava" (Vocea poporului din România), organ al social-democraților de dreapta, a fost reprodus și în „Munkaadok Lapja", ziarul patronilor. Incercările de spargere a Uniunii muncitorilor lemnari și a sindicatelor forestiere au suferit un eșec [2].

In valea Mureșului, anul 1924 a însemnat un moment, când toate încercările fabricanților de a lipsi muncitorimea de cuceririle ei au fost respinse. Muncitorii, prin lupta lor au silit în Ianuarie 1924 conducerea fabricii din Deda-Bistra să respecte contractul [3].

Tot în Ianuarie 1924, muncitorii din Reghin, printr'o grevă, au obținut reprimirea în muncă a doi tovarăși concediați [4]. In luna Mai 1924, fabricanții forestieri, în fața hotărîrii muncitorimii de a declara grevă, au cedat și a fost reînoit contractul colectiv și sporite salariile [5].

Mersul evenimentelor a confirmat previziunea Partidului cu privire la intensificarea atacului din partea capitaliștilor.

Guvernul liberal și UGIR-ul (Uniunea Generală a Industriașilor din Romania) au pregătit atacul general împotriva muncitorimii pentru reducerea salariilor și prelungirea zilei de muncă. Ministrul de finanțe de atunci Vintilă Brătianu, unul din cei mai mari bancheri din țară, a expus în toamna anului 1924 unei delegații de industriași, planurile financiare ale guvernului, îndemnându-i în mod stăruitor să reducă salariile.

Conducerea UGIR-ului, într'o circulară secretă cu Nr. 83—924, a adus la cunoștința membrilor săi cele comunicate de ministru.

Circulara conținea, între altele, următoarele:

„...In această privință, — ministrul în mod *stăruitor a chemat pe industriași ca, în interesul lor, să reducă urgent cheltuelile de producție, prin*

---

[1] „Famunkás", Nr. 2—3 din 1924.
[2] Idem, Nr. 12 din 1924.
[3] Idem, Nr. 1, din 1924.
[4] „Munkás", Nr. 20, Ianuarie 1924.
[5] „Famunkás", Nr. 5 din 1924.

scăderea prețurilor materiilor prime și prin reducerea salariilor... In urma declarațiilor sincere ale domnului ministru de finanțe, direcția, în care va fi condusă mai departe activitatea colectivă a industriașilor, va fi decisă la ședința direcției și consiliului din 21—23 luna curentă" [1]. Ședința a fost ținută în Oradea. Ziarul „Famunkás", organul Uniunii Sindicatelor Unitare ale muncitorilor lemnari, a demascat planurile capitaliștilor și a chemat muncitorimea la luptă printr'un apel adresat muncitorimii, din care reproducem următoarele:

„Ministerul de finanțe... a îndrumat pe patroni sa reducă salariile. Patronii urmează peste tot și vor urma această dispoziție; ei au și trimis în toate direcțiile instrucțiunile pe baza cărora, dela 31 Ianuarie, se ordonă reducerea pe toată linia a salariilor. Din cauză că instrucțiunile secrete au ajuns în mâinile noastre, avem timp nu numai să luăm cunoștință de ele, dar să și luăm toate măsurile ca acuma, când prețurile tuturor mărfurilor de primă necesitate se urcă zilnic, să respingem în mod victorios intențiile de reducere a salariilor noastre.

Să vă pregătiți cu toții de lupta declarată!

Faceți economii, ca planul drăcesc de înfometare să nu reușească.

Organizați-vă, ca toți să fiți împreună" [2].

Planul secret al UGIR-ului, precum au dovedit evenimentele, era ca atacul împotriva muncitorilor forestieri să înceapă.

Atacul împotriva muncitorimii, pregătit în mod amănunțit de către societățile forestiere, începu la 13 Decembrie 1924. Patronii din fabrici au concediat un număr de 1195 muncitori, sub pretextul lipsei de vagoane și al tarifelor ridicate de transport. Pentru ca nimeni să nu fie concediat, muncitorii au propus introducerea zilei de lucru de 6 ore. Patronii însa au respins această propunere. Planul patronilor era de a înfometa pe muncitori, de a sdrobi puterea lor de rezistență. Pe de o parte, concediau încontinuu muncitorii existenți, pe de altă parte, angajau în același timp, noi muncitori din alte părți, goniți de șomaj în valea Mureșului.

Intre timp, organele poliției și jandarmeriei efectuau razii și arestări în rândurile muncitorilor, aplicând metoda „trimiterii la urmă", adica la domiciliul de origine al unui număr însemnat de muncitori, mai ales din rândurile celor mai conștienți [3]. Aceasta a fost prima fază a planului patronal: pregătirea terenului favorabil pentru deslănțuirea atacului general împotriva tuturor cuceririlor clasei muncitoare.

La 23 Ianuarie, filiala UGIR-ului din Tg. Mureș a denunțat contractul colectiv. In adresa trimisă sindicatelor nu se spunea niciun cuvânt despre intențiile viitoare ale patronilor.

Tratativele dintre fabricanți și muncitori au început la 23 Februarie. In comisia de tratative, muncitorii au ales ca delegați mai mulți dintre muncitorii concediați. Alegerea lor însemna unitatea în luptă a celor care erau în lucru, cu cei ce erau șomeri. Chiar dela început, această măsură a fost un răspuns la adresa fabricanților, ca să nu spere că cei fără de lucru vor sta departe de luptă și că, în caz că va izbucni greva, vor deveni spărgători de grevă.

---

[1] „Româniai Népszava", Nr. 47, din 1924.
[2] „Famunkás", Nr. 12 din 1924.
[3] Ibidem.

La tratative, patronii au fixat următoarele condiții în care erau dispuși sa încheie contractul colectiv:

„1. Dacă muncitorii vor lucra 10 ore pe zi cu salariul actual sau vor accepta reducerea salariilor cu 35 %.

2. Contractul va expira la 31 Decembrie (în loc de 18 Martie, N.R.) și până atunci nu se va efectua nicio ridicare a salariilor fixate.

3. Salariile muncitorilor din Toplița, Gălăutaș și Kelemen-patak vor fi reduse cu câte 25 bani pe oră.

4. Firmele nu se vor îngriji de aprovizionarea muncitorilor cu alimente“ [1].

Intr'un manifest adresat muncitorimii forestiere din valea Mureșului, Comitetul regional sindical din Tg. Mureș a demascat planul urmărit dela început de către patroni, a explicat sensul condițiilor puse de fabricanți și, printr'un apel înflăcărat, a chemat muncitorimea la luptă pentru apărarea zilei de muncă de 8 ore [2].

Delegația muncitorimii, însărcinată cu ducerea tratativelor, a respins condițiile capitaliștilor.

Muncitorii forestieri din Tg. Mureș au adresat o chemare la luptă muncitorilor din valea Mureșului. Acest apel sguduitor desvălue în toată profunzimea sa, mizeria în care capitalismul a aruncat proletariatul. Totodată, acest manifest este un document al conștiinței revoluționare a muncitorimii. De aceea socotim că merită să fie redat:

„Muncitori din Valea Mureșului!

Nu este și nici n'a fost la Tg. Mureș vreun muncitor organizat care să accepte prelungirea zilei de muncă de 8 ore.

Să discutăm, despre condițiile domnilor patroni. Dacă persistam pentru timpul de muncă de până acuma, fabricanții cer o reducere a salariilor cu 35%. In loc de un salar de 10 lei pe oră, 6,50 lei, în loc de un salar de 80 lei pe zi, 62 lei; în loc de 2080 salar lunar, 1352 lei pentru muncitori calificați. Salariul muncitorului necalificat este și astăzi cu mult mai redus, unii primind chiar jumătatea din acest salar și se știe că majoritatea muncitorilor forestieri sunt muncitori necalificați. Capitaliștii vor să ne ia cel puțin o treime din pâinea noastră neagră, din fasolea, varza acră, din borșul nostru. Despre încălțăminte, îmbrăcăminte, albituri nici nu mai vorbim, despre așternut de mult nu mai este vorbă. Dar ne punem întrebarea, ce să mănânce soțul care muncește, copiii desbrăcați și soția care îi îngrijește, din 1350 lei sau chiar din 650 lei?

Acum un an când am încheiat ultimul nostru contract, s'a mai putut vorbi despre o alimentare mizeră. Dar astăzi, avem în mâna noastra raportul oficial al comisiei de constatare a prețurilor, — s'a scumpit carnea, scumpă și atunci, laptele, cartofii, tutunul, ghetele;

Pâinea s'a scumpit cu 175%. Pentru pâinea, care acuma un an am primit-o cu 10 lei, astăzi ar trebui să plătim 25 lei 50 de bani, — dacă am avea din ce, dar nu avem fiindcă salariul nostru s'a ridicat numai cu 5%. Sa socotească cine dorește, ce mărire de salar trebue să pretindem

[1] „Világ“, 23 Februarie 1925.

[2] Idem, 25 Februarie 1925.

pentru a putea cumpăra măcar pâinea din anul trecut? Ar trebui să discutăm la tratative, nu despre 35 % reducere, ci cel puţin despre o ridicare a salariului cu 60%, căci şi acuma un an 2/3 din salariul nostru a mers pentru alimente, iar astăzi merge 9/10 şi totuşi flămânzim.

Muncitori! Luptăm pentru pâine! Pentru cel mai important, cel mai indspensabil aliment. Dacă nu primim nici aceasta, mai bine să mergem să lucrăm la munca câmpului, mai bine să se oprească fabricile, decât să murim de foame, muncind. Murim de foame, nu numai cu o reducere de 35%, dar şi cu salariile actuale, dacă nu primim o sporire.

Sclavul a ştiut că numai atunci va fi omorît când este incapabil de lucru. Nouă ni se pretinde ca, în plina noastră capacitate de muncă, să iscălim un astfel de contract, care ne asigură moartea prin foame. Nouă ni se pretinde ca, prin iscălirea unui astfel de contract, să acceptăm singuri o soartă mai rea ca cea a sclavului.

Tovarăşi! Poate că există o forţă, care temporar să ne fure drepturile noastre; poate există o forţă, care pune la îndoială existenţa noastră, dar nu există forţă, care să ne poată constrânge ca noi singuri să renunţăm la posibilitatea noastră de trai.

Noi nu renunţăm nici la 8 ore de muncă, nici la pâine. Credem şi ştim că vor fi împreună cu noi, că vor lupta împreună cu noi, toţi muncitorii forestieri din Valea Mureşului.

Cu salutări tovărăşeşti,

MUNCITORII FORESTIERI DIN TG. MUREŞ [1]

28 Februarie 1925

Atitudinea capitaliştilor exprima hotărîrea lor de a înlocui contractul colectiv cu un regulament de muncă unilateral, impus, prin care patronii dictează după pofta lor condiţiile de muncă şi salarii. Regulamentul de muncă ar fi însemnat nu numai scăderea nivelului de trai al muncitorilor, ci şi deplina dominaţie, fără vreo îngrădire, a capitaliştilor. Caracterizarea dată de Marx capitaliştilor din Manchester se potriveşte şi capitaliştilor din valea Mureşului. „Nu mai e vorba de *Salarii*... ci de *Dominaţie*, — ei —, şi-au lepădat însfârşit blana lor de oaie. Ei cer deschis, ca stăpân să fie capitalul, iar sclav să fie munca“ [2].

Pentru a scinda muncitorimea, capitaliştii au încercat să silească pe muncitorii din fiecare fabrică să iscălească în mod separat noile condiţii. In acest scop, ei au recurs şi la intimidare, chemând pe muncitori şi tratand cu ei în prezenţa jandarmilor. Foarte puţini muncitori s'au lăsat intimidaţi. Muncitorimea din valea Mureşului s'a închegat atât de tare în luptele anterioare, a câştigat atâta experienţă de luptă, încât a înţeles manevra capitaliştilor şi a refuzat să ducă tratative individuale sau pe fabrici.

Momentul nu era potrivit pentru grevă şi de aceea sindicatele intenţionau să ducă tratative, însă inspectorul muncii care, în trecut, a căutat să canalizeze lupta pe linia tratativelor în cârdăşie cu patronii, de această dată a înlesnit întreruperea tratativelor. In fabrici, muncitorii erau în fierbere,

---

[1] „Világ“, Nr. 17 din 1925.
[2] Marx şi Engels despre sindicate, Ed. C.G.M., 1947.

fiind gata să declare grevă. Fabricanții, voind să preîntâmpine greva și să intimideze pe muncitori, au recurs la o măsură extremă, la lock-out. La 6 Martie, toate fabricile de cherestea din valea Mureșului au închis porțile în fața muncitorilor"[1]. Și astfel, „5000 de muncitori, care împreună cu familiile lor, socotind câte 3 membri de familie, fac 15.000 de suflete — au fost lăsate prada foamei"[2]. Lock-out-ul, măsură de înfometare, n'a izbutit să intimideze pe muncitorii din valea Mureșului. La apelul fabricanților, de a angaja muncitori pe baza regulamentului de muncă, n'a răspuns niciun muncitor. Muncitorii au răspuns la atacul patronal, la lock-out-uri, prin grevă — dar nu printr'o grevă obișnuită, ci printr'o „grevă nedeclarată — după prevederile legii — Inspectoratului Muncii". Conflictul nu trebue anunțat — scrie circulara comitetului regional sindical din Tg. Mureș. Nu noi am denunțat contractul... nu noi am atacat timpul legal de 8 ore de lucru, nu noi am încercat să constrângem cu jandarmeria pe cineva să iscălească un contract rău"[3].

Circulara Comisiei regionale sindicale a fost trimisă, a doua zi după lock out, la 7 Martie, tuturor sindicatelor din valea Mureșului. Circulara spunea, între altele: „Noi am încunoștiințat telegrafic despre acest lock-out organizațiile muncitorești din România... le-am cerut sprijinul moral și material. Suntem siguri că muncitorimea din țară este cu noi în apărarea zilei de lucru de 8 ore". Este foarte important pasajul, care arată legătura mișcarii noastre muncitorești cu cea a proletariatului agricol și a țărănimii sarace, care arată lupta Partidului Comunist pentru alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare. In această privință, circulara spune: „In sate se știe deja că nu-i permis a merge la lucru la aceste fabrici. Și dacă de undeva, unde nu s'a știut încă despre excluderea (lock-outarea) de aici a muncitorilor, totuși ar sosi lucrători, pe aceștia trebue să-i lămuriți imediat și să-i întoarceți de unde au venit".

Fabricanții și-au închipuit că se vor folosi de țăranii din regiune ca spărgători de grevă. Țărănimea muncitoare însă, cu toată sărăcia din satele muntoase, cu pământ slab și puțin, s'a solidarizat cu muncitorii și nu s'a lasat amăgită de niciun fel de promisiune a fabricanților. Pentru a atrage pe țărani, fabricanții au promis salarii mai mari și plata zilnică, dar fără rezultat. La Toplița, au adus din pădure pe tăietorii de lemne, care nu intraseră în grevă, pentru a încărca vagoane cu cherestea. Când aceștia au aflat despre ce e vorba, au refuzat să încarce vagoanele, întorcându-se în pădure. Patronii s'au văzut nevoiți să asigure încărcarea vagoanelor scoțând din birouri personalul administrativ. Țăranii din Deda, care lucrau temporar la fabrica Deda-Bistra, la primul îndemn al greviștilor nu s'au mai prezentat la muncă. La fel s'a întâmplat și cu țăranii muncitori depe șantierele fabricilor, construcțiilor de drumuri, transport etc., care de asemenea au părăsit lucrul și s'au reîntors în satele lor.

Văzând că nu reușesc să aducă la lucru pe țăranii din regiune, fabricanții au început să aducă muncitori din regiuni mai îndepărtate. Oficiile de plasare ale statului capitalist au intrat în acțiune. Aceste oficii îndeplineau,

---

[1] „Viața Muncitoare", Nr. 1 din 1925.
[2] Ibidem.
[3] Circulara există în manuscris, în copie tradusă în românește de Siguranța din Tg. Mureș, datată la 7 Martie 1925 și iscălită: Simo.

de fapt, funcţiunea de livrare de spărgători de grevă. Muncitorilor trimişi de oficiile de plasare nu li s'a spus ca acolo unde vor fi plasaţi, muncitorii sunt în grevă. Astfel, în valea Mureşului au fost trimişi 300 de muncitori din Bistriţa, sute de muncitori din Galaţi, Prahova, Maramureş, Cluj. Li s'a promis un salariu mare, locuinţă, li s'a plătit transportul. Fabricanţii au făcut totul ca să izoleze pe muncitorii aduşi, de grevişti. La sosire, ei au fost ţinuţi în gară şi numai noaptea trimişi spre fabrici, unde au fost închişi în dormitoare comune şi păziţi de jandarmi.

Greviştii au dat dovadă de mult eroism şi spirit inventiv în zădărnicirea spargerii grevei. Incă din primul moment, conducerea grevei a pus accentul pe lămurirea muncitorilor aduşi, întrucât aceştia fuseseră induşi în eroare şi nu erau spărgători de grevă conştienţi. Ori cât de mult i-au păzit fabricanţii, totuşi greviştii, înca din primele momente ale sosirii acestora, au luat contact cu ei. Noaptea, unii grevişti s'au furişat în dormitoarele muncitorilor noi veniţi, căutând să le arate situaţia şi să-i determine să părăsească lucrul. In deosebi, femeile, soţiile muncitorilor grevişti au răzbătut toate piedecile şi au lămurit pe muncitori. In primele şase săptămâni, greviştii au reuşit să determine pe muncitorii aduşi să se reîntoarcă. Neavând bani de drum, aceştia au fost ajutaţi de către grevişti. Timp de 6 săptămâni, fabricanţii n'au reuşit să pună fabricile în lucru decât pe 1—2 zile. Au fost cazuri când munca abia pornită s'a oprit după câteva ore, din cauză că noii muncitori, aflând despre ce este vorba, părăseau fabrica.

Autorităţile, care erau în slujba capitaliştilor, n'au respectat nici cele mai elementare drepturi cetăţeneşti ale muncitorilor. Ele au utilizat forţa pentru a împiedeca plecarea muncitorilor, care s'au văzut astfel siliţi să fugă noaptea. S'au organizat razii şi adevărate vânători în gări şi în trenuri după „fugari". De pildă, la gara Topliţa au fost prinşi o parte din muncitorii plecaţi dela fabrica Ofa din Secu şi readuşi sub escortă.

Valea Mureşului avea aspectul unui ţinut în stare de asediu. Coloniile muncitoreşti, fabricile, gările, drumurile erau păzite de jandarmerie şi armată. Muncitorilor li s'a interzis să iasă din locuinţele lor. Raziile, percheziţiile şi arestările se ţineau lanţ. Unele localităţi au fost izolate complet. De pildă, ca muncitorii dela Valea Secu să fie izolaţi, a fost sistată circulaţia pe calea ferată îngustă, proprietatea Societăţii.

Cu toate aceste măsuri, muncitorii din valea Mureşului n'au putut fi izolaţi de restul muncitorimii din ţară.

Minunate au fost dovezile de solidaritate muncitorească. Din toate colţurile ţării. sindicatele muncitorilor lemnari, sindicatele din alte ramuri, Comitetele regionale şi Uniunile sindicale, raspunzând apelului Partidului Comunist, au trimis ajutoare băneşti şi au asigurat pe muncitorii grevişti de solidaritatea lor proletară, îndemnându-i la luptă până la victorie.

Ziarul „Világ" arată că au fost trimise moţiuni de solidarizare din Bucureşti, Arad, Satu-Mare, Brăila, Oradea, Braşov, Timişoara, Mediaş, Lugoj, Lipova, Sibiu, Reşiţa, Tàlmaci, Galaţi, Caransebeş, Lupeni etc.[1]. Ziarul reproduce textul mai multor telegrame, care sunt pline de dragoste fierbinte şi solidaritate revoluţionară pentru grevişti.

---

[1] „Világ", 14 Martie — 8 Aprilie 1925.

Iată câteva fragmente din diferite telegrame:

Din Galaţi: „Vestea luptei voastre a ajuns şi până aici. Ne simţim alături de voi, suntem cu voi pe frontul unit. Trimitem ajutor".

Din Caransebeş: „Cu dragoste frăţească salutăm tovarăşii noştri luptători pentru ziua de muncă de 8 ore. Solidaritatea noastră o vom dovedi — prin fapte".

Din Mediaş: „Grupa muncitorilor lemnari din Mediaş a fost, este şi rămâne alături de voi până la victorie. Ajutorul material pe drum".

Din Lupeni: „Tovarăşii noştri din Valea Mureşului luptă pentru noi, în locul nostru. Cu solidaritatea proletară trimitem micul nostru ajutor, pe care vom continua să-l trimitem până la victorie" etc.

Pentru sprijinirea luptei muncitorilor au fost mobilizate atât forţele muncitoreşti din ţară, cât şi cele din străinătate.

Ziarul „Famunkás", arată că Uniunea muncitorilor lemnari s'a adresat şi organizaţiilor muncitoreşti din străinătate, care i-au trimis un ajutor însemnat [1].

Caracterul popular al grevei s'a manifestat nu numai prin solidaritatea muncitorimii şi a ţărănimii, dar şi prin ajutorul unor mici comercianţi, care în timpul grevei au servit pe muncitori pe datorie. Au fost locuri unde micii comercianţi, pe baza bonurilor emise de sindicat, au servit pe datorie pe grevişti [2].

Greva muncitorilor din valea Mureşului nu a putut fi învinsă cu mijloace obişnuite. Burghezia a folosit în primul rând înăsprirea teroarei. In fiecare localitate au fost arestaţi mulţi muncitori şi trimişi sub escortă, pe jos, din post în post, la depărtări de 60—80 km [3]. Al doilea mijloc folosit împotriva muncitorimii a fost, o măsură nefolosită încă până atunci, evacuarea în massă şi cu forţa a muncitorilor din locuinţele fabricilor şi expulzarea lor din localitate. Muncitorii au fost somaţi să evacueze locuinţele dar ei au refuzat. Au fost aduşi jandarmi, care au primit ordin să-i scoată pe muncitori din locuinţe cu toată familia şi mobilierul lor. In mai multe locuri au fost ciocniri sângeroase. La Secu, femeile au apărat cu securea vetrele lor. Aici, primpretorul Cotta a dat ordin să se tragă în muncitori, însă soldaţii n'au executat ordinul. Muncitorii din Gheorgheni au eliberat cu forţa un grup de muncitori arestaţi. Cei evacuaţi au fost puşi în vagoane de marfă şi împrăştiaţi în diferite părţi ale ţării. Un director de fabrică din Salard, anume Török, a scris pe vagoanele plumbuite: „Câini turbaţi". La Gheorgheni şi Reghin, muncitorii au fost evacuaţi în plin câmp cu tot ce aveau, iar alţii au fost transportaţi până la Războieni şi lăsaţi în voia soartei. Mai multe familii au fost transportate şi debarcate în împrejurimile oraşului Satu-Mare.

Muncitorii, care n'au fost evacuaţi cu forţa, au fost siliţi să reînceapă lucrul în fabrici, primind ordin să lucreze 10 ore pe zi, iar cei care nu s'au supus au fost arestaţi sau evacuaţi şi transportaţi din localitate. Redăm

---

[1] „Famunkás", Nr. 5—6 din 1925.

[2] Aceste episoade ale desfăşurării grevei sunt arătate în ziarul „Világ" din Tg. Mureş, dar ele se bazează în primul rând pe relatările unor participanţi la grevă.

[3] „Világ", 22 Aprilie 1925.

câteva fragmente din ziarul „Világ“, care înfăţişează diferite aspecte ale teroarei la care au fost supuşi muncitorii:

„*Reghin*. La 14 Aprilie, la ora obişnuită, muncitorii s'au prezentat la muncă, iar după terminarea muncii de 8 ore, au încetat lucrul... Imediat după încetarea muncii, a început evacuarea lor, astfel că astăzi iarăşi 18 familii stau sub cerul liber. Munca în tot Reghinul s'a oprit.

Secu. Fiindcă muncitorii n'au vrut să lucreze 10 ore, jandarmeria a arestat pe trei muncitori, care au fost transportaţi la Bilbor. De altfel, la Secu nu se lucrează.

Gălăutaş. Muncitorii obligaţi să lucreze parcă sunt internaţi. Din colonie nimeni nu poate eşi, nimeni nu poate intra.

Gheorgheni... Cu toată sforţarea autorităţilor, nu s'a ajuns ca vreun muncitor să reia lucrul; în tot Gheorgheniul nu se lucrează.

Tg. Mureş. 12 familii sunt încă tot sub cerul liber... Muncitorii se menţin hotărîţi în luptă. Toate gaterele stau, nu e niciun spărgător de grevă“ [1].

Nici teroarea cea mai cruntă, care lovea nu numai pe muncitorul aflat în luptă, ci şi în familia sa, n'a putut să înfrângă greva eroicilor luptători din valea Mureşului.

O altă măsură, folosită de capitalişti împotriva luptei muncitorilor forestieri din valea Mureşului, a fost spargerea grevei cu ajutorul social-democraţilor. Din Bucovina, reşedinţa şefilor social-democraţi Grigorovici, Gaidoş şi Roznoveanu, au fost recrutaţi o seamă de muncitori inconştienţi, cu ajutorul cărora fabricanţii au reuşit să pună în funcţie fabricile.

Din primele momente ale luptei, muncitori din valea Mureşului, social-democraţi de dreapta, s'au dovedit trădători. Timp de 9 săptămâni, cât a ţinut greva, ziarul „Romániai Népszava“ a publicat doar două articole cu privire la muncitorii din valea Mureşului. Primul, la 15 Martie, când în aparenţă, a luat atitudine favorabilă muncitorimii. Al doilea, la 1 Mai, când au vrut să creeze în sânul muncitorimii iluzia că nu lupta, ci intervenţia lui Flueraş la ministrul de interne, Tătărescu, va rezolva problema muncitorimii din valea Mureşului, întru cât Flueraş a cerut să fie trimisă o comisie comună cu social-democraţi în valea Mureşului, pentru cercetarea situaţiei. Ministrul de interne, Tătărescu, a promis în mod hotărît că va lua măsuri telegrafice şi situaţia din valea Mureşului va fi cercetată în cel mai scurt timp“ [2].

Totodată oficiosul social-democrat, într'un articol, a recurs la o denunţare deschisă, scriind textual despre ziarul „Világ“: „Ziarul intitulat *Világ* care apare la Tg. Mureş, după câte se vede îmbrăcat în costum burghez, slujeşte Moscova“. Această denunţare servea pentru atragerea atenţiei Siguranţei asupra ziarului „Világ“, pentru a fi suprimat.

Greva muncitorilor din valea Mureşului a fost sugrumată prin teroarea sângeroasă a burgheziei şi prin trădarea social-democraţilor de dreapta, care au spart unitatea mişcării sindicale. Ei au făcut posibilă aducerea în massă a muncitorilor inconştienţi, neorganizaţi, din Bucovina, cu ajutorul cărora greva a fost spartă şi fabricile au putut fi pornite.

---

[1] „Világ“, 18 Aprilie 1925.

[2] „Romániai Népszava“, Nr. 17—18 din 1925.

După Congresul sindical din 1923, Uniunea muncitorilor lemnari a rămas întreagă, făcând parte din Sindicatele Unitare. Datorită acțiunii de sciziune a conducătorilor social-democrați din Bucovina, Gaidoș și Roznoveanu, în 1924, sindicatele muncitorilor lemnari și forestieri din Bucovina s'au rupt de Uniune, ducând și la sciziunea acestei Uniuni. Pe când întreaga muncitorime din țară și mai ales muncitorii din industria lemnului sprijineau greva, datorită conducătorilor social-democrați muncitorii din Bucovina au fost izolați de această luptă. Numai astfel a fost posibilă strângerea în massă a spărgătorilor de grevă din Bucovina.

Greva s'a sfârșit la începutul lunii Iunie 1925. In numărul din 15 Iunie, ziarul „Famunkás" analizează desfășurarea și concluziile grevei în articolul „Lupta pentru apărarea zilei de muncă de 8 ore":

„Cu toate că greva s'a dovedit a fi o nucă tare pentru patronii lacomi de exploatare și cu toate că ingeniozitatea pretorilor a dat faliment, atacul împotriva muncitorimii din valea Mureșului nu a putut fi parat. Dar cauza acestui fapt nu rezidă în lipsa de forță a muncitorilor lock-outați, nici în indiferența muncitorilor organizați din România, care cu puține excepții, au adus cele mai mari sacrificii, pentru sprijinirea celor din valea Mureșului, și nici în lipsa de relații externe, fiindcă, la apelul Uniunii, a sosit ajutor material însemnat și din străinătate, ci în massa neorganizată a muncitorilor forestieri din Bucovina (patria lui Gaidoș și Roznoveanu), cu ajutorul căreia fabricanții au reușit să pornească fabricile, fără ca în marea majoritate a fabricilor să se fi găsit vreun muncitor lock-outat, care să fi reluat lucrul.

Fără ca să fi putut înfrânge mișcarea bine organizată din valea Mureșului, care a fost înconjurată atât de simpatia și sprijinul muncitorimii din țară, cât și din străinătate, fabricanții au reușit totuși să recruteze atâția muncitori din altă parte, încât au putut reîncepe lucrul.

In decursul luptei de nouă săptămâni am încercat toate posibilitățile de luptă. Scrisori agitatorice, manifeste, declarații de presă, adunări ilegale — constitue șirul de acuzații ale proceselor verbale întocmite de către tribunal.

Acum, când am ajuns la armistițiul luptei din valea Mureșului, ne exprimăm recunoștința față de frații noștri muncitori din țară și din străinătate, care, în ciuda greutăților lor materiale, au acordat un ajutor considerabil luptătorilor de pe frontul din valea Mureșului.

. . . .

Gazeta *Népszava* nu numai că a făcut și a interzis aderenților săi de a da orice fel de ajutor greviștilor, ci a trimis și agentul său în valea Mureșului cu aceeași încredințare [1], cu care l-a trimis și în Bucovina.

. . . .

Prin lupta lor de 9 săptămâni, muncitorii din valea Mureșului au dovedit că nu datorită lipsei de conștiință, există azi în valea Mureșului ziua de lucru de 10 ore. Cu toate că azi sunt nevoiți să muncească atâta, ei sunt convinși, împreună cu noi, că vor răsări semințele conștiinței, care au fost semănate în decursul luptelor de 9 săptămâni, și ceeace azi e nesigur, mâine va fi o victorie sigură.

[1] Incredințarea de a recruta spărgători de grevă.

Muncitorii din valea Mureşului nu numai că au dus una din cele mai frumoase lupte ale mişcării muncitoreşti din România, dar prin disciplina lor în luptă, ei au săvârşit minuni, au învăţat, au dobândit experienţă şi au dat pildă tuturor muncitorilor. Au arătat cum se poate lupta timp de 9 săptămâni, şi dacă astăzi stăm... cu armele la picior, aceasta este numai un armistiţiu, după care va urma folosirea experienţei"[1].

Puternicele mişcări greviste din valea Mureşului din anii 1923—1929 ocupă un loc de cinste în istoria mişcării muncitoreşti din ţara noastră.

In cursul acestor lupte neîntrerupte, începând din anul 1919, muncitorimea din valea Mureşului a dobândit o înaltă conştiinţă revoluţionară, conştiinţă ce se câştigă mai ales din experienţa proprie, în focul luptelor de clasă. Marea influenţă morală a grevelor, despre care scrie Lenin în studiul său: „Despre grevă", şi-a arătat din plin efectul asupra muncitorimii din valea Mureşului. Una din grevele cele mai importante din România, în perioada stabilizării relative a capitalismului, este marea grevă din valea Mureşului din primăvara anului 1925. Mişcarea grevistă din acest an a concentrat în jurul său solidaritatea întregului proletariat din ţara noastră, precum şi solidaritatea proletariatului internaţional. Impotriva acestei greve burghezia şi-a mobilizat toate forţele, folosind toate mijloacele teroriste extreme, care nu mai fuseseră folosite până atunci.

„Gradul de îndârjire" a grevei din 1925, perseverenţa muncitorimii şi energia sa revoluţionară au înfruntat foamea şi valul de teroare a statului capitalist. Burghezia a reuşit să înnăbuşe însă această grevă, folosind teroarea şi trădarea social-democraţiei de dreapta, care în mod neruşinat a furnizat masse de spărgători de greve.

Greva muncitorimii din valea Mureşului a demonstrat nivelul foarte ridicat de pregătire, de susţinere, de organizare şi de conducere a mişcării muncitoreşti din ţara noastră. Greva s'a desfăşurat imediat după trecerea partidului în ilegalitate, când burghezia credea că a scos partidul din lupta. Niciun moment însă, muncitorii grevişti n'au simţit că sunt părăsiţi. In tot timpul luptei lor, muncitorii din valea Mureşului au simţit existenţa unei forţe capabile de conducere, existenţa solidarităţii proletariatului, izvoare puternice de încredere şi de forţă. Nivelul înalt al acestei lupte a făcut viu simţită existenţa Partidului Comunist, care conducea din ilegalitate lupta muncitorilor. Prin lupta muncitorimii din valea Mureşului, şi-a dat seama însăşi burghezia că proletariatul nu putea fi despărţit de conducătorul lui firesc, că Partidul Comunist din România există şi conduce lupta poporului.

Greva din 1925 are o importanţă deosebită, fiind cea dintâi mare grevă după ilegalizarea Partidului, condusă şi pregătită de Partid în cadrul activităţii sale din ilegalitate. Prin iniţierea şi conducerea acestei lupte, Partidul a demonstrat în faţa lumii întregi, că nicio încercare a burgheziei, ori cât de sălbatică ar fi ea, nu poate să-l scoată din luptă. Prin această greva, Partidul a arătat că trăieşte şi că este în stare să înfrunte toate piedecile care i s'au pus, şi să stea în fruntea luptei masselor exploatate şi asuprite.

[1] „Famunkás", anul IV,

Greva din valea Mureşului dovedeşte forţa şi vitalitatea Partidului, dovedeşte legăturile lui cu massele muncitoare, pe care nici ilegalizarea, nici arestările în massă, săvârşite la sfârşitul anului 1924, nu le-au putut sdruncina. Grevele desfăşurate într'o regiune, cum a fost valea Mureşului, cu populaţie de diferite neamuri, sunt importante şi prin faptul că au realizat unitatea revoluţionară de luptă a proletariatului de diferite naţionalităţi.

Luptele masselor muncitoare din valea Mureşului, în timpul ilegalităţii Partidului Comunist din România, au sădit în conştiinţa muncitorilor încrederea în forţa lor revoluţionară şi în victoria năzuinţelor lor, punându-şi toate speranţele în conducerea înţeleaptă a Partidului.

DESPRE PARTICIPAREA ORĂŞENILOR DIN TRANSILVANIA LA RĂSCOALA POPULARĂ DIN 1514*

DE

BELU SABIN

Istoriografia burgheză a ascuns procesul care a împărţit pe locuitorii oraşelor în pături sociale cu interese deosebite, a ascuns de asemenea contradicţiile dintre aceste pături, precum şi încercarea de rezolvare a contradicţiilor, prin răscoale şi revoluţii.

Istoriografia marxistă este aceea care scoate la iveală procesul de stratificare socială din sânul oraşelor şi contradicţiile dintre diferite pături care se formează aici, relevând că desvoltarea capitalismului, în formele sale incipiente, în interiorul feudalismului, a fost cauza stratificării orăşenilor şi deci cauza contradicţiilor.

Aceste contradicţii de clasă, determină şi poziţia diferitelor pături de locuitori dela oraşe faţă de răscoalele ţărăneşti, răscoale care sunt rezolvarea pe calea armelor a altor contradicţii fundamentale ce existau în sânul societăţii feudale între nobilii proprietari de pământ şi ţăranii iobagi.

Pentru a se vedea mai bine poziţia păturilor sociale dela oraşe, în diferitele răscoale, şi mai ales în răscoala ţăranilor din 1514, vom încerca să prezentăm pe scurt clasele sociale din Transilvania, contradicţiile dintre ele, precum şi atitudinea claselor privilegiate faţă de locuitorii oraşelor.

Nobilimea, ca pretutindeni, era împărţită în marea nobilime şi în mica nobilime.

Marea nobilime se bucura de privilegii foarte mari. Ceea ce caracteriza această pătură a nobilimii erau veşnicele încercări, folosind toate mijloacele pentru a smulge cât mai multe prerogative regale, vizând să acapareze atributul ei cel mai puternic: banul.

Marea nobilime, pentru a-şi creea baza materială care să justifice pretenţiile de putere, căuta să scoată cât mai mulţi bani, în primul rând de pe spinarea ţăranilor aflători pe domeniile lor, mărind obligaţiile acestora, dar şi dela locuitorii oraşelor — sprijin al regalităţii — reuşind prin întocmirea unui front de împotrivire susţinută a feudalilor să smulgă deseori regelui privilegii prin care chiar şi aceşti sprijinitori ai regalităţii, locuitorii oraşelor, erau obligaţi să le dea mai toate impunerile pe care le

* Comunicare prezentată în Sesiunea lărgită a Secţiunii de Ştiinţe Istorice, Filosofice şi Economico-Juridice a Academiei R.P.R. din [illegible]–24 Decembrie 1953.

dadeau și țăranii de pe domeniile lor. Amintim, pentru a ilustra aceste acțiuni ale nobilimii, că prin articolul 47 al legii din 1492 nobilimea a reușit sa smulga regelui dreptul de a percepe dela toate orașele care nu sunt înconjurate cu ziduri, nona din grâu și din vin [1]. Prin această legiuire și prin multe altele de acest fel nobilimea a încercat să mențină fărâmițarea feudală, să slăbească puterea centrală, să smulgă regelui și veniturile și să slabească sprijinitorul regalității, orașele.

Amestecul nobilimii în viața orașelor și pentru această epocă de îngustare a pieții (acum în deceniul al doilea al sec. al XVI-lea) din cauza pregătirilor de război ale Turcilor împotriva regatului Ungar, a prejudiciat foarte mult producția meșteșugărească și comerțul, reușind să facă astfel încât viața multor orașe să-și piardă avântul și în multe părți locuitorii lui să fie stânjeniți și chiar prejudiciați în activitatea lor.

Constatăm în aceste cazuri contradicția dintre marea nobilime și regalitate căreia nobilimea căuta să-i impună interesele ei smulgându-i și veniturile și aliații și, vom vedea mai jos, și atitudinea regalității care a acordat un sprijin statornic orașelor cu care avea interese comune și era un sprijin împotriva marii nobilimi.

Alături de marea nobilime, într'o situație mult inferioară și inconstantă se afla mica nobilime. Pe de o parte desvoltarea artei militare, importanța tot mai mare a infanteriei și perfecționarea armelor de foc, deci progresul industriei [2], pe de altă parte, tendința aceleiași mari nobilimi de a acapara cat mai multe bunuri și dela micii nobili, au dus la decăderea acestei pături a nobilimii.

Mica nobilime ajunge să fie în conflict cu marea nobilime la privilegiile căreia râvnea, ajunge să fie în conflict cu orașele cărora ajunsese să le datoreze bani și de pe teritoriul cărora se hrănea din prădăciuni și pe negustorii cărora îi jefuia, și de asemenea ajunge să fie în dușmănie și cu clerul înalt care făcea cauză comună cu marea nobilime [3].

Din aceste motive, interesele micii nobilimi se apropiau oarecum de ale țărănimii. Mica nobilime a căutat chiar să folosească nemulțumirile acesteia în propriul său interes. Au mers chiar mai departe fiind un timp alături de țărani în timpul răscoalelor. Chiar în răscoala din 1514, mica nobilime din părțile Maramureșului *„partem rusticorum tenuisse"* săvârșind împreună cu ei fapte „condamnabile". Pentru aceste fapte, acești mici nobili urmau să fie judecați de un tribunal compus din nobili din regiunile unde au săvârșit „nelegiuirile", după înfrângerea răsculaților (Ugocea și Beregh) [4].

O altă pătură socială, care avea reprezentanți atât alături de clasa dominantă a nobililor mari cât și alături de păturile de jos ale orășenilor și de țărănimea săracă, a fost *clerul.*

Pătura clerului înalt, care stătea pe aceeași treaptă cu marea nobilime (episcopii, abații, stareții) nu se deosebea cu nimic de aceasta, nici în pretenții, nici în atitudine și nici în felul de a împila pe cei de jos; aici erau chiar mai răi, căci pe lângă forța brutală se foloseau de o mul-

---

[1] Geréb László, A Magyar parasztháborúk irodalma 1437—1514. Budapesta 1950, p. 40.

[2] Fr. Engels, Războiul țărănesc german. Ed. P.C.R., București, 1947, p. 32.

[3] Ibidem, p. 33.

[4] I. Horvath, Verbőczi emlékezete, v. II, p. 165—172.

ţime de şiretlicuri religioase ca excomunicarea, taxe pe moaştele sfinţilor, pelerinaje, traficul de indulgenţe etc. Şi clerul înalt avea aceleaşi pretenţii ca şi marea nobilime cu care făcea front comun împotriva regelui căutând să smulgă fel de fel de privilegii. Aşa, în anul 1502 primatul Ungariei, arhiepiscopul Toma Bakocs, a obţinut dela rege dreptul de a lua în stăpânire oraşul Strigoniu, care era obligat să-i plătească nona din toate produsele [1].

Pentru apărarea privilegiilor sale clerul înalt avea la dispoziţie şi o armată de călugări încazarmaţi — jandarmii clerului — cum le spune Engels [2] care porneau, după porunca superiorilor lor, persecuţii aşa zise religioase care loveau în popor şi uneori şi în nobilime. Loveau chiar şi în nobilime pentrucă între marea nobilime şi clerul înalt nu era numai comunitate de interese, ci se întâmpla ca interesele lor să şi difere. Astfel, în legătură cu impozitele de război, cu strângerea cărora a fost însărcinat clerul în dauna nobilimii, ceea ce a făcut ca poziţiile economice şi politice ale clerului să se întărească, sau în chestiunea dreptului de judecată asupra iobagilor de pe moşiile nobililor, pe care le pretindea clerul, nobilimea a venit în conflict cu clerul înalt. Chiar şi chemarea oamenilor în armata cruciată la 1514, chemare făcută de arhiepiscopul de Strigoniu, Toma Bakocs, bănuit ca fiind în mod deschis în duşmănie cu marea nobilime, a fost făcută, pe lângă celelalte considerente, şi pentru a provoca neajunsuri nobililor laici prin luarea forţei de muncă — iobagii — de pe moşiile lor. Aceste conflicte au avut darul să slăbească clasele privilegiate în faţa loviturilor pregătite de ţărănime.

Alături de clerul înalt mai exista şi clerul de jos, dela sate şi dela oraşe — fracţiunea plebeiană [3]. Clerul de jos se găsea în afara ierarhiei bisericeşti feudale şi nu avea nicio parte din bogăţiile acesteia. Era prost plătit şi avea beneficii sărăcăcioase. Reprezentanţii săi aparţineau fie elementelor plebeiene dela oraşe, fie ţărănimii şi se identificau cu aceştia, în ceea ce priveşte condiţiile de viaţă.

Reprezentanţii clerului de jos — nu călugării — au luat parte la răscoale populare, totdeauna alături de popor, mulţi murind chiar pentru cauza celor obijduiţi. Şi în răscoala din 1514 se cunosc conducători ai ţăranilor care erau preoţii de sat, ca Laurenţiu Mesaros, Vanyai Ambrus şi preotul Barábás şi de sigur că au fost şi alţii [4].

In secolul al XVI-lea se conturează tot mai mult în Transilvania o nouă categorie socială care, în secolele viitoare, va da naştere burgheziei. Această categorie socială, formată din populaţia oraşelor, încă din secolele anterioare, desprinzându-se tot mai mult de ocupaţia agricolă începe să se ocupe în măsură din ce în ce mai mare cu meşteşugurile şi negoţul. Meşteşugarii şi negustorii nu formează însă o categorie unitară din punct de vedere economic ci se stratifică în mai multe pături cu interese deosebite. Astfel, în fruntea oraşelor ajunge o pătură de negustori şi meseriaşi bogaţi care exploatează celelalte pături orăşeneşti, precum şi pe ţăranii din împrejurimi, neprocedând cu nimic mai blând decât nobilimea sau clerul, ci dimpotrivă, vătafii pe care îi trimiteau în satele ce ţineau de ei adu-

---

1 Geréb László, op. cit., p. 41.
2 Fr. Engels, op. cit., p. 34.
3 Ibidem.
4 Geréb László, op. cit., p. 45.

ceau pe lângă lăcomia obișnuită și o anume rigiditate birocratică în încasarea veniturilor [1].

Această pătură bogată dela orașe avea câteodată interese comune cu marea nobilime și o găsim alături de aceasta în toate împrejurările în care era vizată bună starea și desvoltarea ei pașnică (în veacul al XVI-lea din rândurile ei formându-se patriciatul orășenesc) dar o găsim și în contradicție cu marea nobilime deoarece desvoltarea ulterioară ascendentă a noii categorii orășenești pe baza producției de mărfuri, și desfacerea mărfurilor care pretindea o piață mai largă, depășind piața locală, era împiedecată de marea nobilime care urmărea și exploatarea orășenilor și a producției acestora. Originea breslelor trebue căutată și în interesul meșteșugarilor dela orașe de a se uni pentru a duce astfel în mod organizat lupta împotriva marii nobilimi care căuta să-i domine pentru a-i exploata.

Preocupările păturii bogate a orășenilor au fost din ce în ce mai mult meșteșugurile și negoțul, ocupații care erau împiedecate în desvoltarea lor tocmai de menținerea relațiilor feudale. Libera desfășurare a negoțului era împiedecată de perceperea abuzivă a vămilor și de jefuirea mărfurilor și a banilor negustorilor din partea nobilimii.

Desvoltarea meșteșugarilor era și mai mult împiedecată prin neputința de a angaja iobagi ca mână de lucru în atelierele meșteșugărești și nu se poate închipui desvoltarea orașelor fără acest spor de populație rurală între zidurile lor și fără încadrarea acestei populații în diferitele meșteșuguri. O altă contradicție între negustori și meseriași pe de o parte și marea nobilime pe de altă parte, contradicție care constituia o piedecă serioasă în desvoltarea lor, izvora din problema plusului de produse agricole necesar locuitorilor orașului — și pe care aceștia din urmă doreau să și-l procure dela cât mai mulți și fără oprelișțile pe care le puneau marii feudali. Desvoltarea forțelor de producție în societatea feudală a fost în același timp și un mare pas în lupta producătorilor direcți — țărani și meseriași — împotriva exploatării feudale.

Alături de orășenimea bogată, în cadrul noii categorii sociale în formare mai apar acum două pături sociale: pătura căreia Engels îi spune opoziție burgheză, și care era compusă din negustori mărunți și meseriași cu o bunăstare relativă care totdeauna, în revendicările lor, se mențineau pe un teren strict constituțional [2], și „opoziția plebeiană" în care intrau calfele, ucenicii, muncitorii (necalificați) și servitorii, oameni fără drepturi cetățenești, elemente proletare sau semiproletare recrutate din mijlocul țărănimii sărace în aceeași generație sau de o generație, două, care aveau legături directe și strânse cu țăranii iobagi din satele de sub exploatarea clerului și marii nobilimi.

Intre aceste pături ale noii categorii sociale în formație, constatăm că relațiile erau antagoniste — de exploatare — ceea ce a dus la o luptă între ele și care după împrejurări era când ascunsă, când pe față.

Dintre aceste pături ale noii categorii sociale pe noi ne privește în mod deosebit acea „opoziție plebeiană" deoarece este pătura care a avut cele mai multe interese comune cu țărănimea săracă și este aceea care ală-

[1] Fr. Engels, op. cit., p. 37.
[2] Ibidem, p. 38.

turi de țărănime s'a ridicat de multe ori pentru a smulge din mâinile claselor privilegiate o îmbunătățire a traiului lor (1366, 1437, 1438, 1514 etc.).

Așa bunăoară în anul 1438, locuitorii săraci ai orașului Buda, după cum relatează Gaspar Heltai, s'au ridicat împotriva „bogaților" având sprijinul „țărănimii dela marginea orașului" [1]. Locuitorii Clujului, la 1437 s'au răsculat având conducător pe Ioan, căruia un document contemporan îi spune: meșter, fiind deci meșteșugar, și cu care ocazie răsculații clujeni au ucis pe Blasiu, abatele dela Cluj-Mănăștur, răzbunându-se astfel de crunta exploatare la care locuitorii erau supuși din partea abaților acestei mânăstiri. La 1467 locuitorii Clujului se ridică din nou având doi conducători: pe Benedict Vörös și pe Ludovic Suky, cu scopul de a apăra „libertățile" împotriva domnilor de orice limbă și condiție [2]. In 1514, locuitorii săraci ai Clujului au luat din nou parte la răscoala țărănească, Clujul suferind ca și la 1437, pentru aceasta, pierderea libertăților avute ca oraș regal [3].

Ca mișcări de mai mică importanță sunt cunoscute frământările calfelor din diferite bresle dintre care amintim pe cele ale calfelor de aurari din Cluj, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea [4], frământări care, cercetate cu de-a-mănuntul arată că nu au fost primele de acest fel și, cu siguranță în jumătatea întâia a secolului al XVI-lea și chiar în secolul al XV-lea, au mai avut loc.

Amintim apoi frământările și mișcările locuitorilor orașelor din regiunile miniere și pe ale tăietorilor de sare care duceau o viață mult mai grea decât a altor categorii de orășeni [5].

Acestea din urmă sunt păturile de orășeni care alături de țărănime, adică de elementul principal în răscoala condusă de Doja și categoria socială cea mai obijduită, având a suporta din plin rigorile regimului feudal a luat parte la răscoală manifestându-și apartenența la categoriile sociale care aveau revendicări de cerut.

Nemulțumirea din ce în ce mai mare a țăranilor atrăsese de mult atenția claselor dominante care au și reînnoit, la 10 Februarie 1506. la Sighișoara, pentru a patra oară, actul de unire din 1437. Dar cuțitul a ajuns la os. In 1503 și în 1508 țăranii făgărășeni se mișcă, în 1506 Secuii ucid pe trimișii regelui care veniseră să încaseze darea obișnuită. Nu va fi fost străin de această mișcare a Secuilor nici Doja, conducătorul răscoalei din 1514, despre care la 1507, vicevoevodul Transilvaniei scria ca despre un „tâlhar notoriu" [6]; prin „tâlhari" trebue să înțelegem pentru vremea aceea, în asemenea cazuri pe cei ce se împotriveau claselor privilegiate. Și mișcări mai mărunte au fost mai multe, ele fiind preludiul răscoalei ce se va deslănțui cu o furie neobișnuită la 1514.

---

[1] Geréb László, op. cit., p. 28.
[2] Márki Sándor, Dózsa György. Budapesta, 1913. p. 450.
[3] Ibidem, p. 449.
[4] Al. Doboși, Din frământările calfelor de aurar din Cluj, în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, în „Studii și Cercetări de Istorie Medie", anul I. Iulie—Decembrie, 1950.
[5] Al. Doboși. Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în Evul Mediu (sec. XIV—XVI), în „Studii și Cercetări de Istorie Medie", anul II. Ianuarie—Iunie. 1951.
[6] St. Pascu, Răscoalele țărănești din Transilvania, Cluj, 1947. p. 113.

Acestea erau stările în Transilvania în preziua marei răscoale țărănești. Nu mai era nevoie decât de o scânteie care să ațâțe focul ce ardea de mult, mocnit sub cenușă. Scânteia a fost aruncată de însuși arhiepiscopul primat al Ungariei, Toma Bakocs, care nereușind să obțină scaunul papal, la întoarcerea acasă aduce cu sine o bulă privitoare la o cruciata împotriva Turcilor. Marea nobilime a fost împotriva acestui proiect deoarece plecarea iobagilor la oaste i-ar fi prejudiciat enorm prin pierderea forței de muncă necesară la lucrările de pe întinsele lor moșii. Cu toate acestea arhiepiscopul, Toma Bakocs — bănuit ca dușman al nobilimii laice — publică bula papală relativ la cruciată, oficiind la Buda, la 24 Aprilie 1514, un te-deum pentru reușita campaniei și alegând totodată conducător al cruciatei pe secuiul Gheorghe Doja.

Dar de abia a trecut o lună de zile dela proclamarea cruciatei și s'a văzut că drumul pe care a pornit-o nu părea a fi tocmai cel mai bun. La 23 Mai 1514, arhiepiscopul Toma Bakocs, văzând năvala neașteptat de mare de oameni spre taberele de cruciați, îi dădu ordin lui Doja, să nu mai primească pe nimeni sub arme și să pună capăt desordinelor pe care le provocau trupele sale. Urmarea a fost că tocmai acest ordin a făcut să se precizeze lucrurile: „cruciata" părăsind caracterul ei inițial politic de luptă împotriva Turcilor, și luând un aspect exclusiv social de luptă împotriva claselor privilegiate. In fața acestui pericol regele și nobilimea s'au închis în cetatea Budei. Doja, după ce a lăsat o mică trupă sub conducerea lui Ambrosiu Szalereszi să țină sub observație pe cei închiși în cetate a pornit-o cu grosul armatei spre Tisa. Nu urmărim aici armatele de răsculați conduse de Doja deoarece ne limităm numai la tema atitudinii diferitelor pături orășenești față de această răscoală. Din primul moment își face apariția printre conducătorii răscoalei un reprezentant al oamenilor săraci din Buda, Ambrosiu Szalereszi; în ce privește pe tovarășii săi (din Buda) „opoziția plebeiană" desigur că în fața oștirii regelui și a nobililor ce s'au închis în cetate n'au putut să se manifeste cum ar fi vrut și cum au și făcut-o în 1403 și în 1438 când „muncitorii, servitorii și țăranii dela marginea orașului" au ucis pe unii dintre conducătorii meșteșugarilor din oraș și au prădat apoi visteria regală [1].

Informații contemporane despre participarea orășenilor la răscoala din 1514 sunt destul de puține [2], și anume câteva documente în care regele ia apărarea orășenilor împotriva nobililor care-i urmăresc pentru pagubele suferite de ei în timpul răscoalei din partea locuitorilor săraci ai orașelor. Aceste documente arată precis că unele pături sociale din orașe au sprijinit pe țăranii răsculați, și că altele au fost împotriva lor.

Astfel din documentul cu data de 16 Mai 1515 [3] dat de regele Vladislav către Ioan Zapolia, voevodul Transilvaniei, prin care îi ordonă acestuia să ia măsuri ca locuitorii Clujului să nu mai fie urmăriți ca părtași la răscoală, reies următoarele: că cetele de țărani răsculați din părțile Transilvaniei și-au pus tabăra lângă cetatea Clujului și că unii din con-

[1] Geréb László, op. cit., p. 28.

[2] Pentru partea de apus a țării noastre informațiile mai vechi de secolul al XVI-lea sunt foarte puține deoarece invazia turcească dela 1526 a distrus aproape toate documentele aflate la capitlurile episcopilor, la mânăstiri sau pe la castelele nobiliare.

[3] Hurmuzaki-Densuşianu, Documente, v. II, p. 235—237.

ducătorii acestora au cerut voie să intre în cetate numai cu câțiva însoțitori; că judele cetății Andrei Kálmar dupa ce s'a sfatuit cu membrii consiliului orășenesc de teama „ca nu cumva rasculații să prade orașul" i-a lasat să intre. Se pune întrebarea: de care răsculați se temea judele Andrei Kálmar, să nu prade orașul, de cetele țărănești din afara zidurilor? Desigur ca și de aceștia se temea, dar mult mai sigur că se temea și mai mult chiar de unii locuitori din cetate, și anume de patura pe care Engels o numește „opoziția plebeiană" (calfele, ucenicii, muncitorii și servitorii). Chiar documentele, vorbind despre răsculați afirmă că aceștia erau, pe de o parte: „rusticii" iar pe de altă parte: „homines conditionis plebae".

Scriitorul burghez Márki Sándor în monografia sa despre Doja Gheorghe, pentru a scuza puțina rezistența a conducatorilor orasului Cluj fața de cererea răsculaților de a intra în cetate afirma ca zidurile orașului erau in reparație și mai departe că, spre ghinionul locuitorilor din Cluj, tocmai acum se alegea judele orașului, în persoana lui Andrei Kálmar, care pentru a nu i se împrăști alegatorii îi cinstea in fața bisericii din piața Libertății — de azi — cu vin cald. Nu știm câtă crezare să dăm acestei informații, dar s'ar putea ca vinul cald să fi fost dat cu mărinimie interesată locuitorilor săraci ai orașului Cluj, pentru a-i atrage și a-i ține de partea orășenilor înstariți, acum când situația era gravă. Engels constata faptul, în timpul răscoalei țăranilor germani din 1525, când zice: „elementele plebee nu apar în luptele politice ca partid ci numai ca un apendice turbulent și dornic de jaf, care poate fi recrutat și cumpărat cu câteva butoaie de vin" [1].

Dar de ceea ce s'a temut judele Clujului, Andrei Kálmar, tot n'a scăpat, pentru că odată intrați în cetate, conducătorii țăranilor și gărzile lor au răsculat pătura săracă a orășenilor. E dela sine înțeles, că aceștia au prădat și au ars. Acesta a fost momentul in care s'au provocat pagube celor șase-șapte nobili refugiați în cetate. Am spus momentul, pentrucă după prima spaimă, orășenimea bogată înarmată, a r ușit să liniștească pe localnici iar dintre conducătorii țaranilor intrați în oraș au reușit să aresteze 22 de inși.

La sfârșitul documentului din 16 Mai 1515, regele recunoscând că s'au făcut și unele prădăciuni caută să scuze pe făptași. Nu spune însă, desigur, adevaratul motiv pentru care insista ca orașenii să fie iertați, nu spune anume că sunt în joc interesele lui.

In ceea ce privește atitudinea locuitorilor din Cluj, chiar la o analiză superficială a documentului, vedem că diferă după patura socială căreia îi aparține. Așa, Andrei Kálmar și cu patura bogată a orășenilor erau împotriva răsculaților, și de îndată ce au putut s'au și manifestat împotriva lor, arestând 22 dintre cei care au intrat în oraș. Orășenimea săracă „opoziția plebeiană" cu toată încercarea lui Andrei Kálmar de a-i atrage de partea lui și a celor avuți, prin „cinstirea cu vin cald" în noaptea precedentă, la prima ocazie, atunci când câțiva căpitani ai răsculaților împreună cu o mică gardă, intrați în oraș, i-au ațâțat, s'au răsvrătit împotriva orășenimii bogate și a celor pe care-i protejau aceștia, nobilii refugiați în oraș, provocându-le destule pagube. In fruntea răsculaților din oraș, desi-

[1] Fr. Engels, op. cit., p. 40.

gur că se aflau cei câțiva căpitani ai țăranilor care intraseră în cetate. Insă lipsa de organizare și de program a păturii sărace a orășenilor, care, deși cu interese contrare orășenimii bogate și, deși aveau la doi pași de ei sprijinul țăranilor răsculați în afara orașului, totuși chiar în noaptea ce a precedat răscoala erau alături de orășenimea bogată, a făcut ca răsvrătirea lor sa fie de scurtă durată și să nu se știe dacă au fost înfrânți fiind dominați de orășenimea avută înarmată sau datorită lipsei lor de combativitate au trecut, văzându-se atacați de conducerea orașului, alături de aceștia.

Alt document care pomenește tot despre cetățenii din Cluj și răscoala lui Doja este din 11 Iunie 1516[1]. In acest document, regele Ludovic al II-lea ordonă lui Ioan Zapolia, voevodul Transilvaniei, să interzică nobililor din comitatele Cluj și Solnocul interior să mai supere cu ceva pe locuitorii orașului Cluj pe motiv că ar fi luat parte la răscoala țărănească. Documentul amintește în plus față de cel din 16 Mai 1515 faptul că orășenii au salvat din mâinile răsculaților câțiva nobili. Această afirmație este adevărată, orășenimea bogată din Cluj, desigur că a apărat cât a putut pe nobilii refugiați de frica țăranilor la ei, și regele anume accentuează aceste merite ca să le demonstreze nobililor că orășenii au luptat pentru ei și, în consecință să înceteze orice urmărire. Aici trebue să atragem atenția asupra unei voite neînțelegeri din partea regelui, și anume: nobilii când acuzau pe locuitorii Clujului că au luat parte la răscoală vizau orășenimea săracă, care de fapt a luat parte la răscoală alături de țărani; când regele lua apărarea orașului scotea în evidență atitudinea orășenilor înstăriți care, datorită intereselor lor au fost alături de nobili în timpul răscoalei.

Atitudinea locuitorilor săraci ai Clujului alături de răsculați apare și mai lămurit dacă amintim că peste patru ani, la 1518, un notar, funcționar sărac, Iszák Ioan va scrie chiar pe registrul consiliului orașului: „Inaintea lui dumnezeu nu există deosebire între oameni deoarece dumnezeu a creat și pe părinții regilor, și pe ai săracilor din aceeași țărână..." [2].

Un alt oraș despre care se face pomenire în legătură cu răscoala condusă de Doja este orașul Turda.

In documentul din 18 Iunie 1514[3] dat de Jósa Stefan și Dersy Benedict, comiții cămării din Turda se spune că, deși au încercat, n'au putut să împiedece participarea locuitorilor la răscoală, ba ceva mai mult, că dintre ei s'a ridicat și un conducător, pe nume Albert și pe care vor acum să-l prindă. Aici, la Turda, elementul „periculos" erau muncitorii dela ocnele de sare, precum și cărăușii care transportau sarea. Munca grea și periculoasă și răsplătirea mică a ei, îi va face de timpuriu, pe acești muncitori, să fie în neînțelegere cu cârmuirea.

Lupta a fost grea, mai ales la început când tăietorii de sare se recrutau din rândurile iobagilor. Dar de îndată ce ei au fost eliberați și au devenit salariați, muncitorii au început lupta în chip deschis. Firește, documentele nu au înregistrat toate frământările și răsvrătirile, dar diferitele statute și unele documente privind ocnele de sare ni le desvălue măcar în parte. Așa, bunăoară în statutul din 1435 al tăietorilor de sare din Maramureș se

---

[1] Hurmuzaki-Densușianu, Documente, v. II, p. 244—245.
[2] Márki Sándor, op. cit., p. 452.
[3] Ibidem.

spune: „...tăietorii noștri să nu îndrăsnească în viitor a ține acea adunare sau ședință, pe care ei o numesc *tur* și din care obișnuiește a proveni pentru cămara noastră totdeauna desavantaj și pagubă..." [1]. Este important de relevat spiritul social manifestat foarte curand la acești tăietori de sare: se adunau și se înțelegeau asupra atitudinii ce trebuiau să ia în fața impilatorilor. Cele de mai sus sunt valabile și pentru muncitorii dela ocnele de sare din regiunea și orașul Turda.

Este de remarcat însă în mod deosebit și atitudinea regelui față de acești muncitori și anume: când își manifestau nemulțumirea sau chiar se răsculau, regele îi pedepsea dar apoi uneori îi ierta. Chiar documentul amintit din 18 Iunie 1514 relatează că orășenii din Turda s'au rugat de iertare că au luat parte la răscoală (din 1514) și că au și dobândit iertarea cerută dela rege [2].

Și aici nobilii, cei care suferiseră pagube, în urma răscoalei, dela acești locuitori au încercat să-i aducă la judecată în fața lui Zapolia, voevodul Transilvaniei. Dar regele intervine ordonând ca zișii locuitori să nu fie judecați, decât conform privilegiilor lor, de juzii lor, și de el — de rege — în apel.

Nu este greu de înțeles că regele se grăbea să ierte pe locuitorii orașelor din regiunile cu ocne de sare care erau lucrători în ocne, pentru a nu i se micșora veniturile substanțiale ce le lua de aici.

Un alt document în care este vorba de locuitorii din Turda, tot în legătură cu răscoala, de astă dată însă împreună cu locuitorii din Dej, despre care vom pomeni mai jos, este documentul din 9 Decembrie 1514 [3] în care regele Vladislav al II-lea, pentru a scăpa pe locuitorii orașului care au luat parte la răscoală, de urmărirea nobililor, face apel, cu insistență la vechile privilegii și cere ca ele să fie păzite cu strășnicie, și regele impută lui Zapolia, voevodul Transilvaniei, căruia i-a fost adresat documentul, că deși el știa că locuitorii din Turda nu pot fi chemați la judecată decât în fața juzilor lor acesta i-a chemat în fața sa și i-a obligat la plata unor amenzi. Și aici constatăm contradicția ce exista între regalitate și marea nobilime: chemările locuitorilor din orașele amintite la judecată în fața voevodului în ciuda privilegiilor acordate acestora de rege nu sunt decât tot încercări ale marii nobilimi, cărora le aparținea și voevodul, de a smulge câte ceva din prerogativele regelui. Documentul acesta scoate totodată în evidență mărinimia interesată a regelui, care iartă pe locuitori, ba mai mult, afirmă că sunt nevinovați și că au luat parte la răscoală doar siliți de țăranii răsculați, dar o face pentru că aceștia sunt singurii oameni „care lucrează cu hărnicie la exploatarea ocnelor noastre de sare, mărindu-ne veniturile și slujind interesele noastre" [4].

Alt oraș ai cărui locuitori au luat parte activă la răscoală a fost Dejul. Documentul din 15 Decembrie 1514 [5] dat de Ioan Zapolia, voevodul Tran-

---

[1] Al. Doboși, Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în Evul Mediu (sec. XIV—XVI), în „Studii și Cercetări de Istorie Medie", anul II, Ianuarie—Iunie, 1951, p. 157.
[2] Márki Sándor, op. cit., p. 446.
[3] Arh. Ist. a Acad. R.P.R., Filiala Cluj.
[4] Arh. Ist. a Acad. R.P.R., Filiala Cluj, Doc. din 9 Decembrie 1514.
[5] Arh. Ist. a Acad. R.P.R., Filiala Cluj.

silvaniei, la cererea lui Ştefan Iosa, comitele camerar al ocnei de sare, acorda graţiere tuturor făptaşilor cu excepţia unui conducător local, Ioan Nagy, pe care nu numai ca nu-l iartă dar obligă autorităţile locale să-l urmarească, să-l prinda şi sa-l „pazească pe seama sa" la Dej. Ioan Zapolia porunceşte însă ca pagubele savârşite de rasculaţi să fie platite, dar apoi, după plata acestora, nimeni să nu urmărească mai departe pe foştii răsculaţi.

Şi aici, la Dej, ne gasim în faţa aceleiaşi situaţii ca şi la Turda. Regele, care avea nevoie de lucratori la ocnele de sare, era dispus să ierte pentru a nu i se prejudicia interesele lui.

Inafară de oraşele amintite mai sus, şi despre care avem pomenire în câteva documente cum am aratat, ar mai fi de menţionat şi orăşelul Rodna. Un document scurt din anul 1515[1] relatează că juzii orăşelului Rodna, Ioan Rutjeanu de Zóm Kuthi şi Teodor de Thamaij, s'au obligat să dea din partea oraşului 28 de florini nobilului Ioan Dragfy drept despăgubire pentru pagubele facute de locuitorii din Rodna în timpul răscoalei.

Deci flacăra revoltei s'a întins până aici, s'a întins chiar mai departe pană în ţara Bârsei, unde ţăranii şi locuitorii din jurul cetăţii Bran n'au mai vrut să plătească dările zicând că sunt prea mari şi a fost nevoie de lungi discuţii până s'a ajuns la o înţelegere[2]. Era valul cel mai îndepărtat şi mai slab al răscoalei.

Deşi nu am avut la îndemână dovezi documentare, desigur însă că în toate oraşele peste care a trecut răscoala în drumul ei, şi dela Buda până la Timişoara, ca şi în celelalte oraşe din Transilvania orăşenimea săracă a fost totdeauna alături de ţărani şi acum în răscoală efectiv alături de ei, ele reprezentând acele categorii sociale care ca şi ţăranii iobagi, aveau de pretins un trai mai omenesc.

Din cele spuse constatăm că dintre păturile sociale dela oraşe cea care a avut interes deosebit să ducă lupta împotriva marii nobilimi şi împotriva păturii bogate dela oraşe a fost pătura socială formată din muncitori, calfe şi servitori. Aceasta însă nu reprezenta în acel timp o pătură omogenă cu o conducere unică şi cu un program stabilit. Din această cauză ea nici nu a putut avea un rol conducător în răscoalele ţărăneşti ci o găsim doar ca asociată cu ţărănimea.

Faptul însă că a stat alături de ţărănimea nemulţumită a făcut să se creeze o tradiţie de luptă comună ce se va întări pe măsura ascuţirii exploatării feudale.

---

[1] Hurmuzaki-Densuşianu, Documente, v. II, p. 233
[2] Geréb László, op. cit., p. 437.

ORAŞUL CLUJ, IMPORTANT CENTRU MEŞTEŞUGĂRESC ÎN SECOLUL AL XVI-LEA (I)*

DE

ASISTENT S. G. ARDELEANU

Problema istoriei economico-sociale a orașului Cluj în perioada feudală a atras în mică măsură atenția istoricilor burghezi, români, maghiari și sași. Numărul infim de lucrări ale acestora, consacrate direct sau tangențial Clujului, stau mărturie a confuziei și neînțelegerii procesului de desvoltare economico-socială a acestui centru urban.

Monografia „Istoria Clujului" [1], scrisă de Alexie Jakab, participant la revoluția din 1848 în armata revoluționară condusă de Bem și istoric al acestei revoluții, este singura lucrare burgheză care caută să prezinte trecutul Clujului, începând cu cele mai îndepărtate timpuri până în secolul al XIX-lea inclusiv. Lucrarea e valoroasă prin bogatele materiale documentare pe care le conține, prin nenumăratele acte, statute și scrisori folosite sau publicate de autor în anexă. In același timp, însă, are o serie de lipsuri caracteristice istoriografiei burgheze. „Istoria Clujului" este o lucrare narativă, descriptivă, periodizarea ei fiind în întregime bazată pe criteriul dinastic. Problemele economice și sociale sunt atinse doar în treacăt și se pierd în înșirarea de evenimente politice, religioase, culturale. Totodată lucrarea are serioase lipsuri de ordin paleografic și diplomatic: multe din documentele publicate (ne referim la cele medievale) sunt transcrise defectuos și în mare parte greșit datate. Dar cu toate lipsurile ei, „Istoria Clujului" este o lucrare de folos pentru cei care studiază trecutul acestui oraș.

Celelalte lucrări burgheze, în majoritatea lor lucrări de polemica, expresie a urii dintre națiuni și a șovinismului, sunt lipsite de valoare științifică. Unii dintre „epigoni", diletanți, nici nu s'au străduit măcar să-l citească în întregime pe Jakab sau documentele publicate de el, dând dovadă de totală ignoranță în analiza unor aspecte din trecutul istoric al orașului Cluj.

---

* Comunicare prezentată în Sesiunea lărgită a Secțiunii de Științe Istorice, Filosofice și Economico-Juridice a Academiei R.P.R. din 21—24 Decembrie 1953.

[1] Kolozsvár Története, v. I—III și v. I—II Oklevéltár (Documente), Budapesta, 1870—1888.

Neînțelegerea procesului de desvoltare economico-socială a Clujului se vădește în deosebi în problema determinării caracterului orașului Cluj, in secolele XIV—XVI.

Alexie Jakab, deși s'ar fi putut convinge de contrariul, tocmai datorită bogatelor izvoare pe care le-a utilizat, nu subliniază caracterul agricol al Clujului la începutul desvoltării sale, în secolul al XVI-lea, și nici pe cel meșteșugăresc. El dă preferință comerțului și rezumă ocupațiile populației Clujului în secolul al XIV-lea la „comerț și meșteșuguri“ [1].

Ludovic Ürmössy, în lucrarea sa „Istoria comerțului și a meșteșugului din Cluj“ [2], lucrare lipsită de documentație și critică științifică, afirmă că la sfârșitul secolului al XIV-lea „locuitorii Clujului, în marea lor majoritate, se ocupau cu comerțul și orașul ca atare avea o circulație comercială înfloritoare“ [3]. Celelalte lucrări burgheze [4] repetă, în general, aceleași teze. Subliniind că în secolele XIV—XVI „comerțul era ocupația principală a cetățenilor Clujului“, că orașul era „dominat de negustori“, ele se întrec în a scoate în evidență preponderanța comerțului extern în secolul al XIV-lea și rolul hotărîtor al negustorilor în viața Clujului în perioada arătată.

Istoriografia burgheză nu se oprește însă aici. Atribuind un caracter comercial orașului Cluj în secolul al XIV-lea, vorbind despre comerțul care „învinge (în acest secol, Nota Red.) produsul muncii manuale“ [5], istoriografia burgheză subliniază acumularea de „grandioase capitaluri“ între zidurile orașelor Transilvaniei, respectiv la Cluj, în acest secol [6], pentru a putea, în cele din urmă, identifica negustorimea clujeană cu burghezia. Acum se vorbește despre „vieața burgheză“, despre lupta pentru „libertate a burgheziei“ [7], despre existența unei „puternice clase sociale burgheze“ [8] în Transilvania, respectiv orașul Cluj în secolul al XIV-lea.

Acest lucru nu trebue să ne mire. Istoriografia burgheză considera producția de mărfuri ca un fenomen străin orânduirii feudale, de aceea simpla apariție a formelor de început ale schimbului, și cu atât mai mult cea a producției de mărfuri, era explicată de ea ca un început de desvoltare burgheză; istoriografia burgheză găsea forme burgheze ale producției sociale chiar și acolo unde ele lipseau cu desăvârșire, „pentru a lega ceea ce e progresist în istoria evului mediu de activitatea ei“ [9].

Totodată, denaturând adevăratul caracter al orașului Cluj în secolele XIV—XVI, istoriografia burgheză trecea sub tăcere contradicțiile în care se sbătea orașul în această perioadă: contradicțiile dintre oraș și nobilimea feudală; dintre meseriași și vechea conducere a orașului —

---

1 K. T., I, p. 328.

2 Kolozsvár kereskedelme és ipara története, Cluj, 1898.

3 Ibidem, p. 10.

4 St. Meteș, Domni și boieri din Țările Române în orașul Cluj și Românii din Cluj, Cluj, 1935; L. Makkai, Társadalam és nemzetiseg a közénkóri Kolózsváron, Cluj, 1943; R. Schuller, Aus der Vergangenheit Klausenburgs, Cluj, 1924—1925; L. Makkai, Citta Transilvane, Budapesta, 1940; G. Lang, Die Nationalitätenkämpfe in Klausenburg im ausgehenden Mittelalter, München, 1941 — apologie a fascismului german, a teoriei sale geo-politice etc.

5 L. Makkai, Citta Transilvane, p. 12.

6 Ibidem.

7 Ibidem, p. 10 și p. 17—18.

8 V. Lazăr, Clujul, București, 1923, p. 14.

9 F. I. Polianskii, O tovarnom proizvodstve v usloviiah feodalisma, în „Voprosî istorii“, 1953, Nr. 1, p. 41.

patriciatul urban; dintre ucenici şi calfe pe de o parte şi meşteri pe de alta parte. Ea înfăţişa contradicţiile de clasa, formele noi ale luptei de clasa create în procesul desvoltării meseriilor la oraş, ca lupte „naţionale".

Această stare de lucruri ne face să supunem unei scurte analize, in limita acestui stadiu, unele aspecte ale istoriei oraşului Cluj în secolele XIV—XVI, şi anume: problema caracterului oraşului Cluj în aceste secole; problema rolului dominant al meseriaşilor în viaţa oraşului în secolul al XIV-lea, şi cea a contradicţiilor dintre oraş şi nobilimea feudala, dintre meseriaşi şi patriciatul urban, aşa cum reiese din materialele documentare edite şi inedite pe care le-am avut la îndemână.

Desvoltarea forţelor de producţie în Transilvania în secolele XIII—XIV a întărit separarea meşteşugurilor de agricultură. Existenţa meseriilor separate de agricultură, ca rezultat al diviziunii muncii, a dus la apariţia şi desvoltarea oraşelor ca centre de activitate meşteşugărească şi comercială şi, prin urmare, la despărţirea oraşului de sat. Printre oraşele care, începând cu secolul al XVI-lea, deţineau o poziţie de prim rang în istoria Transilvaniei se află şi Clujul.

Indiscutabil, Clujul, ca aşezare, are o origine veche, încă din perioada dacă şi romană; totuşi, Clujul feudal, renăscut pe teritoriul vechii Napoce, se deosebeşte radical de aceasta. Clujul în secolul al XVI-lea reprezintă un important centru în viaţa economică a Transilvaniei feudale luată în întregime, centru în care meseriile fac parte integrantă din viaţa oraşului, în care meseriaşii constitue forţa sa materială.

Ca majoritatea oraşelor Evului Mediu timpuriu, Clujul, născut în orânduirea feudală în formaţie, era dela început un centru militar *(Castrum Clus)* şi administrativ al comitatului cu acelaşi nume. Desvoltându-se în cadrul dominaţiei sistemului de economie naturală şi a lipsei producţiei de schimb, într'o perioadă când activitatea meşteşugărească nu era decât foarte slab despărţită de agricultură, cetatea Cluj nu putea fi un centru meşteşugăresc şi comercial, nu putea fi, prin urmare, un centru economic distinct, prin natura sa, de economia ţinutului înconjurător. Populaţia cetăţii era alcătuită din militari *(castrenses)* din *„iobagiones castri"*, — pătura de conducere a cetăţii, proprietari de pământ în jurul cetăţii, — din *„udvornici"* — ţărani meşteşugari care lucrau în acelaş timp şi pământul, şi din ţărani care aprovizionau cetatea cu produse agricole. Un rol important în transformarea Clujului îl va avea colonizarea de „oaspeţi" liberi, în deosebi saşi, şi de iobagi. Mutându-se centrul militaro-strategic şi administrativ la Lita, care era mai uşor de apărat datorită aşezării ei favorabile, Clujul s'a desvoltat în tot cursul secolului al XIII-lea ca o aşezare cu caracter agricol. In structura socială a Clujului intrau o puternică clasă de proprietari de pământ, în mare parte saşi, — în rândul cărora intraseră într'o anumită măsură şi *„iobagiones castri"*, dintre care unii devin nobili, iar alţii iobagi — meşteşugarii, a căror activitate era încă strâns legată de agricultură, şi ţărănimea pe cale de şerbire. In ce priveşte Clujul, credem că rolul colonizării săseşti se limita mai ales la secolul al XIII-lea, din rândul „oaspeţilor" saşi făcând parte atât proprietarii de pământ cât şi meşteşugarii. In secolele următoare, rolul hotărîtor în viaţa Clujului l-au avut, după cum o dovedesc numeroase documente, colonizările mai târzii de ţărani liberi şi iobagi.

In aceasta perioada, Clujul apare in documente ca „sat" *(villa)*. Sub aceasta denumire il aflam incepand cu anul 1275 [1], cand se confirma dania facută de Ştefan al V-lea (1270—1272), regele Ungariei, bisericii Sf. Mihail din Alba-Iulia. „Satul" Cluj ajunge sub jurisdicţie episcopală, fiind daruit, alături de alte sate, episcopului Transilvaniei. Exploatarea bisericeasca a oprit pentru un timp oarecare desvoltarea mai departe a acestei aşezări, in deosebi sub episcopul Petru Monoszlai. Alături de cetate [2], Clujul continua să fie menţionat în documente ca sat, până la începutul secolului al XIV-lea; ultimul act prin care satul *(villa)* Cluj *(Kulusvar)* este confirmat pe seama bisericii din Alba-Iulia, datează din 20 Iulie 1313 [3].

Intărirea puterii regale sub Carol Robert, care, în lupta împotriva marilor feudali laici şi eclesiastici, căuta un sprijin şi în populaţia urbană, duce la eliberarea Clujului de sub jurisdicţia episcopală. In anul 1316, fostul „sat" Cluj apare pentru prima oară în documente ca *„civitas"* („oraş"). Prin privilegiul din 19 August 1316, Carol Robert, amintind că Ştefan al V-lea a fondat şi colonizat Clujul, confirmă din nou „oaspeţilor" şi saşilor vechile privilegii în legătură cu plata dării pământului *(terragium)*, obligaţiile militare ale locuitorilor Clujului, dreptul locuitorilor Clujului de a-şi alege un jude *(villicus)*, scutirea de vamă pe teritoriul Transilvaniei, dreptul de a-şi alege preot şi paroh şi dreptul de stăpânire a pământului dimprejur [4].

Se naşte întrebarea: reprezenta oare Clujul, la începutul secolului al XIV-lea un centru economic, un centru meşteşugăresc şi comercial? Reda oare termenul de *„civitas"* adevăratul conţinut al oraşului medieval? Suntem de părere că la începutul secolului al XIV-lea, agricultura constituia baza economică a Clujului şi că el n'a păstrat acest caracter agricol într'o bună parte a întregului secol al XIV-lea. Ce ne face să ajungem la o asemenea concluzie?

Actul lui Carol Robert nu avea — socotim — decât un caracter de privilegiu juridic, prin care Clujul era scos din rândul „satelor libere" fără a fi ajuns să fie în acești ani un centru meșteșugăresc și comercial, deci un oraş feudal în adevăratul sens al cuvântului. In primul rând pentrucă în acest timp întâlnim multe aşezări care poartă numirea de *„civitas"* fără să fi fost oraşe sau fără să fi ajuns vreodată să fie oraşe [5]. Prin urmare

---

[1] Documente privind istoria României, veacul XIII, C. Transilvania, Ed. Acad. R.P.R., 1952, v. II, p. 174—175.

[2] Actul din 1291, în care Nicolae, iobagul cetăţii Cluj (**castrum de Clus**) vinde moşia Lomb (aşezare dispărută lângă Cluj) lui Petru, episcopul Transilvaniei, în Documente, v. II, p. 350.

[3] F. Zimmermann şi C. Werner, Urkundenbuch, Sibiu, 1892, v. I, p. 305 şi p. 311.

[4] A Jakab, K. T., v. I, p. 31—34.

[5] De exemplu: Sárospatak (R. P. Ungară) este pomenit în documente ca **„civitas"**, fără a fi fost atunci oraş (1324); în 1429 e menţionat ca **„civitas seu oppidum"** (oraş sau târg), iar la 1459 **„oppidum"**, cf. D. Csánki, Magyarország történelmi földrajza, Budapesta, 1890—1894, p. 338; actul de danie al lui Ludovic I din 7 Ianuarie 1342 se referă la **„liberam villam seu civitatem suam Zemlen vocatam"**, termenii **„villa"** şi **„civitas"** fiind aici identici, cf. Tört Tar. 1907, p. 85; în 1405, Vadul Crişului fost „villa seu oppidum" este ridicat la rangul de „oraş liber regesc", cu toate că Vadul Crişului nu a fost şi nu va ajunge niciodată în această perioadă oraş, deci centru economic, cf. Zs. Jakó, Bihar megye a török pusztitas elött, Budapesta, 1940, p. 320 etc. Consideraţiile lui Jakab asupra termenilor **„castrum"**, **„villa"**, **„oppidum"** şi **„civitas"** (K. T., v. I, p. 279—281) sunt greşite, ele bazându-se pe material comparativ străin, pe Du Cange, Glossarium mediae et infimae latinitatis.

simpla mențiune de *„civitas"* nu ne permite să ajungem la concluzia la care au ajuns unii istorici burghezi, cand au socotit Clujul dela inceputul secolului al XIV-lea drept un centru economic și, în deosebi, comercial.

Desvoltarea forțelor de producție a creat condițiile necesare desfășurării diviziunii muncii, despărțirii meșteșugurilor de agricultura, apariției orașului ca viitor centru economic. Dar, chiar dacă diviziunea muncii a început din secolul al XIII-lea, acest proces era de lunga durata, care avea sa țina secole. Cu toate ca in secolul al XIV-lea gasim la Cluj meserii independente, care se organizează in bresle, în deceniul al VII-lea, greutatea specifica trebuia să o aiba totuși, mai ales la inceputul secolului al XIV-lea, agricultura, care și-a imprimat puternic amprenta asupra comerțului, meseriile fiind și ele strans legate de agricultură.

Dacă supunem unei scurte analize privilegiul din 19 August 1316, vedem amintite urmatoarele categorii impozabile: „oaspeți" proprietari de pamant *(aratra habentes)*, care dadeau dare un fertun; proprietarii numai de case, fără pământ, care plăteau trei pondere, și jelerii *(inquilini)*, care plăteau o ponderă și jumătate. Primii formau categoria proprietarilor de pământ — „oaspeții" și foștii *„iobagiones castri"* care nu veniseră iobagi; în categoria a doua intrau probabil meșteșugarii, rolul hotaritor la Cluj avandu-l clasa proprietarilor de pământ. Cu toate că documentele privitoare la această perioadă nu sunt numeroase, cele existente confirmă întru totul cele de mai sus. Actele ce s'au păstrat sunt date aproape exclusiv în legătură cu transacții privind proprietatea agrară: locuitorul din Cluj, nobilul Iacob zis Zekul, castelan de Cohalm, cumpara dela Nicolaus *Faber* și Heolinus *Faber*, după nume probabil fierari, o curte a lor, vecină cu cea a lui Iacob, și aflată in *„platea pontis"* (azi parte din str. Gheorghe Doja) [1]; clujenii Teodoric Sliger și Otthon Gilnicer primesc un loc de moară la Someș [2], dând o dare de șase fertuni; clujenii iau în zălog moșii așezate în vecinătate cu pământurile lor [3]; Andrei, episcopul Transilvaniei, face un schimb de proprietăți funciare cu nobilul Ioan, fiul lui Martin de Kegye și fiii săi, dându-le acestora, care se stabilesc la Cluj, „pământul sau curtea sa aflătoare în piața orașului" (*„fundo seu curia... in loco fori habito"*), cu clădiri de piatră și de lemn, precum și o vie de două jugăre „aflătoare pe pământul orașului Cluj" [4]; clujeanul Pavel zis Chemete cumpără dela nobilele Elisabeta, soția lui Iacob de Klusvar și Agatha, văduva lui Lucas *Faber* (fierarul), partea acestora din moșia Suceagu *(Zucheag)* [5]. Acte ceva mai tarzii, referindu-se la aceeași chestiune, confirmă cele spuse. Astfel, la 12 Martie 1409, Gheorghe, fiul lui Dumitru de Zomordok, zălogește clujeanului Matei zis Tolna partea sa din moșia Sumurducu *(Zomordok)* [6]; la 29 Iulie 1423, Ioan, fiul lui

---

[1] L. Makkai, Kiadatlan oklevelek Kolozsvár középkori történetéhez. Cluj, 1947 p. 5—6 (Doc. din 1 Mai 1362).

[2] Ibidem, p. 4—5 (Doc. din 8 Septembrie 1308).

[3] Ibidem, p. 10—11 (Doc. din 1308: nobilul Andrei zis Gebel fiul lui Nicolae de Someșeni, le zălogește pentru 20 de florini o bucată din moșia sa Sânicoară).

[4] Orig. fotocopie, Arh. Cap. Alba Iulia, în poses. Inst. de Ist., Nr. V/8 din 6 Decembrie 1355: **„vinea eiusdem duorum jugerum bene culta, in territorio eiusdem civitatis Koluswar situata".**

[5] L. Makkai, Kiadatlan oklevelek Kolozsvár középkori történetéhez. Cluj. 1947 p. 11—12 (Doc. din 22 Martie 1392).

[6] Ibidem, p. 14—15.

Toma zis Thorma de Sereden vinde clujenilor Ioan cel Mare *(magnus)* de Karazna și fratelui acestuia Antonie *Sartor* (croitorul), un sfert din moșiile sale *„Zenthkerestfalwa"* (așezare disparuta), Seredicei(*„Felsewsereden* și *Alsosereden")* și *„Gombospataka"* (așezare dispărută) [1]; la 4 Decembrie 1448 Ioan de Hwzywmesew, *„civis"* de Cluj cere să fie pus în stăpanırea bucații de moșie a lui Dominic fiul lui Nicolae de Komyadseg, din moșia Comsești Komyadseg [2]. Intr'un document din 13 Decembrie 1363 în care „oaspeții" din Cluj sunt acuzați de a fi atacat mânăstirea din Cluj — Mânăștur —, pe langă câțiva meseriași, Nicolaus *pellifex* (blănar), Iacobus *braxator* (berar), Hermannus *sartor* (croitor), Martinus *parator* [3] (zugrav), (nume tipice ale meseriașilor în secolul al XIV-lea formate din prenume și indicarea meseriei ın latinește), apar o serie de nume, care, probabil, sunt ale unor orășeni proprietari de pământ, de mori, de proprietăți agricole mobile etc.: Hennus dictus Pomar, Petrus dictus Kostremp, Antonius filius Nicolai [4] — nume care în această formă (*„dictus", „filius")* în această perioadă nu indică un meseriaș.

Atribuind Clujului un caracter „comercial", istoriografia burgheză pornea dela cele câteva privilegii comerciale acordate Clujenilor în acest secol.

Intr'adevăr, la 19 August 1316, Carol Robert acordă Clujenilor scutire de vamă pe teritoriul întregii Transilvanii. Denotă oare acest privilegiu caracterul comercial al Clujului, arată el că acesta era un centru comercial în care negustorii ocupau o poziție dominantă? Suntem de părere că acest privilegiu nu denotă aceasta. Cui era dat acest privilegiu? Dacă ne adresăm unor documente ceva mai târzii, — de altfel, la acest privilegiu se va adăuga și cel de scutire de vamă pe teritoriul Ungariei — vedem că asemenea privilegii denotă în primul rând interesul puterii centrale față de desvoltarea Clujului. In același timp ele arată că au fost date unor negustori foarte reduși la număr: proprietarilor de pământ care vindeau produsele pământurilor lor și ale moșiilor nobilimii feudale din împrejurime, dar în deosebi meseriașilor, care duceau spre vânzare produsele muncii lor. Acest lucru îl dovedește însuși conținutul privilegiilor acordate Clujenilor: mărfurile de export duse spre vânzare de „oaspeții și negustorii" clujeni sunt aproape exclusiv produse ale economiei agrare — vin, pește, cai, boi, porci, brânză, slănină, piei, postav [5]; cai, boi și alte animale [6]; „cai, boi, iepe, vite și alte mărfuri" [7] etc. Un asemenea privilegiu comercial ca cel din 30 Iulie 1404, prin care se acordă Clujenilor liberă trecere cu mărfurile lor prin Ungaria în spre Veneția, Viena, Boemia, Polonia și Moravia [8], deși nu se indică pentru ce varietăți de mărfuri, ne permite totuși să tragem concluzia că în aceste părți „oaspeții și negus-

---

[1] Ibidem, p. 16—17.

[2] Ibidem, p. 23—24.

[3] Cf. Du Cange, Glossarium mediae et infimae latinitatis, v. V, p 87—88, cuvântul parator.

[4] L. Makkai, Kiadatlan oklevelek, p. 7—8.

[5] A. Jakab, K. T., Okl., v. I. p. 99—101 (Doc. din 4 Septembrie 1379).

[6] Ibidem, p. 131—132 și 128—129 (Doc. din 4 Iulie și 28 Iulie 1405).

[7] Actul din 3 Septembrie 1598, Arh. Stat., p. 1, Nr. 67, publ. de A. Jakab. K. T., Okl., II, p. 172—174.

[8] A. Jakab, K. T., Ok[illegible]

torii" clujeni nu exportau altceva decât mărfurile menționate în documentele din 1379 și 1405. Dar și aceste din urmă marfuri erau exportate deseori de meseriași. E cunoscut în acest sens cazul măcelarului Andrei din Cluj *(Andreas carnifex de Koloswar)*. Acesta, împreună cu ajutoarele sale, a străbătut diferitele colțuri ale țării cu mărfuri care, făra doar și poate, nu puteau fi decât vite [1]. Că acest Andrei nu era singurul măcelar din Cluj care se ocupa cu negoțul de vite o dovedește actul lui Sigismund de Luxemburg din 1404 [2]. Sigismund de Luxemburg acordă Clujenilor dreptul de a folosi impozitul datorat de măcelarii clujeni, pentru ridicarea zidurilor orașului. Or, aceasta înseamnă că meșterii măcelari din Cluj trebue să fi fost și numeroși și bogați. Este îndoelnic ca ei să-și fi putut strânge averea prin exercitarea meșteșugului lor, dar e mai mult ca sigur că se îndeletniceau în mare măsură cu negoțul de vite. Să luăm încă un exemplu [3]. Privilegiul comercial din 1377 acordă scutire de vamă „negustorilor sau târgoveților" *(mercatores seu forenses)* care se duc cu mărfurile lor la Baciu, Almașu și Huedin [4]. Este imposibil cu acești „negustori și târgoveți" să fi dus acolo, spre vânzare, produse agricole, care constituiau tocmai produsul-marfă al moșiilor respective. Prin urmare acest act nu putea fi acordat decât meseriașilor care aprovizionau cu mărfurile necesare populația rurală precum și nobilimea din locurile respective, și numai în foarte mică măsură acest act a putut fi acordat unor eventuali negustori care duceau mărfuri rare (postavuri, mirodenii) pentru a le oferi nobilimii feudale locale.

Or, a trage de aici concluzia că orașul a avut un caracter comercial și că rolul „clasei negustorilor" a fost preponderant, așa cum a făcut istoriografia burgheză, este cu totul greșit.

Caracterul precumpănitor agricol al Clujului într'o bună perioadă de timp a secolului al XIV-lea, este dovedit până și de faptul că orașul era condus de proprietarii de pământ. Astfel, după ce Clujul avea să se elibereze de sub apăsarea cârjei episcopale, dobândind privilegii acordate de regii Ungariei, interesați în desvoltarea orașelor — care reprezentau puncte de sprijin ale puterii regale în lupta acesteia împotriva atotputerniciei feudalilor și care constituiau o serioasă sursă de contribuții — vom găsi în fruntea sa, în secolul al XIV-lea, aproape exclusiv proprietari de pământ.

Incepând cu data când Clujul scapă de sub jurisdicție episcopală, el e condus de proprietari de pământ ca: comes Tarch, jude (1316) [5]; magistrul Nicolae, fiul lui Hermann, jude (1320) [6]; comes Waltherus și comes David [7], comes Walterus și Bartholomeus, juzi (1349) [8]; comes Bartholo-

---

[1] F. Zimmermann şi C. Werner, op. cit., v. III. p. 185—186 (Doc. din 22 Octombrie 1397).

[2] L. Makkai, op. cit., p. 14.

[3] Nu ne oprim decât în treacăt asupra acestei probleme. De ea ne vom ocupa în partea a doua a studiului, când vom analiza meseriile Clujului, organizate în bresle, ca forme ale micii producţii de mărfuri în condiţiile feudalismului, precum şi problema pieţii de desfacere a producţiei meşteşugăreşti clujene

[4] A. Jakab. K. T., Okl., v. I, p. 76—77 (Doc. din 20 Aprilie 1377).

[5] Ibidem, p. 21.

[6] Ibidem, p. 40.

[7] Ibidem, p. 37.

[8] Ibidem, p. 42.

meus jude și Walterus, David, Ioan zis Zekel și comes David, jurați (1352)[1]; Nicolae, fiul lui Toma, jude și Ladislau, fiul lui Laurențiu, jurat (1368)[2]; comes Georgius, fiul comitelui Bartolomeu, jude (1369)[3]; același ca jude, iar Ladislau, fiul lui Laurențiu și Nicolae, fiul lui Ioan, jurați (1370)[4]; comes Ioan, jude (1372)[5]; Melchior jude și comes Hermannus Brestel, jurat[6]; comes Nicolae, fiul lui Toma, jude (1377)[7]; jurați: Toma zis Zekul și Ladislau, fiul lui Laurențiu[8] (același Nicolae, fiul lui Toma, fiind pomenit ca jude și la 1378 și 1385)[9]; Gheorghe zis Seydel și Henric zis Nemisch (1377); Hermann zis Brustel[10], jude și Andrei zis Kaplan, jurat etc. etc.[11]. Dacă ii socotim pe Nicolaus *Faber* și Heolinus *Faber*[12] meșteșugari, atunci ei sunt primii și singurii meșteșugari în funcția de jurați în tot cursul secolului al XIV-lea. Proprietarii de pământ, deținând forța economică în Cluj în secolul al XIV-lea, au avut în mâinile lor și conducerea orașului.

Desigur, Clujul avea în secolul al XIV-lea și numeroși meseriași. In documentele vremii întâlnim croitori, argintari[13], măcelari, blănari, fierari, etc. E însă drept că acești meșteșugari au produs, din capul locului, în vederea schimbului. In privilegiile din 1316, 1379 etc., acordate „oaspeților și negustorilor", „oaspeților, orășenilor și negustorilor", prin „oaspeți", „orășeni" și „negustori" se înțelegeau nu numai proprietarii de pământ și negustorii, ci în deosebi, meseriașii care vindeau produsele muncii lor, întrunind în persoana lor meșteșugarul și negustorul. Dar ei erau încă strâns legați de economia agrară, cumpărau pământ[14], posedau bucăți de moșie[15], curți pe care le vindeau altora[16], cumpărau vii[17], etc. Din produsele ogoarelor, grădinilor, viilor etc., meseriașii clujeni din secolul al XIV-lea își acopereau prin propria lor muncă o mare parte a trebuințelor lor personale. Producția în vederea schimbului, producția de mărfuri era pe cale de formare, meseriașii clujeni fiind încă strânși legați, în condițiile predominării agriculturii la Cluj în secolul al XIV-lea, de aceasta. Prin urmare, la Cluj, în secolul al XIII-lea și al XIV-lea, comerțul cu produse agricole și meșteșugărești nu s'a diferențiat decat în foarte mică

---

[1] A. Jakab, K. T., Okl., v. I p. 49.
[2] Ibidem, p. 59.
[3] Ibidem, p. 63.
[4] Ibidem, p. 65 și 67.
[5] Ibidem, p. 70.
[6] Ibidem, p. 75 și 76.
[7] Ibidem, p. 76.
[8] Ibidem, p. 83.
[9] Ibidem, p. 86 și p. 102
[10] Ibidem, p. 107.
[11] Pentru lista lor completă cf. A. Jakab, K. T., v. I, p. 353 și L. Makkai, Társadalam, p. 108—109, în „Kolozsvári Szemle", Cluj, 1943.
[12] L. Makkai, Társadalam, p. 108 (1362).
[13] Socotim că termenul de argintar este mai propriu limbii decât cel de aurar, de aceea îl vom utiliza pentru **aurifex, aurifaber, ötvős** sau **Goldschmied**; în al doilea rând, pentruca argintarii lucrau în această perioadă mai mult obiecte de argint suflate în aur, decât obiecte de aur.
[14] L. Makkai op. cit., p. 16—17.
[15] Ibidem, p. 11—12: văduva lui Luca Faber (fierarul) vinde bucata ei din moșia Suceanu.
[16] A. Makkai, op. cit., p. 15 16.
[17] Ibidem, p. 20 21

măsura în activitatea profesională a unei clase sociale deosebite. Cu negoțul se ocupau și orășenii proprietari de pământ și negustorii și meseriașii. Procesul de transformare a negoțului într'o activitate profesională în mâinile unor negustori specialiști era abia la începuturile sale în secolul al XIV-lea.

Desvoltarea schimbului dintre sat și oraș, lărgirea pieții interne provoacă un puternic aflux de țărani liberi și iobagi, mai ales meșteșugari, deoarece aceștia erau interesați în primul rand să se stabilească la Cluj, scăpând de sub jugul feudal și putând astfel produce și vinde produsele lor industriale în condiții mai avantajoase.

Dacă la început meșteșugarii Clujului se reduceau doar la acea parte din coloniștii sași care se ocupau cu meșteșugurile, începând cu sfârșitul secolului al XIV-lea, paralel cu intensificarea procesului de diviziune a muncii și de separare dintre sat și oraș, de despărțire a meseriilor de agricultură, numărul meseriașilor clujeni a sporit fără întrerupere, datorită unor noi așezări de țărani liberi și iobagi, veniți din toate colțurile Transilvaniei, precum și din Moldova și din Țara Românească. Odată cu cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea încep să se desvolte tot mai mult condițiile de transformare calitativă a Clujului, adică de apariție a orașului propriu zis, ca centru precumpănitor meșteșugăresc. Meșteșugurile care erau la început un apendice al agriculturii și care au devenit apoi o ramură de activitate strâns legată de agricultură, încep să treacă pe primul plan. Clujul pierde caracterul său precumpănitor agricol, încep să apară atelierele meșteșugărești și o mare varietate de specialități (circa 40). Meseriașii încep să se organizeze în bresle (1368).

Odată cu creșterea preponderanței lor economice în oraș, meseriașii organizați în bresle vor începe să lupte pentru cucerirea puterii politice, a conducerii orașului (în secolul al XV-lea), lichidează treptat dominația proprietarilor de pământ și trec la organizarea orașului pe alte baze, anume la autoadministrare. In secolul al XV-lea, orașul a primit dreptul să fie înconjurat cu ziduri, turnuri și șanțuri, să fie pus sub jurisdicția regală, acordându-i-se totodată și dreptul de a-și alege 12 jurați care, împreună cu „seniorii și oamenii cu avere" (*„senioribus et hominibus possessionatis"*) să-l aleagă pe judele orașului (1405). Sfatul orașului a sporit numeric (consiliul celor 60, apoi consiliul celor 100), în el au pătruns meseriașii, patronii din bresle, cei care aveau să-i imprime Clujului caracterul său meșteșugăresc. In lupta sa pentru independență, orașul a reușit să dobândească pentru cetățenii săi libertatea. In același timp, el și-a mărit întinderea, a pus stăpânire pe noi sate și moșii, zălogite sau primite prin donații regale și s'a constituit într'o unitate economică si social-politică al cărei rol însemnat s'a vădit în istoria Transilvaniei.

Una din problemele esențiale care se pune în legătură cu structura orașului Cluj în secolul al XVI-lea este acea a determinării caracterului precumpănitor meșteșugăresc al acestui centru urban din Transilvania feudală.

Materialul documentar *„Regestrum Hungarorum"*, *„Liber civitatis"*, *„Corpus statutorum"*, Protocoalele orașului, registrele de impozite, registrele de bresle, statutele de bresle etc. ne dau posibilitatea să lămurim

măcar în parte, problema greutății specifice a meseriilor în ansamblul vieții populației orașului în secolul al XVI-lea, să putem deci determina caracterul orașului, precum și problema locului de origine al locuitorilor săi meseriași.

Inainte de a aborda însă aceasta, trebue precizată mai întâi problema numărului populației Clujului în secolul al XVI-lea.

Cifra dată de E. Molnar, de „550 locuitori unguri plus 2.000 sași", ca reprezentând numărul locuitorilor Clujului în secolul al XV-lea [1], nu ni se pare tocmai veridică. Dacă vom calcula datele pe care ni le pune la dispoziție „Regestrum Hungarorum de civitate Cluswar" — care cuprinde lista locuitorilor unguri ai Clujului din anul 1453, ce au de plătit impozit sfatului orașului (întocmit după proprietate imobilă — casă, pământ („alodiu"), pe cap de familie, în unele cazuri fiind menționată văduva, alteori o femee singură, probabil proprietară de imobil nemăritată, alteori și soacra și fiul, probabil în caz de proprietate divizată) [2] — vedem că numărul lor este împărțit, pe străzi, în felul următor:

7 persoane fără indicația străzii; *Extra murum* (azi strada 30 Decembrie) — 12 persoane; *Intra murum* (azi str. Doja) — 6 persoane; *Pontis extra muros* (azi str. Doja) — 3 persoane; *Longa platea ascendendo intra muros* (azi str. Kossuth și parte din str. Armatei Roșii) — 25 persoane; *Extra muros descendendo* (azi str. Armatei Roșii) — 72 persoane; *Revertendo a fine* — 80 persoane; *Intra muros ascendendo* — 10 persoane; *Media platea ascendendo* (azi str. Molotov și parte din str. Buday Nagy Antal), *intra muros* — 5 persoane, *extra muros* — 35 persoane; *Revertendo a fine* — 31 persoane; *Intra muros revertendo* — 1 persoană; *Platea regis* (azi str. 23 August) — 54 persoane; *Luporum ascendendo* (azi str. Kogălniceanu) — 39 de persoane; *Extra muros ascendendo* — 24 persoane; *A fine revertendo* — 24 persoane; *Intra muros revertendo* — 61 persoane; *Zeben wcza* (azi str. Pușkin?) — 13 persoane; *Revertendo intra muros* — 8 persoane; *Fazokas wcza* (azi str. 6 Martie) — 10 persoane; *Zena wcza* (azi str. Iokai), *intra muros* — 3 persoane, *extra muros* — 4 persoane; *Intra muros* — 3 persoane.

De aici rezultă un total de 538 persoane impozabile, de neam maghiar. Pe baza acestei cifre putem calcula că numărul cetățenilor maghiari ai Clujului se ridica, în secolul al XV-lea, la peste 2.000 de suflete [3].

Din nefericire ne lipsește un izvor similar pentru populația săsească și românească a orașului Cluj. In ce privește populația săsească a Clujului din secolul al XV-lea, ea trebuia să fi fost cel puțin egală numericește cu cea maghiară; hotărîrea din 1458 care prevedea că la funcția de jude al orașului să se succeadă anual câte un Sas și un Ungur, iar centumviratul să nu fie format numai din Sași, ci jumătate din Sași și jumătate din Maghiari [4], dovedește nu numai paritatea în ceea ce privește puterea ci,

[1] F. Molnár, A magyar társadalom története az Arpád kortól Mohácsig, Budapesta, 1949, p. 13.

[2] Regestrum Hungarorum de civitate Cluswar, în „Történelmi Tár", 1882, p. 524—541 și 729—745.

[3] Pentru a nu risca prea mult în stabilirea numărului populației orașului Cluj în acest secol, am preferat să lucrăm cu calcule minime, înmulțind cifra de unități impozabile cu 4 și nu cu 4 1/2 sau cu 5.

[4] Cf. Szabó Károly, A kolozsvári magyar polgárság összeirása 1453-ból, în „Tört. Tár.", 1882, p. 542; act publicat de A. Jakab, Okl. v. I, p. 192—193.

probabil, şi în ceea ce priveşte numărul. Deci, dacă apreciem că în „Regestrum Hungarorum" nu sunt cuprinşi decât cetăţenii impozabili ai oraşului, proprietarii de case sau pamânt, şi dacă stabilim numărul locuitorilor saşi, impozabili, ai Clujului comparativ cu numărul cetăţenilor unguri impozabili, rezultă un total de peste 1.100 de cetăţeni impozabili, adică peste 4.000 de suflete. Dacă luăm în considerare pe *„libertini"*, *„inquilini"*, zilieri, calfele călătoare etc. şi, în sfârşit, acele categorii care formau plebea urbană neînregistrată şi care, în parte, era romanească (Istoriografia burgheză maghiară, română şi săsească neagă prezenţa Românilor în Cluj în secolele XV—XVI (a se vedea lucrările burgheze citate). Falsitatea acestor afirmaţii reiese din faptul că istoriografia burgheză nu s'a ocupat decât de proprietarii de imobile nu şi de massa urbană neînregistrată, desigur numeroasă, în rândurile căreia prezenţa populaţiei româneşti este atestabilă în secolul al XVI-lea şi neîndoelnică în secolul al XV-lea), putem stabili — cu o mare aproximaţie — că populaţia Clujului se ridica în a doua jumătate a secolului al XV-lea la 5.000—5.500 suflete; *aceasta înseamnă* că, sub aspect demografic, Clujul era superior, de pildă oraşului Sibiu care, în 1458, număra 896 de familii (unităţi impozabile), deci avea o populaţie de peste 4.000 de oameni [1].

Să vedem care era situaţia din punct de vedere demografic la sfârşitul secolului al XVI-lea. Pentru aceasta vom prezenta datele culese din două registre de impozite, pe anii 1590 şi 1593 ale oraşului Cluj [2].

Numărul celor impuşi (pentru case sau „alodii") în ordinea indicată în registre, este următorul:

1590

Longa.	10	pers.
Vicus smigmatis	21	,,
Revertendo	7	,,
Acies plateae secundae . . .	16	,,
Oppositum aciei secundae plateae.	13	,,
Continuando versus murum . .	18	,,
Prope gradum.	49	,,
Longa extra smigmatis . . .	46	,,
Extra moenia	32	,,
Vicus molendini Alprett . . .	28	,,
Vicus Weolde Rewe	34	,,
Vicus ad molendinum parochiale	21	,,
Vicus vy wczara	21	,,
Vy vcza.	23	,,
Revertendo ad aliam partem . .	19	,,
Toth vcza	25	,,
Longa a fine	38	,,
Sanctus Petrus	13	,,
Vicus.	39	,,
Vicus ad mediam plateam . .	34	,,
Intra moenia	30	pers.

Domus Lucae Craterj (?) . .	19	,,
Ex opposito	45	,,

(După menţiunea: „1590 de novo rectificatae dicae extiterunt nro. 238 1/4", continuă:)

	13	pers.
Revertendo ad oppositum. . .	92	,,
Claustrum	46	,,
Ex opposito	6	,,
Prope turrim carceris. . . .	18	,,
Extra castrum in theatro . . .	9	,,
Ex opposito	7	,,
Revertendo	46	,,
Vicus	9	,,
Extra vicum	36	,,
Revertendo	25	,,
Revertendo in mediam plateam .	19	,,
Domus consistorii	36	,,
Extra moenia.	23	,,

---

[1] L. Makkai, Társadalam... p. 418, cifra de 5000 de locuitori e exagerată la un număr de 896 de familii înscrise în registru. Chiar ceva mai târziu, la 1488, Sibiul nu are decât 951 cetăţeni impozabili plus 173 inquilini (cf. A. Berger, Volkszählung in den 7 und 2 Stühlen, în „Korrespondenzblatt", 1894, anul XVII, Nr. 5, p. 56).

[2] Cf. Registrul de impozite. în „Socotelile oraşului Cluj", 1588—1590, Nr. 4, orig. inedit., Arh. Stat., Cluj, şi „Socotelile oraşului Cluj", 1594—1596, Nr. 6, orig. inedit. tot acolo.

Vicus	27	pers.
Vicus	9	,,
Vicus Mariae	13	,,
Revertendo extra vicum	16	,,
Revertendo ad aliam partem a fine	29	,,
Vicus Neugass	26	,,
Revertendo	22	,,
Revertendo ad maiorem plateam News'at.	33	,,
Vicus	20	,,
Vicus Hendergass	22	,,
Extra vicum circa pistorem pauperum	30	,,
Vicus Elisabethae	3	,,
Inter pontes	5	pers
Intra moenia	25	,,

(Urmează : „1591 noviter rectificata dicarum summa nro. 291 1/2", apoi :)

Revertendo ad plateam mediam et seriem meridionalem	50	per
Kiraly vcza	50	,,
Media extra moenia	18	,,
Vicus	33	,,
Vicus	22	,,

Total : 1.432 persoane impuse [1]

1593

Rapularum	53	pers.
Extra moenia	68	,,
Revertendo	50	,,
Intra moenia	23	,,
Vetus castrum	84	,,
Claustrum	48	,,
Extra castrum in theatro	35	,,
Extra moenia	42	,,
Vicus Mariae	8	,,
Revertendo	14	,,
A fine revertendo	23	,,
Vicus Neugass	33	,,
Revertendo ad maiorem plateam	41	,,
Vicus Hendergass	15	,,
Extra vicum	24	,,
Intra moenia	24	,,
Longarum	8	,,
Vicus smigmatis	92	,,
Longa extra smigmatis	31	,,
Extra moenia	82	,,
Vicus vy vczara	16	,,
Vy vcza	30	,,
Totth vcza	14	,,
Longa a fine	31	,,
Sanctus Petrus	56	pers
Extra moenia.	52	,,
Mediarum (?)	40	,,
Zenteghaz vcza	57	,,
Extra moenia.	49	,,
Revertendo a fine	49	,,
Intra moenia	35	,,
Kiraly vcza	24	,,
Revertendo	54	,,
Revertendo	12	,,
Exundo ad mediam	22	,,
Luporum	43	,,
Extra moenia	24	,,
Revertendo	39	,,
Intra moenia	36	,,
Foena exterior	6	,,
Nova platea	47	,,
Intra moenia	15	,,
Vicus	28	,,
Lutifigulorum (?)	16	,,
Revertendo	17	,,
Foena interioris	30	,,

Total : 1.640 persoane impuse

Registrul de impozite din anul 1593 cuprinde un număr de 1640 de persoane înscrise. Or, această cifră corespunde unui număr de peste 6500 de persoane, locuitori ai Clujului. Dacă facem abstracție de locuitorii libertini, inquilini, care plăteau impozit, și de cei care nu erau înscriși în registre, cifra de 7000—7500 de locuitori pentru sfârșitul secolului al XVI-lea nu ni se pare deloc exagerată. Acest lucru este de altfel confirmat și de următoarele : începând cu anul 1587, când a fost inițiată înscrierea noilor cetățeni în registrul orașului, și până la 1599, populația de sex masculin a orașului, înscrisă în registru, era de 164 de persoane, într'o perioadă de 13 ani (1587—1599). De sigur, nu toate persoanele înscrise în registru intră în categoria noilor sosiți ; unii dintre ei erau *„patrici"* — băștinași declarați apoi cetățeni. Dar dacă luăm în considerare și creșterea demografică naturală și faptul că numărul celor neînscriși, al majorității plebei urbane, putea fi și el destul de ridicat, o creștere a populației cu 2000—2500

[1] Registrul este probabil incomplet.

suflete din secolul al XV-lea până în secolul al XVI-lea este pe deplin posibila şi reala. Menţionam ca aceasta creştere nu s'a realizat in dauna numărului meseriaşilor ci, dimpotrivă, crescând încontinuu numarul acestora.

Odată determinat numărul populaţiei oraşului Cluj din secolul al XVI-lea şi subliniată creşterea rapidă a acesteia, vom trece la problema esenţiala, şi anume la stabilirea greutăţii specifice a meseriaşilor în randul populaţiei Clujului, pentru a putea stabili, în cele din urma, caracterul acestui centru urban al Transilvaniei din secolul al XVI-lea.

Dar „Regestrum Hungarorum" nu ne indică ocupaţia fiecărui cetăţean înscris în acest registru. Dacă apelăm însă la criteriul onomastic, criteriu lipsit de preciziune, dar care poate servi totuşi ca indiciu, putem stabili că din cele 538 de nume cuprinse în registru, 167 poartă nume de meseriaşi (croitori — 32, cismari — 21, fierari — 14, tolbari — 10, arcari — 8, rotari — 8, săgetari — 7, şelari — 3, curelari — 5, morari — 5, căruţari — 5, dulgheri — 5, sticlari — 5, blănari — 4, tăbăcari — 3, ţesători — 3, argintari — 5, tâmplari — 3, lăcătuşi — 3, cioplitori de piatră — 2, covrigari — 2, plăcintari — 2, măcelari — 3, tunzători de postav — 2, sitari — 2, scutier — 1, olar — 1, împletitor de coşuri — 1, cuţitar — 1, butnar — 1). Acest număr este extrem de mare dacă ne gândim că, în acelaşi timp, criteriul onomastic nu este hotărîtor, deoarece mulţi dintre cei care nu aveau nume de meseriaşi puteau exercita totuşi o meserie.

Să vedem cum se prezintă situaţia populaţiei meşteşugăreşti a Clujului din secolul al XVI-lea.

Pentru lămurirea acestei probleme ne poate fi de mare ajutor „Catalogus civium novitiorum" [1], început în anul 1587. El cuprinde, după cum am mai arătat, 164 de nume de bărbaţi, înscrişi în registrul oraşului cu indicaţia numelui, a ocupaţiei — în majoritatea cazurilor — şi a locului de origine, a părinţilor şi a martorilor (într'un mare număr de cazuri).

Cercetând cu atenţie acest izvor, putem observa că din cele 164 de nume de noi cetăţeni ai Clujului, 96 sunt meseriaşi, 57 nu au ocupaţia indicată (parte dintre aceştia fiind originari din Cluj, deci băştinaşi, puteau fi şi meseriaşi, dar scribul nu le-a consemnat ocupaţia în registru), iar 9 sunt negustori. Dacă luăm în considerare faptul că majoritatea breslelor pretindeau că cei ce vor să intre în cadrul lor să fie obligaţi să se înscrie în registrul oraşului [2], putem trage concluzia că partea covârşitoare a meseriaşilor înscrişi în registru intrau în acelaşi timp şi în breslele respective. Comparând cei 96 de meseriaşi înscrişi în registrul oraşului cu cei 9 negustori, putem desprinde cu uşurinţă superioritatea numerică a meseriaşilor din Cluj din rândul celor noi sosiţi.

Pentru a ne putea da seama de proporţiile numerice la care au ajuns unele meserii, organizate în bresle, ale oraşului Cluj în secolul al XVI-lea, vom da unele date suplimentare. Registrele diferitelor bresle ne pun la dispoziţie un material concludent în acest sens. Numărul meşterilor argintari cuprinşi în registrul de breaslă din 1561—1594 [3], se ridică între

[1] In Liber civitatis, v. III, orig. inedit legat în piele, p. 145, Arh. Stat.

[2] Statutul breslei zlotarilor din 25 Decembrie 1525, Art. 5, orig. inedit, Arh. Ist. şi Fil. Acad. R.P.R. din Cluj şi Statutul breslei croitorilor din 9 Decembrie 1521, art. 3, orig. inedit, Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R. din Cluj, etc.

[3] Ibidem, f. 1—59.

anii 1561—1575, făcând abstracţie de eventualele cazuri de deces, la 62 meşteri argintari [1], in consecinţa, intr'un interval de 29 de ani, gasim la Cluj, numai în breasla argintarilor, considerabila cifră de 110 meşteri argintari (cifră aproximativă, deoarece nu cunoaştem numărul argintarilor morţi în acest interval). Deoarece fiecare meşter avea câte o calfă şi un ucenic, iar uneori erau admişi şi două calfe şi doi ucenici [2], cifra membrilor breslei argintarilor, inclusiv calfe şi ucenici, se ridica în aceşti 29 de ani la aproximativ 250—300 de lucrători argintari. Desigur, dezvoltarea acestei bresle — care în Cluj îşi căpătase porecla de „comoară" (kincses) — se datora într'o oarecare măsură şi atenţiei deosebite acordate oraşului Cluj de principii Transilvaniei, odată cu înfiinţarea principatului, în urma credinţei arătate de oraş în luptele împotriva lui Ferdinand, precum şi datorită mutării definitive a monetăriei principatului, dela Sibiu la Cluj (1566). Fară să fi devenit capitala principatului, Clujul era o mai mare putere economică decât cea mai obişnuită reşedinţă a principilor — Alba Iulia. O altă breaslă care avea să ocupe o poziţie dominantă în Cluj, şi care a stat în fruntea uniunii interurbane de bresle din această ramură de producţie din Transilvania — breasla croitorilor — ne arată între anii 1528—1551 (deci într'un interval de 23 ani) un număr de 142 nume de meşteri croitori la Cluj [3]. Numai între anii 1528—1534, deci într'un interval de 6 ani, se pot număra în registrul croitorilor din Cluj [4] 73 nume de meşteri croitori, care, împreună cu calfele şi ucenicii lor, însumează cifra de 150—200 de lucrători în această meserie, pentru intervalul de timp indicat.

In sfârşit, pentru a ilustra cu încă un exemplu marele număr de meseriaşi încadraţi în breslele din Cluj în secolul al XVI-lea, ne vom adresa registrului breslei căruţarilor [5], în cadrul căreia aflăm între anii 1551—1575, 40 de nume de meşteri căruţari. Indiscutabil, numărul meşterilor, al calfelor şi al ucenicilor fluctua. Faptul că meşterii se mutau dintr'un oraş într'altul, peregrinările (Wanderung) calfelor şi fuga ucenicilor, erau fenomene obişnuite în această perioadă. Totuşi, cele arătate indică în mod grăitor numărul precumpănitor al meseriaşilor oraşului în secolul al XVI-lea. Acest lucru se afirmă cu o deosebită vigoare după evenimentele politice din cel de al doilea sfert al secolului al XVI-lea, când odată cu dezastrul dela Mohács — cu pierderea independenţei statului feudal maghiar şi desmembrarea sa — Clujul devenise, alături de Debreţin, unul din principalele centre meşteşugăreşti de aprovizionare cu produse industriale a regiunii centrale, de Nord şi apusene a Transilvaniei, până în regiunea şesului Tisei.

Organizaţiile de meseriaşi, breslele, stau şi ele dovadă vie a creşterii rolului meseriilor în viaţa oraşului Cluj din secolul al XVI-lea.

Dacă în a doua jumătate a secolului al XV-lea — din secolul al

---

[1] Statutul breslei zidarilor din 20 Decembrie 1525, Art. 5, orig. inedit. Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R. din Cluj şi Statutul breslei croitorilor din 9 Decembrie 1521, art. 3, orig. inedit. Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R. din Cluj, f. 59—83.

[2] Statutul breslei argintarilor din 22 Mai 1561, publ. de A. Jakab, K. T., Okl v. II, p 69—75.

[3] Cf. Registrul breslei croitorilor şi al fraţilor din Uniunea tuturor sfinţilor, 1528—1552, orig. inedit, legat în piele, 126 f., Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R. din Cluj.

[4] Ibidem.

[5] Registrul breslei căruţarilor, 1551—1644, orig. inedit, p. 118, Arh. Ist. a Fil. Acad R.P.R. din Cluj.

XVI-lea ni s'a păstrat un singur statut al breslei blănarilor (1369) — statutele existente dovedesc prezenţa a 12 ramuri de producţie organizate în bresle (fierari, lăcătuşi, pintenari, măcelari, argintari, croitori, ţesatori de pânză de in, funari, butnari, tabăcari, blanari şi postăvari), în secolul următor iau ființă bresle noi, iar altele se scindeaza în subspecii. Materialul documentar, statutele şi registrele din acest secol pe care le-am putut cerceta, dovedesc în scris existenţa a 26 de bresle (argintari, bărbieri, blănari, butnari, căruţari, rotari, croitori, cismari, curelari, fierari, funari, hentleri, lăcătuşi, olari, măcelari, pantofari, pielari, cioplitori în piatră, pintenari, strungari, şelari, şlefuitori de săbii, tăbăcari, tunzători de postav, ţesători de panză de in şi zidari). La acestea se adaugă câteva specialităţi ale căror statute ni s'au păstrat din prima jumătate a secolului al XVII-lea, dar care nu se putea să nu fi fost organizate în bresle şi în secolul al XVI-lea, ca de pildă brutarii, dulgherii, săpunarii etc., încat numărul breslelor Clujului se ridică în secolul al XVII-lea la aproximativ 30, număr destul de mare dacă socotim că unele din ele (cum ar fi cea a argintarilor şi altele) numărau într'un sfert de veac aproximativ 100 de meşteri. In ce priveşte sporul anual al numărului de meşteri din cadrul principalelor bresle, am putut constata că acesta varia între 3—7 meşteri.

Marea amploare luată de producţia meşteşugărească clujană în secolul al XVI-lea apare şi mai limpede dacă luăm în considerare faptul că, în afară de meseriaşii organizaţi în bresle, lucrau şi meseriaşi neorganizaţi în bresle, cu ateliere proprii; aceştia nu lucrau numai în ramurile de producţie amintite, ci şi într'o altă serie de specialităţi: meşteri de arcuri, scutari, săgetari, sticlari, sitari, împletitori de coşuri, morari etc. etc.

O problemă de mare importanţă, dar care nu va fi rezolvată decât parţial, este aceea a stabilirii teritoriilor din care se recrutau meşteşugarii clujeni. Materialul documentar nu ne permite decât în mică măsură să abordăm această problemă pentru toţi meseriaşii oraşului Cluj, deoarece în majoritatea sa covârşitoare el se referă la meseriaşii organizaţi în bresle. Pentru această categorie de meseriaşi, care reprezintă majoritatea producătorilor din Cluj, problema locului de origine a meşterilor e mai uşor de rezolvat având la îndemână registrul oraşului, registrele de bresle etc. E aproape de nerezolvat problema calfelor şi a ucenicilor, care nu sunt înregistraţi nicăieri. Singurele date pe care le-am avut la îndemână — cele oferite de registrul căruţarilor [1] — privesc pe ucenicii din această ramură de producţie, totuşi, ele ar putea fi asemănătoare şi la alte bresle. Acest registru cuprinde angajarea unor ucenici în anii 1590—1598. Din numărul total al ucenicilor pomeniţi alături de meşterii la care se angajau, al căror număr se ridică la 27, toţi provin din Transilvania — majoritatea din raioanele Mediaş, Bistriţa, Sighişoara, Stalin. Astfel din Biertan, Aţel, Răchişdorf, Feisa ?, Măgărei, Noul Săsesc, Proştea, Lechinţa, Buneşti şi Cluj (câte un ucenic), Albeşti, Tonciu, Dipşa, Rodbav, Cincul Mare (câte doi ucenici), Giacăş (trei ucenici), Prejmer (patru ucenici). De altfel numărul mai mare de ucenici originari din satele săseşti se datora faptului că ei puteau pleca mai uşor la oraş pentru a învăţa o meserie, deoarece aceste sate erau aproape toate libere. Intr'alt document [2] găsim un ucenic

---

[1] Registrul breslei căruţarilor, 1551—1644, p. 50—87.

[2] Registrul argintarilor, 1559, orig. inedit. Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R. din Cluj p. 78.

din Dej angajat de meșterul argintar, după nume originar și el din Dej, Desy Otves Janos. Aceste câteva indicii ne îngăduie, într'o oarecare masura, să tragem concluzia că majoritatea ucenicilor, probabil și a calfelor angajate la Cluj, erau proveniți din Transilvania, și anume din mediul rural, din sate libere sau iobăgești. Nu erau rare nici cazurile cand și unele calfe de peste granițele Transilvaniei veneau să se stabilească la Cluj, după cum reiese din statutul blănarilor din 1560 [1], în care sunt amintite calfe care au lucrat „în Moldova sau altundeva“, sau cum e cazul lui Sigismund Walch, cismar din Craina, care se rascumpără din iobăgie dela stapânul său feudal Wolf Engelbrecht de Auersperg, primind dela acesta permisiunea să plece la Cluj și să se stabilească aici [2].

Afluxul meșterilor dinafară spre oraș era determinat, în bună măsură, și de importanța locului pe care-l ocupa breasla respectivă în economia urbană, de posibilitățile de lucru pe care le ofereau anumite ramuri de producție. In acest sens constatăm că, odată cu intensificarea exploatării feudale în secolul al XVI-lea, odată cu creșterea pretențiilor, a rafinamentului și a gustului nobilimii feudale transilvănene și a păturilor conducătoare din orașe, anumite meserii — argintarii, blănarii, croitorii, a căror producție avea să satisfacă în primul rând cerințele nobilimii și ale populației urbane avute [3] — au luat o deosebită desvoltare. In aceste bresle, cu toată politica lor de îngrădire, cu tot „monopolul“ lor, au intrat meșteri din Transilvania precum și din afara hotarelor acesteia. O altă serie de meserii — țesătorii, lăcătușii, funarii, cărutarii, măcelarii și alții — și-au recrutat cadrele din împrejurimile orașului, din satele libere sau iobăgești ale Transilvaniei.

Am arătat că din 164 de cetățeni înscriși în anul 1587 în registrul orașului Cluj la 1587, 107 au ocupația indicată, 96 dintre ei fiind meseriași. Să aruncăm o scurtă privire asupra numărului de meseriași din deosebitele ramuri de producție înscriși în registrul Clujului între anii 1587—1599. Pornind dela datele oferite de registru, cei 96 de meseriași pot fi repartizați după diferitele ramuri de producție în felul următor: croitori — 21, argintari — 15, blănari — 11, tăbăcari *(cerdones)* — 10, pielari *(pelliones)* — 8, cismari — 7, curelari *(coriari, corigiari)* — 6, lăcătuși — 5, funari — 5, zidari (keomywes) și cioplitori în piatră — 3, măcelari — 2, cărutar — 1, impletitor de coșuri — 1, țesător — 1. Printre alții figurează și un farmacist din Belgia și un „chyrurgus“ [4]. Numărul mare de noi cetățeni *(„civium novitiorum“)*, meseriași din anumite ramuri de producție (croitori, argintari, tăbăcari, etc.), sugerează marea desvoltare a acestor meserii la Cluj în perioada tratată, dar ne arată în acelaș timp că celelalte meserii se desvoltă în deosebi pe baza materialului uman local

---

[1] Statutul calfelor de blanari, publ. de A. Jakab, Okl., v. II, p. 49—53, art. XLIV.

[2] Scrisoare de origine a unei calfe de cismar, din 27 Decembrie 1544, orig. inedit pe pergament, Arh. Stat.

[3] Cf. Măsurile luate în 1593 de sfatul orașului privind stabilirea unui impozit mai mare pentru femeile și barbații care practică un lux excesiv, purtând: „Imbrăcăminte scumpă... adica granat, scarlat, atlas, camocat sau gerezna (manta cu blana înafară și înauntru — *Nota Red.* — și multe bijuterii de argint și de aur, cunună de mărgele de ur“ etc. la S. Kolosvári și K. Ovári. A magyar törvény-katóság jogszabályainak gyüjteménye, v. I. Az Erdélyi törvény-hatóságok jogszabályai, Budapesta, 1885, p. 240.

[4] Liber civitatis, v. III, p. 81 și 82.

din Cluj şi din împrejurimile sale. Dar şi cei din urmă vin uneori din alte oraşe sau târguri cât şi din sate mai îndepărtate, libere sau iobăgeşti. Deoarece materialul documentar datează dela sfârşitul secolului al XVI-lea, el nu ne oferă un tablou complet al situaţiei întregului secol. Totuşi el ne permite să facem o serie de constatări în legătură cu locul de origine şi cu mediul din care provin meseriaşii oraşului Cluj din acest secol.

Dintr'un număr de 92 de meseriaşi înscrişi în registrul oraşului între anii 1587—1599, care au indicaţia locului de origine, din cele mai diferite ramuri de producţie (ţesători, tabăcari, argintari, bărbieri, funari, croitori, pielari, lăcătuşi, curelari, cismari, cioplitori în piatră, măcelari şi căruţari), am putut stabili că 14 erau originari din afara graniţelor Transilvaniei, veniţi să se aşeze la Cluj. Majoritatea erau din Ungaria (Békés, Nagy-Harsány, Debreţin, Gyula, Buda, Somogy), iar unii din Cehoslovacia (Trnavia). Jugoslavia (Gara), Germania (Regensburg) şi Belgia („Messina").

Majoritatea covârşitoare a celor înscrişi în registrul oraşului, adică 78 de meseriaşi din 92, este formată din elemente autohtone. Concluzia că elementul autohton transilvănean forma majoritatea populaţiei Clujului în perioada studiată este confirmată şi de materialul documentar ce ne provine dintr'o perioadă mai timpurie, din secolul al XV-lea, când situaţia se prezenta într'un mod asemănător. In „Regestrum Hungarorum de civitate Cluswar", deşi nu se indică locul de provenienţă al celor înscrişi, totuşi, pe baza criteriilor onomastice, putem stabili că dintr'un total de 46 de nume care indică locul de provenienţă, 9 meseriaşi sunt din afara teritoriului de azi al R.P.R. (Bács — 5, Bartfeld — 1, Agria — 1, Seghedin — 1, Száka — 1), din Moldova şi Ţara Românească — 4, iar 31 din Transilvania (Mănăştur — 6, Gilău — 4, Cluj — 3, Silivaş — 3, Sănduleşti — 3, Sic — 2, Luna de Jos — 2, Sălaj — 2, Huedin — 2, Timişoara — 2, Carei 1) [1]. Prezenţa la Cluj a unor meşteşugari din Moldova şi Ţara Românească este încă o dovadă a legăturilor dintre acestea şi Transilvania.

Din ce mediu proveneau meseriaşii despre care am vorbit?

Intocmind un tabel sinoptic al ramurilor de producţie şi al locului de provenienţă a celor 92 de meseriaşi pomeniţi mai sus, am putut observa că o serie de meserii, a căror producţie era în mare parte legată de viaţa păturilor avute, se desvoltase îndeosebi pe baza materialului uman urban. Astfel, din cei 14 argintari, 8 provin din mediul urban (Oradea, Cluj, Dej, Baia Mare). Din 18 croitori, 11 provin din oraşe, iar restul din mediul rural, din sate iobăgeşti (Iuda, Chirpăr, Arghireş); din 11 pielari, 3 provin din sate libere şi iobăgeşti (Alma, Richişdorf, Batoş ?); bărbierii provin aproape cu toţii din mediul urban (Timişoara, Scheii Braşovului, Hunedoara etc.). Din studierea materialului documentar reiese că secolul al XVI-lea reprezintă de acum o fază înaintată în procesul de despărţire a meşteşugului de agricultură în procesul de desvoltare de sine stătătoare a meseriilor la oraş. Totuşi, dacă din cei 92 de meseriaşi, îi scădem pe cei 13 meseriaşi veniţi de dincolo de hotarele Transilvaniei, vom observa că 37 de meseriaşi provin din mediul rural, în deosebi din satele iobăgeşti (Noul Săsesc, Iernut, Huedin, Arghireş, Alma, Berchieşu, Luna de Sus, Mureşenii de Câmpie, Chirpăr, Stana etc.).

---

[1] Szabó Károly, A kolozsvári magyar polgárok összeirása 1453-ban în „Századok", Budapesta, 1882, p. 73.

Dacă analizăm un alt izvor — registrul breslei căruţarilor (1551—1564) — în care se indică meşterii decedaţi din momentul constituirii breslei (1515), tabloul se prezintă şi mai clar: la sfârşitul secolului al XV-lea şi la inceputul secolului al XVI-lea, meşterii acestei bresle se recrutau exclusiv din Transilvania, majoritatea din Cluj (proveniţi probabil din diferite sate libere şi iobăgeşti ale Transilvaniei), apoi din Sighişoara, Bistriţa, Tirpiiu, Albeşti, Amnaş şi Sona. Creşterea numărului de meseriaşi la Cluj era cu atat mai mare cu cât ţăranii liberi şi iobagii părăseau în numar tot mai mare moşiile, venind să se stabilească la Cluj. O serie de meserii (cismarii, cioplitorii de piatră, ţesătorii) şi-au recrutat în întregime, sau aproape .n întregime, membrii din satele libere şi iobăgeşti ale Transilvaniei, unde respectivii practicaseră meseria pe moşia feudalului sau în satul liber, şi veniseră la oraş pentru a se stabili aici, pentru a intra, în majoritatea lor, în bresle, pentru a scăpa astfel de exploatarea nobilimii feudale. Procesul de transformare în producători urbani a meşteşugarilor rurali, a ţăranilor liberi, dar în deosebi a iobagilor veniţi la Cluj pentru a se stabili aici, pe care l-am analizat pe scurt, ilustrează încă odată teza marxistă că „oraşele breslaşe vor servi ca refugiu ţăranilor“ [1], că „fuga iobagilor la oraş avea loc fără întrerupere în decursul întregului ev mediu“ [2]. Venind la oraş, iobagii găseau o comunitate organizată, fiind astfel siliţi să se supună poziţiei ce le era indicată de cerinţele muncii lor şi de interesele concurenţilor urbani organizaţi [3]. Dacă însă calitatea de orăşean însemna pentru iobagul fugit sau plecat de pe moşia stăpânului său feudal eliberarea de sub jugul feudalo-iobăgesc — şi în acest sens aerul oraşului îi aducea libertatea mult dorită — în curând întreaga organizare urbană, în condiţiile existenţei societăţii feudale, a ierarhiei breslaşe, avea să facă ca libertatea câştigată să nu dăinuiască mult timp, ca noul venit transformat în calfă sau zilier să fie supus unei noi exploatări — cea a păturilor posedante ale oraşului, a meşterilor-patroni.

Din lipsa materialului documentar, în această privinţă nu ne putem pronunţa asupra condiţiilor în care meseriaşii proveniţi din mediul rural au venit la oraş (fuga, răscumpărarea, plecarea de bună voie etc.). Dar oricare ar fi fost aceste condiţii, oraşul Cluj reprezenta un refugiu, un loc de evadare de sub exploatarea feudală a meseriaşilor iobagi în primul rând, dar şi a celor liberi, pe care îi ameninţa pericolul de şerbire. Aceştia, diferenţiindu-se din massa populaţiei rurale, prin faptul că înafară de agricultură practicau şi un meşteşug, preferau să lucreze nu pentru feudali, ci pentru toţi cei care comandau produsele lor, precum şi pentru piaţă, stabilindu-se la oraş, unde puteau scăpa de sub jugul feudal şi puteau găsi condiţii mai favorabile activităţii lor meşteşugăreşti.

Să nu uităm că puterea centrală sprijinea în acest sens aşezarea iobagilor la oraş (desigur, nu fuga lor), deoarece era interesată, în primul rând, în întărirea economică a oraşelor, care îi plăteau contribuţii însemnate, şi în acelaşi timp căuta şi un sprijin în oraşe, atât în lupta împotriva fărâmiţării feudale, cât şi în lupta împotriva pericolului extern. De aici,

---

[1] K. Marx, Der Historische Materialismus. Die Frühschriften, v. II, Deutsche Ideologie, p. 49.
[2] Ibidem, p. 45.
[3] Ibidem.

decretul lui Ludovic I din 1370, ca iobagii din Transilvania, după achitarea birului pe pamant (*terragium*) şi a altor taxe, sa nu fie împiedecaţi să vină să locuiască la Cluj [1]. Matei Corvin a mers însă şi mai departe. In anul 1464, el a ordonat abatelui de Cluj-Manaştur sa nu-i împiedece pe iobagii de pe moşiile sale să vină cu toate bunurile lor să se aşeze la Cluj [2] şi, în acelaşi timp i-a obligat pe feudali să-i întoarcă pe iobagii care, venind la Cluj şi ducându-se acasă, au fost reţinuţi de stăpânii lor [3]. Clujul, la rândul său, nu era dator să-i înapoieze stăpanilor feudali pe iobagii fugiţi de pe moşiile acestora şi veniţi la Cluj pentru a se stabili aici. Lupta între oraş şi feudali se va manifesta în secolul al XVI-lea şi sub acest aspect.

Neluând în seamă vechile privilegii ale oraşului, unii nobili transilvăneni vor ataca în repetate rânduri oraşul şi vor duce îndărăt pe moşiile lor „pe colonii sau locuitorii acestui oraş" [4], după cum se arată într'un privilegiu dat Clujenilor de către Vladislav al II-lea în anul 1505, în urma plângerii acestora împotriva nobilimii transilvănene. Vladislav al II-lea sub presiunea nobilimii, într'o perioadă a slăbirii puterii centrale şi a întăririi anarhiei feudale, a îngăduit în anul 1508 ca toţi „colonii şi iobagii" veniţi să se aşeze la Cluj în cei şase ani care trecuseră să poată fi aduşi îndărăt de stăpânii lor [5], dar văzând că o „asemenea pustiire a acelui oraş al nostru (Cluj — Nota Red.) l-ar duce la pieire" [6], a ordonat ca nobilii să se mulţumească cu cei pe care au reuşit să-i ia îndărăt, urmând să nu se mai atingă în viitor de ceilalţi orăşeni ai Clujului.

Lupta oraşului Cluj împotriva nobilimii feudale laice şi eclesiastice nu se rezuma numai la apărarea cetăţenilor săi în mare parte foşti iobagi împotriva revendicărilor nobilimii feudale. Desigur apărarea acestora de urmărirea feudalilor era o sarcină grea, dar pe de altă parte ea silea oraşul să se organizeze în vederea acestei lupte, organizare necesară apărării, formând temeiul auto-administrării urbane.

Contradicţiile dintre oraş şi nobilimea feudală au fost în acelaşi timp prilejuite şi de o serie de alţi factori, dintre care îi vom analiza pe scurt pe cei mai esenţiali.

In primul rând — atacurile directe ale nobililor îndreptate împotriva orăşenilor Clujului, a bunurilor lor cu scopul de a-i jefui, atacuri de pe urma cărora sufereau în deosebi meseriaşii clujeni. Unii nobili îi opreau pe clujenii care treceau cu produse şi mărfuri peste moşiile lor, îi arestau şi le confiscau mărfurile [7]. Ne închipuim ce nelegiuiri trebue să fi comis nobilul Pavel, fiul lui Chuey, împotriva unor clujeni, încât „oaspeţii şi meseriaşii" din Cluj să atace mânăstirea din Cluj-Mănăştur unde acesta se adăpostise, să-l scoată de acolo şi să-i taie capul [8]. Clujenii s'au plâns lui Matei Corvin împotriva nobililor de Someşeni şi, în deosebi, împotriva lui Stefan Erdély şi Gyerewfy care, atacându-i pe ogoarele lor, i-au rănit şi

---

1 A. Jakab, Okl., v. I, p. 66.
2 Ibidem, p. 212.
3 Ibidem, p. 211.
4 Ibidem, p. 209: **„colonos eciam sive incolas eiusdem civitatis nostrae et possessiones eorundem potentialiter abducerent moraturos..."**.
5 Ibidem, p. 317.
6 Ibidem.
7 Ibidem, v. I, p 159—160.
8 L. Makkai, Kiadatlan oklevelek, p. 6—7 şi 7—8.

jefuit, încât unii nu au mai îndrăznit să iasă din casele lor şi din cetate [1]. Unii nobili au cotropit moşiile ce fuseseră dăruite Clujului de regii Ungariei, cum e cazul lui Nicolae de Bathor, care a atacat moşia Clujului Feiurdeni (*Feyerd*), a ocupat-o şi a refuzat s'o restituie clujenilor [2].

Atacurile nobililor feudali împotriva clujenilor s'au înteţit în deosebi la începutul secolului al XVI-lea, în perioada slăbirii puterii centrale (sub Vladislav al II-lea şi Ludovic al II-lea). Din această perioadă ni s'au păstrat o serie de acte ce dovedesc cu prisosinţă violenţele şi samavolniciile nobililor comise împotriva orăşenilor din Cluj. Clujenii s'au plâns lui Vladislav al II-lea împotriva nobilului Benedict Erdewg de Eskelew, care reţinuse cu forţa pe un clujean plecat la târg, împreună cu carul, caii şi mărfurile sale. Nobilul feudal l-a silit să depună jurământ de supunere. Clujeanul scăpând prin depunere de jurământ, dar neţinându-se de cuvânt, nobilul feudal, pentru a se răzbuna, a dat ordin să fie prins un tânăr clujean care ducea de mâncare lucrătorilor dela câmp, apoi un servitor al unui cetăţean al Clujului, pe care l-a pus în lanţuri, ţinându-l închis. Clujenii s'au plâns că şi „ceilalţi nobili porniţi împotriva lor, nu încetează să-i molesteze... şi-i ameninţă necontenit cu cele mai grave ameninţări, aşa că... de teama primejdiei, ei nici nu mai îndrăznesc să iasă din cetate pe ogoare“ [3]. Actele lui Vladislav al II-lea emise la plângerea clujenilor împotriva feudalilor vecini „care-i scot din casele lor după bunul lor plac şi-i bat şi-i rănesc pe unii, ba chiar pe alţii îi omoară şi-i jefuesc de lucrurile şi bunurile lor“ [4], dovedesc în acelaşi timp că în perioada anarhiei feudale puterea centrală nu era în stare să asigure apărarea clujenilor de atacurile nobilimii feudale. Vladislav al II-lea a acordat clujenilor însemnatul privilegiu ca amenda pentru uciderea unui locuitor al oraşului (*„homagium... unius cuiusque ipsorum civium et colonorum atque inhabitatorum ipsius civitatis nostre Koloswariensis“*), dinăuntrul zidurilor cât şi a celor din suburbii, să fie egală cu cea a locuitorilor Budei, adică de 200 de florini [5]. Creşterea puterii nobilimii feudale, precum şi creşterea pericolului otoman au făcut ca acest privilegiu să-şi piardă eficacitatea, căci îl vedem şi pe Ludovic al II-lea poruncind în repetate rânduri voevodului Transilvaniei să repună pe clujeni în drepturile lor asupra unor pământuri de folosinţă pe care nobilii din vecinătatea oraşului au început să le încalce şi să le cotropească [6]. Nobilimea, cotropind aceste folosinţe, lovea în interesele vitale ale orăşenilor, deoarece este cunoscut că potrivit hotărîrii din 1513, livezile şi fâneţele oraşului erau împărţite în cinci părţi, după cele cinci cartiere ale oraşului, şi fiecare orăşean primea din ele o parte corespunzătoare impozitului plătit [7]. In acelaşi timp, înafara zidurilor oraşului se găseau şi grădinile, viile şi ogoarele orăşenilor, aparţinând în

---

[1] A. Jakab, Okl., v. I. p. 253—254.
[2] Ibidem, p. 302—303 şi 303—304.
[3] Actul din 21 Septembrie 1503, orig. inedit. Arh. Stat., f. P., Nr. 39.
[4] A. Jakab, Okl., v. I, p. 309—311 şi 325—327.
[5] Ibidem, p. 325—327.
[6] Actul din 17 Februarie 1521, orig. inedit, Arh. Stat., f. M., Nr. 26 (rezumat de A. Jakab, K. T., v. I. p. 591); cf. şi actul din 22 Iulie 1523, orig. inedit, Arh. Stat., f. T., Nr. 3.
[7] Actul din 25 Decemb[illegible] Arh. Stat., f. A., Nr. 8.

cea mai mare parte meseriaşilor şi organizaţiilor acestora, breslelor, expuse atacurilor nobililor feudali vecini.

Totuşi, pe măsura creşterii puterii economice şi politice a oraşului, atacurile nobilimii feudale aveau să-şi piardă din ce în ce mai mult eficacitatea. Astfel, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cazurile de încălcare a teritoriului şi privilegiilor oraşului de către nobilimea feudală au fost cu mult mai rare.

Oraşul nu a avut de suferit numai de pe urma încălcării teritoriului său de către feudalii laici. Clujenii se plângeau în acelaşi timp şi împotriva feudalilor eclesiastici. Astfel, ei au avut de suferit de pe urma acţiunilor abatelui de Cluj-Mănăştur, ale cărui vite au călcat viile şi ogoarele lor, şi care a impus unor cetăţeni care posedau vii pe pământul abaţiei [1], taxe nedrepte; Pavel Thomory, administratorul bunurilor abaţiei, a cotropit o bucată de pământ de vreo 2000 de jugăre aparţinând oraşului, care se găsea între marginea oraşului şi moşia abaţiei, Chinteni [2] etc.

Am arătat că clujenii primeau în dese rânduri privilegii comerciale, incluzând scutiri de vamă. Or, aceste privilegii erau date în cea mai mare parte tocmai meseriaşilor clujeni, rămâneau de multe ori lipsite de valoare reală, deoarece nobilii feudali pe teritoriul cărora meseriaşul sau negustorul clujean trebuia să treacă pentru a se duce la târg sau iarmaroc, pretindea o vamă în ciuda privilegiilor primite.

Astfel, la plângerea clujenilor, Ioan Hunyadi a ordonat lui Stefan, fiul lui Ladislau, ban de Losoncz, să nu ceară vamă clujenilor şi să nu-i molesteze când trec peste moşiile sale Huedin, Bonţida, Răscruci şi suburbia cetăţii Bologa [3]. Matei Corvin a poruncit şi el în repetate rânduri unor nobili transilvăneni să nu pretindă clujenilor vamă atunci când aceştia se bucură de scutire de vamă [4], sau să nu-i vămuiască peste normele stabilite [5], să nu le pună piedeci în vânzarea „lucrurilor şi mărfurilor lor“ la târgurile şi iarmaroacele libere [6].

In primul pătrar al secolului al XVI-lea încălcările privilegiilor comerciale ale Clujului au sporit în mare măsură. Vladislav al II-lea a ordonat în anul 1502 ca niciun nobil să nu îndrăznească să-i silească pe clujeni, atunci când aceştia ajung pe moşiile lor, să-i plătească vama („Kapwwan seu wasarwam“) [7]. El i-a obligat pe nobilii feudali din Transilvania să-i lase să treacă slobod cu lucrurile şi mărfurile lor [8]. Abia a trecut un an şi Vladislav al II-lea s'a văzut silit să repete aceeaşi poruncă, de data aceasta adresată nobilului Petru de Zombor. Acesta, pe moşia sa Zimborul, a pretins în locul vămii de un dinar de car, patru dinari de car, reţinând mărfurile unui clujean („patru boi şi o ladă cu mărfuri“) care

---

[1] L. Makkai, op. cit., p. 18—19

[2] Actul din 17 August 1516, orig. inedit, Arh. Stat., f. M., Nr. 25 şi din 30 Iulie 1516, orig. inedit, Arh. Stat., f. K., Nr. 28.

[3] A. Jakab, K. T., Okl., p. 180—181.

[4] Ibidem, p. 218—219, 224—225 şi 226—228.

[5] Ibidem, p. 230—231.

[6] Ibidem, p. 279.

[7] Vamă ce se plătea la poarta oraşului cu ocazia intrării la târg; vamă ce se plătea la târg; cf. A. Jakab, K. T., Okl., v. I, p. 265.

[8] Actul din 24 Octombrie 1502, orig. inedit, Arh. Stat., f. T, Nr. 72.

refuzase sa plateasca suma ceruta [1]. Ludovic al II-lea a poruncit şi el slujbaşilor regali şi nobililor sa nu mai perceapa taxe vamale nelegale dela clujeni, fiind silit într'un interval de trei ani sa repete de patru ori această porunca [2]. Deoarece unii nobili nu prea luau in seama porunca regală adresata nobilimii transilvanene în general, Ludovic al II-lea s'a adresat direct episcopului Francisc Varday, căci, la Gilau, nobilii Banffy la Saula (*Salwassar*), Benedict Sombory la Zimboru, văduva lui Martin Dragh, la Dragu şi Nicolae Dobokay la Unguraş (*Egregh*) cer vamă şi opresc lucrurile şi bunurile clujenilor [3].

Totuşi, odata cu intarirea puterii şi a rolului meseriaşilor în oraşul Cluj, s'a pus incetul cu încetul capăt samâvolniciilor nobilimii feudale in aceasta direcţie. Dintr'un mare numar de documente pe care l-am putut cerceta, am mai găsit doar extrem de puţine (de exemplu cel din anul 1531) [4], care să conţină poruncă aspră dată slujbaşilor regali şi nobililor de a nu se atinge de privilegiile clujenilor. Probabil că acesta nu e ultimul act de acest fel, dar raritatea acestor acte indică de asemenea că oraşul, devenit puternic centru economic şi politic, unde vor începe să se ţina şi dietele principatului, va şti să-şi apere singur interesele.

Totodată, începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Clujul a trecut, la randul său, cu mult succes la ofensiva de dobândire prin danii, cumpărări şi zălogiri de pământuri şi moşii [5]. Astfel e rândul nobilimii să-şi păzească moşiile periclitate de a cădea pradă atacului „banilor", meseriaşilor şi negustorilor clujeni

La nesiguranţa pe care o prezentau drumurile, vămuirea nedreaptă, se mai adăuga şi alte pagube suferite de clujeni de pe urma nobilimii feudale din Transilvania.

Desvoltarea relaţiilor marfă-bani ascuţea lupta dintre oraş şi feudali, care tindeau să exproprieze mijloacele băneşti ale orăşenilor nu numai prin jaf direct, dar şi prin contractări de împrumuturi, prin cumpărări pe credit fără a restitui sumele împrumutate sau fără a rambursa contravaloarea mărfurilor primite [6].

---

[1] Actul din 3 Decembrie 1503, orig. inedit, Arh. Stat., f. T., Nr. 73.

[2] Actele din 28 Octombrie 1519, orig. inedit, Arh. Stat., f. T., Nr. 74, menţionat de A. Jakab, K. T., v. I, p. 575; 17 Februarie 1521, orig. inedit. Arh. Stat., f. T., Nr. 77 menţionat de A. Jakab, K. T., v. I, p. 575—576; actul din 4 Aprilie 1521, orig. inedit, Arh. Stat., f. T., Nr. 18.

[3] Actul din 3 Februarie 1521, orig. inedit, Arh. Stat., f. T., Nr. 76, rezumat de A. Jakab, K. T., v. I, p. 578.

[4] Actul din 24 Decembrie 1531, Arh. Stat., orig. inedit, f. T., Nr. 83.

[5] La 1561 Ioan Sigismund dărueşte Clujului cetatea Lita, cu moşiile Filea de Sus şi Săcel (A. Jakab, Okl., v. II, p. 76—77); la 1577 Clujul luptă pentru a pune mâna pe noi pământuri, în marginea oraşului din spre Someşeni (orig. inedit, Arh. Stat., f. M., Nr. 38); la 1577, Clujul luptă pentru a pune mâna pe moşia Sânicoară (orig. inedit, Arh Stat., f. M., Nr. 39); la 1594, Clujul primeşte dela Sigismund Bathori moşiile Ciaca, Hăşmaş, Huşmezău, Iescu, Jurca, Iapa, „Lac" şi „Guczfalua" (ultimele două, aşezări dispărute; A. Jakab, Okl., v. II, p.166—167); la 1595, Clujul primeşte 15 sesii iobăgeşti şi 5 predii din satele enumerate precum şi din moşia Valea Hranei (?) (A. Jakab, Okl., v. II, p. 168—169) etc.

[6] Actul din 17 Mai 1468 în care este exprimată plângerea clujenilor privind pagubele suferite din partea unor nobili, care luând pe credit diferite lucruri şi bani („res... in credenciam et fidem levare" şi „pecuniam... in fidem recipere") refuză să plătească mărfurile primite sau sumele împrumutate (cf. A. Jakab, Okl., v. I, p. 273—274 şi actul din 6 Decembrie 1504, orig. inedit, Arh. Stat., f. DD., Nr. 2).

O altă povară grea pentru meseriaşii oraşului Cluj, ca şi pentru cei din Transilvania în general, erau aşa numitele *„limitationes“* — fixarea de preţuri de către dieta nobiliară a Transilvaniei pentru produsele anumitor meserii din întreaga ţară (de exemplu, cele ale dietei din Cluj din 1556 [1]; din Aiud din 1560 [2], etc.), în care se aveau în vedere, în primul rând, interesele nobilimii, preţuri care, de multe ori, nu corespundeau celor fixate de bresle. Aceste *„limitationes“* se loveau la Cluj de dârza rezistenţă a meseriaşilor care, nerespectând preţurile fixate, lucrau pe ascuns şi vădit împotriva lor [3].

Dârzenia cu care oraşul îşi apăra interesele şi independenţa faţă de nobilimea feudală rezultă în deosebi din dispoziţia sfatului care-i opreşte pe nobili să cumpere imobile pe teritoriul oraşului, care pedepseşte pe cei care ar vinde în oraş imobile nobililor şi-i sileşte pe nobilii care au proprietăţi la oraş să le vândă [4]. E adevărat că această măsură nu a putut fi pusă în practică în întregime, deoarece mai întâlnim în anul 1577 nobili cu proprietăţi ereditare la oraş, care au domiciliul aici sau în afara oraşului, pe moşiile lor [5]. Dar faptul că aceştia sunt implicaţi în toate litigiile privind proprietatea lor din oraş [6], jurisdicţiei urbane, înseamnă un serios pas înainte pe calea luptei pentru auto-administrare a oraşului

Cele arătate pe scurt ne dau explicaţia participării active a meseriaşilor clujeni şi a plebei urbane la marile răscoale ţărăneşti din 1437 şi 1514, alături de ţărănimea iobagă, împotriva nobilimii feudale. Foştii ţărani sau iobagi, cetăţeni ai Clujului, la 1437 şi 1514, nu puteau uita jugul asupririi feudale şi nici jafurile şi silniciile nobilimii feudale îndreptate împotriva lor, ca orăşeni. Numai în felul acesta putem explica puternica şi îndelungata rezistenţă opusă de meseriaşii Clujului, aliaţi cu ţăranii iobagi răsculaţi, armatei voevodului Transilvaniei la 1438. Numai rezistenţei îndârjite a meseriaşilor clujeni, aliaţi cu ţăranii iobagi răsculaţi, s'a datorat apelul disperat al lui Jakch, comitele Secuilor, care atacase suburbiile Clujului, adresat scaunelor săseşti. Nu este deloc neîntemeiată vina adusă clujenilor de către mai mulţi nobili din comitatele Solnocul de Mijloc şi Cluj, cum că ei „ar fi autorii tuturor relelor şi pagubelor înfăptuite de ţărani“ [7] nobililor în timpul răscoalei din anul 1514, frază ce vădeşte parti-

---

[1] S. Szilágyi, Erdélyi országgyülési emlékek, Budapesta. 1876, v. II, p. 65—71.

[2] Ibidem, p. 178—182.

[3] S. Kolosvári şi K. Ovári, op. cit., p. 236—237 (anul 1592); **hogi volnanak sokan oly engedellenek, kik nem akarnak az limitatio Zerent procedanlni, hanem mind titkon, alatomban es nyluan ellene chelkednenek** (mulţi sunt atât de îndărătnici, încât nu voiesc să procedeze conform preţurilor fixate, ci, pe ascuns, în taină şi vădit lucrează împotriva lor).

[4] Ibidem, p. 179, art. 27 (anul 1537): **„nullus... nobilium hereditate quascunque, puta domos, vineae, hortos, in medio nostri observare seu emere debeant, si qui habuerint vendere debeant et teneantur, demptis ab antiquis fundatis, et si quis commansorum nostrorum ipsis vendiderit pena debita iuxta antiquam consuertudinem puniatur, videlicet bona aufferantur et ad necessitatem civitatis exponantur“.**

[5] Ibidem, p. 193—194.

[6] Ibidem.

[7] A. Jakab, Okl., v. I, p. 344—345, actul din 11 Iunie 1516.

ciparea meseriaşilor şi a plebei urbane la răscoală, cu toate sfaturile conducerii avute a oraşului „ca nimeni... să nu îndrăznească să vină în ajutorul acelei plebe rustice“ [1].

Exemplele citate sunt destul de grăitoare; ele ne arată în ce condiţii grele, de luptă împotriva nobilimii feudale, se forma şi creştea oraşul Cluj în perioada orânduirii feudale din Transilvania, în secolele XV şi XVI. Creşterea puterii economice şi politico-militare a Clujului în secolul al XVI-lea, va contribui la înfrângerea tot mai hotărîtă a încercărilor nobilimii feudale de a lovi în interesele economice ale cetăţenilor oraşului. Clujul avea să intre în alianţă cu alte oraşe ale Transilvaniei (Sibiul, Braşovul) pentru a lupta împreună [2] împotriva încălcărilor drepturilor lor de către feudali. Dar această luptă nu era o luptă menită să răstoarne orânduirea feudală: ea tindea numai la realizarea auto-administrării, pentru o poziţie privilegiată în sistemul ierarhiilor şi al privilegiilor feudale.

Meşteşugarii rurali, liberi sau iobagi, odată veniţi la oraş, se stabileau aici fie lucrând în calitate de calfe la diferiţi meşteri, fie intrând în breaslă, atunci când starea materială le permite acest lucru, sau fie numai lucrând pur şi simplu în afara breslelor. Numărul acestor meseriaşi din afara breslelor trebue să fi fost destul de mare, deoarece datorită lor s'au luat măsurile pentru împiedecarea muncii celor dinafară de bresle, pentru înlăturarea concurenţei acestora.

In acest sens breslele au fost sprijinite în mare măsură de conducerea oraşului — juzi, juraţi, consuli, centumviri şi alţii, o mare parte dintre aceştia fiind meşteri breslaşi.

Dacă la început breslele nu dădeau dovadă de exigenţă în ce priveşte dovezile de origine, de bună purtare, către sfârşitul secolului al XVI-lea aceste exigenţe ale breslelor Clujului au crescut permanent, limitând pătrunderea de noi meseriaşi în oraş şi în bresle. Cercetarea amănunţită a statutelor de bresle din Cluj dela sfârşitul secolului al XVI-lea arată că breslele îngreunau într'o anumită măsură, în această perioadă de timp, imigrarea meseriaşilor rurali. Tocmai de aceea, în datele pe care le-am indicat, am putut observa că numărul meşterilor rurali este acum mai mic ca cel al meşterilor urbani, care aveau mai multe posibilităţi de stabilire la oraş şi de intrare în bresle. Influenţa indirectă a jurisdicţiei breslaşe asupra imigrării meseriaşilor era foarte variată, întru cât măsurile cu caracter nivelator şi poliţienesc, controlul breslelor, creau condiţii grele celor noi veniţi la Cluj.

Este suficient să amintim în acest sens că, într'un articol din statutul cismarilor se menţionează: „cine s'a stabilit la sat sau târg sau oraş şi nu face parte din breaslă şi vrea să intre în breaslă, să plătească o amendă de 8 florini şi să depună 4 florini“ suma de 8 florini fiind „pentru anii de ucenicie pe care nu i-a făcut“ [3]. Ne putem închipui ce reprezenta pentru un

---

[1] A. Jakab, Okl., v. I, p. 339—340, actul din 6 Mai 1515.

[2] Ibidem, Okl., v. II, p. 26: „uno animo et consensu... pro libertate nostra communiter laboremus“.

[3] Statut al calfelor de cismari din 26 Noembrie 1560, copie inedită cuprinzând completări din 1580 şi 1599, Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R. din Cluj.

meseriaş rural suma de 12 florini, când salariul pe care îl primea calfa la moara de argasit era de 1 dinar de sac[1], calfa de caruţar 1 florin pentru 25 de roţi[2], iar un zilier avea 6—8 dinari pe zi, fara mâncare şi băutură[3]. In orice caz, dela sfârşitul secolului al XVI-lea breslele începură să contribue la ridicarea zidurilor ce aveau să desparta în Evul Mediu oraşul de sat. Acelaşi scop îl urmăreau articolele din statute care, la începutul organizării meseriilor în bresle erau sporadice, iar către sfârşitul secolului al XVI-lea au devenit şi mai frecvente şi mai bogate în amanunte privind certificatul de naştere (Geburtsbrief)[4], de dovada privind căsătoria legitimă a parinţilor, dovada că părinţii au fost „buni" şi „cinstiţi" (!)[5], şi, în sfârşit, de ridicarea succesivă a taxelor de ucenicie[6]. In sprijinul breslelor au venit cu timpul autorităţile urbane. Nu ne ocupăm aici de problema jurisdicţiei breslaşe şi de problema raporturilor dintre municipalitate şi bresle, dar trebue să remarcăm că la sfârşitul secolului al XVI-lea breslele Clujului încep să intre în procesul de închistare în caste, proces care se va desvolta mai puternic în secolele următoare, prin aceasta vrând să împiedece tot mai mult stabilirea iobagilor în oraş.

Cele arătate până acum ridică problema restului populaţiei oraşului Cluj, adică a celor care nu aveau proprietăţi imobile (case, pământ), care nu erau negustori, care nu făceau parte din organele de conducere a oraşului, care nu făceau parte din bresle şi nici nu erau meseriaşi. E vorba de plebea urbană, de acei *„libertini"*, foşti iobagi, care se stabiliseră la Cluj îndeplinind diferite munci: slugi la porţile oraşului (*„kapubazolga"*), pristavi (*„porozlo"*), paznici, portari (*„kulchtarto"*, *„hidkapuba tizedes"* etc.), care, deşi plăteau impozite, nu erau socotiţi în rândurile cetăţenilor „legali"[7]; de acei *„inquilini domestici"* probabil slugi, jeleri, care plăteau impozit oraşului[8]; de acei „Taglöhner"[9], „mercenari" (lucrători angajaţi cu ziua, clandestin, atunci când meşterul avea mai mult de lucru)[10]; de acei zilieri angajaţi la lucru în gospodăriile breslelor, la vie, la culesul strugurilor, la transportul strugurilor[11], la trans-

---

[1] Statutul breslei pielarilor din 1569, copie inedită, 26 p., anexă la Descriptio civitatis Claudiopolis. Col. de mss. a Fil. Acad. R.P.R. din Cluj, Nr. 183.

[2] Statutul breslei cărutarilor din 20 Decembrie 1515, la A. Jakab, Okl., v. I, p. 340—342; copia din 1539, în Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R. din Cluj, art. 5.

[3] S. Kolosvári şi K. Ovári, op. cit., p. 531.

[4] Statutul breslei pielarilor, din 1569, art. 5.

[5] Ibidem.

[6] Butnarii: taxa de meşter la 1507 — 3 florini, la 1572 — 4 florini 66 dinari, taxa de ucenicie la 1507 — 2 florini, la 1548 — 3 florini 84 dinari iar la 1572 — 4 florini etc. (cf. Stat. butnarilor din 26 Februarie 1507, publ. de A. Jakab, Okl., v. I, p 312—313; cel din 28 Iunie 1548, publ. de A. Jakab, Okl., v. II, p. 9—10 şi Statutul din 15 Noembrie 1572, copie în Registrul butnarilor (1608—183?), f. 5—8, orig. inedit, Arh Ist. a Fil. Acad. R.P.R. din Cluj.

[7] Cf. Libertinorum în quinque quartalibus dicae, în Socotelile oraşului Cluj, 1591—1596. Arh. Stat: numai pe cinci străzi, ei erau în număr de 63 (**Rapularum — 10, Velus castrum — 9, Longa — 16, Media — 9, Luporum — 19**).

[8] Numărul acestora se ridica pe cele cinci străzi amintite la 114 persoane.

[9] S. Kolosvári şi K. Ovári, op. cit., p. 531 şi 5?8.

[10] Statutul breslei argintarilor din 23 Mai 1561, art. 10.

[11] Registrul breslei curelarilor, 1570—1746, orig. inedit, 200 p., Arh. Ist. a Fil. Acad R.P.R. din Cluj, cf. anul 1572.

portul lemnelor, cărămizilor [1]; de grăjdării, servitoarele, doicile [2], de acei mulți liberi și iobagi care stateau in mod trecător la Cluj (*„sok jeoweo meneo vagion"*) [3], — pe scurt, de cei care sprijiniseră activ răscoalele din 1437 și 1514 și care, veniți la oraș, nu puteau să ajungă niciodată la putere, căci munca lor netrebuind a fi învățată, nefiind prin urmare de breaslă ci muncă de zilier, nu ajungeau niciodată să se organizeze, rămânând o plebe (Pöbel) neorganizată. „Necesitatea muncii zilierilor la oraș — spune Marx — a creat plebea". Desigur, problema desvoltării și a rolului elementelor „declasate, puse aproape în situația unor paria, care stăteau cu totul în afara structurii feudalo-nobiliare, apariția cărora e inevitabilă odată cu formarea oricărui oraș, care constituiau pătura cea mai de jos, lipsită de drepturi, a oricărui oraș medieval, și se aflau în afara obștei, în afara dependenței feudale și în afara uniunii breslașe" [4], — extrem de grea din cauza insuficienței materialului documentar, dar în același timp extrem de importantă — rămâne deschisă și-și așteaptă cercetătorii.

O dovadă vie a punerii de acord în sânul orașului Cluj a puterii politice cu cea economică o oferă problema conducerii orașului. Deși nu ne vom opri mai pe larg asupra acestei chestiuni, socotim că ea întărește pe deplin cele spuse până acum.

Dela început massa urbană a fost îndepărtată dela conducerea orașului, care, precum am mai arătat, se afla în mâinile unui mănunchi de oameni înstăriți, proprietari de pământ etc. Acesta, neluând parte la procesul de producție, forma în sânul orașului un grup parazitar, privilegiat. La început conducătorii orașului sunt aleși din rândul „patricienilor"; în mâinile lor se concentrează conducerea, jurisdicția, organizarea financiară urbană, elemente ce le înlesnesc ducerea unei politici de clasă în toate domeniile. Odată cu desvoltarea meseriilor, cu creșterea numerică a meseriașilor, cu organizarea lor în bresle și cu creșterea continuă a importanței acestora, apare un nou aspect al contradicțiilor de clasă în sânul orașului, și anume acela creat de faptul că luptei împotriva nobilimii feudale, pentru auto-administrare, i se asociază lupta dintre bresle și patriciatul urban, începută în secolul al XV-lea, continuată și încununată de victorie de către meseriași în secolul al XVI-lea.

Incă din secolul al XV-lea, meseriașii, organizați în bresle, ajungând o forță importantă în oraș datorită poziției economice pe care o ocupau, au reușit încetul cu încetul să ia în mâinile lor conducerea orașului, limitând din ce în ce puterea patriciatului urban. Dacă privilegiul din 1405 [5] a acordat clujenilor dreptul de a-și alege 12 jurați, care, împreună cu *„senioribus et hominibus possessionatis"* (bătrânii și oamenii înstăriți) îl alegeau pe judele orașului, privilegiul din 1488 [6] reflectă pe

---

[1] Registrul breslei butnarilor, 1548—1622, orig. inedit, 32 p., Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R. din Cluj, cf. anul 1552.
[2] S. Kolosvári și K. Ovári, 1525, op. cit., p 243.
[3] Ibidem, 1592, p. 235.
[4] K. Marx și F. Engels, Izbrannîe pisma. Scrisoarea lui Engels către K. Kautsky din 21 Mai 1895, 1948, p. 489—490.
[5] A. Jakab, Okl., v. I, p. 123—126.
[6] Ibidem, p. 280—285.

deplin noua transformare calitativă a Clujului, rolul din ce în ce mai important al meseriaşilor în oraş. Alegerea noului jude nu se mai făcea de către un grup restrâns de proprietari de pământ. Vechiul jude şi cei 12 juraţi designau „o sută de oameni" („centum hominum" mai târziu, în secolul al XVI-lea, vor forma consiliul centumvirilor), dintre care 50 erau aleşi din rândul oamenilor de bună stare (*„homines patres familias, bone condicionis")*, iar *restul din bresle*, fiecare breaslă designand 3—4 reprezentanţi în consiliul celor „o sută de oameni". Aceşti „o sută de oameni" treceau la alegerea noului jude şi a noilor juraţi. Or, tocmai în acest organ al centumvirilor — organ de conducere şi control — ca de altfel şi în alte funcţii de conducere a oraşului, meseriaşii organizaţi în bresle aveau să cucerească treptat majoritatea, conducerea oraşului intrând în cea mai mare parte în mâinile celor care îi imprimaseră caracterul preponderant meşteşugăresc — concluzie la care ne permite să ajungem tocmai evoluţia evidentă a procesului de desvoltare a oraşului, reprezentau o forţă materială şi umană în continuă desvoltare — meseriile organizate în bresle şi pe cei din afara breslelor — ceilalţi din conducere sunt oameni cu situaţie privilegiată, datorită averii sau rangului, intraţi în conducerea oraşului în mod individual, fără a reprezenta o forţă colectivă atât de serioasă ca cea a meseriaşilor.

E adevărat că odată cu accentuarea exploatării în sânul breslelor, a diferenţierii patronilor, aceştia aveau să ocupe poziţiile dominante în conducerea oraşului, fapt care reiese destul de clar din articolul V al hotărîrii celor „o sută de oameni" (*„centum electi")*, articol în care se spune: „Nimeni nu trebue scos din rândul celor o sută aleşi, decât dacă s'ar găsi vinovat de o crimă, sau se află *în mare sărăcie* sau lipsit de toate bunurile"[1] (sublinierea noastră — Nota Red.). Meseriaşii lipsiţi de mijloace şi calfele au fost prin urmare excluse din sânul centumviratului. In acest sens, victoria breslelor — rezultat al luptelor massei urbane — nu însemna victoria democraţiei, ci doar trecerea puterii dela vechea aristocraţie urbană la conducerea nouă, formată din cei mai înstăriţi patroni ai breslelor. Totuşi, această formă de conducere reprezenta un pas înainte în viaţa oraşului Cluj, în perioada studiată.

Vom da câteva exemple grăitoare pentru a ilustra caracterul noii conduceri a oraşului.

Din cercetarea materialului pe care l-am avut la îndemână, am putut constata că în funcţiile de jude sau de juraţi se aflau, între alţii, argintarul Stephanus Euthwews (1548), care la 1550 apare în înalta funcţie de jude suprem al ţării; croitorul Ambrosius Zabbo (1551), cismarul Peter Zyghety (1557), tunzătorul de postav Stephanus Nyrew (1559), tunzătorul de postav Coloman Nyrew (jurat la 1558, jude primar la 1570 şi 1577), argintarul Laurentius Fylstich (jude regal la 1570, jude primar la 1577), argintarul Fodor Istwan (jude la 1564, consul la 1566) etc.

Mai semnificativă însă este scurta trecere în revistă a compoziţiei centumviratului.

---

[1] Cf. actul din 25 Decembrie 1513.

După cum am arătat, prin privilegiul acordat în anul 1488, fiecare breaslă putea designa în consiliul celor „o sută de oameni" câte trei-patru reprezentanţi.

Este interesant să vedem cum se prezenta situaţia peste 69 de ani, adică în anul 1557. Confruntând lista centumvirilor [1] din acest an cu diferitele statute, registre de bresle etc. a numai trei meserii — a croitorilor, argintarilor şi cismarilor — pentru a putea stabili cine din cei incluşi în lista centumvirilor sunt meseriaşi în aceste trei ramuri de producţie, i-am identificat, în măsura în care ne-a îngăduit-o materialul documentar, pe următorii croitori: Lang Iakab [2], Ladislau Zabo [3], Kappa Gaspar [4], Merthen Beck [5], Hans Byrker [6], Sekeres Iakab [7], Kakas Georgel [8], Mihail Wagner [9]; argintari: Kerezthzegy Janos [10], Ewthwews Janos Buday [11], Dabo Peter [12], Ewthwews Gaspar [13], Fodor Istwan [14], Wyczey Janos [15], Adryan Goldschmydt (Ewthwews) [16], Ioan Bornemyza [17]; cizmari: Ladislaus Braybar [18], Gaspar Kovacs [19], Zygethy Peter [20], Thomych Werner [21].

Desigur că aceste cifre nu sunt complete, deoarece ar mai putea exista şi alţi argintari, croitori şi cizmari în lista centumvirilor, pe care, din lipsa materialului documentar comparativ, nu i-am putut identifica. Dar cu toate acestea, numărul de *20* de *meseriaşi*, — după cum am spus cifră incompletă, care reprezentau în centumvirat, în anul *1557*, numai *trei bresle*, faţă de 9—12 meseriaşi reprezentând trei bresle la 1488, stă mărturie a pasului serios făcut de meseriaşii clujeni în cucerirea poziţiei dominante în conducerea oraşului (să nu uităm că numărul breslelor crescuse în aceşti ani la peste 20). Totodată am mai putut identifica în

---

[1] In Decretum dominorum centum virorum, 1556—1557, orig. inedit, 262, p., Arh Stat., p. 79—82.
[2] D.D.C.V., p. 79—82; cf. Doc. din 19 Noembrie 1557, orig. inedit, Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R. din Cluj, unde apare ca meşter croitor.
[3] Ibidem; cf. Doc. din 15 Aprilie 1558, publ. de A. Jakab, Okl., v. II, p. 35—38, unde apare ca meşter croitor.
[4] Ibidem; cf. Registrul br. croitorilor din 1528—1552
[5] Ibidem.
[6] Ibidem.
[7] Ibidem.
[8] Ibidem; cf. Doc. din 18 August 1554, publ. de Szádeczky, v. II, p. 46—53, unde apare ca meşter croitor.
[9] Ibidem; cf. Doc. din 27 Decembrie 1567, orig. inedit, Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R din Cluj (publ. cu greşeli de Szádeczky, v. II, p. 73—75) unde apare ca meşter croito-
[10] Ibidem; cf. Registrul argintarilor din 1559, f. 3—39.
[11] Ibidem.
[12] Ibidem.
[13] Ibidem.
[14] Ibidem.
[15] Ibidem.
[16] Ibidem; cf. D.D.C.V., p. 82, unde e amintit ca argintar.
[17] Ibidem; p. 52, unde e amintit ca argintar.
[18] Ibidem; cf. Doc. din 13 Decembrie 1557, publ. de A. Jakab, Okl., v. II, p. 33, unde apare ca meşter cizmar.
[19] Ibidem.
[20] Ibidem; cf. Doc. din 9 Decembrie 1558, orig. inedit, Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R din Cluj, unde apare ca meşter cizmar.
[21] Ibidem.

aceeaşi listă a centumvirilor — curelari, pielari, blănari, zidari, butnari, tunzători de postav etc.

Deţinerea funcţiilor de conducere a oraşului dovedeşte preponderenţa economică şi politică a meseriaşilor în viaţa oraşului Cluj din secolul al XVI-lea.

Contradicţiile sociale din sânul Clujului nu se rezumau numai la contradicţiile dintre oraş şi nobilimea feudală, dintre massa urbană şi patriciat. Un al treilea aspect al contradicţiilor în care se sbătea oraşul Cluj în secolul al XVI-lea stă în contradicţiile din sânul breslelor, dintre ucenici şi calfe pe de o parte, şi meşterii pe de alta, asupra cărora vom reveni.

Din cele expuse până acum tragem concluzia că oraşul Cluj, iniţial aşezare cu caracter agricol, ajunge să fie în secolul al XVI-lea, după o desvoltare de câteva veacuri, un important centru meşteşugăresc, în care puterea economică şi conducerea politică aparţinea cu preponderenţă meseriaşilor bogaţi. Indiscutabil că îndată ce meşteşugul urban ca atare s'a despărţit de cel rural, produsele lui sunt dela început mărfuri şi, prin urmare, este nevoie, pentru vânzarea lor de intermediul comerţului. Dar meseriaşul era acela care vindea orăşanului, nobilului feudal şi ţăranului produsele muncii sale, fie acasă, la târguri şi iarmaroace, direct şi fără participarea negustorului în cadrul procesului de schimb. Producţia se afla în mâinile meseriaşilor, care erau proprietarii uneltelor de producţie şi ai gospodăriei lor private, care aveau în mâinile lor în acelaşi timp şi comerţul cu aceste produse, astfel încât, în ce priveşte producţia, fiecare meseriaş întrunea în persoana sa şi pe producător şi pe negustor. In secolul al XVI-lea nu avem de-a-face la Cluj decât în mică măsură cu negustori-specialişti; aceştia fie că se ocupau cu vânzarea produselor agricole (piei, grăsimi, vite, grâne etc.) în ţară şi în străinătate, fie că aduceau la Cluj, din alte părţi, produse rare (postavuri fine, mirodenii). Numărul negustorilor de profesie era încă redus. Redusă era, probabil, şi importanţa şi rolul lor în viaţa economico-politică a oraşului Cluj în secolul al XVI-lea. Nu negustorii, ci meseriaşii formau forţa materială a oraşului, ca şi marea majoritate a populaţiei. Meseriaşii Clujului proveneau in cea mai mare parte din mediul rural, din satele libere şi iobăgeşti ale Transilvaniei, venirea şi stabilirea lor la Cluj fiind strâns legate de accentuarea procesului de diviziune socială a muncii, de separarea meşteşugurilor de agricultură. In acelaşi timp, secolul al XVI-lea reprezintă în istoria Clujului perioada luptei victorioase a meseriaşilor oraşului, aliaţi cu plebea urbană, împotriva nobilimii feudale şi a patriciatului urban, o treaptă înaintată a luptei oraşului pentru auto-administraţie, şi totodată, o fază de ascuţire a contradicţiilor de clasă în sânul oraşului, de intensificare a luptei dintre calfe, ucenici şi plebea urbană împotriva meşterilor patroni exploatatori, luptă de care ne vom ocupa într'un studiu viitor.

NOI LUCRĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU ISTORIA ROMÂNIEI*

DE

E. I. SPIVAKOVSKI

Studiul istoriei a luat un mare avânt în Republica Populară Română Numai la Institutele de Istorie ale Academiei R.P.R. lucrează peste 200 de colaboratori. Au fost create institute de istorie la Cluj şi Iaşi. Activitatea de cercetare ştiinţifică pe tarâmul istoriei se duce de asemenea în universităţi şi în institutele de învăţământ superior, în cadrul catedrelor de istorie şi al catedrelor de marxism-leninism.

In R.P.R. apar o serie de publicaţii periodice de istorie: „Studii şi cercetări de Istorie Veche", revista de istorie şi filosofie „Studii" — organul Institutului de Istorie şi Filosofie al Academiei R.P.R. In paginile revistei „Studii" sunt tratate importante probleme de istorie, se duc discuţii în legătură cu unele probleme litigioase, printre care problemele în legătură cu periodizarea istoriei României, se publică materiale documentare şi recenzii asupra noilor lucrări de istorie.

In România democrat-populară se fac eforturi simţitoare pentru îmbunătăţirea predării ştiinţelor istorice şi pentru răspândirea cunoştinţelor de istorie. A fost creată Societatea de Ştiinţe Istorice, Filologice şi Folclor, care organizează conferinţe publice în legătură cu problemele de istorie cele mai actuale. In România se editează în tiraje mari operele clasicilor marxismului. In instituţiile ştiinţifice şi în institutele de învăţământ superior, funcţionează seminarii în cadrul cărora se studiază literatura marxistă. Cercetătorii români îşi însuşesc metodologia marxist-leninistă în cercetarea fenomenelor istorice, folosesc experienţa şi realizările istoriografiei sovietice si ale istoriografiei progresiste din alte ţări. Literatura istorică sovietică este studiată pe larg în România. Se publică traduceri ale publicaţiilor sovietice de documente, ale manualelor sovietice de istorie, monografii, conferinţe pe teme istorice. Se publică traduceri ale articolelor din reviste de istorie sovietice.

Ştiinţa istorică românească se desvoltă în lupta împotriva rămăşiţelor ideologiei idealiste, reacţionare, împotriva concepţiilor burghezo-naţionaliste şi cosmopolite, care reflectă ploconirea în faţa misiunii „civilizatoare" a Apusului. Istoriografia burgheză reducea istoria României la acţiunile unor personalităţi izolate — regi, conducători de oşti şi guvernanţi.

---

* Din „Voprosî istorii", Nr. 8, 1953.

Dimpotrivă, ştiinţa istorică din Republica Populară Română îşi concentrează atenţia asupra studierii istoriei masselor muncitoare, a istoriei luptei lor împotriva asupritorilor străini şi a exploatatorilor din ţară, asupra istoriei mişcării revoluţionare din România. Istoriografia burgheză denatura şi falsifica numeroase evenimente şi fapte istorice din istoria României. Călăuzindu-se după metoda ştiinţifică a marxism-leninismului, ştiinţa istorică a Republicii Populare Române caută să dea o imagine cu adevărat ştiinţifică, veridică, a procesului istoric. Istoriografia burgheză slujea intereselor exploatatorilor şi sădea sentimentul de ură faţă de celelalte popoare. Ştiinţa istorică a Republicii Populare Române contribue la construirea socialismului şi la apropierea între popoare.

Decenii de-a-rândul ştiinţa istorică a României burghezo-moşiereşti a denaturat şi falsificat problema originii poporului român. Punând pe primul plan legaturile României cu Roma antică, ea a încercat să dovedească că Românii se trag din coloniştii romani care au populat Dacia cucerită de Romani. Istoricii din Republica Populară Română caută să rezolve în mod just problema originii poporului român şi să stabilească rolul Slavilor pe teritoriul actualei Românii, bazându-se pe dovezi scrise şi pe datele arheologice. O serie de publicaţii care au început să apară în ultimii ani contribue la rezolvarea acestei sarcini.

In anul 1951, Academia R.P.R. a editat în seria „Materiale şi cercetări în legătură cu istoria veche a României" o culegere care conţine rapoarte referitoare la sapăturile arheologice făcute in anul 1949 [1]. In aceste publicaţii sunt citate o serie de date noi care ajută la rezolvarea problemei originii poporului român şi la desvăluirea legăturilor lui istorice cu popoarele slave.

Printre noile publicaţii interesante, trebue să menţionăm lucrarea lui O. Iliescu „Despre tezaurele monetare şi viaţa economică în secolele III—XIV pe teritoriul ţării noastre" [2], dedicată problemei, puţin studiate, a istoriei economiei României în perioada prefeudală şi începutul feudalismului.

Rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1951 au fost publicate în cel de al III-lea volum de „Studii şi cercetări de Istorie Veche" [3]. Cu prilejui săpăturilor făcute în anul 1951 în valea Jijiei, s'a stabilit înrudirea unei varietăţi de ceramică din cultura precucuteniană, cunoscută pe teritoriul moldovenesc, cu cultura Crişului. S'a descoperit, de asemenea, că mormintele din a doua epocă a fierului, când morţii erau arşi înainte de înmormântare, au de asemenea extrem de multe elemente comune cu incineraţiile din Nord-Estul U.R.S.S. Un mare interes îl prezintă de asemenea materialele săpaturilor din Corlăteni-Dorohoi şi de lângă Holboca, datate din secolele IV—XI.

O expediţie a Institutului de Istorie şi Filosofie din Cluj a cercetat, în 1950—1951, în regiunea Grădiştea Muncelului, centrul militar, religios şi politic al comunităţii triburilor dace. Această aşezare datează dela începutul veacului I î. e. n Ea a fost distrusă în timpul celui de al doilea război dac (anul 106 e. n.). La Gilău, regiunea Cluj, a fost găsit un document militar care reprezintă o copie a decretului roman din 21 Iulie 164, privind ar-

---

[1] Săpăturile dela Leţ-Varhegiu. Tezaurul dacic dela Şimleul Silvaniei. Săpăturile dela Bicsadul Oltului (Trei Scaune). Ed. Acad. R.P.R., 1951

[2] „Studii", 1952, Nr. 3, p. 178—185.

[3] „Studii şi cercetări de Istorie Veche", v. III.

natele din Dacia. Acest document amintește de un alt document, găsit în anul 1936, în Sudul Bulgariei.

La Moldovenești (raionul Turda) au fost descoperite monumente, dupa care se poate face o caracterizare relativ completa a culturii materiale din veacurile XI—XII, perioada care coincide cu începutul formarii relațiilor feudale pe aceste meleaguri. In regiunea Mureș a fost cercetata o așezare întărită slavă, Morești, datând din veacurile IV—XII. Aceste săpături au pus în fața arheologilor marea sarcină a cercetării epocii slave în Transilvania.

Pe lângă aceste publicații, materiale arheologice noi au intrat în lucrarea „Materiale arheologice privind istoria veche a R.P.R." [1]. Rezultatele noilor cercetari ale savanților români în domeniul istoriei vechi au fost expuse în cadrul expoziției arheologice organizate la București. In anul 1953, Editura Academiei R.P.R. a publicat o scurtă descriere a materialelor acestei expoziții [2].

In ultimii ani a apărut o serie de noi lucrări în legătură cu influența slavă asupra limbii române. Articolul academicianului E. Petrovici „Elementele slave din limba româna" [3] a pus în fața istoricilor și lingviștilor români sarcina studierii acestei probleme importante. Problema mai sus indicată a stârnit interes și printre savanții sovietici. Lucrările acestora aduc o serioasă contribuție la studierea istoriei relațiilor slavo-române [4].

In decursul anilor 1951—1953, Academia R.P.R. a început publicarea unor documente privind istoria României. Această serie include documente în ordine cronologică, împărțite în trei grupuri: Moldova, Țara Românească (Valahia) și Transilvania, precum și publicații tematice.

Volumul I de documente și materiale privind istoria Transilvaniei în veacurile XI—XIII (1075—1250) conține 296 de documente, în majoritatea lor inedite. Printre aceste documente deosebit de interesant este „Registrul din Oradea" care denumește legislația cu termenul slav „pravda" [5]. In volumul II (1251—1300), sunt cuprinse 546 de documente. Multe dintre ele se publică pentru prima oară. In legătură cu istoria veacului al XVI-lea au fost editate 9 volume: 5 privind istoria Valahiei și 4 privind istoria Moldovei [6].

Din 2794 de documente publicate în aceste volume, mai mult de jumătate sunt traduceri din limbile slave. Documente în legătură cu istoria Ro-

[1] Materiale arheologice privind istoria veche a R.P.R., v. I.

[2] Expoziția arheologică. Rezultatele săpăturilor arheologice din 1952 în Republica Populară Română. Ed. Acad. R.P.R., București, 1953.

[3] „Limba română", 1952, Nr. I, p. 19—24.

[4] A se vedea, de exemplu, R. G. Piotrovski, Elementele slave în limba română, „Vestnik Leningradskovo universiteta", 1951, Nr. 1; V. F. Șișmarev, Limbile romanice din Europa sud-orientală și limba națională a R.S.S. Moldovenești. „Voprosî Iazîkoznania", 1952, Nr. I; Culegerea „Voprosî moldavskovo iazîkoznania", 1953.

[5] Documente privind istoria României. Veacul XI, XII și XIII. C. Transilvania, v. I (1075—1250), București, 1951, Nr. 67.

[6] Documente privind istoria României. A. Moldova, v. II (1551—1570), v. III (1571—1590). B. Țara Românească, v. I (1501—1525), v. II (1526—1550), v. IV (1571—1580), v. V (1581—1590), v. VI (1591—1600).

mâniei în veacul al XVII-lea sunt publicate în 5 volume, care cuprind peste 1000 de documente inedite din perioada 1601—1620 [1].

Un loc important în istoriografia română îl ocupă publicarea de documente şi editarea cercetărilor în legătură cu istoria relaţiilor economice, politice şi culturale ruso-române. In 1950 au apărut lucrări consacrate relaţiilor ruso-române [2] şi caracterizării situaţiei în Ţările Române în primul pătrar al veacului al XVIII-lea [3], călătoriei cunoscutului călător român Nicolae Milescu în Rusia [4]. In 1951, au fost publicate documente în legătura cu relaţiile romano-georgiene în veacurile XVII—XVIII [5] şi monografia academicianului P. Constantinescu-Iaşi, „Influenţe ale arhitecturii vechi ruseşti asupra vechii arhitecturi româneşti" [6].

In 1952, a apărut o lucrare bazată pe materiale ruseşti în legătură cu Ştefan cel Mare (1457—1504) [7].

Istoricii români acordă o mare atenţie evenimentelor revoluţionare din anul 1848 în Ţarile Române. După lucrările lui Gh. Georgescu-Buzău (1946) şi M. Roller (1948), consacrate acestor probleme [8], a fost editată culegerea de documente „1848 în Principatele Române" [9], iar în 1950 a apărut primul volum din materiale documentare în legătură cu istoria revoluţiei din 1848 din Moldova [10], precum şi lucrarea lui N. Popescu-Doreanu despre revoluţia din 1848 [11] — lucrare tradusă în limba rusă — care cercetează această temă. In 1950 a fost publicată lucrarea lui D. Prodan despre lupta minerilor transilvăneni în preajma anului 1848 [12].

In 1951, în România a apărut interesanta culegere „Satire şi pamflete din preajma lui 1848" [13], în care este citat un material bogat în legătură cu istoria mişcării de eliberare în Principatele dunărene începând din al doilea deceniu al secolului al XIX-lea şi, în special, în legătură cu istoria răscoalei din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu. Odată cu acest material a apărut un articol interesant al lui S. Ştirbu, „Cu privire la influenţa mişcarii revoluţionare a decembriştilor asupra evenimentelor revoluţionare din

[1] Documente privind istoria României. Veacul XVII. A. Moldova, v. II (1606 — 1610). B. Ţara Româneasca (1601—1610), v. II (1611—1615), v. III (1616—1620).

[2] Legături între Petru cel Mare şi Constantin Brâncoveanu (Documente). „Studii", 1950, Nr. 3.

[3] Ştiri privitoare la istoria Ţărilor Române în corespondenţa Impăratului Rusiei, Petru I. „Studii şi cercetări de Istorie Medie", 1950, v. I, fasc. I.

[4] Al. Grecu, Despre legăturile lui Nicolae Milescu Spătarul cu Rusia. „Studii", 1950, Nr. 4.

[5] Legaturile ţarilor române cu Georgia. „Studii", 1951, Nr. 4.

[6] P. Constantinescu-Iaşi, Influenţe ale arhitecturii vechi ruseşti asupra vechii arhitecturi româneşti. Bucureşti. 1951.

[7] Al. Grecu, Ştefan cel Mare văzut de o cronică rusească. „Studii", 1952, Nr. 1.

[8] Gh. Georgescu-Buzău, Aspectul agrar al revoluţiei din 1848 în Muntenia. Bucureşti, 1946; M. Roller, Anul revoluţionar 1848. Bucureşti, 1948.

[9] 1848 în Principatele Române, Bucureşti, 1948.

[10] Anul revoluţionar 1848, v. I. In Moldova. Bucureşti, 1950.

[11] N. Popescu-Doreanu, Nicolae Bălcescu şi revoluţia dela 1848 (traducere în limba rusă). Moscova, 1950.

[12] D. Prodan, Date asupra mineritului Transilvaniei în preajma anului 1848 „Studii", 1950, Nr. 2.

[13] Satire şi pamflete din preajma lui 1848. Bucureşti, 1951.

1821 în ţara noastră“ [1], precum şi articolul aceluiaşi autor, „Uneltirile agenţilor burgheziei engleze împotriva răscoalei conduse de Tudor Vladimirescu“ [2]; de asemenea au mai apărut materiale noi în legătură cu complotul confederativ din anul 1839 [3] şi noi documente despre unul din conducătorii mişcării revoluţionare din 1847 — Ecaterina Varga [4].

Cu prilejul comemorării a 100 de ani dela moartea marelui democrat-revoluţionar român Nicolae Bălcescu (28 Noembrie 1952), în România s'au publicat numeroase articole şi materiale documentare. Menţionăm lucrarea interesantă a lui V. Cheresteşiu, „Nicolae Bălcescu — marele revoluţionar democrat român“ [5], lucrarea lui Gh. Haupt, care pune problema interesantă şi actuală a influenţei mişcării democrat-revoluţionare ruse asupra lui N. Bălcescu [6], articolul lui T. Bugnariu, „Nicolae Bălcescu şi problema naţională“ [7]. A apărut de asemenea volumul de Opere alese de N. Bălcescu în Editura de Stat pentru literatură şi artă [8].

Această carte cuprinde o serie de lucrări ale contemporanilor lui N. Bălcescu, articole ale cunoscuţilor poeţi români, Vasile Alecsandri şi Mihail Eminescu, ale criticului progresist Al. Odobescu şi amintiri ale lui Ion Ghica, participant la mişcarea revoluţionară din deceniul al cincilea al veacului trecut.

La 9 Mai 1952, poporul român a sărbătorit cea de a 75-a aniversare a eliberării de sub jugul turcesc şi a proclamării independenţei naţionale a României. In aceste zile festive, presa română a vorbit pe larg de lupta de eliberare a poporului român şi despre activitatea eroilor acestei lupte: Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Ion Vodă cel Cumplit, Dimitrie Cantemir, Tudor Vladimirescu. In aceste zile a fost exprimată cu o nouă forţă recunoştinţa poporului român faţă de eliberatorii săi ruşi. Independenţa naţională a României a fost cucerită prin lupta comună a ostaşilor ruşi şi români.

Secţiunea de Ştiinţe istorice şi filosofice şi institutele Academiei R.P.R. au editat, cu prilejul acestei aniversări, un volum de materiale în legătură cu istoria războiului de independenţă, volum în care au intrat 1344 de docu-

---

[1] S. Ştirbu. Cu privire la influenţa mişcării revoluţionare a decembriştilor asupra evenimentelor revoluţionare din 1821 în ţara noastră. „Studii“, 1951, Nr. 1.

[2] S. Ştirbu, Uneltirile agenţilor burgheziei engleze împotriva răscoalei conduse de Tudor Vladimirescu. „Studii“, 1952, Nr. 1.

[3] V. Popovici, Unele date noi despre conjuraţia confederativă din 1839. Lucrările Sesiunii Generale Ştiinţifice din 2—12 Iunie 1950. Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1951 p. 1993—2000.

[4] V. V. Noui documente în legătură cu arestarea Ecaterinei Varga. „Studii“, 1951, Nr. 1.

[5] „Lupta de clasă“, 1953, Nr. 1—2, p. 96—111.

[6] Gh. Haupt, Despre Nicolae Bălcescu şi cercurile revoluţionar-democratice din Rusia. „Studii“, 1952, Nr. 4.

[7] T. Bugnariu, Nicolae Bălcescu şi problema naţională. „Studii“, 1953, Nr. 2.

[8] N. Bălcescu, Opere. Bucureşti. 1952. Afară de această ediţie, în primăvara anului 1953 au apărut ediţia de masă pentru tineret, a cărţii lui N. Bălcescu, Istoria Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul, primul şi al doilea volum al noii ediţii a culegerii de opere de N. Bălcescu, întreprinsă de Academia R.P.R., precum şi Studii şi referate despre N. Bălcescu, Ed. Acad. R.P.R., 1953, v. I.

mente [1]. Această publicaţie se deosebeşte în mod radical de numeroasele publicaţii privind istoria războiului de independenţă, editate în România burghezo-moşierească. Au fost publicate numeroase documente care arată rolul masselor populare în război, frăţia de arme ruso-română, ajutorul acordat de Rusia poporului român.

Recunoştinţa poporului român faţa de eliberatorii săi ruşi a fost exprimată cu o nouă forţă în zilele festive ale anului 1952. Adunarea generală din 9 Mai 1952, a reprezentanţilor oamenilor muncii din Bucureşti, a trimis lui I. V. Stalin o scrisoare de salut, în care se spunea: „Pentru a doua oară în decursul istoriei sale, poporul român a primit independenţa din mâinile eroicului popor rus... In luptele pentru independenţa patriei, poporul nostru a simţit întotdeauna sprijinul frăţesc al marelui popor rus. Pe câmpurile de luptă s'a calit frăţia de arme româno-rusă. Prietenia de veacuri între popoarele român şi rus a fost ridicată pe o nouă treaptă superioară după 23 August 1944“ [2].

Documentele publicate demască politica externă anti-română a puterilor apusene. Guvernele englez, german, austriac şi italian încercau prin toate mijloacele să zădărnicească pregătirea Principatelor Române în vederea războiului de eliberare.

Numai Rusia a acordat ajutor României. La 4 Aprilie 1877, a fost semnată convenţia ruso-romîna care fixa condiţiile de trecere ale armatei ruse pe teritoriul Principatelor Române. Preambulul convenţiei considera Ţările Române ca un stat independent. Intr'un articol al celei de a doua convenţii se sublinia că Rusia va „respecta drepturile politice ale Statului Român“. Rusia a acordat sprijin financiar României. La 14 Aprilie, România a primit primul împrumut — i este 900.000 lei. Pe lângă bani, România a primit din partea Rusiei 1000 de cai pentru bateriile de artilerie şi tunuri de mare calibru.

Ajutorul cel mai însemnat acordat României de către Rusia au fost operaţiile militare ale armatelor ruseşti împotriva Turcilor. „Intrarea Rusiei in război împotriva Turciei în 1877— scrie Acad. P. Constantinescu-Iaşi — a avut pentru poporul nostru, ca şi pentru toate popoarele balcanice, o importanţa hotărîtoare. Acest război a fost pentru poporul român un război de independenţă. Fără ajutorul Rusiei, ţara noastră s'ar fi chinuit încă mult timp sub greul jug turcesc“ [3].

La 20 Mai 1952, la Academia R.P.R. a avut loc o Sesiune ştiinţifică, pe tema „Ajutorul poporului rus în lupta poporului român pentru independenţa naţională“. Comunicările prezentate la această Sesiune au intrat in culegerea „75 de ani dela proclamarea independenţei de stat a României“ [4], editată de Academia R.P.R.

Culegerea cuprinde comunicarea „Situaţia internaţională în ajunul războiului de independenţă“ de P. Constantinescu-Iaşi. Folosind un material nou, autorul a arătat că puterile apusene s'au opus formării unui stat român independent. Referentul a menţionat legăturile de prietenie ale poporu-

---

[1] Documente privind istoria României. Războiul pentru independenţă, v. II (1 Ianuarie 1877—9 Mai 1877). Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1952.

[2] „Pravda”, 10 Mai 1952.

[3] „Pravda”, 10 Mai 1952.

[4] 75 de ani dela proclamarea independenţei de stat a României. Bucureşti, 1952.

lui român cu popoarele rus și bulgar și a subliniat în mod deosebit rolul eliberator al Rusiei în perioada razboiului ruso-turc din 1877—1878.

Culegerea cuprinde referatul „Despre ajutorul primit de poporul român din partea po orului rus de-a-lungul vecurilor“ de Gh. Ștefan, Membru corespondent al Academiei R.P.R. Referentul a arătat că încă în veacul al XI-lea, statul rus vechi a acordat ajutor oraşelor dunărene, iar la hotarul între veacurile XII—XIII, Moldova a devenit o parte a Rusiei Galițiene. Victoria armatelor lui Dimitri Donskoi asupra Hoardei de Aur în 1380 a creat condiții favorabile pentru desvoltarea statului moldovenesc. Legaturile strânse cu Moscova, în veacurile XVI—XVII, au adus în Moldova și Valahia tezaurele culturii ruse. Moscova era singura apărătoare a Țărilor dunărene împotriva samavolniciei turcești. Alianța lui Petru I cu Dimitrie Cantemir, încheiată în anul 1711, a fost de asemenea un mare ajutor acordat Țărilor Române din partea Rusiei. Pe baza materialelor din perioada războiului din Crimeea (1853—1856), referentul arată deosebirea radicală dintre politica anti-română a statului englez și austriac și politica prietenească a Rusiei.

Cel de al treilea referat tratează despre „Ajutorul poporului rus în cucerirea independenței de stat a României în 1877—1878“. S. Știrbu și V. Maciu analizează politica externă a Rusiei în acești ani, fac o caracterizare a operațiilor militare ale armatei ruse. Realizarea planului strategic rus a împiedecat pe Turci să ducă războiul pe teritoriul României. Un rol important în lupta poporului român pentru independență l-a avut și ajutorul pe care i l-au acordat în timpul războiului emigranții revoluționari ruși și opinia publică progresistă din Rusia.

Comunicarea Acad. M. Roller intitulată „Eroismul poporului în lupta pentru independență“ este consacrată luptei poporului român pentru eliberarea patriei sale. M. Roller a arătat că, în 1877, diferitele clase ale societății românești au avut atitudini diferite față de problema independenței naționale. Numai massele muncitoare au fost adevăratele exponente ale ideii eliberării naționale. Țărănimea muncitoare își lega de războiul pentru independență speranța de a căpăta pământ. Insă clasele conducătoare au înșelat țărănimea română. Nu întâmplător, printre luptătorii din răscoala țărănească din 1888 au fost numeroși participanți la luptele dela Plevna. Acești țărani au luptat cu tot atâta curaj împotriva moșierilor asupritori. ca și cu zece ani în urmă împotriva Turcilor.

In referatul lui D. Prodan, Membru corespondent al Academiei R.P.R., intitulat „Eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist de către glorioasa Armată Sovietică“, se arată că sdrobirea hoardelor fasciste de către Armata Sovietică pe frontul de răsărit a fost o condiție hotarîtoare a renașterii naționale a României. După bătălia dela Stalingrad, în România s'a intensificat mișcarea de rezistență. Sprijinindu-se pe ajutorul poporului român, Armata Sovietică a eliberat Romania de trupele hitleriste. Sub conducerea Partidului Comunist Român a fost realizat actul istoric dela 23 August 1944, care a constituit începutul luptei întregului popor, pentru instaurarea orânduirii democrat-populare în România.

Printre lucrările editate cu prilejul aniversării a 75 de ani dela proclamarea independenței naționale, trebue să menționăm articolul lui S. Vianu,

dedicat istoriei luptei poporului român pentru independența națională [1] și articolul lui Gh. Haupt, despre activitatea organizațiilor revoluționare din România în legătură cu războiul pentru independență din 1877—1878 [2]. Pe baza unui bogat material de fapte, Gh. Haupt urmărește legăturile internaționale ale revoluționarilor români. El vorbește pe larg despre activitatea unuia dintre organizatorii primelor cercuri socialiste românești, N. Zubcu-Codreanu. Gh. Haupt arată influența pe care au avut-o asupra militanților progresiști români mișcarea de eliberare rusă și, în primul rând, marii democrați revoluționari ruși — Herzen, Dobroliubov, Cernîșevski. In primele rânduri ale mișcării pentru eliberarea națională pășeau discipolii români ai marilor revoluționari ruși.

In Mai 1953 a apărut în România încă un volum de documente în legătură cu istoria războiului 1877—1878, cuprinzând perioada 9 Mai — 15 Iunie 1877 [3]. Istoricii români continuă să studieze istoria luptei poporului român pentru independența națională.

In ultimii ani, istoricii români au obținut succese în studiul istoriei mișcării muncitorești și țărănești dela sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Au apărut două volume de documente privind istoria mișcării muncitorești [4], precum și o serie de documente inedite din fondul Muzeului Româno-Rus [5]. Aceste documente sunt întregite printr'un bogat material documentar publicat în lucrarea lui P. Constantinescu-Iași, care analizează ecoul pe care evenimentele Comunei din Paris l-au găsit în România [6].

In 1950 a fost publicat un volum de documente cu privire la istoria răscoalei țărănești din 1888 [7]. Este pentru prima oară că se publică sistematic materiale despre una dintre cele mai mari răscoale ale țărănimii române. Articolul lui Gh. Matei și M. Damaschin publicat în revista „Studii", la care sunt anexate câteva documente, este consacrat mișcării țărănești din 1899 și activității cluburilor socialiste în satele românești [8].

Istoricii români acordă o mare atenție mișcărilor sociale din România în anii primei revoluții ruse. In 1948—1949 a fost editată, sub redacția Acad. M. Roller, o mare culegere de documente privind răscoala țărănească din 1907, lucrare distinsă cu premiul de stat [9]. In 1952 a apărut articolul lui M. Dumitru despre sosirea în România a participanților la răscoala de pe crucișătorul „Potemkin" și despre ajutorul dat marinarilor ruși de mun-

---

[1] S. Vianu, Din lupta poporului român pentru scuturarea jugului otoman și cucerirea independenței. „Studii", 1953, Nr. 2.

[2] G. Haupt, Despre atitudinea cercurilor revoluționare din România față de războiul de independență din 1877—1878. „Studii", 1952, Nr. 2.

[3] Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, v. III (9 Mai 1877—15 Iunie 1877). București, 1953.

[4] Documente din mișcarea muncitorească. 1872—1916. București, 1947, ed. a 2-a completată.

[5] Muzeul Româno-Rus, București, 1949

[6] P. Constantinescu-Iași, Despre Comuna din Paris și ecoul ei în presa contemporană din România (1871—1880). „Studii", 1951, Nr. 1.

[7] Răscoala țăranilor din 1888. București, 1950.

[8] Gh. Matei și M. Damaschin, Despre mișcările țărănești din 1899 și cluburile socialiste la sate. Anexă: Docu

[9] Răscoala țăranilor din 1907. 1948, v. I, v. II, 1948, v. III, 1949.

citorii români [1]. A apărut de asemenea o culegere de materiale literare („Anul 1907, din primăvară până 'n toamnă" de I. L. Caragiale, „Jertfa celor 12 000" a ziaristului progresist N. D. Cocea) [2].

Culegerea „Articole și cuvântari" a tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, apărută la sfârșitul anului 1952 în ediția a 3-a [3], este un material prețios pentru studierea unei probleme de cea mai mare importanță — istoria luptei oamenilor muncii din România sub conducerea Partidului Comunist. Culegerea cuprinde principalele articole și cuvantări ale tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, începând din anul 1945. Deosebit de importantă pentru istorici este cunoscuta lucrare a tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, „30 de ani de luptă a Partidul sub steagul lui Lenin-Stalin", o scurtă expunere a istoriei Partidului Comunist din România în anii 1921—1951. Cuvântarea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej la consfătuirea minerilor, pe care Editura P.M.R. a editat-o și în limba rusă [4], cuprinde materiale interesante în legătură cu greva generală a minerilor din valea Jiului în 1916, în legătură cu crearea unui Consiliu muncitoresc în valea Jiului în Octombrie 1918, sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, în legătură cu greva generală a minerilor din valea Jiului în Ianuarie 1919. Referindu-se la lupta revoluționară a minerilor din Lupeni în anul 1929, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej demască poziția capitulardă a lui V. Luca în această luptă și afirmațiile calomnioase ale acestuia că Tatarbunar, Lupeni și Grivița ar fi fost opera partidelor „istorice" și o provocare pusă la cale de siguranță. „Clasa muncitoare — declară tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — respinge cu indignare această calomnie" [5].

In raportul asupra proiectului de Constituție al R.P.R. tovarășul Gh. Gheorgiu-Dej face o caracterizare a constituției din 1923, arătând că aceasta a fost constituția dictaturii sângeroase a capitaliștilor și moșierilor, instituită de dinastia Hohenzollern-ilor și de cele două partide „istorice" care se perindau la putere. Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej subliniază că constituția din 1923 era pătrunsă de cea mai nerușinată fățărnicie burgheză, menită să camufleze bazele ei principale [6].

Ea era pătrunsă de ideologia naționalismului claselor exploatatoare și „ea era expresia caracterului anti-național al regimului burghezo-moșieresc, a politicii de înfeudare a țării față de puterile imperialiste occidentale, de scoatere la mezat la tejgheaua capitalului internațional a independenței și suveranității de stat a României [7]. Constituția din 1938 este considerată ca o constituție „de tip fascist" și tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată că „sub semnul acestei constituții, poporul român a fost târît de clica fascisto-

---

[1] „Studii", 1952, Nr. 2.

[2] Din literatura lui 1907. București, 1951.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, Articole și cuvântări. Ed. pentru literatură politică, București, 1952, ed. a III-a.

[4] Gh. Gheorghiu-Dej. Expunere la consfătuirea pe țara a muncitorilor mineri din industria carboniferă — 29 Iunie 1952. Articole și cuvântări. Ed. pentru literatura politică. București, 1952, ed. a III-a.

[5] Gh. Gheorghiu-Dej, Articole și cuvântări. Ed. pentru literatura politica, București, 1952, ed. a III-a.

[6] Gh. Gheorghiu-Dej, Raport asupra proiectului de Constituție a Republicii Populare Române. Articole și Cuvântări. Ed. pentru literatură politică. București, 1952, ed a III-a, p. 682.

[7] Ibidem, p. 682.

antonesciană, sprijinită de partidele burghezo-moșierești, în criminalul război antisovietic și adus la un pas de prapastie" [1].

In Romania se desfașoară o munca uriașă pentru studierea istoriei Partidului Comunist din Romania. Inca în 1951, cand partidul a sărbătorit 30 de ani dela inființarea sa, Institutul de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. a editat o culegere de materiale, „Documente din Istoria Partidului Comunist din Romania" [2], care cuprinde perioada 1917—1944. Această publicație dă posibilitate istoricilor să urmărească desvoltarea si creșterea Partidului Comunist din momentul înființării sale, până la 23 August 1944 cand, după mulți ani de ilegalitate, trece la o situație legală.

Această culegere cuprinde manifeste, scrisori ale C.C., hotărîrile Congreselor, Conferințelor și Plenarelor C.C. extrase din procese verbale, broșuri, articole de ziar etc. In această culegere sunt reproduse pe larg documentele care arata influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra mișcarii revoluționare din România de după primul război mondial, până la 23 August 1944 [3], documente din anul 1931—1933, privitoare la lupta Partidului Comunist pentru ieșirea pe cale revoluționară din criză, despre bolșevizarea partidului, despre eroica luptă din anul 1933 a feroviarilor și petroliștilor români, documente despre lupta partidului pentru crearea unui front unic antifascist, pentru prietenia cu U.R.S.S., în ajunul celui de al doilea război mondial. In această culegere, un loc deosebit îl ocupă materialele care înfațișează lupta eroică a comuniștilor români împotriva dictaturii fasciste în timpul celui de al doilea război mondial, rolul conducător pe care l-a avut Partidul Comunist în unirea tuturor forțelor patriotice din țară în vederea eliberării naționale.

Institutul de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al Partidului Muncitoresc Roman continua să editeze documente de partid. A apărut primul volum al noii ediții a documentelor din istoria Partidului Comunist din România care cuprinde materiale ale perioadei 1917—1923. In afara publicării documentelor, după război au aparut în România o serie de bibliografii ale activiștilor de frunte ai Partidului Comunist Român, luptători pentru libertatea și independența patriei lor. Acestea sunt lucrări de proporții reduse, consacrate celor mai buni fii și fiice ale poporului român, care au căzut în lupta eroică împotriva dictaturii burghezo-moșierești: Gh. Vasilescu-Vasia, Nicolae Cristea, Ion Fonaghi, Leonte Filipescu, Pavel Tcacenco, Dumitru Marinescu, Haia Lifșiț, Lazăr Grünberg, Bernat Andrei, Bela Breiner si alții. In 1951 au fost editate lucrări închinate eroilor Petre Gheorghe și utecistul Constantin Godeanu.

Lucrarea „Lupta Partidului Comunist din România în perioada stabilizării relative a capitalismului 1923—1929" de N. Goldberger [4], este consacrată unei perioade, puțin studiată, a Istoriei Partidului Comunist Român.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, Raport asupra proiectului de Constituție a Republicii Populare Române Articole și cuvântări. Ed. pentru literatură politică. București, 1952. ed. a III-a.

[2] Documente din istoria Partidului Comunist din România. Ed. P.M.R., București, 1951.

[3] Aceleiaşi teme îi este consacrată lucrarea lui V. Liveanu despre miscarea grevistă în România în anul 1918, publicată în revista „Studii" (V. Liveanu. Grevele din România în anul 1918. „Studii", 1953, Nr. 2).

[4] N. Goldberger, Lupta Partidului Comunist din România în perioada stabilizării relative a capitalismului. 1923—1929. București, 1952.

Autorul arată cum s'a călit partidul în lupta aprigă împotriva dușmanilor de clasă, întâmpinând gata de luptă începutul unui nou avânt revoluționar în anul 1929, care a culminat cu împușcarea minerilor din Lupeni.

In 1951, revista „Lupta de clasă" a consacrat luptei eroice a detașamentelor înaintate ale clasei muncitoare române — ceferiștii și petroliștii — un articol special [1]. In 1953, în preajma aniversării a 20 de ani dela luptele din Februarie ale ceferiștilor, a fost publicat articolul „O pagina glorioasa in istoria clasei muncitoare și a poporului român (Grivița, 1933)" de D. Petrescu, în care se tratează despre Grivița Roșie [2].

Acest articol este completat de articolul publicat anul trecut, în care este demascat rolul odios al diplomației americane în chestiunea concesiunilor primite de S.U.A. în România în 1932—1933 [3]. La începutul lui 1953, Institutul de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. a editat monografia lui Chivu Stoica, „Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933" [4]. In această lucrare se vorbește despre istoria desfașurării avântului revoluționar din România, în anii crizei economice mondiale din 1929 1933 și se arată rolul conducător al Partidului Comunist, care a știut să devină avantgarda clasei muncitoare din România și să conducă lupta muncitorilor ceferiști și petroliști împotriva burgheziei si a stăpânului ei — capitalul străin, care a cuprins toată țara în tentaculele sale.

C. Stoica aduce date documentare din activitatea revoluționară a lui Gh. Gheorghiu-Dej și a lui Ilie Pintilie, Vasile Roaită și alți eroi ai poporului român, care împreună cu Gh. Gheorghiu-Dej au luat conducerea în lupta ceferiștilor. In monografie se relatează despre mișcarea de solidaritate revoluționară a muncitorilor ceferiști dela Grivița, din Cluj, Severin, Galați, Constanța, Iași, Timișoara, și multe alte orașe din România.

C. Stoica descrie detaliat istoria actelor revoluționare ale muncitorilor petroliști din valea Prahovei, care au desfășurat în anul 1933 lupta împotriva monopolurilor străine și în primul rând împotriva societăților anglo-americane (Astra Română și Româno-Americană). C. Stoica consacră un capitol special luptei proletariatului din România din zilele de 15—16 Februarie 1933. Guvernul burghezo-moșieresc a înnăbușit atunci prin represalii pline de cruzime lupta eroică a muncitorilor români, însă experiența revoluționară acumulată în acele zile a fost folosită de proletariatul din România în luptele care au urmat. Din cartea lui C. Stoica, cititorul află despre judecarea procesului muncitorilor ceferiști, despre mișcarea de protest a oamenilor muncii din România împotriva acțiunilor guvernului, despre lupta dârză a comuniștilor în timpul procesului. Lupta plină de abnegație a proletariatului din România a fost întâmpinată cu simpatie de oamenii muncii din lumea întreagă și în primul rând de oamenii muncii din U.R.S.S. Feroviarii din stația Birzula din R.S.S. Moldovenească scriau tovarășilor lor români: „Vă trimitem salutul nostru bolșevic frațesc și vă urăm să fiți

---

[1] D. Coliu, Din lupta muncitorilor petroliști sub conducerea partidului. „Lupta de clasă", 1951, Nr. 5—6.

[2] D. Petrescu, O pagină glorioasă în istoria clasei muncitoare și a poporului român (Grivița. 1933). „Lupta de clasa", 1952, Nr. 1—2.

[3] Gh. Fischer, Uneltirile diplomației americane în jurul unei concesiuni acordate de către C.F.R. în anul 1932—1933. „Studii", 1952, Nr. 2

[4] C. Stoica, Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933. București, 1953.

viteji și dârzi în lupta voastra, pe care o duceți sub conducerea Partidului Comunist Român, în lupta împotriva capitalului". Răsunetului internațional pe care l-au stârnit luptele din Februarie 1933 îi este închinat de asemenea articolul lui A. Varga [1].

Lupta muncitorilor unguri alături de frații lor români împotriva regimului burghezo-moșieresc este descrisă în lucrarea lui L. Banyai „Anul 30" [2]. Această colaborare revoluționară frățească dintre muncitorii români și maghiari constitue una din paginile cele mai remarcabile din istoria mișcării muncitorești din România. In 1951, autorul a publicat în limba română în revista „Studii" un articol închinat istoriei Uniunii oamenilor muncii maghiari din România „Madosz" [3].

O sarcină importantă a istoricilor o constitue studierea activității organizațiilor de massa progresiste din România. Cunoscutul istoric român P. Constantinescu-Iași a scris monografia „Organizații de massă legale conduse de Partidul Comunist din România în anii 1932—1938" [4]. Autorul folosește un bogat material de fapte despre mișcarea și activitatea antifascistă a Comitetului Național Antifascist, creat din inițiativa Partidului Comunist și condus de acesta. Autorul vorbește despre lupta grea și glorioasă pe care au dus-o împotriva războiului și fascismului organizațiile de massă legale „Liga muncii", „Societatea prietenilor U.R.S.S.", „Liga luptei împotriva superstițiilor", „Societatea pentru ajutorarea mamei și copilului", „Blocul democratic", „Uniunea Democratică".

Anexa acestei cărți este consacrată istoriei presei progresiste românești dintre anii 1931—1938. P. Constantinescu-Iași dă o foarte interesantă listă cronologică de materiale asupra a 115 tipărituri periodice care sunt păstrate în marea lor majoritate în colecția Academiei R.P.R. Această listă este de un mare folos cercetătorilor.

La consfătuirea istoricilor români dela începutul anului 1953, s'a menționat că această lucrare a lui P. Constantinescu-Iași are și o serie de lipsuri. Autorul nu a arătat în suficientă măsură legătura dintre activitatea organizațiilor legale și mișcarea generală social-politică din țară, a exagerat într'o oarecare măsură rolul organizațiilor legale. Aceasta împiedecă pe cititor să-și formeze o imagine justă despre munca Partidului Comunist în vederea conducerii organizațiilor de massă legale și a luptei de eliberare în ansamblu.

Multe lucrări ale istoricilor români sunt închinate unei sarcini politice actuale — demascarea rolului expansionist al capitalului străin în România. Printre asemenea lucrări putem cita articolul lui V. Maciu [5], unde este desvăluită activitatea anglo-americană în România, în perioada celui de al

[1] C. Stoica, Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933. București, 1953. Articolul lui A. Varga este și el consacrat ecoului internațional al luptelor din Februarie 1933. „Scânteia", 14 Februarie 195?.

[2] Banyai László Harminc év. Jegyzetek a romániai magyarság útjáról. București, 1949.

[3] L. Banyai, Despre activitatea uniunii oamenilor muncii maghiari din România (MADOSZ). „Studii", 1951. Nr. 4.

[4] P. Constantinescu-Iași, Organizații de massă legale conduse de Partidul Comunist din România în anii 1932—1938. Ed. Acad. R.P.R., București, 1952.

[5] V. Maciu, Despre acțiunea imperialiștilor anglo-americani în România, în ajunul celui de al doilea război mondial. „Studii", 1951. Nr. 2.

doilea război mondial, și cel al lui V. Iordache despre istoria împrumuturilor externe capitaliste înrobitoare și acțiunea lor dăunătoare asupra desvoltării economiei României [1].

Cea mai importantă publicație, care demască uneltirile agresive ale agenturii anglo-americane în România, este culegerea de documente editată în 1952 de Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Populare Române [2]. Această carte reprezintă un valoros izvor istoric. După cum dovedesc faptele citate în această carte, imperialiștii americani s'au străduit în fel și chip să frâneze desvoltarea democratică a României și să organizeze intervenția armată. Agenții imperialiștilor americani au pus la cale o serie de comploturi împotriva poporului român, pentru a înfăptui în țară o lovitură de stat reacționară. Numeroase mărturii dovedesc activitatea diversionistă și de spionaj a colaboratorilor misiunilor americane și engleze, demascând esența anti-populară și trădătoare a așa numitelor partide istorice — partidul național-țărănesc condus de Maniu și partidul național-liberal condus de Brătianu.

Activitatea de spionaj a agenturii Vaticanului în România este demascată de culegerea de materiale cu privire la procesul agenților spionajului străin, care a avut loc în Septembrie 1951 la București [3]. Materialele procesului sunt precedate de o prefață în care se face o apreciere politică generală asupra procesului și se dau lămuriri asupra acuzaților, componenței tribunalului, apărării etc. Procesul a dat în vileag toate resorturile care puneau în funcțiune rețeaua de spioni și diversioniști a bisericii catolice din România. El a arătat că nunțiatura papală din București acționa în strânsă legătură și din ordinul direct al imperialiștilor americani și înfăptuia planul lor comun îndreptat împotriva țărilor de democrație populară. Procesul a demascat activitatea trădătoare a membrilor marcanți ai ierarhiei catolice, care încă în deceniul al IV-lea primeau bani dela Hitler și contribuiau activ la propaganda fascistă, sprijinind expansiunea germană în România. La proces a fost dată în vileag legătura dintre agentura catolică anglo-americană și cercurile reacționare ale burgheziei române, tentativa lor comună de a înăbuși în 1944—1945 mișcarea democratică, de a organiza intervenția și de a reintroduce rânduelile fasciste în țară.

O problemă deosebit de importantă studiată de cercetatorii români este istoria desvoltării democrației populare în România, în perioada 1945—1953. Numărul publicațiilor consacrate acestei probleme este extrem de mare Un material deosebit de bogat pentru studierea istoriei postbelice a României este cuprins în lucrarea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej „Raport asupra proiectului de Constituție a Republicii Populare Române“ editată și în limba rusă. In Raport se face o caracterizare a Constituției din 1948 a României democrate populare și sunt apreciate transformările de clasă care au avut loc în România în urma întăririi și desvoltării mai departe a democrației populare. Constituția din 1948 „corespundea unei etape în care

[1] „Probleme economice", 1952, Nr. 6—7.

[2] Dușmanii păcii și ai libertății popoarelor. Politica agresivă și uneltirile imperialismului american împotriva Republicii Populare Române. București, 1952.

[3] Procesul unui grup de spioni, trădători și complotiști în slujba Vaticanului și a centrului de spionaj italian. București, 10—17 Septembrie 1951. București, 1952

procesul revoluţionar de transformare... se afla abia în germene sau într'un stadiu iniţial" [1]. De atunci, poporul roman a obţinut succese însemnate. Aceste succese ale Republicii Populare Romane ar fi fost de neconceput fara uriaşul şi permanentul ajutor al Uniunii Sovietice [2]. In urma succeselor poporului roman pe taramul construirii socialismului, s'au creat bazele social-economice pentru o nouă Constituţie a Republicii Populare Romane, votata de Marea Adunare Naţionala la 24 Septembrie 1952.

O mare insemnatate pentru istoricii români o are lucrarea tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej, „Intarirea continua a regimului democrat-popular în Republica Populara Romana" [3]. In această lucrare sunt caracterizate doua etape de desvoltare a democraţiei populare în Romania şi se arata însemnătatea regimului democrat-popular ca una din formele dictaturii proletariatului. In această lucrare sunt analizate raporturile de clasă din ţara, se arata lupta Partidului Muncitoresc Roman pentru transformarea socialista a ţării.

In 1951, cu prilejul împlinirii a 30 de ani dela înfiinţarea Partidului Muncitoresc Roman, Editura P.M.R. a publicat o culegere de documente „Rezoluţii şi hotarîri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Roman. 1948—1950". Această culegere a fost editată la Bucureşti în limbile romana şi rusă. Ea cuprinde cele mai importantè Hotărîri ale C.C. al P. M. R.: Rezoluţia Congresului de unificare a Partidului din 1948, hotărîri cu privire la problema naţională, sindicate, mişcarea de tineret, problemele literaturii, artei şi sportului. O serie de documente sunt consacrate planului cincinal pe 1951—1955, transformării socialiste a agriculturii, sarcinilor de plan, raionării economico-administrative, problemelor activitaţii diferitelor ramuri ale industriei.

Materialele culegerii ne ajută să studiem problemele-cheie ale desvoltării regimului democrat-popular, ale construcţiei de partid şi de stat în cea de a doua etapa a desvoltării democraţiei populare din România. Institutul de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. pregăteşte pentru tipar lucrarea „Rezoluţii şi Hotărîri ale C.C. al P.M.R." adoptate in ultimii ani.

Partidul Muncitoresc Român duce o luptă hotărîtă şi intransigenta împotriva diferitelor încercări de deviere dela linia partidului. Demascarea şi lichidarea devierii de dreapta au îngăduit partidului să-şi întărească rândurile, să sporească capacitatea de luptă revoluţionară a membrilor săi, să desfăşoare mai larg democraţia internă de partid. Ţinându-se seama de importanţa luptei pentru completa sdrobire a devierii de dreapta, s'a publicat în 1952 o culegere specială intitulată „Materiale în legătură cu devierea de dreapta în Partidul Muncitoresc Român". In această lucrare sunt cuprinse „Scrisoarea C.C. al P.M.R. către toate organizaţiile de partid şi către toţi membrii de partid, cu privire la rezultatele reformei monetare şi la sarcinile partidului" din 15 Martie 1952, materialele plenarei C.C. al P.M.R. din 26—27 Mai 1952, articolul redacţional al ziarului „Scânteia" din 3 Iunie 1952 si articolul tovarăşului Alexandru Moghioros, secretar al C.C. al P.M.R. „Intărirea partidului clasei muncitoare — chezăsia victoriei socialismului în România".

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, Raport asupra proiectului de Constituţie a Republicii Populare Române. Articole şi Cuvântări. Ed. pentru literatură politică. Bucureşti 1952, ed. a III-a, p 684.

[2] Ibidem, p. 686.

[3] „Comunist", 1953, Nr. [illegible]

Această culegere de documente de partid călăuzitoare constitue un important material pentru studierea istoriei Partidului Muncitoresc Român.

La sfarșitul anului 1952, în vederea aniversarii a cinci ani de la proclamarea Republicii Populare Române, Editura pentru literatura politică a publicat în limba rusă un studiu consacrat desvoltării României pe calea socialismului [1]. In același an, Institutul român pentru relațiile culturale cu străinătatea a publicat o culegere intitulată „Dreptul la muncă în Republica Populară Romăna". Aceasta interesantă carte cuprinde materiale despre situația oamenilor muncii până la răsturnarea dictaturii burghezo-moșierești, despre lupta clasei muncitoare pentru dreptul la muncă după cel de al doilea război mondial, despre realizarile regimului democrat popular, în aceasta privință. Revoluției culturale ce se desfașoară în România democrat-populară îi este consacrată o altă culegere a aceluiași Institut, „In Republica Populară Română cultura este un bun al întregului popor" (București, 1952). Această culegere da o imagine completă a măreților transformari înfăptuite în România în ultimii ani. Istoricul va gasi în această lucrare un bogat material despre transformările radicale din viața culturală a poporului român, care construește cu succes socialismul.

In prezent, istoricii români și-au propus să alcatuiască un manual marxist de istorie a patriei. Prima ediție a manualului a aparut la sfârșitul anului 1947. La sfarșitul anului 1952, un colectiv de autori, condus de Acad. M. Roller, a pregătit o nouă ediție a cursului de istorie a României, sub titlul „Istoria R.P.R. [2]. La începutul anului 1953, acest manual a fost judicios criticat la consfătuirea istoricilor din întreaga țară. Ședința lărgită a secției de Istorie și Filosofie a Academiei R.P.R., care a avut loc în zilele de 16—17 Ianuarie 1953, a scos în evidență succesele științei istorice românești și a desvăluit lipsurile serioase în organizarea lucrarilor de cercetare științifică. Consfătuirea a chemat pe toți istoricii din România să ridice nivelul teoretic al lucrărilor științifice.

Istoriografia română își aduce contribuția la opera de transformare socialistă a țării. Se lărgește câmpul de activitate al istoricilor români. De asemenea totodată se intensifică ofensiva lor împotriva ideilor reacționare ale istoriografiei burgheze. Știința istorică română a pașit pe calea largă a slujirii poporului muncitor și măreților idei ale păcii, democrației și socialismului.

[1] Republica Populară Română pe calea construirii socialismului. București, 1952.
[2] Istoria R.P.R., București, 1952.

CONGRESUL ISTORICILOR DIN REPUBLICA POPULARĂ UNGARĂ

In vara acestui an (6—13 Iunie), s'a desfăşurat la Budapesta Congresul istoricilor din R. P. Ungară, organizat de Academia de ştiinţe şi de Societatea istorică din R.P.U. Congresul s'a bucurat de o atenţie deosebită din partea Partidului celor ce muncesc şi a guvernului din Ungaria.

Congresul a cuprins pe cei mai de seamă cercetători din domeniul ştiinţei istorice ungare. La congres au participat reprezentanţi ai ştiinţei istorice din U.R.S.S.: tov Pankratova, Tarlé şi Tretiakov şi din ţările de democraţie populară (R.P. Polonă, R. Cehoslovacă, R. P. R., R. D. Germană, R. P. Bulgaria), dovedind că relaţiile de tip nou create între ţările lagărului socialist, colaborarea frăţească bazată pe interesele comune ale popoarelor acestor ţări, se manifestă din plin şi în domeniul ştiinţei istorice.

Congresul a însemnat o trecere în revistă a succeselor şi rezultatelor dobândite de ştiinţa istorică maghiară dela eliberarea ţarii încoace, scoţând în evidenţă marea superioritate a ştiinţei istorice bazate şi călăuzite de concepţia marxist-leninistă asupra „ştiinţei" istorice a capitalismului. Congresul a scos la iveală de asemenea lupta istoricilor maghiari pentru combaterea concepţiilor reacţionare, neştiinţifice, şovine, clericale ale istoriografiei Ungariei burghezo-moşiereşti, a arătat că istoriografia burgheză a falsificat cele mai importante momente ale istoriei Ungariei în slujba intereselor reacţionare, expansioniste, ale aristocraţiei şi burgheziei maghiare.

Istoricii maghiari, călăuziţi de concepţia marxist-leninistă, de exemplul luminos al înaintatei ştiinţe istorice sovietice, au fost în stare de a rezolva o serie de probleme, de care vechea şi reacţionara istoriografie maghiară nici nu s'a atins sau le-a tratat cu totul fals.

Aşa cum a subliniat şi Acad. Pankratova, un merit însemnat al istoricilor maghiari îl constitue şi preocuparea lor din ce în ce mai intensă de a studia şi a scoate la iveală paginile glorioase ale mişcării muncitoreşti din Ungaria, în special ale luptei partidului marxist-leninist pentru o Ungarie independentă, liberă şi socialistă.

Institutul de Istorie al Ungariei democrat-populare are un bilanţ pozitiv datorită publicării unor serii de lucrări despre problemele importante ale istoriei patriei, ca lucrările referitoare la revoluţia din 1848, la naşterea relaţiilor capitaliste din Ungaria, la criza economică din 1929—1933, la problema naţională etc. Colaboratori din ce în ce mai numeroşi ai institutului lucrează la elaborarea manualului de istorie a Ungariei pentru învăţământul superior. De asemenea, s'au publicat bibliografii în mai multe volume pentru studiul istoriei Ungariei. O importantă realizare o constitue apariţia revistei „Századok" („Veacuri").

Institutul Mişcării muncitoreşti, înfiinţat din iniţiativa Partidului celor ce muncesc din Ungaria, a obţinut de asemenea realizări, atât în privinţa publicării de documente

şi lucrări despre diferite evenimente ale mişcării muncitoreşti din Ungaria, cât şi în ceea ce priveşte popularizarea luptei Partidului celor ce muncesc din Ungaria, popularizarea măreţei istorii a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, prin muzee, expoziţii etc.

La congres au fost ascultate numeroase referate şi conferinţe, împărţite în trei mari grupe de probleme: 1) capitole din istoria luptelor pentru apărarea independenţei, 2) marele popor rus, exemplu în luptele revoluţionare ale poporului maghiar şi 3) din tradiţiile luptei comune cu popoarele vecine prietene.

In cadrul primului grup de probleme au fost tratate aspectele luptei împotriva năvalirii otomane în timpul Huniazilor (tov. Elekes), aspectele politice, economice, militare şi diplomatice, precum şi problema „unităţii naţionale" în cadrul răscoalei conduse de Rákoczi (tov. Esze, Pach, Marko, Borus, Hackenast). Referatele au subliniat rolul hotarîtor al masselor de iobagi în succesele acestei lupte de eliberare, precum şi figura pozitivă a lui Rákoczi, politica sa faţă de massele de iobagi, atitudinea faţă de nobili, precum şi trădarea de către marea nobilime a luptei de eliberare de sub jugul habsburgic.

Acad. E. Tarlé a ţinut interesante referate despre Rákoczi şi despre răscoala condusă de Gheorghe Doja.

Au fost prezentate congresului referate despre rolul important al puterilor imperialiste în întărirea şi stabilizarea regimului fascist al lui Horthy (referatul tov. Magos) precum şi despre uneltirile duşmănoase ale imperialiştilor americani şi englezi îndreptate împotriva independenţei şi eliberării poporului maghiar în perioada 1919—1944 (tov. Zsigmond). Imperialiştii S.U.A. şi Angliei nu s'au pronunţat niciodată împotriva politicii cercurilor conducătoare ale Ungariei de a intra complet în orbita fascismului german; ei declarau că înţeleg condiţiile „speciale" ale Ungariei şi astfel au aprobat de fapt politica profascistă şi antisovietică a guvernanţilor maghiari. Analizând diferitele planuri elaborate de imperialiştii americani şi englezi în timpul războiului, pentru a împiedeca eliberarea adevărată a poporului maghiar, referatul insistă asupra rolului trădător al social democraţilor de dreapta, ca agenţi ai imperialismului, ca trădători ai intereselor naţionale

Exprimându-şi dragostea şi ataşamentul fierbinte faţă de marea Uniune Sovietică, eliberatoarea şi cea mai bună prietenă a Ungariei democrate, faţă de marele popor rus, s'au consacrat la congres un şir întreg de referate legăturilor dintre poporul rus şi cel maghiar şi importanţei adânci a acestor legături pentru desvoltarea poporului şi statului maghiar.

Astfel tov. Fogarasi prezintă aprecierile marelui democrat revoluţionar rus Cernîşevski despre Ungaria. Cernîşevski scria cu multă căldură despre lupta revoluţionara a poporului maghiar din 1848, a sezisat just conţinutul social al acestor lupte, rolul masselor populare. Cernîşevski atrăgea atenţia popoarelor slave din monarhie să nu lupte împotriva Ungurilor, că politica Habsburgilor este de a lovi în Unguri cu ajutorul Slavilor, apoi de a da în Slavi cu ajutorul Nemţilor şi în sfârşit de a exploata şi de a oprima şi pe Nemţii din monarhie. Cernîşevski prevedea pieirea inevitabilă a monarhiei habsburgice şi de aceea condamnă cu hotărîre politica „liberalilor" maghiari, de a ajunge la înţelegere cu Habsburgii, scoţând în evidenţă că această problemă se poate rezolva pe baza luptei revoluţionare împotriva imperiului habsburgic.

Referatul tov. Pankratova a tratat problema influenţei revoluţiei ruse din 1905 in Ungaria. După ce trece în revistă cauzele revoluţiei din 1905 din Rusia, arată că aceasta revoluţie a avut un adânc ecou în toată Europa. Muncitorii din Roma, Madrid, din Suedia si din Belgia şi-au manifestat puternic solidaritatea lor cu proletarii din Rusia. Miniştrii ţarului din diferite capitale europene au fost siliţi să recunoască amploarea protestului masselor muncitoare din Europa împotriva teroarei călăilor ţarişti. Dar influenţa revoluţiei din 1905 a depăşit limitele geografice ale Europei. Eroismul revoluţionarilor ruşi a întărit lupta de eliberare, lupta antiimperialistă din China, Iran şi Turcia.

Un ecou deosebit de puternic a avut revoluţia din 1905 în ţara vecină Rusiei, monarhia austro-ungară.

In toate colţurile monarhiei habsburgice, la Viena, Praga, în Galiţia şi în Ungaria, oamenii muncii au recunoscut din ce în ce mai clar necesitatea urmării măreţului exemplu al proletariatului rus, necesitatea solidarizării cu revoluţia poporului rus. Social-democratia reformistă a încercat să canalizeze revolta masselor muncitoare numai spre revendicarea sufragiului universal, încercând să falsifice sensul revoluţiei ruse ca având doar obiectivul de a cuceri „drepturi constituţionale". Lenin a subliniat însă că învăţămintele revoluţiei ruse, demascând tactica trădătoare a reformiştilor, au demonstrat clar marea forţă a proletariatului şi rolul său de hegemon în revoluţia burghezo-democratică, a arătat calea „spre victorie, a însufleţit şi a mobilizat la luptă massele muncitoreşti din toata Europa".

In cadrul referatului asupra influenţei Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, s'a arătat de catre tov. Réti ajutorul dat de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, ajutorul personal al lui Lenin („Salut muncitorilor maghiari") în educaţia comunistă a proletariatului maghiar, în îndrumarea şi oţelirea luptei sale, împotriva social-democraţiei de dreapta, împotriva elementelor trădatoare pătrunse în partid.

Un referat special al tov. Nemeş a tratat despre dragostea şi încrederea faţă de U.R.S.S., pe care le manifestau massele populare in perioada 1919—1945, după înnăbuşirea Republicii sovietice maghiare.

Tot în această ordine de idei trebue amintite şi lucrările congresiştilor maghiari pe baza referatului tov. Ember, intitulat „Ajutorul acordat de ştiinţa sovietică, noii ştiinţe istorice maghiare". Succesele istoricilor maghiari nu pot fi concepute fără ajutorul frăţesc continuu, manifestat din partea istoricilor sovietici. Referatul a enumerat căile prin care istoricii maghiari primesc acest ajutor (traducerile, schimbul de informaţii şi materiale, vizitele istoricilor sovietici etc.).

In cadrul Institutului de Istorie s'a organizat secţia relaţiilor ruso-maghiare şi secţia relaţiilor dintre poporul maghiar şi popoarele democraţiilor populare. In faţa istoricilor maghiari — a subliniat congresul — rămâne ca o sarcină de cinste aprofundarea şi mai departe a cunoaşterii lucrărilor istoricilor sovietici, a metodelor lor de lucru. In cadrul discuţiilor, reprezentanţii istoricilor din ţările de democraţie populară au luat cuvântul, subliniind fiecare imensa importanţă a ajutorului şi experienţei istoricilor sovietici, pentru desvoltarea ştiinţei istorice în ţara respectivă. Istoricii români au vorbit despre popularizarea realizarilor ştiinţei istorice în R.P.R., despre multiplele aspecte ale ajutorului primit din partea ştiinţei istorice sovietice şi folosirea acestui ajutor, atât de preţios, de către istoricii ţării noastre.

Lucrările congresului istoricilor maghiari au scos în evidenţă momentele comune din lupta pentru libertate şi independenţă a masselor populare maghiare, române, cehe, slovace, poloneze etc. In cuvântul adresat congresului, şefa delegaţiei sovietice, tovarăşa Pankratova a subliniat că istoria popoarelor din Estul şi Sud-Estul Europei este strâns legată, şi de aceea sarcina istoricilor este de a scoate la iveală ceea ce le-a unit în trecut şi de a clarifica factorii care în mod artificial au despărţit aceste popoare. Istoria acestor popoare ne învaţă că soarta lor este strâns legată, că în momente de mari primejdii naţionale, colaborarea şi unitatea lor a fost cea mai bună posibilitate de a învinge cu succes primejdiile ce ameninţau să împiedece desvoltarea lor mai

departe. Massele populare au recunoscut şi au sezisat acest adevăr. Aşa au procedat şi personalităţile progresiste din istoria acestor popoare, care exprimau interesele şi năzuinţele masselor.

Nobilii feudali, şi mai târziu burghezia, s'au opus în multe rânduri unei astfel de colaborări şi pornind dela interesele lor de clasă încercau să învrăjbească popoarele din această parte a Europei.

Au prezentat interes referatele coreferenţilor congresului, cu privire la relaţiile româno-maghiare.

Este în deobşte cunoscut că vechea istoriografie maghiară — ca de altfel şi istoriografia burgheziei şi moşierimii române — trata problemele relaţiilor româno-maghiare dintr'un punct de vedere şovin, plin de dispreţ faţă de celălalt popor, falsificând şi ascunzând momentele de luptă comună a celor două popoare vecine.

In urma eliberării ambelor ţări de către Armata Sovietică, în urma uriaşelor transformări sociale ce au avut loc în ţările noastre, s'a deschis posibilitatea de a clarifica în adevărata lor lumină diferitele aspecte comune ale istoriei celor două popoare.

Un număr de referate ţinute la congres cuprind relatări despre legăturile dintre cele două popoare, ridicând o serie de probleme a căror rezolvare ştiinţifică cade în sarcina istoricilor din ambele ţări.

Lupta comună împotriva cotropitorilor turci era considerată de istoricii burghezi din ambele ţări ca monopolul poporului respectiv, ascunzând contribuţia comună a popoarelor vecine, la această luptă.

In referatul său despre „Aliaţii şi vrăjmaşii poporului maghiar în lupta împotriva cuceritorilor turci", tov. Elekes a subliniat participarea iobagilor români în luptele lui Ion Huniade, prezenţa unui număr permanent de soldaţi români în oastea lui, încrederea acordată de catre ostaşii Ţării Româneşti lui Huniade.

Ocupându-se de politica internă şi externă a lui Matei Corvin în a doua perioadă a domniei sale, Elekes relevă justeţea tendinţelor lui Matei de a întări puterea centrală pe plan intern, pentru care primejdia înaintării turceşti a oferit mari posibilităţi, iar pe plan extern de a realiza o mare alianţă, în special cu vecinii, în vederea luptei împotriva Turcilor. Din acest punct de vedere, referentul sublinia importanţa deosebită a alianţei dintre Matei şi Ştefan pentru succesul luptelor Moldovei împotriva Turcilor şi legătura reciprocă între situaţia Ţărilor Române şi a Ungariei, înrautăţirea situaţiei unuia având drept consecinţă şi înrăutăţirea poziţiilor celuilalt stat faţă de năvălitorii turci Elekes nu ascunde nici greşelile lui Matei, arătând caracterul nejust al expediţiei sale, întreprinse împotriva lui Ştefan — care s'a soldat, aşa cum arată istoricul maghiar, cu respingerea oştilor lui Matei, precum şi caracterul nejust al războiului ceh.

In zilele congresului a fost sărbătorită a 250-a aniversare a luptei pentru independenţă condusă de Rákoczi. Această luptă prezintă, mai ales în urma faptului ca Rákoczi a devenit şi căpetenia Transilvaniei, o serie de probleme importante şi pentru istoricii maghiari şi români.

Analiza dată de tovaraşii Pach şi Esze situaţiei iobagilor din Nordul Transilvaniei, intrigile Habsburgilor pentru a despărţi pe Români de Maghiari încă în această perioada, constituirea a două regimente în majoritate româneşti în regiunea Chioar (Kövár) care au participat la luptele „kuruţilor", prezenţa chiar între căpeteniile „kuruţilor" a numeroase elemente româneşti demonstrează legătura de luptă a celor două popoare în această perioadă.

Prof. I. Toth Zoltán, laureat al premiului Kossuth, a desvoltat referatul său intitulat „Bălcescu pentru colaborarea poporului maghiar şi român în 1848—1849'. Figura luminoasă a lui Bălcescu a fost falsificată în trecut şi de istoricii români şi de cei maghiari, care ascundeau eforturile sale susţinute şi continue pentru a ajunge la înţelegerea dintre

poporul roman şi cel maghiar şi pentru a largi aceasta colaborare şi înţelegere la toate popoarele asuprite din această parte a Europei. Aniversarea marelui patriot a dat prilejul şi pentru istoricii maghiari, de a prezenta în adevărata ei lumină, figura pozitivă a lui Nicolae Bălcescu şi meritele sale în opera de apropiere şi înfrăţire a celor două popoare.

Multe probleme interesante pune şi coreferentul Kemény despre politica de asuprire naţionala, practicată de clasele dominante maghiare din Transilvania după 1867. Raportorul desvălue cu curaj conţinutul, măsurile asupritoare luate de aristocraţia şi burghezia maghiară împotriva populaţiei româneşti din Transilvania, demascând astfel concepţiile istoricilor şi politicienilor burgheziei maghiare, care încercau să ascundă sau să nege chiar acest fapt, vorbind despre o politică „înţelegătoare" sau chiar mărinimoasă.

Interesante sunt relatările cuprinse în referatul tov. Erényi despre politica naţională oportunista a partidului social-democrat din Ungaria. Engels sublinia că mişcarea muncitorească din Austro-Ungaria, prin însaşi natura lucrurilor trebuia să aibă un caracter internaţionalist. Primele organizaţii muncitoreşti au într'adevăr o politică naţională justă, apar ziare şi manifeste în limba română pentru muncitorii români din Transilvania, dar şi pentru numeroşii muncitori români ce lucrau în întreprinderile din Budapesta. Dar conducerea reformista a partidului social-democrat, aflată la cheremul burgheziei, duce o politica corespunzătoare intereselor acesteia şi pe plan naţional.

Ecoul eroismului muncitorilor ruşi şi revoluţia rusă din 1905—1907 au avut un răsunet adânc şi pe teritoriul Ungariei. Un puternic val de luptă se răspândeşte, nu numai între muncitorii maghiari, dar şi printre cei români din Ungaria. Referatul tov. Hanák despre influenţa revoluţiei ruse din 1905 în Ungaria, cuprinde o serie de date preţioase şi pentru istoricii noştri. La demonstraţia din 5 Februarie dela Budapesta, participă şi muncitorii din capitala, ziarele muncitorilor din rândurile minorităţilor naţionale se ocupă cu marele eveniment, şi în meetinguri speciale, muncitorii de toate naţionalităţile îşi exprimă solidaritatea cu muncitorii ruşi. Cercurile guvernamentale intră în panică, un val de greve cuprinde ţara, nu se vorbeşte numai de revendicarea dreptului electoral, ci sindicatele ridică şi lozinca grevei generale. La 1 Mai 1905, la Cluj, în loc de demonstraţie „paşnica", cum doreau conducatorii social-democraţi, are loc o grevă generală; greve au avut loc la Lugoj, Oradea, Arad, Petroşani, Anina şi Reşiţa. Aceste greve n'au inca un scop clar delimitat, dar au fără îndoială un scop politic. In ciuda încercărilor conducerii partidului social-democrat de a opri grevele, în Septembrie anul 1905, are loc cea mai impunătoare manifestaţie a proletariatului din Ungaria, la Pesta, într'o atmosferă într'adevăr revoluţionară. Tov. Hanák relevă de asemenea câteva date importante şi pentru istoricii noştri, despre eroicii matrozi ai vasului „Potemkin". Mulţi dintre aceştia s'au răsfirat în Transilvania şi s'au stabilit în diferite centre muncitoreşti. Astfel, 50 dintre ei au sosit la Timişoara şi au fost ajutaţi de muncitorii încadraţi în partidul social-democrat. Muncitorii au făcut zid pentru apărarea matrozilor şi n'au permis ca poliţia sa-i aresteze. Mulţi dintre ei s'au stabilit la Timişoara, Anina, Reşiţa. Cercetarea activitaţii lor, a influenţei pe care au exercitat-o asupra muncitorilor români şi maghiari din Transilvania, rămâne o sarcină de cinste pentru istoricii români.

Referatele despre influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, subliniază că, în ciuda intervenţiei armatei României burghezo-moşiereşti, aflate în slujba imperialiştilor americani, englezi şi francezi, folosită pentru distrugerea Republicii sovietice maghiare, s'a manifestat şi în această perioadă solidaritatea dintre cele două popoare. Referatul tov. Liptai despre Armata Roşie a Republicii sovietice maghiare — aliata Armatei Roşii Sovietice — citeaza cuvintele ziarului francez „Écho de Paris" din 7 Iulie 1919, despre faptul că „disciplina" soldatului armatei intervenţioniste a burgheziei şi moşierimii române lasă mult de dorit, ca sunt foarte mulţi dezertori care se alătură în massă bolşevicilor maghiari. Muncitorii maghiari şi români din Transilvania au răspuns, precum recunoaşte şi

ziarul burghez austriac „Neue Freie Presse", prin grevă generală, ofensivei armatei României burghezo-moşiereşti îndreptată împotriva Republicii sovietice maghiare. In cadrul eroicei Armate sovietice maghiare au luptat mulţi Români. In acelaşi timp, se relevă cârdăşia claselor exploatatoare din ambele ţări pentru sugrumarea avantului revoluţionar.

In cadrul şedinţelor de lucru ale congresului, sub semnul colaborării între istoricii ţărilor de democraţie populară, tov. Toth, în numele secţiei de istorie a U.R.S.S. şi a ţărilor de democraţie populară din Institutul de Istorie, a prezentat un referat cuprinzând propuneri în ceea ce priveşte probleme importante de interes comun.

Tov. Molnár analizează, în lumina lucrării lui I. V. Stalin, poziţia trădătoare a social-democraţiei, conţinutul şi trăsăturile caracteristice ale imperialismului maghiar, problemele acţiunii legii economice fundamentale a socialismului. Referatul n'a fost urmat de discuţii.

Deosebit de preţioase au fost pentru istoricii tuturor ţărilor de democraţie populară indicaţiile, sfaturile date de tov. Pankratova. Tov. Pankratova a subliniat că istoricii din ţările de democraţie populară trebue să acorde o deosebită importanţă istoriei masselor muncitoare, istoriei mişcării muncitoreşti, istoriei mişcării revoluţionare, istoriei partidelor comuniste.

Tov. Pankratova a insistat asupra importanţei studierii mai intense a istoriei contemporane, combătând cu hotărîre concepţiile greşite, după care problemele actuale, de exemplu studierea desvoltării conţinutului etapelor democraţiei populare n'ar fi istorie. E o datorie patriotică a istoricilor de a se ocupa cu aceste probleme atât de importante pentru educaţia oamenilor muncii.

Istoricii U.R.S.S. şi ai ţărilor de democraţie populară au hotărît să supună forurilor lor propunerile pentru a organiza elaborarea unor lucrări comune de mare importanţă. O lucrare comună va fi monografia despre mişcările ţărăneşti în secolele XV—XVI şi în special despre mişcările husite şi influenţa lor. Cu ocazia a 50 de ani dela prima revoluţie rusă din 1905, se va redacta o lucrare colectivă despre revoluţia rusă din 1905 şi importanţa ei internaţională, lucrare ce va fi condusă de Institutul de Istorie al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. De asemenea, la a 40-a aniversare a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, se va publica o lucrare despre influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie asupra avântului revoluţionar din ţările de democraţie populară. La a 10-a aniversare a eliberării ţărilor de democraţie populară de către glorioasa Armată Sovietică, se va publica o lucrare colectivă despre rolul eliberator al U.R.S.S. şi despre lupta popoarelor ţărilor de democraţie populară pentru eliberarea naţională şi socială.

Congresul a demonstrat rezultatele obţinute de către istoricii maghiari şi el a arătat perspectivele luminoase ce stau în faţa ştiinţei istorice legată de masse, de popor, bazată pe atotbiruitoarea ştiinţă a lui Marx, Engels, Lenin şi Stalin.

O astfel de ştiinţă istorică, pe lângă capacitatea ei de a reda în lumina justă şi adevărată evenimentele cele mai de seamă ale istoriei patriei, devine o puternică forţă mobilizatoare, un puternic factor de educaţie patriotică a masselor populare, un factor al construcţiei socialismului. Congresul a însemnat o importantă etapă, nu numai în desvoltarea ştiinţei istorice maghiare, ci şi în desvoltarea şi adâncirea colaborării istoricilor sovietici şi din ţările de democraţie populară, sub semnul internaţionalismului proletar, sub semnul prieteniei şi înfrăţirii popoarelor lagărului socialist.

V. C.

B. D. GRECOV: *Țăranii în Rusia, din timpurile cele mai vechi și până în secolul al XVII-lea.*

(Ed. Acad. R.P.R., București, 1952, 939 pag.)

Apariția cărții marelui istoric sovietic asupra țăranilor în Rusia, în traducere românească, este bine venită: întâi, pentrucă prezintă pentru cercetătorii noștri un model de expunere științifică și metodică a unei mari probleme în întregimea ei, al doilea, date fiind punctele comune ale evoluției acestei clase sociale la Ruși și la Români, ea poate trezi la noi sugestii de cercetări și de puncte de vedere noi și pentru istoria vieții țăranilor din țara noastră. B. D. Grecov subliniază cu tărie în cartea sa că istoria socială a țărănimii rusești nu este un fenomen particular și unic, el se încadrează în istoria societății feudale din Europa răsăriteană și centrală. In special, se ridică împotriva școalei istorice rusești burgheze, care vedea în istoria țăranilor ruși istoria unei colonizări continue de oameni liberi, care scapă în acest chip de formele structurii feudale. Una din ideile centrale ale lucrării este tocmai unitatea în evoluția istorică a societății din Europa, dela răsărit de Elba, deosebită de aceea dela apus de acest fluviu, în ceea ce privește epoca, care începe la mijlocul veacului al XV-lea. Din această societate, răsăriteană și central-europeană, fac parte atât Românii, cât și Rușii, așa că orice studiu cu caracter general privitor la evoluția societății unuia din aceste popoare, privește și pe celălalt.

In fața autorului s'au ridicat mari dificultăți de metodă: lipsa unei unități de stat rusești până în secolul al XV-lea, material puțin și incomplet pentru anumite perioade, și controverse numeroase între istorici asupra celor mai multe puncte esențiale ale cercetării. B. D. Grecov a isbutit să dea o cercetare unitară pentru toate țările rusești, să folosească din plin tot materialul istoric cunoscut: documente, date ale filologiei și ale arheologiei și să prezinte părerile tuturor istoricilor în toate cazurile controversate. Este o lucrare bogată în material, dar care nu pierde niciodată urmărirea liniei ideilor generale de care este călăuzit [...] temeiul metodei științifice a materialismului istoric.

Cartea este împărțită în trei părți mari, care corespund celor trei mari perioade ale istoriei țărănimii rusești până la mijlocul secolului al XVII-lea, stabilite de autor. După o introducere, în care partea cea mai importantă privește „obștea țărănească" rusească, urmează prima parte, care cuprinde perioada din secolele X—XII, adică epoca Rusiei Kieviene, a doua perioadă cuprinde epoca fărâmițării feudale din veacurile XII—XV, iar a treia, aceea a formării statului unitar rusesc din a doua jumătate a veacului al XV-lea, până în veacul al XVII-lea. Tuturor acestor perioade le corespund epoci speciale ale vieții țăranilor și ale raporturilor lor cu stăpânii pământului. Prima perioadă este vremea în care rămân resturi ale muncii celeadnicilor, robi medievali care lucrează la curțile nobilimii, este o epocă de formare a feudalismului. In această perioadă țărănimea este încă în mare parte liberă, alcătuită în obștii. A doua perioadă reprezintă epoca „obrocului", adică a rentei în natură. Obștiile țărănești sunt supuse de feudali și datoare cu plata obrocului sau a dijmei față de stăpân, din produsele delnițelor lor, pe care le cultivă cu drept ereditar. A treia perioadă este epoca iobăgiei, adică a clăcii. Renta în muncă pe rezerva seniorială trece, ca importanță, înaintea dijmei. Ca urmare a transformării produselor agricole în marfă, țăranii dependenți sunt obligați să muncească pe moșia rezervată stăpânului, ca să producă grâne pentru vânzare. Consecința acestei schimbări a fost legarea de glie a țăranilor dependenți, transformarea lor în iobagi.

In partea introductivă, autorul susține ideea existenței unei obștii țărănești care stă la baza feudalismului rusesc. Obștea țărănească agricolă, care se trage din străvechea organizație gentilică dar reprezintă o formă socială evoluată față de aceasta, cu în[...]ri în clase, a fost cu vre-

mea cotropită de feudali. Cu alte cuvinte, originea feudalismului în Rusia stă în așezarea stăpânilor, războinicilor, peste obștea țărănească, pe care au aservit-o treptat. Nu colonizarea, nici transformarea dregătorilor în stăpâni de moșii sunt originea feudalismului. Țăranii au fost la origine stăpâni pe pământul pe care-l munceau și formarea marii proprietăți are la bază o cotropire.

Prima perioadă a istoriei țăranilor în Rusia (secolele X—XII) se caracterizează prin existența ultimei etape a rentei primitive în muncă. Stăpânii cnezi și particulari au curți, la care lucrează celeadnici, în parte robi. Țărănimea rusească, sub numele general de *smerzi*, este constituită în obștii, în mare parte libere. Ideile principale ale autorului privitoare la această perioadă din istoria Rusiei sunt acestea : în Rusia, existența robilor de curte nu dovedeste că a fost o perioadă sclavagistă, perioada sclavagistă n'a existat în istoria Rusiei (afară de țărmurile mării, unde au stăpânit Grecii și Romanii). In perioada kieveană suntem în plină epocă de formare a feudalismului : o parte dintre smerzi încăpuseră sub stăpânirea feudalilor, erau datori cu o dijmă în natură (în special blănuri) ; începe să se alcătuiască atunci marele domeniu feudal, prin acapararea pământurilor locuite și stăpânite de obștiile smerzilor.

A doua perioadă, intitulată de autor : Transformarea ocinei în seniorie și renta în produse (secolele XII—XV), prezenta mari dificultăți de tratare. Avem trei subîmpărțiri ale acestei părți, care corespund celor trei teritorii principale ale Rusiei în perioada fărămițării feudale. Prima este regiunea Halici-Volinia, care încape dela o vreme sub stăpânirea Poloniei, a doua Rusia din regiunea apuseană : Novgorod, Pskov și ținuturile stăpânite de Litvania și a treia Rusia de Nord-Est, regiunea Suzdal-Rostov, pe care urma să se fundeze statul unificator al Moscovei. Deși având o soartă politică deosebită, toate aceste trei subîmpărțiri ale pământului rusesc au avut aceeaș evoluție socială. Toate trei sunt teritorii pe care odinioară s'a folosit („Russkaia Pravda"), străvechea lege unitară rusească. Noua nobilime, boierimea, este la origine o pătură socială (soslovie), care, numai mai târziu capătă un statut juridic de clasă, prin privilegii date de suverani, ea este deci anterioară acestor suverani și s'a format în epoca precedentă prin luarea în stăpânire a obștiilor și a pământurilor lor. Acum această luare în stăpânire este completă, toate obștiile, sau măcar imensa lor majoritate, au căzut sub stăpânirea feudalilor. Obștea țărănească totuși, în dependență de feudali, continuă să existe. Ea își are legea ei : în țara Halicîului există obștii de lege rusească, lege polonă și lege românească (valahă). Numai coloniile nemțești nu sunt constituite în obștii. Aceste obștii aservite, sunt datoare seniorului cu o rentă în natură, în special din produse agricole, dar obligațiile de muncă nu apar încă (afară de munca de curte, nu însă cea agricolă pe pământul rezervat seniorului). Stăpânul este un cavaler ; în schimbul imunității acordate de suveran, el este dator cu slujba militară pentru acesta, el nu exploatează moșia, ci o lasă în seama țăranilor care muncesc părțile lor ereditare, constituiți în obște, și dau dijmă stăpânului. Obrocul, renta în natură, este forma generală a dependenței țărănești pe tot teritoriul rusesc. Se formează imense latifundii stăpânite de boieri ; aceștia sunt niște seniori, în sensul că au stăpânire pur feudală, nu exploatează moșiile, ci rămân cu drept de dijmă și de judecată ; pe baza imunității, sunt stăpâni politici ai domeniului. In Rusia de Nord-Est (regiunea Suzdal-Rostov, mai târziu Moscova) evoluția este aceeași, deși ceva mai târzie. Este sigur, afirmă autorul, că și aici a stăpânit odinioară Rusia kieveană, și aici au trăit oamenii, după „Russkaia Pravda". In această regiune a dispărut numele general al țăranilor, *smerdi* și a fost înlocuit cu cel de *chrestiani*, care la origine înseamnă creștini și a căpătat sensul de *țărani*, în perioada stăpânirii Tătarilor în Rusia. Acești chrestiani nu sunt coloniști veniți din alte părți, teoria colonizărilor, scumpă lui Kliucevski, este respinsă cu hotărîre de Grecov, ci sunt și ei vechi locuitori ai pământului, cărora li s'au redus libertățile prin așezarea feudalilor boieri. Prin urmare, ideea de temelie a autorului este străvechea așezare stabilă a țăranilor pe pământul muncit de ei și unitatea, din punctul de vedere al evoluției istorice, a întregului pământ rusesc.

A treia perioadă (sec. XV—XVII) este intitulată : Desvoltarea pieței interne, transformările agriculturii. Gospodăria boierească, claca țăranilor și starea de șerbie (în loc de „starea de șerbie" credem că trebuia tradus . iobăgia). Pentru această perioadă, autorul folosește o tratare unitară, ca urmare a unificării politice a Rusiei prin statul moscovit. Pentru motive de metodă, B. D. Grecov a lăsat în partea precedentă a cărții câte un subcapitol privind evoluția vieții țărănești din regiunea Volînia, Halici sub Polonezi, în secolele XV—XVII și aceea a țării Novgorodului în secolul al XV-lea, până la luarea în stăpânire de către Moscova, la 1471.

Pentru Europa dela apus de Elba, această perioadă din secolele XV—XVII înseamnă începuturile capitalismului, și odată cu aceasta introducerea muncii salariate și treptata eliberare a țăranilor șerbi. Dimpotrivă, la răsărit de Elba, se instaurează legarea de glie a țăranilor și o nouă perioadă de rentă în muncă : claca agricolă. Cauza acestei

transformări este în primul rând transformarea produselor agricole în mărfuri ce se vând pe bani. Rusia a avut legături comerciale cu Apusul care cumpăra grâne: cu Suedia, Anglia, Ţările de Jos. Dar acest comerţ extern, deşi trebue luat şi el în considerare, nu este cauza principală a transformării de care am vorbit. Mai mare importanţă decât piaţa externă are piaţa internă. Desvoltarea pieţei interne în Rusia în secolele XV—XVII, este un punct de vedere nou în istoriografie, datorit lui Grecov. Această piaţă internă se formează întâi prin creşterea oraşelor şi formarea de oraşe noi (aşezarea ţăranilor şi a boierilor la oraşe, deschiderea bâlciurilor), apoi, odată cu aceasta, o creştere a nevoilor nobilimii şi ale curţii şi în special, ca o urmare a acestor fapte, economia în bani, care înlocueşte vechea semi-autarhie naturală feudală. Grecov cercetează cu atenţie creşterea preţurilor şi creşterea producţiei.

Faptele economice enunţate mai sus au avut urmări asupra stării ţăranilor şi raporturilor lor cu stăpânii de moşii. Se formează atunci „gospodăria proprie boierească", adică *rezerva seniorială*, care aproape că nu exista de loc în Rusia până în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Epoca ei de desvoltare este secolul al XVI-lea, mai ales a doua jumătate. Pentru a putea exploata acest pământ, ce era menit să producă grâne-marfă pentru vânzare, boierii şi stăpânii de moşii în genere au trebuit să folosească munca ţăranilor dependenţi: de unde cestia erau înainte datori numai cu obrocul: renta în produse, ei acum devin iobagi, datori cu muncă gratuită, claca: *barşcina* (la noi: boierescul).

Dar faţă de această transformare social-economică, vechea clasă nobilă a boierilor nu a putut ţine pasul. Ruinată de datorii, de exigenţele unei noi vieţi întemeiate pe economia în bani, ea decade, pierde averile şi puterea economică, ca şi pe cea politică. Se ridică acum, cu sprijinul suveranilor statului moscovit, o nouă clasă de stăpâni de pământ . pomestnicii. Aceştia erau la origine slujitori militari ai marelui cneaz (mai târziu, ţar); împroprietăriţi pe pământ confiscat şi cucerit dela cnezatele supuse, ei formează o armată de stat, deosebită de armata feudală a cetelor boiereşti (asemănători cu curtenii din istoria noastră). Pomestnicii devin pe încetul temelia economică şi politică a noului stat rusesc unitar. Dacă aceştia sunt cadrele noi de stăpâni de moşii, forţa de muncă a acestor moşii sunt tot vechile obştii ţărăneşti. Ţăranii în această perioadă, mai mult ca în cele două precedente, nu formează o masă unitară. Grecov analizează cu atenţie diferitele categorii de ţărani dependenţi: cei angajaţi pe timp limitat pe bază de contract etc. şi ajunge la concluzia că temelia massei ţărăneşti supuse o formează aşa numiţii *starojilţi*, a căror nume s'ar putea traduce româneşte prin *băştinaşi*. Ei sunt urmaşii vechilor smerzi, membrii vechilor obştii (şi nu, cum au crezut unii istorici pe care-i combate Grecov, numai o parte din ţărani, cei aserviţi). Aceşti *băştinaşi* sunt cei care nu s'au rupt de obşte şi de satul lor, ei sunt acum aserviţi clăcii, au devenit iobagi. Alături de dânşii sunt aşa numiţii: *novoporiadcichi* (tradus, ţărani cu învoire nouă), de fapt noi veniţi, colonizaţi în anumite condiţii pe moşie. Aceştia din urmă aveau condiţii mai bune ca cei dintâi, de vreme ce fuseseră colonizaţi pe temeiul unui contract, fie şi verbal, dar cu vremea cad în condiţia vechilor locuitori ai satelor.

Stabilind că motivul de bază al legării de glie, al iobăgiei, în Rusia, este transformarea produselor agricole în marfă vândută pe bani, autorul caută, pe temeiul unei bogate documentări, să cerceteze chestiunea dreptului de deplasare al ţăranilor din Rusia, problemă care este deosebită, fireşte, de aceea a originii aservirii ţăranilor la obligaţii de rentă faţă de stăpân. Până în secolul al XVI-lea, în Rusia ţăranul dependent de pe moşiile cnezilor, nobililor şi mânăstirilor, avea dreptul să se mute de pe o moşie pe altă moşie. Acest drept era însă îngrădit de anumite date şi condiţii: nu se putea face decât toamna, două săptămâni înainte sau după sfântul Iurie de toamnă, adică după terminarea muncilor agricole şi cu plata dărilor şi obligaţiilor către stat şi către stăpân, precum şi a unei indemnizaţii. Până la 1580, ţăranii plecaţi de pe moşie nu pot fi rechemaţi cu forţa, nici pedepsiţi, sunt cazuri când vechii lor stăpâni îi roagă şi le fac făgăduieli ca să se întoarcă înapoi. Dela această dată, plecarea ţăranilor devine un delict, ei pot fi readuşi cu forţa. Autorul stabileşte că la 1581, ţarul Ivan al IV-lea a dat un decret, o legătură, care suspendă temporar dreptul de strămutare al ţăranilor, pe un timp limitat. Această măsură se datoreşte unei grave crize economice şi politice prin care trecea atunci Rusia. Ţarul stabileşte că în acel an şi apoi în anii următori, se suspendă dreptul de strămutare al ţăranilor, aceştia sunt *anii de interzicere*. In cursul acestei perioade se dă la 1597 decretul prin care se stabilea că ţăranii care au fugit de cinci ani încoace pot fi căutaţi şi readuşi, cei deplasaţi mai demult nu se mai pot cere înapoi. Totodată, în această epocă, ţăranii stabiliţi temporar pe moşii, cu contracte, sunt asimilaţi cu iobagii, deşi tot în 1597 se dăduse un decret care socotea acest lucru ca un abuz. Lupta pentru dreptul de deplasare a fost lungă şi a urmat vicisitudinile luptelor politice şi sociale. In anii 1601 şi 1602 Boris Godunov decretează eliberarea ţăranilor în sensul că le redă dreptul de

deplasare, ce li se luase temporar. Această măsură fusese cerută de anume stăpâni de moșii mai mari, care voiau să atragă noi brațe de muncă pe moșiile lor. Fuga în massă a țăranilor și mișcări de răscoală contribuiră și ele la renunțarea și la legarea totală de glie. Dar această situație a fost numai de scurtă durată : în prima jumătate a veacului al XVII-lea, deplasarea țăranı'or este din nou interzisă și căutarea celor fu g:ți este îngăduită până la 15 ani în urmă, iar dela 1648, pe timp nelimitat. La această dată, toată massa țărănească, indiferent de originea ei, este lipsită de dreptul de deplasare, chiar și cei cu învoieli contractuale și membrii familiilor și urmașii lor. Astfel istoria țărănimii rusești până în secolul al XVII-lea este istoria unei aserviri și a luptei împotriva acestei aserviri.

Traducerea rom℞nească este făcută în genere cu îngrijire, și a isbutit să treacă peste numeroasele dificultăți pe care le prezenta o scriere plină cu denumiri tehnice (acestea au fost redate în forma originală cu explicații, sau traduse cu termeni echivalenți românești, dându-se în note și numele în ru sește). Totuși se impun unele obiecții ce privesc acești termeni tehnici : la pagina 496 se vorbește de *țarii* Moscovei din secolul al XV-lea, ceea ce este un anacronism ; în acest secol marii cnezi ai Moscovei nu purtau încă titlul de țar, în textul rusesc este *gosudari,* adică stăpânitori ; la pagina 509 și în multe alte locuri se folosește în traducere termenul hrisov. In text este vorba de un privilegiu dat de hanul Tătarilor, care purta numele de *iarlic*, Nu orice privilegiu este un hrisov, termen bizantin folosit la noi numai în Țara Românească. Era mai bine să rămână term nul *iarlic* și în genere : *privilegiu.* Socotim că termenul *krepostnoe pravo* nu trebuia tradus cu *starea de șerbie,* ci pur și simplu prin *iobagie,* termen care în românește e bine cunoscut și înseamnă instituția țăranilor legați de glie. Șerbia, care corespunde cu servajul apusean, e un termen mai larg, iar „starea" de șerbie poate da naștere la confuzii. La pagina 506 : „Dar acest termen (smerd) se întâlnește mai rar decât altul echivalent „sirota", îndepărtat ceva mai tarziu de termenul țăran" (în notă: chrestian). Toți termenii din această frază, smerd, sirota, chrestian înseamnă deopotrivă : țăran, deci nu numai ultimul trebuia tradus. Din frază s'ar putea înțelege că „țăran" este un termen folosit și în limba rusă. La pagina 340, Vataman, nu trebuia tradus prin ataman, și în vechea organizație românească avem *vătămani,* administratori locțiitori la moșii, deosebiți de atamanii că zăcești, șefi militari. In sfârșit, numele proprii de oameni originari din țări care folosesc alfabetul latin trebue redate cum se scriu în acest alfabet. In traducerea de care ne ocupăm, anumite nume poloneze sunt date în ortografie polonă, de pildă Hejnosz, altele sunt date în transcriere fonetică, de pildă S. Cuceba în loc *Kutrzeba.*

Cu toate aceste observații mărunte, cartea este de mare folos pentru istoriografia noastră și apariția ei în limba română este un serviciu adus științei

Al Grecu

N. BĂLCESCU, *Opere, v. I : Studii și articole*
(Ed. Acad. R.P.R., București 1953, 385 pag.)

Printr'o proclamație retorică ce s'a dat la 7 Ianuarie 1853, la aflarea morții lui N. Bălcescu, fruntașii „revoluționari" români aflați în emigrație se angajau :

„Să ne grăbim, să ne armăm cu toate puterile sufletului nostru și să străbatem lumile, să căutăm și să descoperim, să adunăm și să aducem pe pământul românesc și să reconducem noi floarea inimei Bălcescului ce timpul nu-l iertă să conducă el însuși".

Pentrucă „gândirile Bălcescului sunt ale României", se spune mai departe. Proclamația se încheie cu cuvintele : „Glorie eternă"[1].

Ce avea să devină acest angajament ? Un document steril, uitat între atâtea altele, care cuprind angajamente asemănătoare ale burgheziei și moșierimii române.

Ce aveau să însemneze cuvintele : „Glorie eternă" ? O tot atât de eternă ingratitudine din partea burgheziei române față de memoria gânditorului și luptătorului revoluționar democrat român, care a fost Nicolae Bălcescu.

Abia peste unsprezece ani dela moartea sa, și-a adus aminte cineva de osemintele uitate în groapa anonimă dela Palermo. Acela a fost domnitorul Alexandru Ion Cuza care a trimis să fie desgropate aceste oseminte și aduse în țara în care nu se stinsese ecoul luptei Bălcescului. Acestea n'au mai fost însă găsite, căci, până în anul 1863, putreziseră și se amestecaseră pentru vecie cu osemintele săracilor din cimitirul din Pa lermo.

[1] Al. Cretzianu, Din arhiva lui Dumitru Brătianu, București, 1933, I, 316—317.

Apoi, peste un pătrar de veac, şi-a mai adus aminte de el Alexandru Odobescu, care a publicat pentru prima oară lucrarea lui Bălcescu „Românii sub Mihai Vodă Viteazul". Şi poate că această lucrare, pe care compatrioţii se angajaseră să i-o tipărească încă din 1852, n'ar fi fost editată nici atunci, dacă opera aceasta a lui Bălcescu n'ar fi avut darul de a exalta vitejia lui Peneş Curcanul, pornit alături de armata rusă să lupte în războiul pentru independenţa naţională. In acest sens, Al. Odobescu îşi încheia precuvântarea sa: „Noi sperăm şi credem că această carte, aşa cum este va aduce, în împrejurările de faţă, folos şi întărire cugetului naţional al întregei românimi" [1].

Dar în aceeaşi precuvântare, Al. Odobescu mai făcea şi următoarea mustrare usturătoare: „Spre ruşinarea noastră de până acum a trecut un pătrar de secol de la moartea Bălcescului, mai înainte ca să poată fi pus sub ochii naţiunii române, tot ceeace dânsul lucrase întru cea mai mare a ei onoare" [2].

Tot el anticipa atunci că „cu timpul, Societatea Academică Română îşi propune de a publica *o ediţiune critică şi mai luxoasă* a operelor complete ale lui N. Bălcescu"[3].

Conducerea Academiei Române, pusă în slujba regimului burghezo-moşieresc şi reflectând, deci, ingratitudinea acestuia faţă de memoria şi opera lui N. Bălcescu, n'avea să şi îndeplinească însă niciodată acest angajament. Ea nu şi-a mai întors — dela Al. Odobescu încoace — atenţia asupra preţiosului tezaur care cuprindea cea mai înaltă gândire românească dela jumătatea secolului al XIX-lea. Nu numai că aceasta n'avea să publice nici când „operele complete" sau chiar parţiale ale lui N. Bălcescu, dar nici n'a schiţat un gest de evocare la anumite date comemorative ce se împlineau dela moartea pribeagului dela Palermo, pentru care „cel din urmă al meu cuvânt va fi încă un imn ţie, ţara mea mult dragă", cum scria cel ce-şi simţea viaţa stingându-i-se departe de patrie, pe meleagurile amare ale exilului [4].

Intre titlurile comunicărilor şi articolelor secţiunii istorice a vechei conduceri a Academiei Române, publicate în răstimp de mai bine de optzeci de ani — până la transformarea revoluţionară a acesteia în Academia Republicii Populare Române înfăptuită de regimul de democraţie populară — printre subiectele numeroaselor discursuri de recepţie ţinute an de an de către cei unşi cu „nemurirea celui mai înalt for al culturii", cum îi plăcea bătrânei conduceri a Academiei să se fălească, printre comemorările prezentate în cadrul unor sesiuni, printre subiectele date pentru lucrări pe care defuncta se arăta preocupată să le premieze, printre subiectele vechei colecţii „Studii şi cercetări", printre toate acestea, nu a încăput nimic despre viaţa eroică şi despre opera de valoare excepţională a marelui gânditor N Bălcescu [5].

Propovăduitoare a concepţiilor reacţionare, necesare pentru apărarea şi menţinerea regimului burghezo-moşieresc, conducerea Academiei Române n'avea să se arate dispusă, fireşte, nici ca să desprindă din uitare viaţa marelui revoluţionar democrat N. Bălcescu, căci astfel s'ar fi spulberat legenda falsă ce se crease unor pretinşi „revoluţionari" români, ca I. C. Brătianu, Ion Eliade Rădulescu etc. şi nici ca să-i publice opera în care el făcea să pulseze ideea luptei împotriva exploatatorilor şi dădea poporului îndemn pentru o revoluţie „viitoare" având ca ţel „înălţarea plebeianismului" la putere. Şi, deşi Bălcescu, în limitele gândirii sale, nu preconizase, pentru atingerea acestui ţel, înlăturarea proprietăţii private, totuşi ideea în sine a desfiinţării exploatării a fost deajuns pentru ca „înaltul" vechi for de cultură se dea operei altoită pe astfel de idei un sens conspirativ şi s'o trateze ca atare. Cum altfel s'ar putea explica faptul că cea mai înaintată operă istorică, care face începutul istoriografiei noastre naţionale, a fost ignorată de acea pretinsă „cea mai înaltă Instituţie de cultură" a ţării: conducerea Academiei Române de până în Iunie 1948?

Ieşită din transformările înfăptuite pe calea revoluţiei culturale de către regimul de democraţie populară din ţara noastră, Academia Republicii Populare Române înscrie an după an noi realizări menite să făurească în patria noastră ştiinţa, pusă în slujba poporului muncitor. Paralel cu aceasta, noua Academie, călăuzită de farul luminos al ideologiei proletariatului şi având drept model cea mai înaintată ştiinţă din lume, ştiinţa sovietică, îşi întoarce cu gratitudine şi preţuire atenţia spre tezaurul ştiinţific progresist pe care l-a moştenit şi îi redă lumina strălucitoare de care nu s'a putut bucura până acum. O astfel de înaltă datorie şi-a îndeplinit Academia Republicii Populare Române, începând să publice operele lui Nicolae Bălcescu.

In cuvântul care precedează primul volum editat, se arată că această iniţiativă decurge din Hotărîrea Consiliului de Miniştri a Republicii Populare Române din 13 Decembrie 1952, cu privire la comemorarea a o sută de ani dela moartea lui Nicolae

---

[1] Al. Odobescu, Precuvântarea la N. Bălcescu, Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul, Bucureşti p. XX.
[2] Ibidem, p. VIII.
[3] Ibidem, p. XX.
[4] Ibidem, p. XIII.

[5] A se vedea Catalogul publicaţiunilor Acad. Ro[illegible], Bucureşti, 1937.

Bălcescu. Regimul nostru democrat-popular a ridicat astfel lespedea grea a ingratitudinii sub care a fost ţinută timp de un veac memoria şi opera acestui mare precursor al istoriografiei noastre naţionale şi l-a înălţat la locul ce i se cuvenea, redându-l poporului pentru care a scris, a luptat şi s'a jertfit.

In volumul I sunt editate scrierile lui N. Bălcescu publicate în timpul vieţii, la care s'au adăugat şi două din scrierile sale rămase în manuscris şi anume: „Reforma socială la Români" şi „Manualul bunului Român".

Primul dintre aceste studii este „Puterea armată şi arta militară dela întemeierea principatului Valahiei până acum", publicat de Bălcescu în anul 1844. Precedat de o scurtă introducere principială, acest studiu destul de documentat dacă ţinem seama de posibilităţile din vremea aceea, cuprinde două părţi: 1. Dela întemeierea principatului până la aşezarea domnilor fanarioţi (1290—1716) şi 2. Dela aşezarea domnilor fanarioţi până la Regulamentul Organic (1716—1830), incluzând şi Puterea armată sub Regulament (1830—1844). Prima dintre aceste perioade este prezentată de el ca o perioadă de glorie şi de demnitate, după care a urmat declinul pricinuit de desfiinţarea armatei de ţară. In încheierea acestui studiu, Bălcescu propune „a purcede cât mai în grabă spre o reformare a organizaţiei noastre ostăşeşti", căci această instituţie renăscută de Regulamentul Organic era bună în principiu, dar rău aplicată, în sensul că ea constituia o sarcină grea numai pentru popor. De aceea, el dă ideea că „tot Românul fără excepţie se naşte cu datoria d'a fi soldat al patriei". Bălcescu concepe oştirea ca un laborator în care să se formeze „rezervele naţionale", pentrucă: „Puterea statului nu stă în armata activă, ci în rezervele naţionale".

Scurtul cuvânt introductiv, care precedează acest studiu, prezintă o deosebită importanţă, deoarece aici Bălcescu îşi fixează concepţia sa înaintată despre o istorie a poporului, pe care îl consideră făuritor al istoriei, respingând concepţia reacţionară, după care istoria era polarizată în jurul „stăpânitorilor". Considerând că istoricul trebue să se ocupe cu instituţiile „întemeiate pe nişte principii... de cele mai raţionale", Bălcescu se ocupă de armată. Explicând dece a început cu instituţia ostăşească „înaintea oricăror altora", îşi arată convingerea că numai prin puterea armelor, poporul „îşi va lua vreodată rangul ce i se cuvine". Crearea unei forţe armate, constituia singurul mijloc prin care poporul îşi putea redobândi libertatea şi independenţa.

Acest studiu a fost preţuit de contemporanii săi ca o realizare deosebită. Pentru Kogălniceanu, care a publicat pentru prima oară acest studiu în revista sa dela Iaşi „Propăşirea", tânărul istoric valah reprezintă „una din cele mai frumoase speranţe".

Rare ori această preţuire i-a fost acordată de vreun istoric burghez de mai târziu.

Volumul cuprinde apoi articolul lui Bălcescu intitulat „Comentarii asupra bătăliei dela Câmpii Rigăi sau Cosova" (17, 18, 19 Octombrie 1448), publicat de el în acelaşi an, tot în paginile „Propăşirii". Aici Bălcescu glorifică participarea Românilor, alături de oastea ungară a lui Iancu de Hunedoara, la această bătălie împotriva expansiunii otomane. El respinge afirmaţia unor istorici că Românii n'ar fi luat parte la această mare bătălie, încheind evocator că slava lor militară este neîntinată şi că: „Ei s'au purtat totdeauna ca nişte viteji, au făcut.. mari jertfe şi au vărsat sângele până la unul pentru apărarea civilizaţiei şi a libertăţii". Printr'o astfel de evocare înălţătoare Bălcescu chema poporul la lupta de eliberare de sub jugul turcesc.

Este reeditat apoi „Prospectul la Magazin istoric pentru Dacia", revistă scoasă de el în anul 1845 împreună cu August Treboniu Laurian, profesorul de filosofie dela Colegiul Sf. Sava.

In acest Prospect, el îşi reînnoieşte concepţia sa ştiinţifică asupra istoriei patriei, subliniind totodată importanţa ei, istoria fiind „cea dintâi carte a unei naţii".

Revista aceasta, scrie el, a fost concepută ca o „colecţie colosală", menită să adune şi să publice documente pentru cunoaşterea trecutului poporului nostru, dând astfel primul ajutor de acest fel cercetătorilor, „pentru ca să putem compune odată o adevărată istorie". Iniţiativa sa urma după cea luată de Mihail Kogălniceanu în Moldova, unde acesta scosese „Arhiva Românească" în anul 1840.

Bălcescu a dat primul exemplu, fiind cel mai activ colaborator al „Magazinului", unde a publicat texte de cronici româneşti, care zăceau prin mânăstiri, în manuscrise necunoscute sau greu accesibile cercetătorilor; documente interne tot aşa de necunoscute şi de importante pentru cunoaşterea mai cu seamă a trecutului gloatelor, precum şi scurte studii istorice.

„Cuvântul preliminariu despre isvoarele istoriei Românilor", cuvânt care se află reeditat în volum în continuare, a fost scris şi publicat de el în primul volum al „Magazinului". Aici, Bălcescu subliniază importanţa istoriei pentru cultivarea patriotismului în popor şi arată preocuparea pentru „o bună istorie naţională", a cărei menire trebue să fie „să ne povăţuiască în viaţa noastră socială, ca să ne putem mântui", adică, precizează el „să lucrăm cu mai multă inimă la o reformă politică şi socială, care să ne facă vrednici a ne lua rangul ce ni se cuvine

în marea familie a națiilor europene". La baza acestei bune istorii, căreia îi acordă un rol transformator, el recomandă să stea izvoarele originale și anume: 1. Poeziile și tradițiile populare; 2. Legile și actele oficiale; 3. Cronicile; 4. Inscripțiile și monumentele; 5. Scrierile care zugrăvesc obiceiurile private.

Sunt reeditate apoi articolele lui Bălcescu publicate în „Magazinul istoric pentru Dacia" în anii 1845 și 1846.

In articolul „Românii și Fanarioții", Bălcescu urmărește pătrunderea Grecilor țarigrădeni și rumelioți în treburile Țării Românești, începând din al doilea deceniu al secolului al XVII-lea; pentru ca apoi, după uciderea lui Constantin Brâncoveanu, Fanarioții să pună mâna și pe tronul românesc. Intr'o notă la acest articol, Bălcescu are grijă să facă distincția între „Fanarioți" care sunt uneltele imperiului otoman și „zdravăna nație elenică... pe care noi o iubim și o respectăm".

Printre articolele reeditate sunt și cele patru portrete în care Bălcescu înfățișează pe „Ioan Tăutul, mare logofăt al Moldovei", pe spătarul Ioan Cantacuzino, pe postelnicul Constantin Cantacuzino și pe logofătul Miron Costin, istoricul Moldovei.

Scoțând în relief meritele acestora, Bălcescu face loc în istorie acelor câteva personalități din sânul boierimii care s'au identificat cu năzuințele masselor, cu aspirațiile poporului pentru libertate. El are admirație pentru cei doi boieri Cantacuzini, care au activat împotriva jugului turcesc, precum și împotriva expansiunii austriace în Țara Românească.

Evocă entuziasmul cu care tânărul Ioan Cantacuzino a alergat la arme, intrând ca voluntar în armata rusească pentru a lupta în războiul dintre 1768—1774 împotriva Turciei, precum și participarea unui regiment de voluntari români „tineri aleși: munteni, moldoveni și ardeleni" — de sub comanda tatălui lui Ioan, clucerul Răducanu Cantacuzino, care au înscris, alături de armata rusă, o pagină de vitejie cu prilejul luptelor dela Silistra. Relevă atitudinea patriotică a spătarului Ioan Cantacuzino, care s'a adresat ambasadorului Rusiei la tratativele dela Siștov pentru încheierea păcii separate dintre Austria și Turci, în timpul războiului ruso-austro-turc din 1788—1792: „...nici una din puterile Europei n'au făcut până acum pentru țară aceea ce au făcut Rusii", mărturisire din care reiese cât se poate de evident sprijinul Rusiei dat Țărilor Române în secolul al XVIII-lea, prin războaiele purtate împotriva Turciei.

Arătându-și admirația pentru aceste excepții pozitive, Bălcescu înfierează însă clasa boierească în ansamblul ei, acuzând-o că, după Șerban Cantacuzino, către sfârșitul secolului al XVII-lea „domnul și boierii se izolară de popor, aceea ce făcu pe acesta să fie indiferent la glasul lor", cum scrie în portretul schițat spătarului Ioan Cantacuzino. El se referă aici la amorțirea în popor a sentimentului de apărare a patriei împotriva jugului otoman, ca urmare a decăderii poporului în șerbie, în număr din ce în ce mai mare. El critică boierimea care a uitat că „o nație nu se poate mântui decât prin sine însăși", așa cum poporul făcuse dovada în trecut în lupta de apărare a țării împotriva cotropitorilor turci. „...Ei [boierii] nu se gândeau că din acest popor au ieșit toți acei viteji, că el a mântuit țara într'atâtea rânduri și că ar mântui-o, dacă ei, făcând un apel la dânsul, l-ar fi interesat la pricina țării și i-ar fi dat drepturi și o patrie a apăra".

Bălcescu avertiza astfel boierimea de dinainte de 1848 să redea poporului pământul și drepturile ce-i răpise de-a-lungul veacurilor, să-i redea patria, pentru ca astfel să reia cu elan lupta pentru eliberarea ei de sub Turci.

Este reeditat articolul lui Bălcescu intitulat „Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri" în „Magazinul istoric pentru Dacia în anul 1846".

Este un studiu care reprezintă un mare pas înainte al lui Bălcescu, pe linia transformării istoriei într'o armă revoluționară, în vederea revoluției care avea să urmeze în curând.

După ce face dela început constatarea justă că: „Deosebirea ce se vede în starea muncitorilor plugari între mai multe popoare își are pricina în instituțiile ce carmuesc proprietatea", Bălcescu urmărește geneza proprietății boierești la noi.

El respinge teoria falsă și tendențioasă, după care se pretindea că primii voevozi au fost niște cuceritori ce au populat țara găsită pustie. Era teoria menită să justifice nașterea proprietății boierești prin împărțirea acestui pământ „pustiu" boierilor de către primii voevozi, la descălecarea lor pe aceste meleaguri.

In asociație de idei, el respinge și această teorie: crearea statelor noastre feudale de sine stătătoare printr'o intervenție din afară, prin factori externi. Astfel, Bălcescu stabilește în mod științific pentru prima oară că formarea acestor state trebue privită ca un fenomen intern, ca rezultat al unui proces îndelungat de transformări interne.

Așa fiind, Bălcescu face lumină, arătând cum s'a format statul „boieresc" la noi și dă în vileag cum s'a născut marea proprietate boierească în cadrul acestui stat. La originea ei, stă jaful la care s'a dedat

boierimea atotputernică, deposedand de pământuri ţărănimea liberă, care a scăpătat din ce în ce mai mult din cauza îndatoririlor către statul boieresc, îndatoriri pe care singură le-a avut de îndurat. Interesul, nevoia şi sila au fost cele trei cauze care au conlucrat la această decădere sau, cum spune el, „acestea fură, după socotința noastră, pricinile care stinseră egalitatea străbună de drepturi şi de stare în ţările noastre şi formară acea monstruozitate socială ca o ţară întreagă să robească la vreo câţiva particulari".

Bălcescu arată apoi cum boierimea a înăsprit mereu exploatarea până la Regulamentul Organic şi cum paralel cu aceasta a crescut lupta ţărănimii care a dus la răscoala din 1821. Şi după aceea, însă, constată el, „clasele înalte care singure se folosesc de drepturile ţării, câştigară mult, dar poziţia ţăranilor nu luă nicio prefacere". Este o aluzie la instaurarea domniilor „pământene" de care n'a profitat decât boierimea.

Scriind acest articol, Bălcescu cerea clasei stăpânitoare să ridice poziţia socială a „claselor de jos" cărora să le dea drepturi deopotrivă şi să le îmbunătăţească mult starea lor materială.

El pune problema desrobirii clăcaşilor şi a împroprietăririi lor. Totodată, aducea aminte clăcaşilor că au fost odată liberi şi-i îndemna nemărturisit să lupte pentru a-şi recuceri libertatea şi pământul de care fuseseră jefuiţi în decursul vremii. In acelaşi scop, el caută să instige ura neîmpăcată a poporului împotriva boierimii, îndemnându-l astfel să deschidă lupta „pentru scuturarea lanţurilor. Folosirea acelui motto din Mirabeau: „Privilegiurile se vor sfârşi, dar poporul rămâne veşnic", motto pus de Bălcescu în fruntea acestui studiu, arată convingerea sa despre pieirea orânduirii feudale şi odată cu aceasta, despre sfârşitul privilegiilor.

Este reeditată recenzia lui Bălcescu, întitulată „Filosofie socială", recenzie pe care a scris-o cu prilejul ieşirii de sub teasc a primului volum din lucrarea lui Aimé-Martin: „Despre educaţia mamelor de familie sau civilizaţia neamului omenesc prin femei", lucrare tradusă de I. D. Negulici. Bălcescu subliniază aici cu deosebire capitolul „Despre progres", asociindu-şi glasul la pasagiile privitoare la răsturnarea puterilor învechite şi la triumful progresului.

Din seria studiilor lui Bălcescu scrise până la revoluţia din 1848, urmează „Campania Românilor în contra Turcilor, dela anul 1595", în care el aducea aminte Românilor una din faptele cele mai strălucite ale luptei părinţilor lor pentru libertate, pentru a redeştepta în popor spiritul de vitejie şi de jertfă, pregătindu-l şi înflăcărandu-l pentru lupta de eliberare naţională de sub jugul turcesc. Sunt pagini neîntrecute de glorificare a trecutului eroic al poporului, pagini de epopee.

Se adaugă acel „Buletin despre portretele principilor Ţării Româneşti şi ai Moldovei" ce se afla în Cabinetul de stampe dela Biblioteca Regală din Paris, şi era în căutarea portretului lui Mihai Viteazul, eroul pe care Bălcescu îl studia de mult timp.

Cu acest prilej, el a descoperit şi portretele lui Matei Basarab, Vasile Lupu, Gheorghe Ştefan, Constantin Şerban, Constantin Brâncoveanu şi alte patru portrete de domnitori români.

Sunt reeditate apoi cele două articole scrise de Bălcescu în timpul revoluţiei din 1848 şi anume: 1. „Drepturile Românilor către Inalta Poartă", articol în care Bălcescu demonstrează prin argumente, în faţa opiniei publice din ţară şi străinătate, drepturile Românilor la independenţa statului lor şi 2. „Despre împroprietărirea ţăranilor", articol nesemnat şi neterminat, publicat de Bălcescu în ziarul „Poporul suveran" după suspendarea şedinţelor „Comisiei proprietăţii", ca o reacţiune împotriva nerezolvării problemei ţărăneşti.

Este urmărită aici cu scrupulozitate problema desrobirii şi împroprietăriri clăcaşilor, Bălcescu propunându-şi să răspundă la întrebările dacă această reformă „...cată să fie naţională, cată să fie morală, şi dreaptă şi în sfârşit cată să fie folositoare tuturor". El reia aici problema originii moşiilor boiereşti, repetând că acestea erau rău câştigate, prin toate vicleniile, toate mijloacele ruşinoase şi protesta împotriva nedreptăţii ce făcuse clăcaşilor „Comisia proprietăţii", cu complicitatea locotenenţei domneşti şi a fruntaşilor reacţionari din conducerea revoluţiei.

In volum se publică seria studiilor şi articolelor scrise de Bălcescu în exil, după înăbuşirea revoluţiei din 1848 *din* Ţara Românească.

Astfel se editează „Reforma socială la Români", studiu rămas în manuscris, care este redactarea iniţială, în româneşte, a lucrării tradusă în limba franceză sub titlul „Question économique des Principautés Danubiennes" fiind menită să servească la lămurirea opiniei publice europene asupra problemei ţărăneşti din Ţările Române.

Reluând aici problema pe care o urmărise altă dată numai până la Regulamentul Organic, Bălcescu o completează cu o viziune scrutătoare asupra înăspririi regimului clăcii după aceea şi asupra poziţiei reacţionare pe care a avut-o boierimea faţă de rezolvarea ei în cadrul revoluţiei din 1848 cu complicitatea unor elemente burgheze din conducerea revoluţiei.

Convingându-se odată mai mult că boierii țineau numai la moșiile lor așa cum dăduseră dovadă prin trădarea patriei, în timpul revoluției, Bălcescu cere pedepsirea egoismului lor orb. Critica sa devine mai acerbă la adresa acestora, căci, după experiența câștigată în revoluție, și ura sa crește împotriva lor.

„Nu, nu era dragostea pământului, nu era simțimentul că li se călca un drept legitim, că li se ia proprietatea, care împinse pe boieri în Valahia a se arunca ei și patria lor cu dânșii în brațele dușmanilor. Boierul nu cunoaște amorul pământului, el care trăiește departe de domeniul său... Pentru el pământul nu este decât o mreajă în care ține legat pe țăran ca să-l poată exploata. Ura lui asupra revoluției nu vine, dar de temerea că va pierde pământul, dar că va pierde monopolul și privilegiul d'a trăi în oisivitate [trândăvie] din sudoarea țăranului" [1], sunt rânduri în care Bălcescu își revarsă aici ura sa crescândă împotriva boierimii.

Printre soluțiile pe care le dă pentru remedierea acestei probleme, Bălcescu propune și „d'a se opri exploatația omului d'asupra omului" (p. 277), nedându-și însă seama că aceasta rămânea un postulat de domeniul utopiei, atâta timp cât continuă proprietatea, a cărei menținere el o susține în sensul „d'a micșora inegalitatea avuțiilor" [2].

Lucrarea a fost prețuită de Ion Ghica, Al. C. Golescu (Arăpilă), Ion Ionescu dela Brad, Mihail Kogălniceanu, precum și de economistul francez Elias Regnault. Acesta a utilizat-o în lucrarea sa „Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes", publicată la Paris în anul 1855. Prin intermediul său a fost folosită de Karl Marx, pentru documentarea paragrafului 2 (Goana după supra-muncă. Fabricant și boier) al cap. 8 din cartea I-a a operei sale fundamentale „Capitalul".

In această serie, este reeditat acel „Manifest către poporul român" publicat în revista „România Viitoare", scoasă de comitetul emigrației la Paris în anul 1850, urmat de „Mersul revoluției în istoria Românilor", de articolele, „Trecutul și prezentul" și „Mișcarea Românilor din Ardeal la 1848".

Din toate aceste studii se desprinde elanul revoluționar care nu l-a părăsit o singură clipă pe Bălcescu, precum și nădejdea unei revoluții viitoare, care ardea în sufletul lui.

El vedea această revoluție ca o revoluție generală europeană, mai cumplită decât cea din 1848, și care va avea drept liman înălțarea plebeianismului la putere. Așa dar el întrezărea înălțarea poporului simplu muncitor, a plebei, la conducerea țării. El nu a putut vedea însă că proletariatului avea să-i revină acest rol istoric.

Prin aceste articole, Bălcescu căuta să țină poporul mereu treaz spre a fi gata pentru această revoluție viitoare.

„Manualul bunului român" păstrat în manuscris și reeditat în acest volum, a fost scris de Bălcescu pentru a servi ca mijloc de propagandă revoluționară, în cadrul revoluției viitoare în care nădăjduia și pentru care continua să acționeze neobosit.

In volum mai este reeditată: Precuvântarea scrisă de Bălcescu la „Cântarea României" a lui Alecu Russo, căruia, după ce-i admiră invocația către țara sa atât de frumoasă și atât de nenorocită, îi face imputarea că autorul exaltă cam mult fericirea epocii romane, care, pe lângă o mare civilizație materială, avu și durerile sale.

In volum se mai află reeditat și articolul lui Bălcescu intitulat „Răsvan Vodă", care, publicat de Vasile Alecsandri în „România Literară", avea să provoace suspendarea acestei reviste dela primul număr.

Articolele și studiile sunt însoțite de documentele folosite de Bălcescu.

Tipărit pe hârtie velină, în condiții tehnice îngrijite, volumul este lipsit însă de o introducere critică, pentru a fi scoase în relief ideile înaintate care străbat opera lui N. Bălcescu, pentru a se stabili limitele acestor idei, precum și pentru a fi observate unele idei neștiințifice.

O altă deficiență a volumului este aceea că textele în afară de „Reforma socială la Români", nu sunt însoțite de note critice și explicative din partea editurii, fie pentru a se corija interpretările eronate date de Bălcescu unor fenomene care nu-i puteau fi îndeajuns de cunoscute în condițiile documentării ce i-a stat la dispoziție, fie pentru a se corija unele fapte și afirmații, greșite din același motiv.

Pentru evitarea unei confuzii vizuale între scrierile lui N. Bălcescu și documentele folosite de el în anexă, la unele dintre acestea s'ar fi recomandat tipărirea celor din urmă cu alte caractere. Același procedeu tehnico-tipografic ar fi fost bine de urmat și la tipărirea notelor bibliografice adăogate la sfârșitul volumului, note care mai potrivit ar fi fost plasate după fiecare din scrierile la care se referă, căci cititorul nu le bănuește locul ce li s'a fixat în volum. E drept că aceste note sunt numerotate, dar nu se constată această numerotare la scrierile respective și nici vreo trimitere de aici la sfârșitul volumului, la nota bibliografică corespunzătoare.

Volumul I din Operele lui N. Bălcescu editate de Academia Republicii Populare Române reprezintă înaltul omagiu care s'a adus marelui revoluționar democrat mort acum 101 ani.

Gh. Georgescu

[1] Barbu Catargiu, Etat social des Principautés Danubiennes, Bruxelles, 1855, p. 18.

[2] A se vedea, broșurile reeditate în „Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească", Seria ...

DIN PARTEA REDACŢIEI

Redacţia revistei „Studii" aduce la cunoştinţă că stă la dispoziţia colaboratorilor şi cititorilor revistei, în toate zilele lucrătoare, între orele 17 şi 20.

In prima sâmbătă a fiecărei luni, între orele 17 şi 20, au loc discuţii critice cu privire la conţinutul revistei. Toţi colaboratorii şi cititorii revistei sunt invitaţi călduros să participe la aceste desbateri critice.

Sediul redacţiei se află în Bucureşti, Bulevardul Generalissimul Stalin Nr. 1, tel. 2.87.43.

INTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ Nr. 4
BUCUREŞTI

LEI 5.—